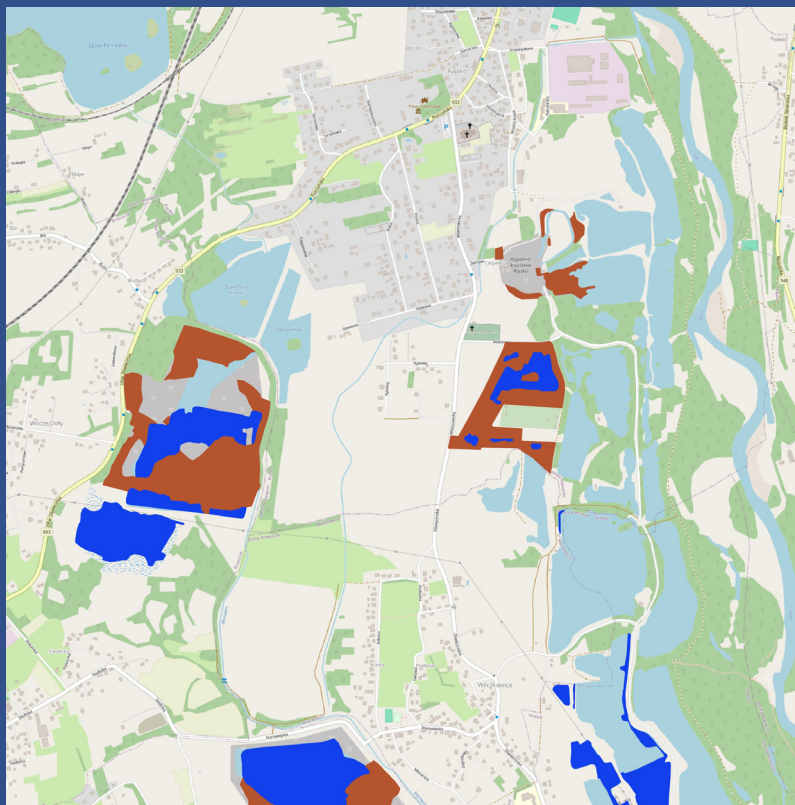

RAPORT

O STANIE ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO I SYTUACJI SPOŁECZNO - GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

2024

DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONU
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Poniższy materiał pochodzi
z Załącznika do Uchwały nr 275/24
Zarządu Województwa Małopolskiego
z dnia 14 lutego 2024 roku

RAPORT

O STANIE ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO I SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków 2023 r.

OPRACOWANIE

Departament Rozwoju Regionu
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
ul. Raławicka 56
31-517 Kraków

DYREKTOR

Anna Mlost

ZESPÓŁ AUTORSKI

Magdalena Jaśkiewicz, Barbara Matuszek, dr Halina Pawlak, dr Sławomir Piróg, Miłosz Zankowski

OPRACOWANIA KARTOGRAFICZNE I ELEKTRONICZNE PRZETWARZANIE DANYCH

Magdalena Jaśkiewicz, Barbara Matuszek, dr Halina Pawlak, dr Sławomir Piróg, Miłosz Zankowski

W opracowaniu wykorzystano ponadto materiały Departamentu Rozwoju Regionu, Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego oraz innych departamentów UMWM zaangażowanych w prace nad raportem.

ISBN 978-83-67243-50-6

PROJEKT, OPRACOWANIE GRAFICZNE, DRUK

PRINT PROFIT Sp. z o.o.

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	6
1.1. PODSTAWA I CEL OPRACOWANIA	6
1.2. METODYKA	6
2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO	7
2.1. STAN I RUCH NATURALNY LUDNOŚCI	7
Napływ ludności z zagranicy	12
Ekonomiczne grupy wieku	14
2.2. SYSTEM OSADNICZY	16
Rozwój obszarów miejskich	16
Rozwój obszarów wiejskich	21
Krakowski Obszar Metropolitalny	23
Krajobraz a suburbanizacja	28
2.3. TERYTORIA – OBSZARY FUNKCJONALNE MAŁOPOLSKI	30
Charakterystyka terytoriów funkcjonalnych	30
Analiza zmian funkcjonalno-przestrzennych	31
TERYTORIUM „Farma”	33
TERYTORIUM „Klin rozwojowy”	34
TERYTORIUM „Oaza”	37
TERYTORIUM „Krakowski Obszar Metropolitalny (KOM)”	39
TERYTORIUM „Ogród”	42
TERYTORIUM „Dolina przedsiębiorczości”	44
TERYTORIUM „Park górski”	46
Podsumowanie	48
3. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	49
3.1. ZASOBY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO	49
Złoża kopalin	49
Wody	51
Wody podziemne	51
Wody powierzchniowe	52
Wody mineralne i termalne	53
Gleby	54
Lasy	56
3.2. OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO	58
Parki Narodowe	60
Rezerваты przyrody	60
Parki Krajobrazowe	60
Obszary chronionego krajobrazu	61
3.3. STAN ŚRODOWISKA	62
Zanieczyszczenie powietrza	62
Skala zanieczyszczeń	65
Programy naprawcze	67
Obciążenie hałasem	69
Zanieczyszczenie polem elektromagnetycznym	71
3.4. ZAGROŻENIA POWODZIOWE	72
3.5. ZAGROŻENIE ORAZ OCHRONA PRZED SUSZĄ	74
3.6. ZAGROŻENIA OSUWISKOWE	78
4. KULTURA	80
4.1. INSTYTUCJE KULTURY	80
4.2. OBIEKTY ZABYTKOWE I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	83

Zabytki	83
Uchwały krajobrazowe i parki kulturowe.....	84
Zabytki etnograficzne, przemysłu i techniki	85
Obrzędy i zwyczaje jako niematerialne dziedzictwo kultury	86
4.3. INWESTYCJE W DZIEDZINIE KULTURY	86
5. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	87
5.1. INFRASTRUKTURA ENERGETYCZNA.....	87
5.2. NIEKONWENCJONALNE ŹRÓDŁA ENERGII.....	87
5.3. SYSTEM GAZOWNICZY.....	89
5.4. TELEKOMUNIKACJA I TELEINFORMATYKA	90
5.5. GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA.....	90
6. INFRASTRUKTURA I TRANSPORT	93
6.1. INFRASTRUKTURA DROGOWA I DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA.....	93
6.2. INFRASTRUKTURA I TRANSPORT KOLEJOWY ORAZ AUTOBUSOWY	98
6.3. INFRASTRUKTURA I TRANSPORT LOTNICZY	102
6.4. INFRASTRUKTURA I TRANSPORT WODNY	104
6.5. TRASY ROWEROWE.....	105
7. TERENY ZAMKNIĘTE.....	106
8. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	107
8.1. ŻŁOBKI I PRZEDSZKOLA.....	107
8.2. SZKOLNICTWO PODSTAWOWE I PONADPODSTAWOWE	110
8.3. SZKOLNICTWO WYŻSZE.....	110
8.4. OCHRONA ZDROWIA I OPIEKA SPOŁECZNA	112
8.5. SPORT I KULTURA FIZYCZNA	114
9. GOSPODARKA	116
9.1. PRODUKT KRAJOWY BRUTTO	116
9.2. POTENCJAŁ SAMORZĄDÓW LOKALNYCH.....	117
STREFY AKTYWNOŚCI GOSPODARCZEJ	119
9.3. PODMIOTY GOSPODARCZE	121
9.4. RYNEK PRACY	123
Zatrudnienie	123
Bezrobocie.....	124
9.5. ROLNICTWO.....	125
Wielkość i struktura przestrzeni rolniczej	125
Gospodarstwa ekologiczne	129
9.6. PRZEMYSŁ.....	129
9.7. BUDOWNICTWO I GOSPODARKA MIESZKANIOWA.....	130
9.8. TURYSTYKA	133
10. JAKOŚĆ ŻYCIA.....	137
10.1. SYNTETYCZNY WSKAŹNIK JAKOŚCI ŻYCIA.....	137
10.2. OCHRONA KRAJOBRAZU I LOKALNE FORMY ARCHITEKTONICZNE	139
Audyt krajobrazowy	139
11. OCENA REALIZACJI PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO.....	144
11.1. NARZĘDZIA WSKAZUJĄCE NA STOPIEŃ ZAAWANSOWANIA REALIZACJI PZPWM	144
11.2. MONITORING PLANU.....	162
12. PODSUMOWANIE.....	170
SPISY	173
SPIS RYCIN.....	173
SPIS TABEL.....	177

1. WPROWADZENIE

1.1. PODSTAWA I CEL OPRACOWANIA

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.), art. 45 zobowiązuje Zarząd Województwa, by co najmniej raz w czasie kadencji sejmiku dokonać przeglądu zmian w zagospodarowaniu przestrzennym województwa, opracować raport o stanie zagospodarowania przestrzennego oraz sporządzić ocenę realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym.

Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, zakres raportu obejmuje zagadnienia wskazywane do określenia w planie zagospodarowania przestrzennego województwa, wymienione w art. 39 ust. 3:

- podstawowe elementy sieci osadniczej województwa i ich powiązań komunikacyjnych oraz infrastrukturalnych, w tym kierunki powiązań transgranicznych;
- system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym;
- obszary szczególnego zagrożenia powodzią;
- granice terenów zamkniętych i ich stref ochronnych;
- obszary występowania udokumentowanych złóż kopalin i udokumentowanych kompleksów podziemnego składowania dwutlenku węgla.

Celem opracowania jest identyfikacja aktualnego stanu zagospodarowania przestrzennego oraz kierunków i tempa zmian, jakie zachodzą na obszarze województwa i odniesienie ich do polityki rozwoju zapisanej w obowiązującym planie zagospodarowania przestrzennego województwa. Wyniki prowadzonych analiz mogą stanowić przesłanki do formułowania ustaleń zmiany planu.

1.2. METODYKA

Raport przedstawia analizę i ocenę zmian w zagospodarowaniu przestrzennym województwa w okresie od roku 2017 do 2022 i w zakresie metodycznym jest kontynuacją poprzedniego raportu, sporządzonego w roku 2018. Dokument odnosi się do obowiązującego planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przyjętego Uchwałą Nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r. w sprawie zmiany uchwały nr XV/174/03 z dnia 22 grudnia 2003 r. (Dz. Urz. Woj. Mał. 2018.3215 – ogłoszony 18.04.2018).

Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego opiera się głównie na danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego, w tym z Banku Danych Lokalnych, a także oraz materiałach i publikacjach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, m.in. raportach Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego. W przypadku danych BDL GUS dotyczących stanu i struktury ludności, od roku 2020 bazą wyjściową dla tych danych są wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2021. Wobec powyższego dane oraz wskaźniki odnoszące się do liczby i struktury ludności (płeć, grupy wieku) od 2020 roku GUS skorygował wcześniej opublikowane dane zgodnie z bilansem przygotowanym w oparciu o wyniki NSP 2021.

Wykorzystane zostały również informacje pozyskane z instytucji, przedsiębiorstw oraz jednostek samorządu terytorialnego. W przypadku analizy zmian funkcjonalnych oparto się o dane z Bazy Danych Obiektów Topograficznych (BDOT). Ze względu na kontynuację raportowania danych, oraz możliwość dokonania analiz porównawczych do poprzedniego Raportu, okresem który obejmują dane są lata 2017–2022, w przypadku braku możliwości pozyskania danych, dla niektórych dziedzin odniesiono się do roku 2021.

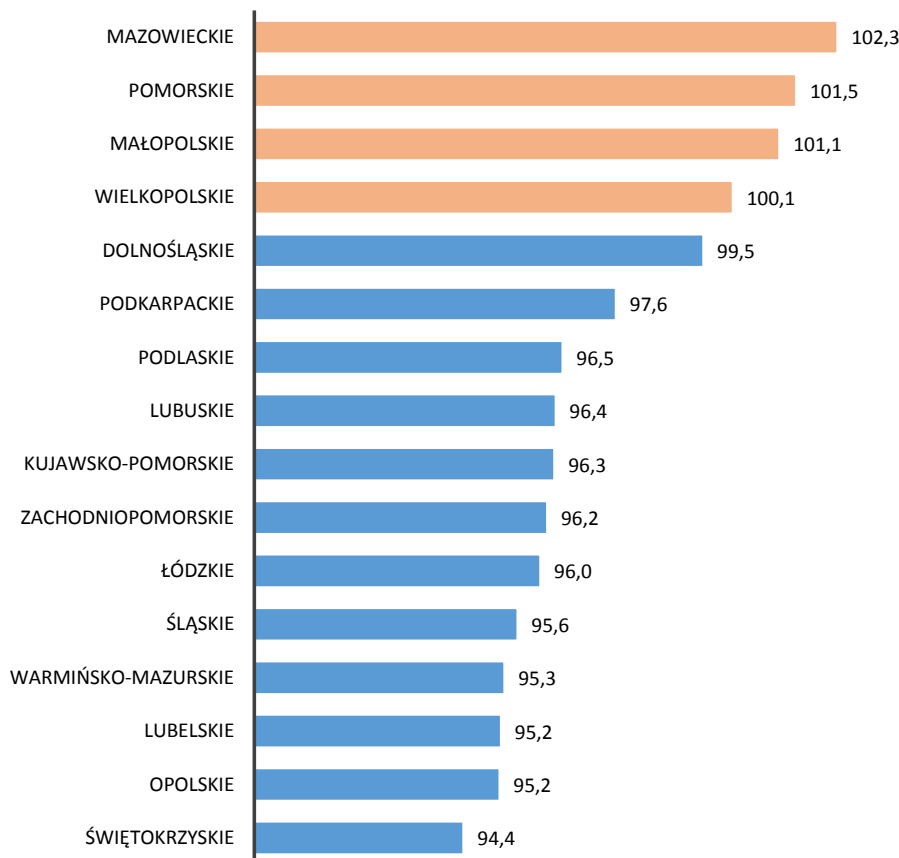
W Raporcie zawarto również wyniki analizy zmian w zakresie użytkowania terenu. Badanie przeprowadzono dokonując analizy porównawczej wybranych obszarów województwa (tzw. obszary badawcze). Analiza porównawcza objęła dane z lat 2016 i 2021 i dotyczyła zmian, jakie zaszły na 32 obszarach o powierzchni 3x3 km reprezentatywnych dla 7 Terytoriów Funkcjonalnych wskazanych w PZPWM. Za reprezentatywne uznano obszary, w których średnia gęstość zabudowy była zbliżona do średniej dla poszczególnych obszarów funkcjonalnych – np. 10 budynków na 1 km² (dopuszczono odchylenie 5% od tej wartości).

2. LUDNOŚĆ I OSADNICTWO

2.1. Stan i ruch naturalny ludności

Województwo małopolskie po mazowieckim, śląskim i wielkopolskim należy do zamieszkanych przez największą liczbę ludności. Według danych BDL Głównego Urzędu Statystycznego na dzień 31 grudnia w 2022 roku w Małopolsce zamieszkiwało 3 429 014 osób, z czego 52,2 % na obszarach wiejskich. Wraz z województwem mazowieckim, wielkopolskim i pomorskim województwo małopolskie zaliczyło wzrost liczby ludności w 2022 roku w stosunku do roku 2017, jednak analiza przyrostu liczby ludności w poszczególnych latach (w stosunku do roku poprzedniego) wykazuje, że po trzech latach niewielkich wzrostów w 2017, 2018 i 2019 roku następuje tendencja spadku liczby mieszkańców.

Ryc. 1. Dynamika zmian liczby ludności województw w latach 2017–2022 (2017=100%)

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

Tab. 1. Dynamika liczby mieszkańców województw w latach 2017–2022 (%)

	2017–2018	2018–2019	2019–2020	2020–2021	2021–2022
mazowieckie	0,35	0,37	1,74	-0,09	-0,04
śląskie	-0,32	-0,35	-2,34	-0,82	-0,67
wielkopolskie	0,14	0,14	0,24	-0,20	-0,18
małopolskie	0,27	0,30	0,64	-0,07	-0,04
dolnośląskie	-0,05	-0,04	0,28	-0,37	-0,33
łódzkie	-0,40	-0,47	-1,59	-0,86	-0,69
pomorskie	0,40	0,45	0,61	0,02	-0,02
podkarpackie	-0,01	-0,09	-1,46	-0,49	-0,33
lubelskie	-0,41	-0,44	-2,44	-0,90	-0,67

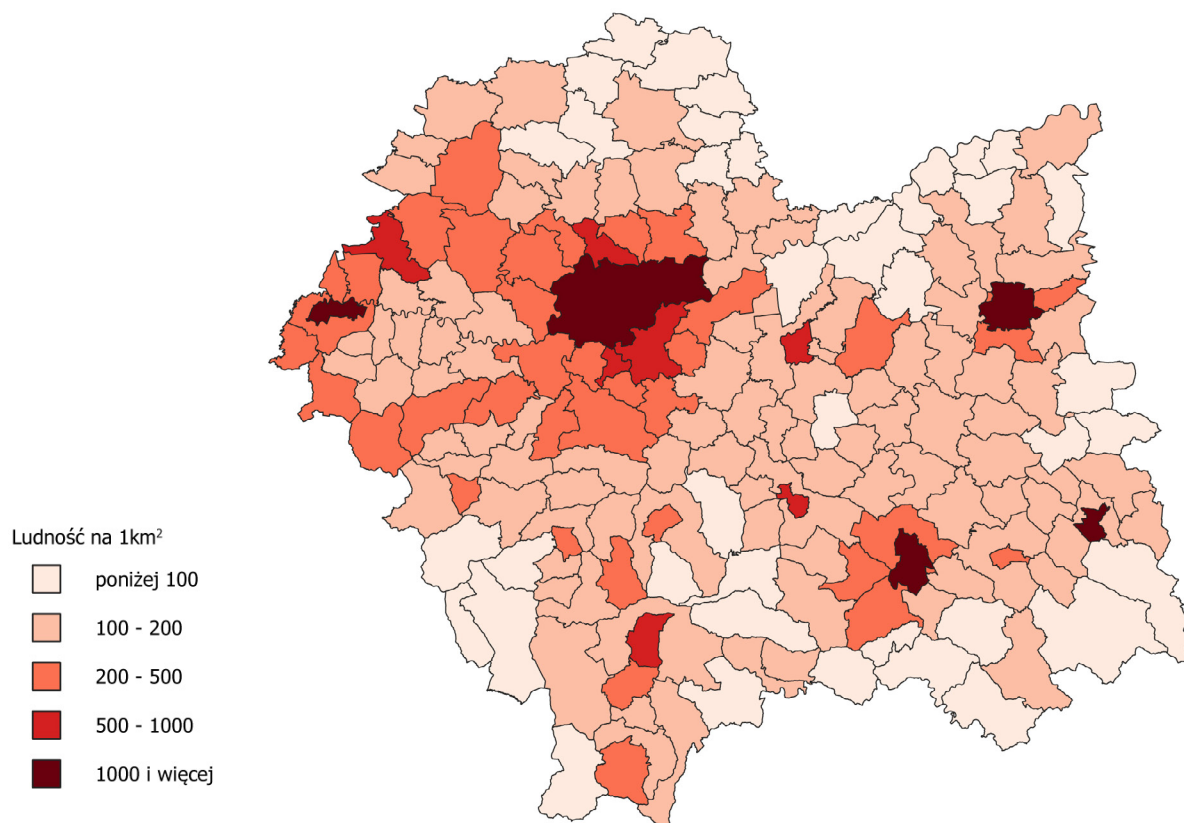
	2017–2018	2018–2019	2019–2020	2020–2021	2021–2022
kujawsko-pomorskie	-0,25	-0,26	-1,97	-0,68	-0,54
zachodniopomorskie	-0,26	-0,28	-2,07	-0,67	-0,57
warmińsko-mazurskie	-0,35	-0,44	-2,61	-0,79	-0,60
świętokrzyskie	-0,50	-0,61	-2,79	-0,99	-0,80
podlaskie	-0,25	-0,27	-1,85	-0,68	-0,47
lubuskie	-0,22	-0,29	-1,81	-0,79	-0,56
opolskie	-0,36	-0,39	-2,73	-0,76	-0,65

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

Po województwie śląskim, w Małopolsce jest największa gęstość zaludnienia w Polsce. Liczba ludności na km² wynosi 226 osób (przy średniej dla Polski 122).

Najwyższa gęstość zaludnienia wystąpiła w gminach miejskich: Krakowie (2 458 os./km²), Tarnowie (1 437), Nowym Sączu (1 399) a następnie Oświęcimiu, Gorlicach, ale tylko w Krakowie wskaźnik ten wzrósł w stosunku do danych z 2017 roku. Kolejne gminy o dużej gęstości zaludnienia koncentrują się wokół większych ośrodków miejskich, a także w części zachodniej województwa i w gminach położonych od Rabki Zdrój do Zakopanego. Gmina wiejska o najwyższej gęstości zaludnienia to Zielonki, a następnie Mogilany. Obszary najmniej zagęszczone to gminy powiatu miechowskiego, proszowickiego, dąbrowskiego, a także obszary górskie Beskidu Niskiego, zachodnia część powiatu nowotarskiego, południowa część powiatu limanowskiego.

Ryc. 2. Gęstość zaludnienia w 2022 r. (osoby/km²)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku wskazuje na pogłębiający się proces starzenia społeczeństwa. W 2022 roku odnotowano malejący udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w stosunku do roku 2017.

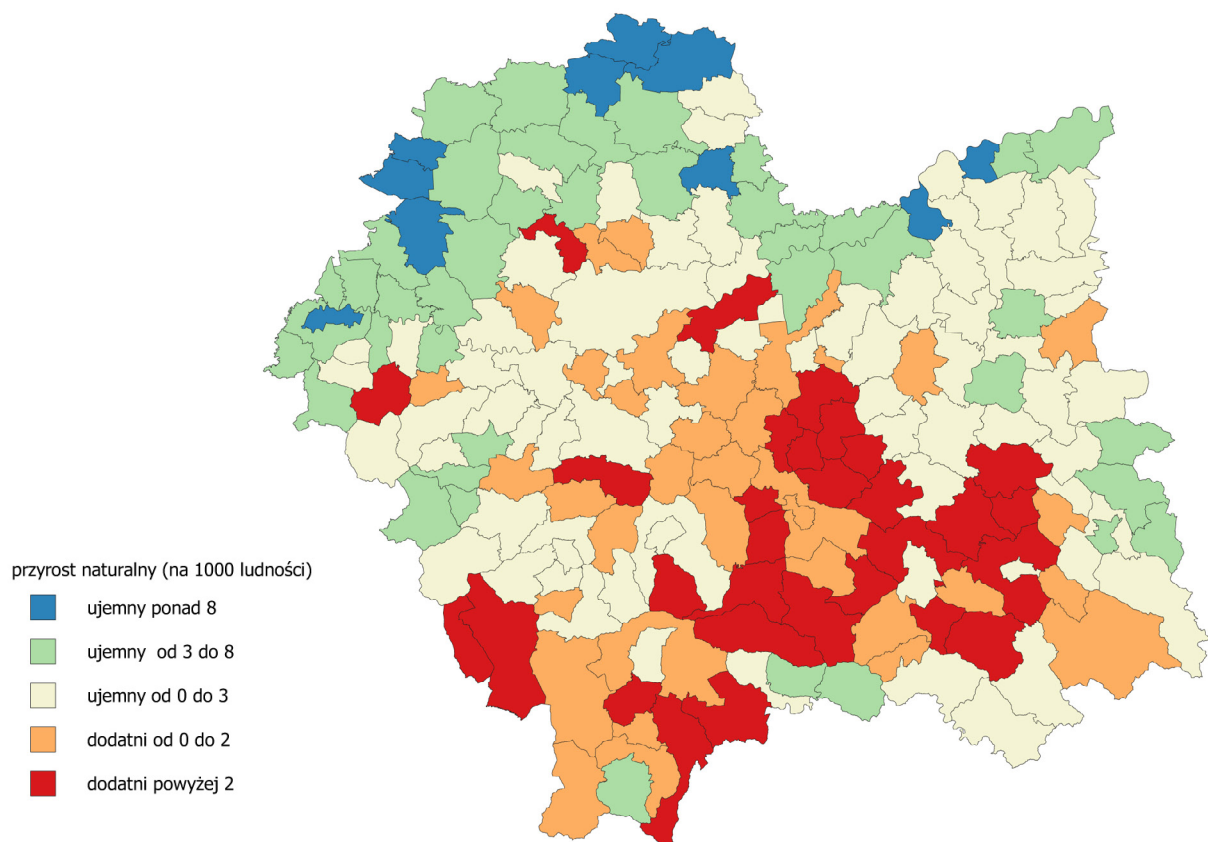
Tab. 2. Struktura ludności w województwie małopolskim w 2017 i 2022 r.

		2017	2022
Ogółem w tys.		3 391,4	3 429,0
	Mężczyźni	1 646,0	1 663,1
	Kobiety	1 745,4	1 765,9
W % ogółem:	Miasta	48,3	47,8
	Wieś	51,7	52,2
Kobiety na 100 mężczyzn		106,0	106,0
Ludność w tys. i w % w wieku	Przedprodukcyjnym	642,0 (18,9%)	662,0 (19,3%)
	Produkcyjnym	2 086,0 (61,5%)	2 046,0 (59,7%)
	Poprodukcyjnym	663,0 (19,5%)	721,0 (21%)
Ludność na km ²		223,0	226,0

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

Analiza przestrzenna wskazuje, że przyrost naturalny ludności w 2022 roku (liczony na 1000 mieszkańców) jest zróżnicowany regionalnie. Dodatni przyrost odnotowano w gminach znajdujących się w części południowej i środkowej województwa, zwłaszcza w centralnie ułożonym pasie gmin powiatu: bocheńskiego, brzeskiego, limanowskiego, nowosądeckiego.

Ryc. 3. Przyrost naturalny ludności w gminach województwa małopolskiego na 1000 osób w 2022 r.

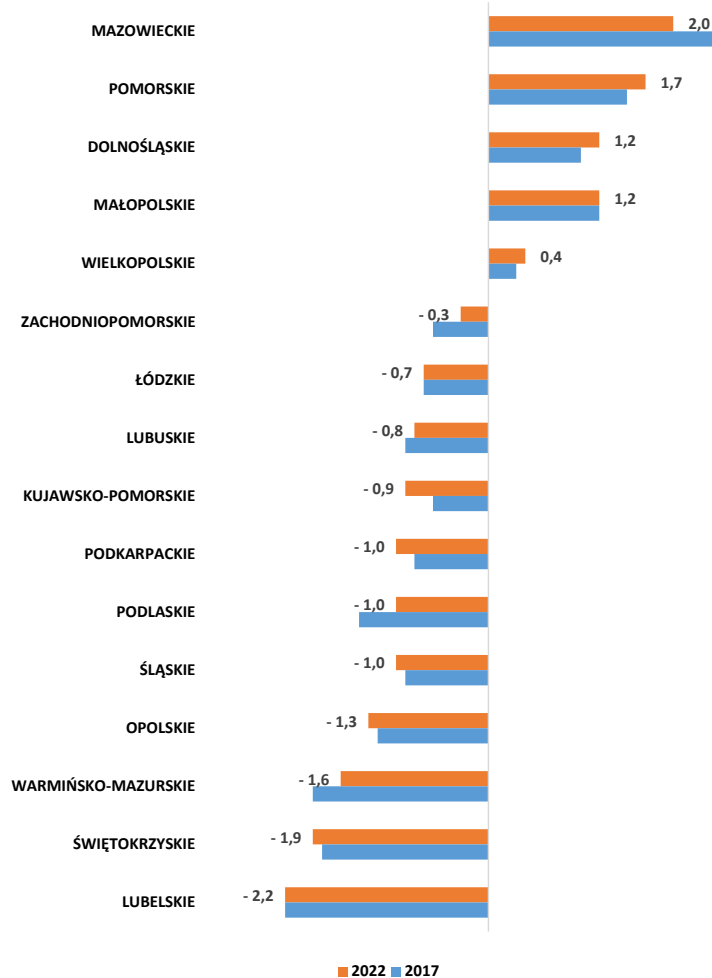

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

Ruch migracyjny to jeden z ważniejszych czynników wpływających na stan zaludnienia danego obszaru. W ogólnym bilansie salda migracji na 1000 mieszkańców, Małopolska jest

wśród 5 województw z dodatnią wartością tego salda. Wszystkie te województwa utrzymują ten trend od 2017 roku do 2022. Według danych BDL GUS wzrasta wpływ migracji zagranicznych na dodatnie saldo migracji województwa małopolskiego, jednak dane te zawierają tylko mieszkańców meldujących się w Małopolsce. Skala osób napływających do Małopolski z zagranicy, zwłaszcza w 2022 roku z Ukrainy wskazywana jest tylko w sposób szacunkowy.

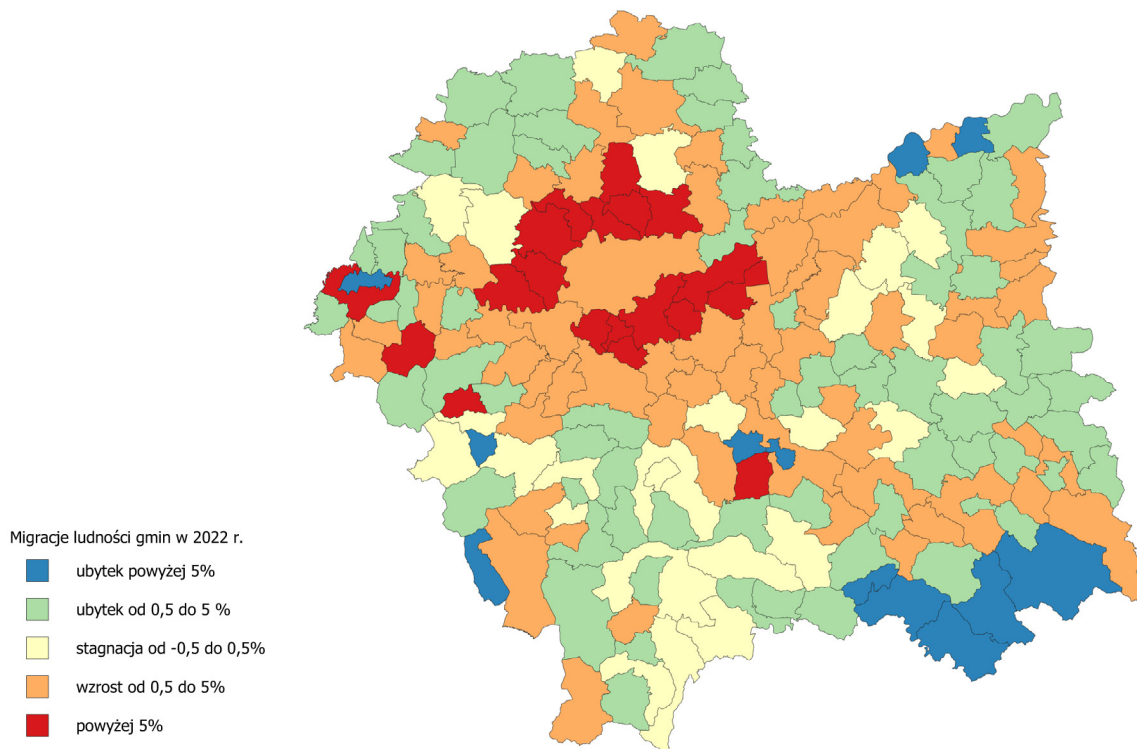
Ryc. 4. Saldo migracji ogółem na 1000 ludności w województwach, w roku 2017 i 2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

Pomimo, że dla Małopolski saldo migracji w 2022 roku jest dodatnie, to analiza danych w poszczególnych gminach wskazuje, że największy napływ ludności w stosunku do ubywających następuje głównie do gmin obszaru metropolitalnego Krakowa.

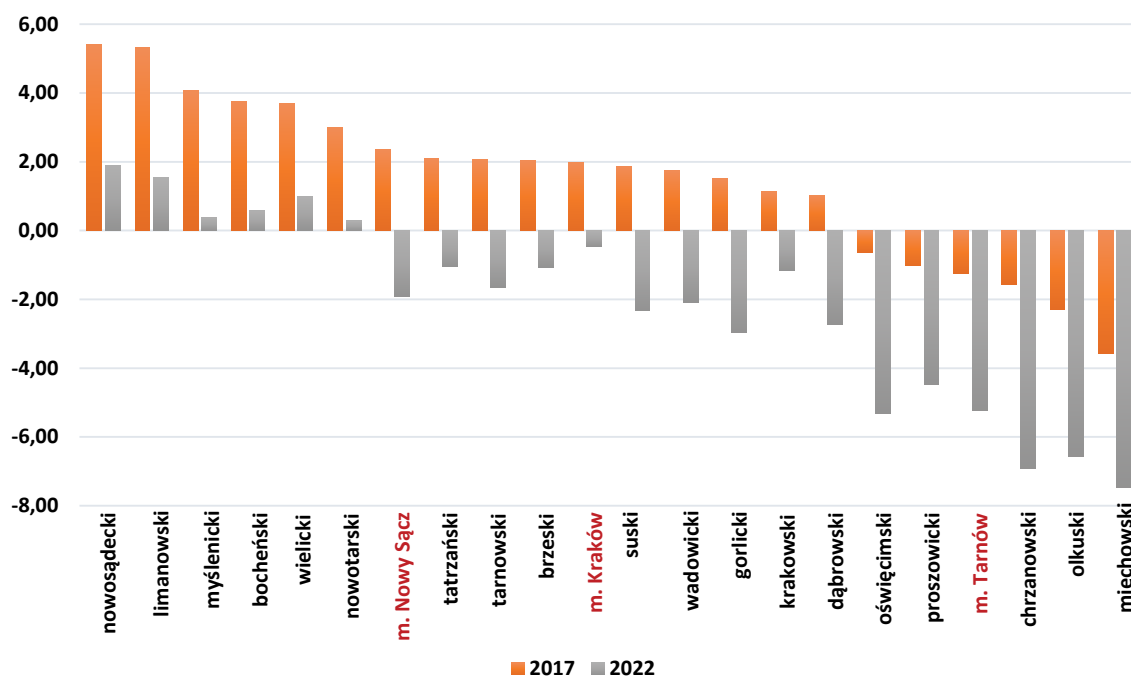
Ryc. 5. Migracje ludności gmin województwa małopolskiego w 2022 r.

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

Przyrost naturalny ludności dla powiatów Małopolski liczony na 1000 osób w roku 2017 i 2022 tylko w sześciu powiatach utrzymał się dodatni, ale w żadnym z nich nie osiągnięto w 2022 roku poziomu z roku 2017. W sześciu powiatach utrzymały się ujemne wartości współczynnika, dotyczy to: miechowskiego, olkuskiego, chrzanowskiego, miasta Tarnowa, proszowickiego oraz oświęcimskiego. Pozostałe 10 powiatów o dodatnich wartościach wskaźnika w 2017 roku odnotowały ujemny przyrost naturalny w roku 2022.

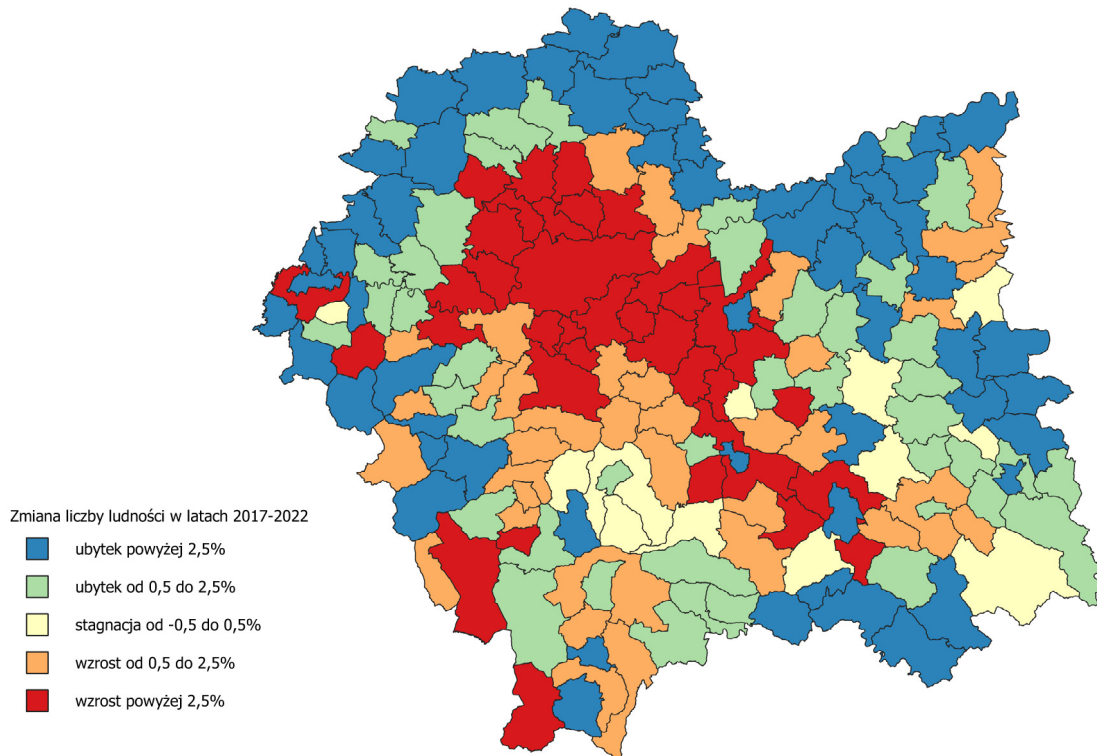
Ryc. 6. Przyrost naturalny w powiatach Małopolski na 1000 osób w roku 2017 i 2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS

Pomimo, że ogółem dla województwa w 2022 roku nastąpił wzrost liczby ludności w stosunku do 2017, to przestrzennie widoczne jest duże zróżnicowanie Małopolski. Obszary o niekorzystnej tendencji, a więc ze spadkiem liczby ludności to gminy z północnej i północno-zachodniej części województwa (powiaty: miechowski, proszowski, dąbrowski oraz olkuski i chrzanowski). Największy wzrost liczby ludności odnotowano w gminach KOM oraz gminach powiatu limanowskiego i nowosądeckiego. W przypadku gmin KOM wysoki przyrost liczby ludności spowodowany jest przede wszystkim poprzez dodatnie saldo migracji, w przypadku gmin powiatów: limanowskiego i nowosądeckiego większe znaczenie miał przyrost naturalny.

Ryc. 7. Dynamika zmian liczby ludności w latach 2017–2022 (2017=100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Napływ ludności z zagranicy

Dane dotyczące ludności napływającej z zagranicy można pozyskać z kilku źródeł. Jednym z nich są dane z Urzędu do Spraw Cudzoziemców (UDSC), gdzie prowadzony jest rejestr obcokrajowców posiadających ważne karty pobytu. Według danych UDSC populacja imigrantów w 2022 w województwie małopolskim wynosiła prawie 76 tys. i wzrosła o 47 tys. w stosunku do 2017 roku. Dane obejmują tych imigrantów, którzy posiadają status pobytu stałego, czasowego, natomiast nie obejmują obywateli Ukrainy, którzy wystąpili o nadanie numeru PESEL, co skutkowało nadaniem tym osobom specjalnego statusu cudzoziemca o zapisie „UKR”.

Oprócz obywateli Ukrainy, w 2022 roku najwięcej osób przybyło z Białorusi, Indii, Rosji. Łącznie imigranci rejestrujący się w Małopolsce pochodzili z ponad 160 krajów świata.

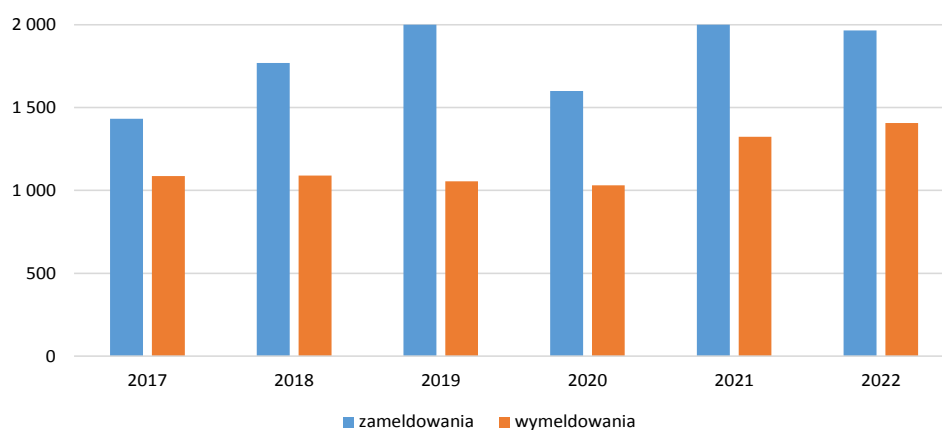
Tab. 3. Imigranci wg kraju pochodzenia i statusu przebywania (rok 2017 i 2022)

		2017	2022
Status	pobyt czasowy	15 612	56 595
	zarejestrowanie pobytu ob. UE	8 535	9 166
	pobyt stały	3 040	8 690
	pobyt rezydenta długoterminowego UE	416	586
	pobyt stały obywatela UE	397	503
	pobyt członka rodziny obywatela UE	121	140
	pozostałe	3	4
	razem	28 124	75 684
Kraj pochodzenia	Ukraina	12 999	43 130
	Białoruś	577	4 932
	Indie	559	2 339
	Rosja	1 023	2 134
	Włochy	1 241	1 537
	Hiszpania	768	1 065
	Francja	866	913
	Niemcy	800	692
	Rumunia	461	647
	Wielka Brytania	811	579
	Stany Zjednoczone Ameryki	459	552
	Słowacja	537	514
	Niderlandy	372	399
	Austria	396	242
	pozostałe kraje	6 255	16 009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UDSC

W ostatnich latach wzrosła liczba osób z zagranicy meldujących się na pobyt stały. Jedynie w roku 2020 odnotowano spadek, co spowodowane było ograniczeniami w przemieszczaniu się związanymi z pandemią COVID-19. W 2022 r. na pobyt stały w województwie małopolskim zameldowało się prawie 2,0 tys. osób z zagranicy, a wymeldowało się ponad 1,4 tys. Kierunki wyjazdów i przyjazdów odbywały się głównie w obrębie Europy. Największy udział przybywających, tj. 88% stanowiły osoby z państw europejskich. Znaczący ruch migracyjny obejmował kierunek Ameryki Północnej i Środkowej, ale w tym przypadku odnotowano ujemne saldo migracji (ubytek o 94 osoby).

Ryc. 8. Migracje zagraniczne na pobyt stały w latach 2017–2022

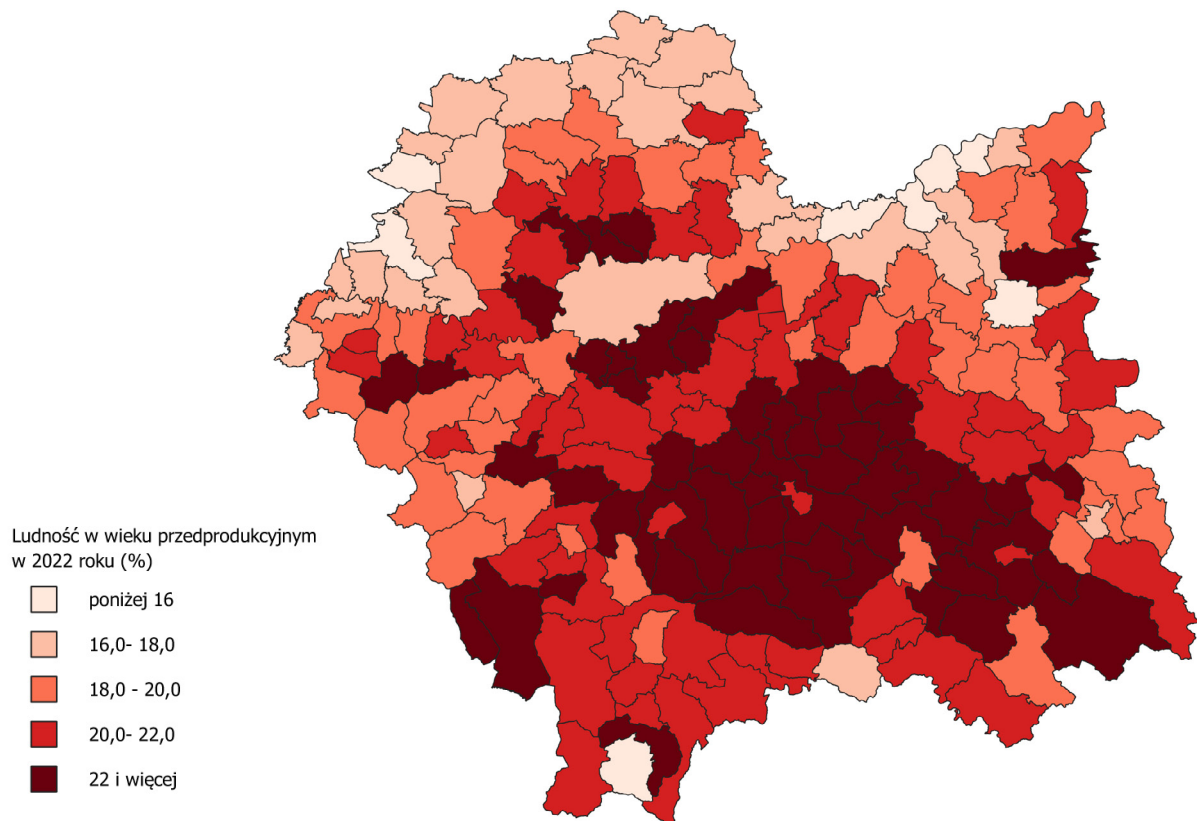

Źródło: Opracowanie na podstawie danych GUS BDL

Ekonomiczne grupy wieku

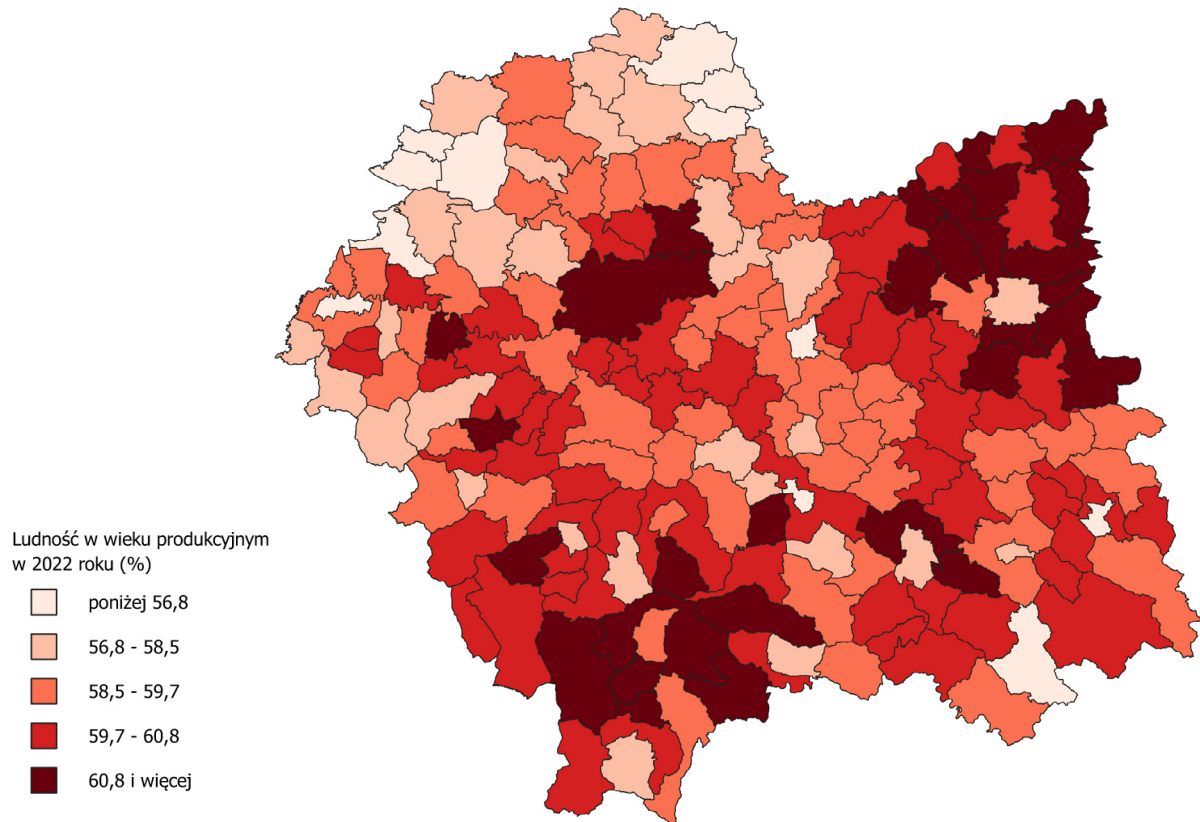
W województwie małopolskim utrzymuje się zróżnicowanie przestrzenne pod względem struktury ekonomicznych grup wieku. Obszarami o najwyższym udziale osób w wieku przedprodukcyjnym są gminy powiatów: limanowskiego, nowosądeckiego i nowotarskiego. Populacja mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, przekraczająca ponad 17% ludności dotyczyła w 2017 roku 99 gmin województwa, a w 2022 roku 150 gmin. W dominującej większości problem starzenia się ludności pogłębił się w gminach powiatów: miechowskiego, proszowskiego, olkuskiego, chrzanowskiego i oświęcimskiego. Wysoki udział osób w wieku poprodukcyjnym utrzymuje się w powiecie dąbrowskim, jednak nie jest tak wysoki we wszystkich gminach tego powiatu jak w 2017 roku. Ponieważ ludność w wieku przedprodukcyjnym na tym obszarze nie jest wysoka, można spodziewać się, że w przyszłości powiat dąbrowski będzie zaliczał się do obszaru o dominującej ludności w wieku poprodukcyjnym.

Ryc. 9. Ludność w wieku przedprodukcyjnym w 2022 r.

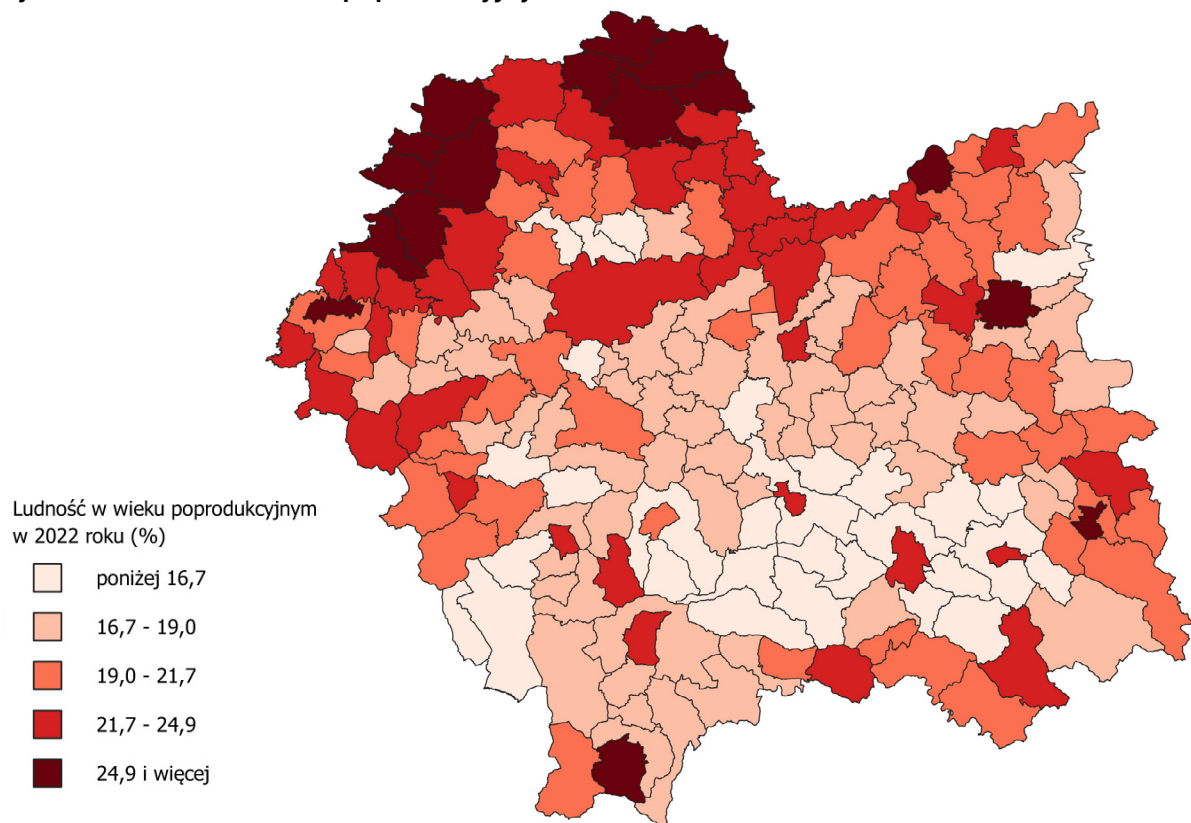
Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 10. Ludność w wieku produkcyjnym w 2022 r.

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS

Ryc. 11. Ludność w wieku poprodukcyjnym w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

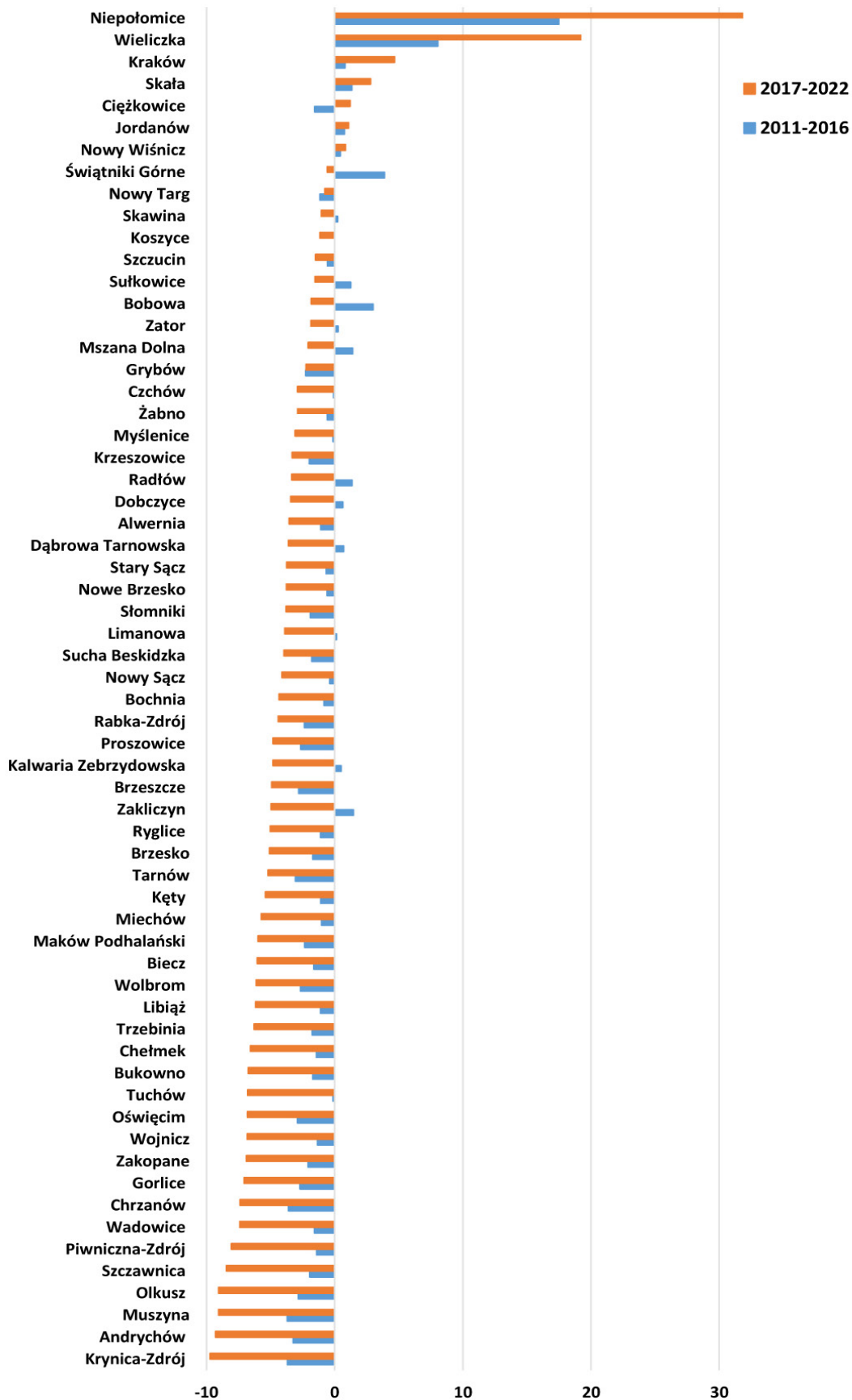
dołączyły: Szczawnica, Wadowice, Piwniczna Zdrój. Miasta te w latach 2011–2016 już odnotowały spadek liczby ludności, jednak nie był on tak znaczący jak w ostatnim okresie.

W latach 2011–2016, w 18 miastach Małopolski przyrost liczby ludności był dodatni. Taką tendencję utrzymało w ostatnich latach tylko 6 miast: Niepołomice, Wieliczka, Kraków, Skała, Jordanów, Nowy Wiśnicz. Ciężkowice są jedynym miastem, które w latach 2017–2022 uzyskały wzrost liczby ludności, pomimo, że w latach 2011–2016 był on ujemny.

Warto zwrócić uwagę na dwa miasta Małopolski: Wieliczkę oraz Niepołomice. To miasta o bardzo wysokim przyroście liczby ludności. Trend ten utrzymuje się od wielu lat, a miasta są bardzo atrakcyjne do zamieszkania ze względu na dobre położenie względem Krakowa. Na wzrost liczby ludności wpływ ma duża imigracja, zwłaszcza ludzi młodych, co może mieć wpływ, jak w przypadku Niepołomic, gdzie utrzymuje się wysoki przyrost naturalny.

Zjawisko depopulacji większości miast Małopolski pogłębia się i ma niekorzystne konsekwencje dla ich rozwoju, a także obszarów znajdujących się w ich bezpośrednim otoczeniu. Może powodować duże zmniejszenie wpływów podatkowych, co przenosić się będzie na trudności z utrzymaniem infrastruktury miejskiej, a także – ze względu na funkcję miasta jako stolicy powiatu czy gminy – może negatywnie oddziaływać na funkcjonowanie całej jednostki samorządowej w szczególności instytucji i podmiotów publicznych takich jak szpitale, szkoły czy jednostki kultury.

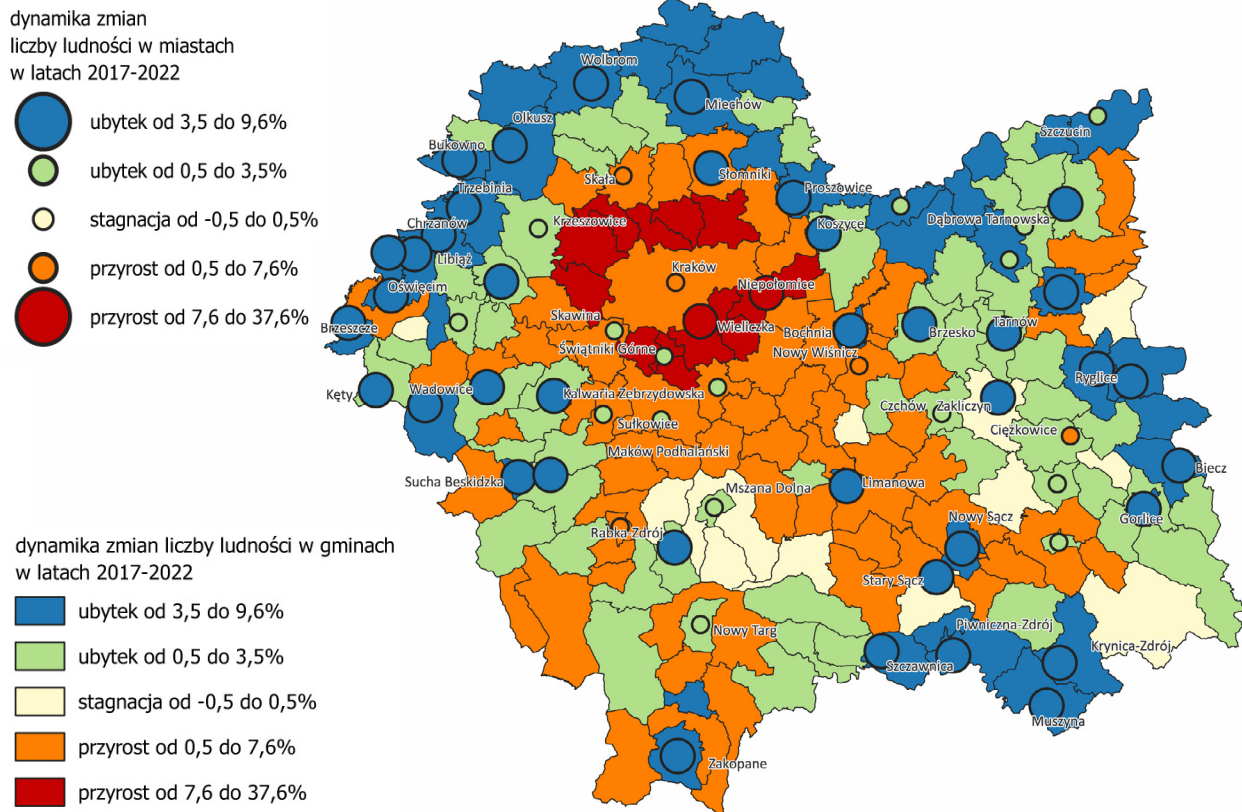
Ryc. 13. Dynamika zmian liczby ludności miast w latach 2011–2016 i 2017–2022 (%)

*) w latach 2011–2016 nie uwzględniono Koszyc, w latach 2017–2022 rok wyjściowy dla Koszyc to 2019
 Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS

Dynamikę zmian liczby ludności w układzie przestrzennym województwa przedstawiono na ryc.14. Wyraźnie zaznacza się dominacja przyrostu liczby ludności w KOM, a także centralnej części Małopolski. Natomiast największe spadki występują w północnej i północno-zachodniej części województwa, na Powiślu, a także w gminach granicznych Beskidu Sądeckiego i części gmin wschodnich z Tarnowem.

Ryc. 14. Dynamika zmian liczby ludności miast na tle ogólnej tendencji zmian w gminach Małopolski – lata 2017–2022

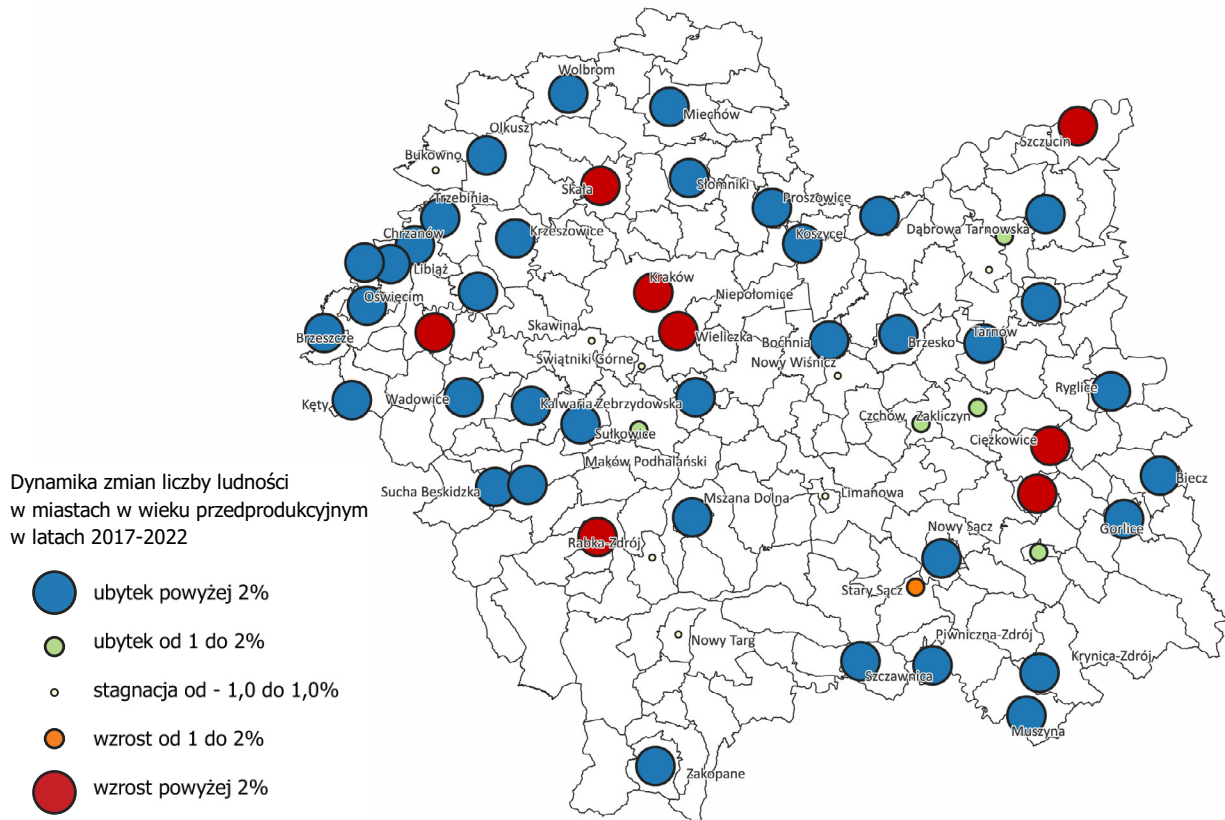

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS

Kolejnym wskaźnikiem obrazującym sytuację małopolskich miast jest odsetek liczby ludności w wieku przed- i poprodukcyjnym. Ludność w wieku przedprodukcyjnym znacząco spada w miastach Małopolski, zwłaszcza w rejonie północno-zachodnim. Jednocześnie wzrasta liczba ludności w wieku poprodukcyjnym.

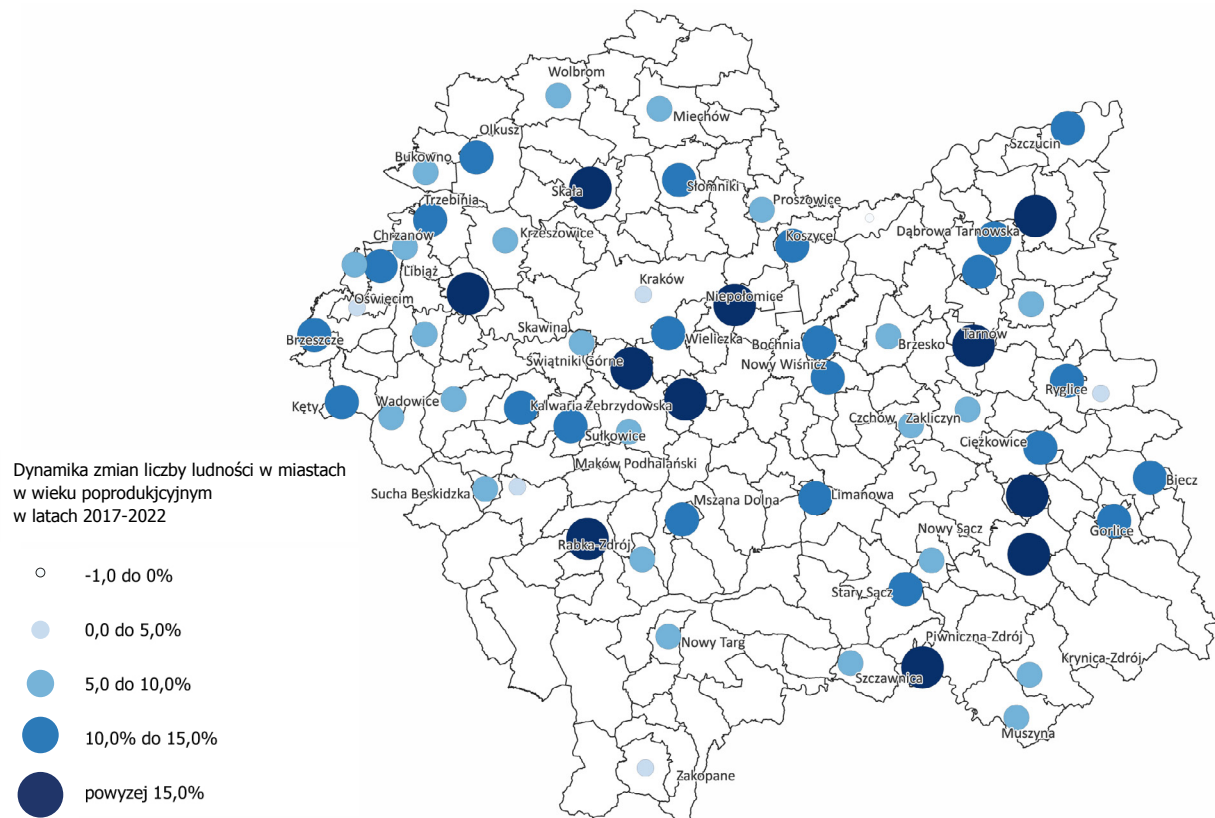
W 2017 roku odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym dla województwa małopolskiego wynosił 19,5%, w 2022 roku wartość wzrosła do 21,0%. W przypadku miast wartości te wyniosły odpowiednio 22,5% i 23,7%. Znaczący przyrost ludności w wieku poprodukcyjnym odnotowały miasta: Bobowa, Jordanów, Świątniki Górne, Alwernia, Dobczyce, Niepołomice.

Ryc. 15. Dynamika zmian ludności w wieku przedprodukcyjnym w miastach Małopolski w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS Bank Danych Lokalnych

Ryc. 16. Dynamika zmian ludności w wieku poprodukcyjnym w miastach Małopolski w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS Bank Danych Lokalnych

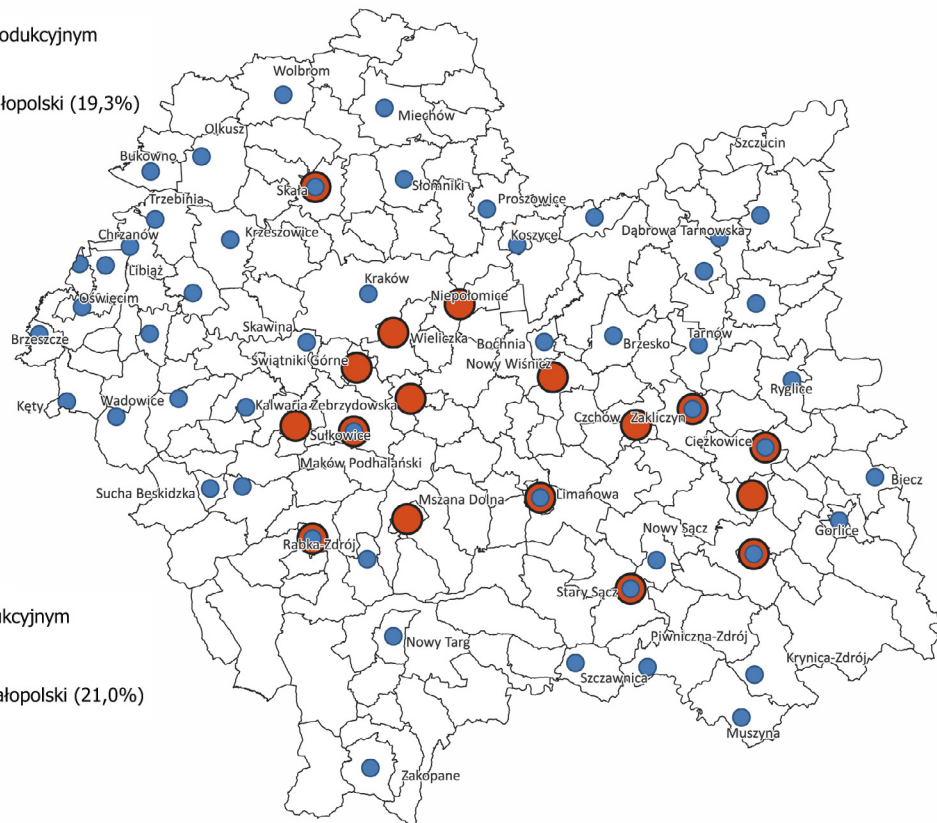
Ryc. 17. Ludność w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym miast Małopolski

Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym
w 2022 roku

 powyżej średniej dla Małopolski (19,3%)

Odsetek osób w wieku poprodukcyjnym
w 2022 roku

 powyżej średniej dla Małopolski (21,0%)

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

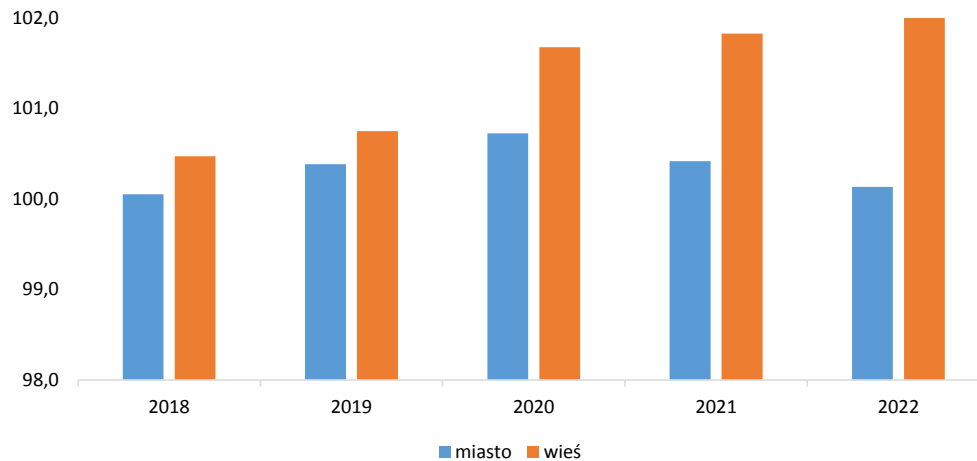
Spadek liczby ludności, procesy starzenia się społeczeństwa, konieczność dojazdów do pracy do większych ośrodków miejskich, zwłaszcza Krakowa to widoczne problemy małych i średnich miast Małopolski. Jednak nie należy marginalizować znaczenia tych ośrodków, zwłaszcza, że pełnią istotną rolę w organizacji życia mieszkańców. Służą jako zaplecze usługowe dla miejscowości ościennych, wzrasta też ich rola funkcji mieszkaniowej dla ludności pracującej w dużych ośrodkach miejskich. Małe miasto może zaoferować miejsca o wysokiej jakości życia ze względu na przyjazne środowisko. Takie miejsca mogą być poszukiwane przez pracowników firm pracujących w nowych systemach: hybrydowym lub zdalnym.

Ze względu na fakt, że w Małopolsce zróżnicowanie w rozwoju małych i średnich miast jest duże należy w dalszym ciągu poszukiwać rozwiązań dla tych miast, w których procesy depopulacyjne są znaczące, ale też pamiętać o tych miastach, gdzie procesy zmierzające do „kurczenia się” miasta są w początkowej fazie. Można upatrywać szansy w rozwoju usług, turystyki, czy funkcji mieszkaniowej, która dodatkowo służyłaby wykorzystaniu istniejących terenów miejskich w zamian za niekontrolowane rozlewanie się miast dużych na tereny wiejskie.

Rozwój obszarów wiejskich

Podstawową identyfikacją obszarów wiejskich jest klasyfikacja administracyjna oparta o system TERYT, która jako obszary wiejskie wyznacza te, które administracyjnie nie są położone na terenie miasta. Obszary wiejskie stanowią więc tereny, na które składają się gminy wiejskie i części wiejskie gmin miejsko-wiejskich. Tak wyodrębnione obszary wiejskie zajmują w Małopolsce 89,1% powierzchni województwa, zamieszkiwanej w 2022 roku przez 1 788 959 osób (BDL GUS, 2023), co stanowi 52% mieszkańców regionu.

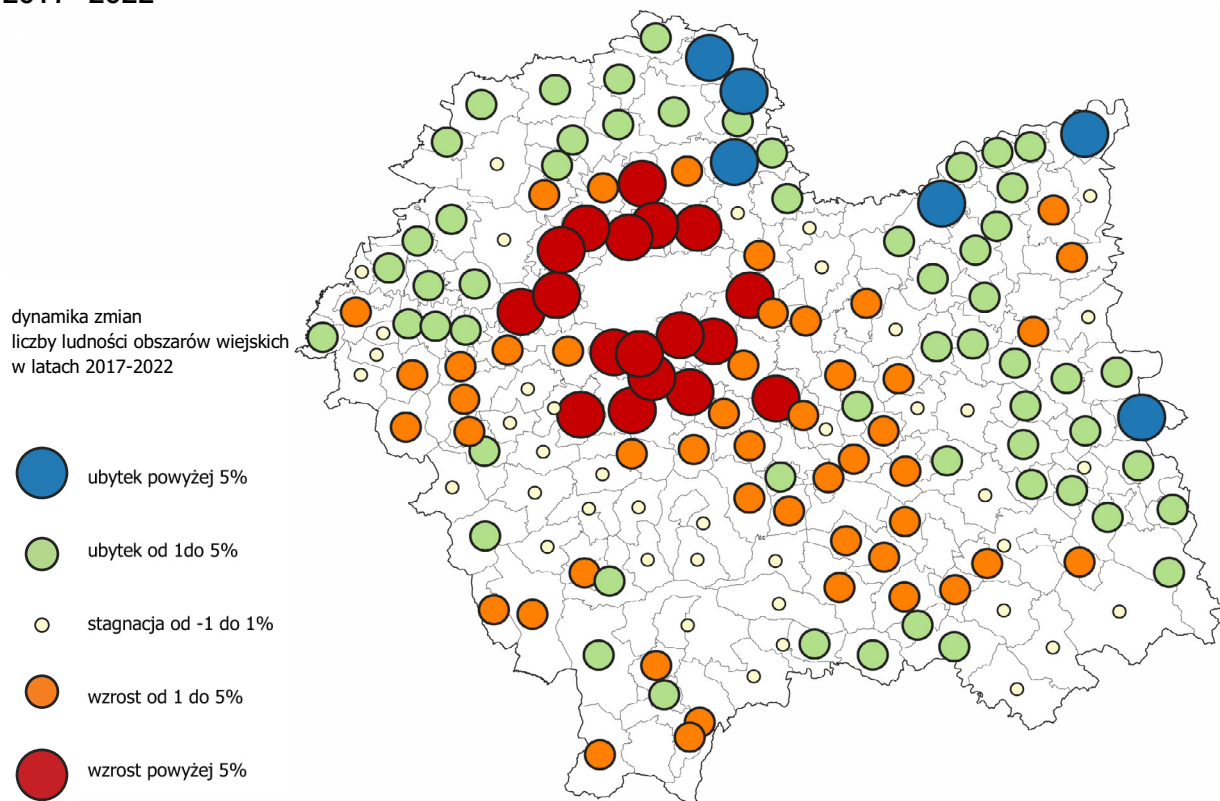
Obszary wiejskie w Małopolsce charakteryzują się dużym zróżnicowaniem funkcjonalnym oraz różnym stopniem rozwoju. Jedną z istotnych zmian widocznych na tych obszarach jest wzrost liczby ludności.

Ryc. 18. Zmiana liczby ludności w Małopolsce z podziałem na miasto i wieś w latach 2017–2022 (2017=100)

Źródło: Opracowanie własne UMWM

Wyodrębnienie obszarów wiejskich na podstawie klasyfikacji administracyjnej nie odzwierciedla różnorodności funkcji, jakie obecnie występują na obszarach wiejskich, zwłaszcza tych przylegających bliżej do dużych ośrodków miejskich. Obszary wiejskie w gminach bezpośrednio przylegających do Krakowa różnią się dynamiką zmian liczby ludności w stosunku do pozostałych obszarów wiejskich. Znaczące oddziaływanie Krakowa na przylegające tereny wiejskie powoduje także duże tempo procesu deruralizacji. Funkcja rolnicza wypierana jest przez funkcje mieszkaniową, usługową i komunikacyjną (transportową).

Położenie względem miasta może być kolejną kategoryzacją obszarów wiejskich na: obszary ściśle związane funkcjonalnie z dużym miastem lub aglomeracją, obszary będące pod wpływem oddziaływania miast najczęściej poprzez atrakcyjne położenie względem dużych ośrodków miejskich, np. bliskość głównych szlaków komunikacyjnych, oraz tereny o słabej dostępności do największych ośrodków miejskich.

Ryc. 19. Dynamika zmian ludności obszarów wiejskich województwa Małopolskiego w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

Krakowski Obszar Metropolitalny

Kraków pełni istotną rolę w budowaniu struktury metropolitalnej w Polsce. W szczególności jako największe miasto w regionie ma wpływ na powiązane z nim funkcjonalnie bezpośrednie otoczenie. Tereny podmiejskie rozwijają się pod względem osadniczym i demograficznym, co powoduje, że wzrost napływu mieszkańców zmienia funkcje terenów nie tylko w strefie podmiejskiej, ale też dalej położonej od miasta (tzw. dojazdów do pracy). Zasięg wpływu Krakowa jest więc zróżnicowany i zależy od wielu czynników i ich natężenia. Są to m.in.: wzrost gęstości zaludnienia, rozwój budownictwa mieszkaniowego, przeobrażenia użytkowania ziemi, napływ ludności młodej, dobrze wykształconej, zróżnicowanej pod względem struktury zawodowej, koncentracja działalności pozarolniczej.

Zasięg oddziaływania Krakowa, a więc wielkość strefy określanej jako Krakowski Obszar Metropolitalny (KOM) wyznaczano biorąc pod uwagę różne wskaźniki, a także wydzielając strefę bezpośredniego oddziaływania: podmiejską, oraz strefę dojazdów do pracy. W różnych opracowaniach mowa jest, że KOM tworzy od 15 do 52 gmin.

Terytorium KOM wyznaczono w kilku strategicznych dokumentach województwa. W Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020 wyodrębniono 5 subregionów, w tym Krakowski Obszar Metropolitalny obejmujący miasto Kraków oraz powiaty: bocheński, krakowski, miechowski, myślenicki, proszowicki i wielicki. Wskazano Kraków jako ośrodek o znaczeniu ponadregionalnym, który zasięgiem swojego oddziaływania obejmuje całe województwo poprzez potencjał turystyczno-kulturowy oraz intelektualny, ofertę edukacyjną, położenie na przecięciu międzynarodowych szlaków transportowych, rozwijającą się branżę technologii informacyjnych oraz sektor usług. Określono więc, że w wymiarze przestrzennym obszar metropolitalny Krakowa rozciąga się od Bochni po Wadowice na osi wschód-zachód oraz od Miechowa po powiat myślenicki na osi północ-południe – ryc. 20a.

Terytorium Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego wyznaczono w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego (Uchwała Nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r. w sprawie zmiany Uchwały Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r.). Obszar wskazany w dokumencie wyodrębniono zwracając uwagę na następujące czynniki: stan sieci osadniczej, dynamikę procesów urbanizacyjnych, gęstość zaludnienia, specyfikę procesów demograficznych, dominujący charakter bazy gospodarczej oraz zasoby naturalne decydujące o preferencjach rozwoju. Tak określony obszar KOM obejmuje 17 gmin województwa małopolskiego: gminę miejską Kraków oraz otaczające ją 5 gmin miejsko-wiejskich oraz 11 gmin wiejskich – ryc. 20b.

Ponieważ obszar metropolitalny tworzy wiele powiązań funkcjonalnych i ekonomicznych powodując wzajemnie oddziaływanie terenów w nim położonych, konieczna była realizacja rozwiązań systemowych, które ukierunkowywałyby rozwój osadnictwa, usług, transportu, rozwiązywały problemy ochrony powietrza.

Dokonano więc wskazania KOM obejmującego Kraków i 14 gmin ościennych: Biskupice, Czernichów, Igołomia – Wawrzeńczyce, Kocmyrów – Luborzycza, Liszki, Michałowice, Mogilany, Niepołomice, Skawina, Świątniki Górne, Wieliczka, Wielka Wieś, Zabierzów, Zielonki – ryc. 20c, a instytucją działającą na rzecz współpracy w powyższych dziedzinach pomiędzy Krakowem, a gminami ościennymi jest działające od 2014 roku Stowarzyszenie Metropolia Krakowska (SMK). Gminy należące do Stowarzyszenia oraz władze województwa wspólnie ustalały cele służące rozwojowi KOM i wskazywały inwestycje niezbędne do ich osiągnięcia. Ich oddziaływanie i zasięg wychodził poza granice jednej jednostki administracyjnej, dzięki temu można było usprawnić działania występujące na terenie więcej niż jednej gminy. Tak doszło do realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT), których zakres obejmował: promowanie przedsiębiorczości, rozwijanie infrastruktury drogowej i wspieranie równoważonej multimodalnej mobilności miejskiej, działania z zakresu poprawy jakości powietrza i modernizacji energetycznej budynków czy inwestowania w sektor gospodarki wodno-kanalizacyjnej, gospodarki odpadami i w rozwój infrastruktury społecznej. Środki na realizację ZIT pochodziły dotychczas z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego (RPO WM) oraz Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POLiŚ). Zadania realizowane w ramach ZIT obejmowały inwestycje infrastrukturalne o zróżnicowanym charakterze, m.in. działania związane z ochroną zdrowia, rozwojem oświaty, ochroną środowiska naturalnego.

Wartość środków w ramach RPO WM 2014–2020 wynosiła 232,3 mln euro (wrzesień 2023) i udało się dzięki nim zrealizować m.in. projekty wymienione w tabeli 4.

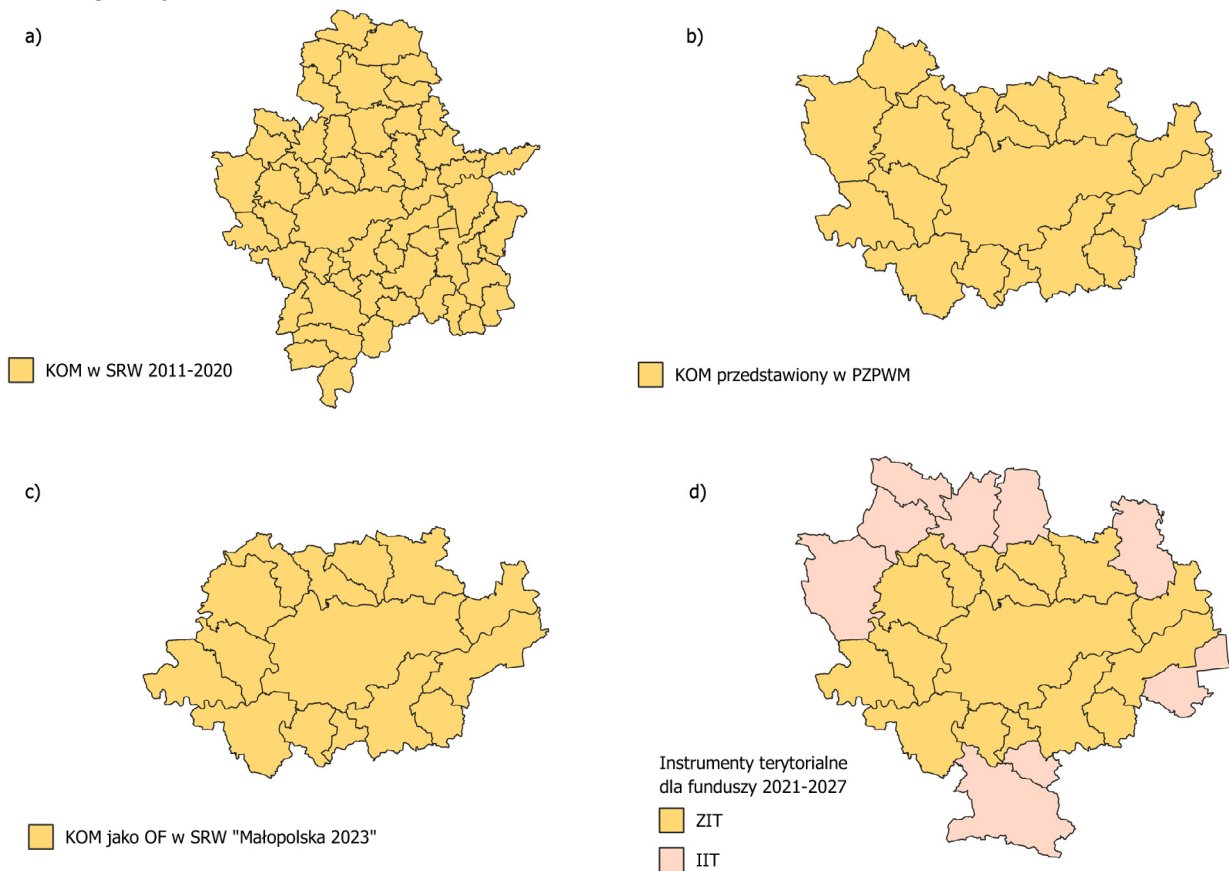
Tab. 4. Wybrane inwestycje zrealizowane w trybie ZIT

Działanie RPO	Nazwa projektu	Wartość inwestycji (mln zł)	Wartość dofinansowania (mln zł)
3.1 Strefy aktywności gospodarczej	Utworzenie i rozbudowa Stref Aktywności Gospodarczej (SAG) wraz z odpowiednią infrastrukturą w gminie Wieliczka	23,50	19,28
4.5 Niskoemisyjny transport miejski	Integracja transportu zbiorowego z transportem indywidualnym w Gminie Skawina w relacji z KrOF	41,03	29,84
4.5 Niskoemisyjny transport miejski	Przebudowa stacji kolejowej SKA „Kraków Swoszowice” wraz z budową parkingu typu Park & Ride	39,29	26,83
4.5 Niskoemisyjny transport miejski	Budowa parkingów „parkuj i jedź” zlokalizowanych przy stacjach kolejowych wzdłuż linii Kraków-Miechów-Warszawa oraz w centrum Gminy Kocmyrów-Luborzyca	10,28	7,32
5.2 Rozwijanie systemu gospodarki odpadami	Budowa Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych na terenie Gminy Michałowice	2,01	1,70
5.3 Ochrona zasobów wodnych	Budowa systemu kanalizacji sanitarnej dla miejscowości Pobiednik Mały, Pobiednik Wielki	10,12	7,00
7.1 Infrastruktura drogowa	Budowa, przebudowa dróg lokalnych zapewniających bezpośrednie połączenie z terenami inwestycyjnymi na terenie Gminy Wieliczka	9,82	4,16

Źródło: Opracowanie własne

W Strategii Rozwoju Województwa (SRW) „Małopolska 2030” jako Obszary Strategicznej Interwencji o znaczeniu regionalnym, wskazane zostały miasta średnie. Wokół nich oraz ośrodka wojewódzkiego wskazano Miejskie Obszary Funkcjonalne (MOF). Wyodrębnienie MOF ma służyć realizacji projektów w ramach perspektywy finansowej 2021–2027. Wsparcie MOF będzie następowało poprzez wykorzystanie mechanizmu ZIT dedykowanego gminom będącym w bezpośrednim oddziaływaniu Miasta Krakowa, oraz IIT (Inne Instrumenty Terytorialne), będących dla gmin pozostających poza obszarem objętym instrumentem ZIT. Na terenie MOF Kraków wsparcie prowadzone będzie z wykorzystaniem dwóch instrumentów:

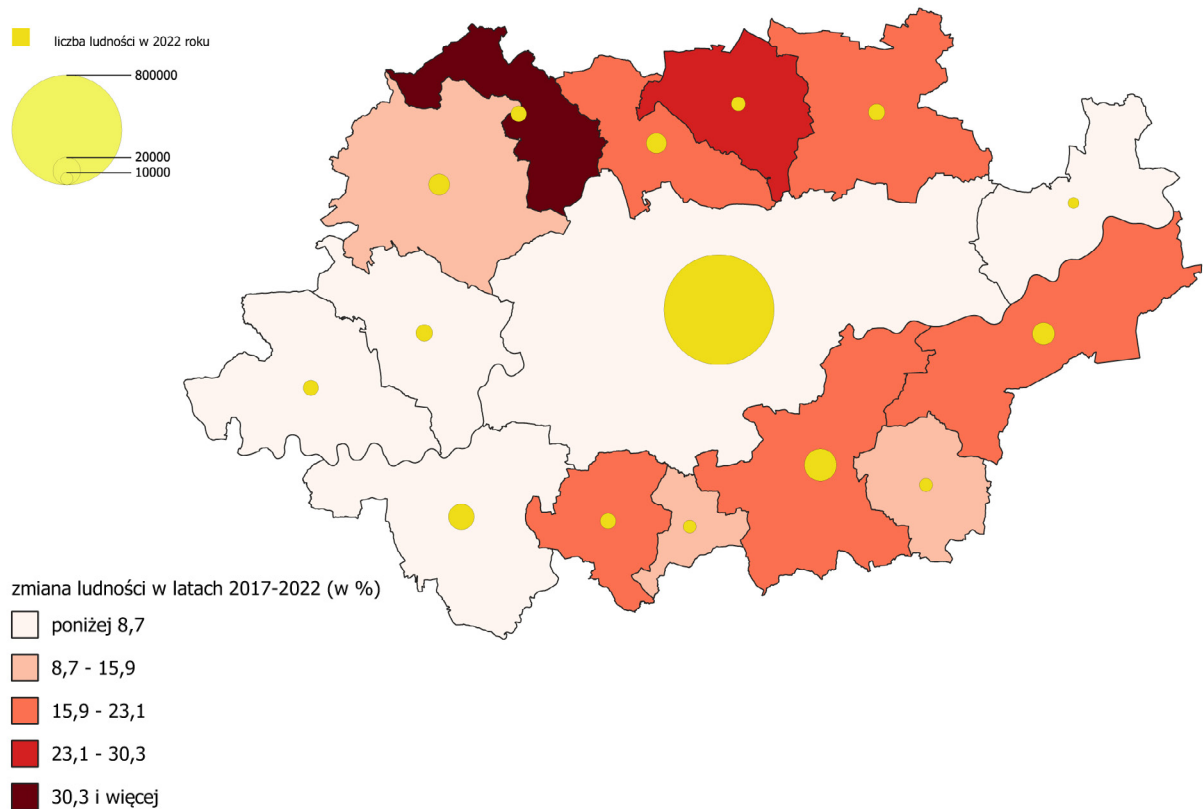
- ZIT Krakowa – na dotychczas funkcjonującym obszarze, tj. Gminy: Miasto Kraków, Biskupice, Czernichów, Igołomia-Wawrzeńczyce, Kocmyrów-Luborzyca, Liszki, Michałowice, Mogilany, Niepołomice, Skawina, Świątniki Górne, Wieliczka, Wielka Wieś, Zabierzów, Zielonki,
- IIT „Otulina Podkrakowska” – dla gmin, które znajdują się w bezpośrednim oddziaływaniu Miasta Krakowa, (za wyjątkiem Gminy Nowe Brzesko, która nie przystąpiła do stowarzyszenia), a które nie weszły w skład ZIT Kraków, tj.: Kłaj, Krzeszowice, Jerzmanowice-Przebinia, Sułoszowa, Skąta, Iwanowice, Słomniki, Koniusza, Siepraw, Myślenice – ryc. 20d.

Ryc. 20. Zasięg Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego – delimitacja w dokumentach strategicznych

Źródło: Opracowanie własne

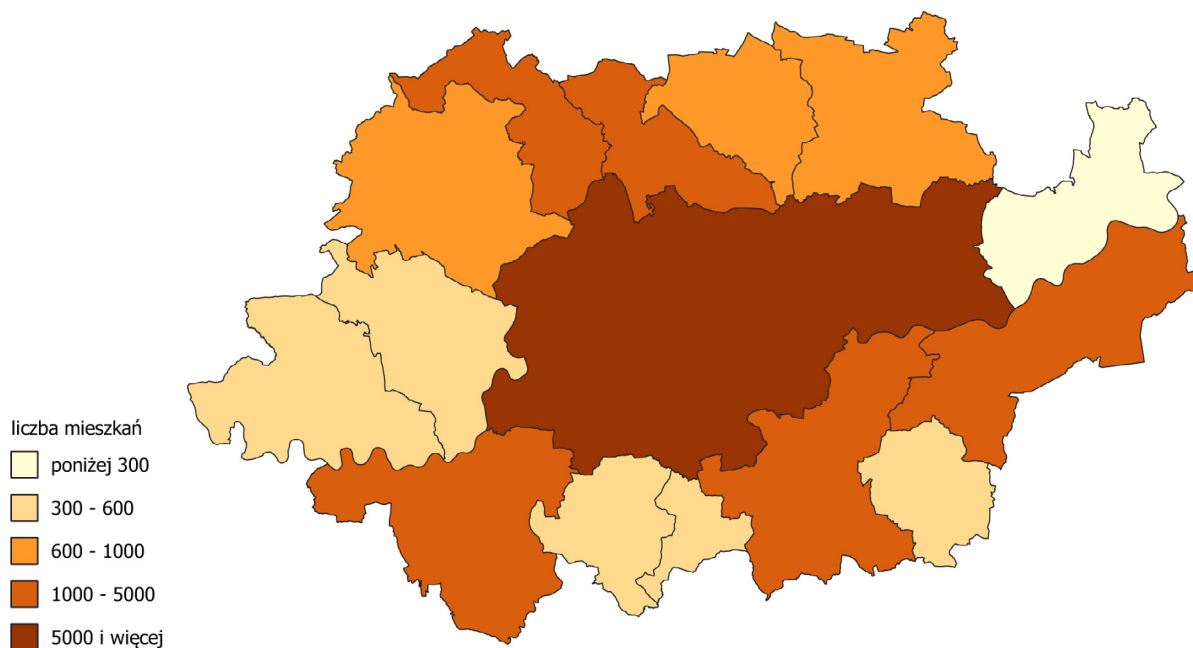
Gminy tworzące Stowarzyszenie to Kraków oraz otaczających go 14 gmin: Biskupice, Czernichów, Igołomia – Wawrzeńczyce, Kocmyrzów – Luborzyca, Liszki, Michałowice, Mogilany, Niepołomice, Skawina, Świątniki Górne, Wieliczka, Wielka Wieś, Zabierzów, Zielonki. Powyższe gminy w 2022 roku zamieszkiwało 1 132 625 osób (BDL GUS, 2023).

Rozwój demograficzny gmin KOM zrzeszonych w Stowarzyszeniu Metropolia Krakowska przedstawiono poprzez dynamikę zmian liczby ludności. Największą wartość osiągnięto w gminie Wielka Wieś (37,5%), a następnie w gminach: Michałowice, Zielonki, Kocmyrzów-Luborzyca, Niepołomice, Mogilany (w każdej z tych gmin powyżej 17%). Najniższy wzrost odnotowano w gminach: Skawinie i Igołomii-Wawrzeńczyce, a także w Krakowie. Na wzrost liczby ludności gmin KOM ma wpływ przede wszystkim saldo migracji, które we wszystkich gminach w latach 2017–2022 było dodatnie.

Ryc. 21. Dynamika zmian liczby ludności w gminach KOM w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS BDL

Innym ze wskaźników intensywności rozwoju obszaru metropolitalnego jest liczba mieszkań oddanych do użytkowania. Poza gminą miejską Kraków największy przyrost mieszkań odnotowano w gminach: Wieliczka, Niepołomice, Zielonki. W gminach: Skawina, Zabierzów, Wielka Wieś przyrost jest wysoki, a najmniej mieszkań oddanych do użytkowania było w gminach Czernichów i Igołomia Wawrzeńczyce. Taki rozkład rozwoju budownictwa mieszkaniowego wskazuje na intensywność przekształceń obszarów podmiejskich Krakowa, głównie pod funkcję mieszkaniową coraz częściej wielorodzinną. Dotyczy to nie tylko obszarów miast (Skawina, Niepołomice, Wieliczki) ale również terenów wiejskich, zwłaszcza gmin: Zielonki, Wielka Wieś czy Zabierzów.

Ryc. 22. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w gminach KOM w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS BDL

Istotnym elementem świadczącym o rozwoju miasta jako ośrodka metropolitalnego są zasoby powierzchni biurowej. Połowa polskich zasobów powierzchni biurowej zlokalizowana jest w Warszawie, pozostała część rozkłada się na duże miasta Polski, z czego najwięcej znajduje się w Krakowie. W I kwartale 2023 roku zasoby biurowe Krakowa wyniosły prawie 1,75 mln m². Na koniec 2017 roku powierzchnia ta wynosiła 1,13 mln m². Kraków jest nadal na pierwszym miejscu pod względem wielkości powierzchni biurowej wśród innych miast polskich o charakterze regionalnym¹.

Okres pandemii COVID-19 znacząco wpłynął na sektor biurowy. Osłabiony popyt przyczynił się do wzrostu współczynnika pustostanów, zamrożenia niektórych inwestycji. Dodatkowo najemcy borykali się z problemem wysokich kosztów utrzymywania budynków przy jednoczesnym prowadzeniu polityki pracy hybrydowej lub zdalnej. Zmuszeni byli więc do renegotiacji warunków najmu czy też podnajmu niewykorzystywanej powierzchni biurowej.

Zarówno sytuacja związana z pandemią, jak i wojna w Ukrainie oraz ogólne pogorszenie koniunktury gospodarczej w Polsce i na świecie powoduje, że w ostatnim czasie widoczny jest postępujący spadek łącznej powierzchni realizowanych nowych inwestycji biurowych.

Tab. 5. Powierzchnia biurowa w większych miastach regionalnych (na I kw 2023 r.)

Miasto	Zasoby pow. biurowej (m ²)	Wskaźnik pustostanów (%)	Wywoławcze stawki czynszu (EURO/m ² /miesiąc)*
Kraków	1 750 000	17,4	16,5
Wrocław	1 330 000	15,6	15,9
Trójmiasto	1 010 000	13,3	15,5
Katowice	726 500	17,1	16,9
Poznań	623 100	10,5	16,2
Łódź	631 200	21,0	14,0

Źródło: Raport Knight Frank (2023 r.), * Rynek nieruchomości biurowych – raport PKO BP²

¹ Rynek biurowy, Raport Knight Frank, I kwartał 2023.

² Rynek nieruchomości biurowych Analizy Nieruchomości, Departament Analiz Ekonomicznych PKO Bank Polski, 2023.

Krajobraz a suburbanizacja

W Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030” jako jedno z działań w obszarze Rozwój zrównoważony terytorialnie wskazywało się przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji i rozpraszaniu zabudowy. Proponowano dążenie do realizacji koncepcji osadnictwa zwartego, zrównoważonego rozwoju miast i obszarów wiejskich w celu ograniczenia niekontrolowanego osadnictwa na terenach wiejskich, obszarach otwartych, cennych krajobrazowo i turystycznie.

Procesy niekontrolowanej suburbanizacji obserwować można zarówno w gminach strefy podmiejskiej jak i na obszarach położonych dalej od ośrodków miejskich. Obserwuje się przenoszenie form przestrzennych miasta i form życia miejskiego na tereny podmiejskie, rezygnację z działalności rolniczej. Na dawnych terenach rolnych powstaje zabudowa, często o wysokiej intensywności, o układzie przestrzennym dostosowanym do pozyskanych działek i dostępu do drogi publicznej. Takie zespoły zabudowy nie mają szans utworzyć typowych struktur miejskich, często nie są też kontynuacją tradycyjnych układów wiejskich. Skutkuje to dużym chaosem w zabudowie i układzie infrastruktury. Oprócz zmian w przestrzeni, na terenach podmiejskich następują dynamiczne przemiany społeczno-demograficzne: migracja ludności, zwiększenie liczby osób dojeżdżających do pracy i szkół do miasta. W zakresie ekonomicznym obserwuje się przenoszenie podmiotów gospodarczych z miasta centralnego do gmin ościennych. Przedsiębiorstwa produkcyjne, handlowe, usługowe, a także instytucje otoczenia biznesu przenoszą się na obszary oddalone od centrów ośrodków miejskich. Taki proces uruchamia konieczność dostosowywania i rozbudowywania infrastruktury drogowej, telekomunikacyjnej oraz transportu zbiorowego. Wraz z przemieszczaniem się aktywności ekonomicznej z centrum na peryferie, przenoszone są również usługi dla ludności. Konsekwencją tego procesu jest spadek liczby ludności i podmiotów gospodarczych w mieście centralnym, przy jednoczesnym wyrównywaniu się gęstości zaludnienia i poziomu wskaźnika przedsiębiorczości w obrębie gmin ościennych.

Procesy suburbanizacji na terenach podmiejskich nie zachodzą równomiernie. Na ich zróżnicowanie ma wpływ wiele czynników. Spośród ekonomicznych można wymienić: możliwość zakupu, tańszych niż w mieście, działek budowlanych oraz inwestycyjnych, korzystniejsze niż w mieście warunki do prowadzenia działalności gospodarczej, zapotrzebowanie na tereny mieszkaniowe dla bogacącej się klasy średniej, rozwój infrastruktury drogowej i komunikacji publicznej, ułatwiającej dojazd do pracy i szkół (co uniezależnia miejsce zamieszkania od miejsca pracy), niższe koszty zamieszkania, utrzymania oraz prowadzenia działalności na obszarach wiejskich terenów podmiejskich, rozwój technologii telekomunikacyjnej umożliwiającej pracę na duże odległości, i relatywnie pogarszająca się jakość infrastruktury centrów miast: niskiej jakości mieszkania i lokale usługowe w stosunku do wysokich czynszów i podatków, niski standard terenów zielonych, placów zabaw, problemy z edukacją dzieci, brak działań rewitalizacyjnych w centrach miast. Czynniki społeczne, jakie mogą mieć wpływ na suburbanizację to: poszukiwanie lepszych warunków życia jakie mogą zapewnić obszary wiejskie, potrzeba zwiększenia poziomu bezpieczeństwa, zmiany stylu życia, pozycji w strukturze społecznej, zmiana statusu materialnego, nacisk społeczny i trend posiadania domu za miastem, podkreślenie zaliczania się do lepszej klasy społecznej, polepszenie jakości zamieszkania bez konieczności zmiany miejsca pracy, bliższy kontakt z przyrodą, poczucie „powrotu do natury”, chęć zamieszkiwania z dala od hałasu i zanieczyszczenia miejskiego.

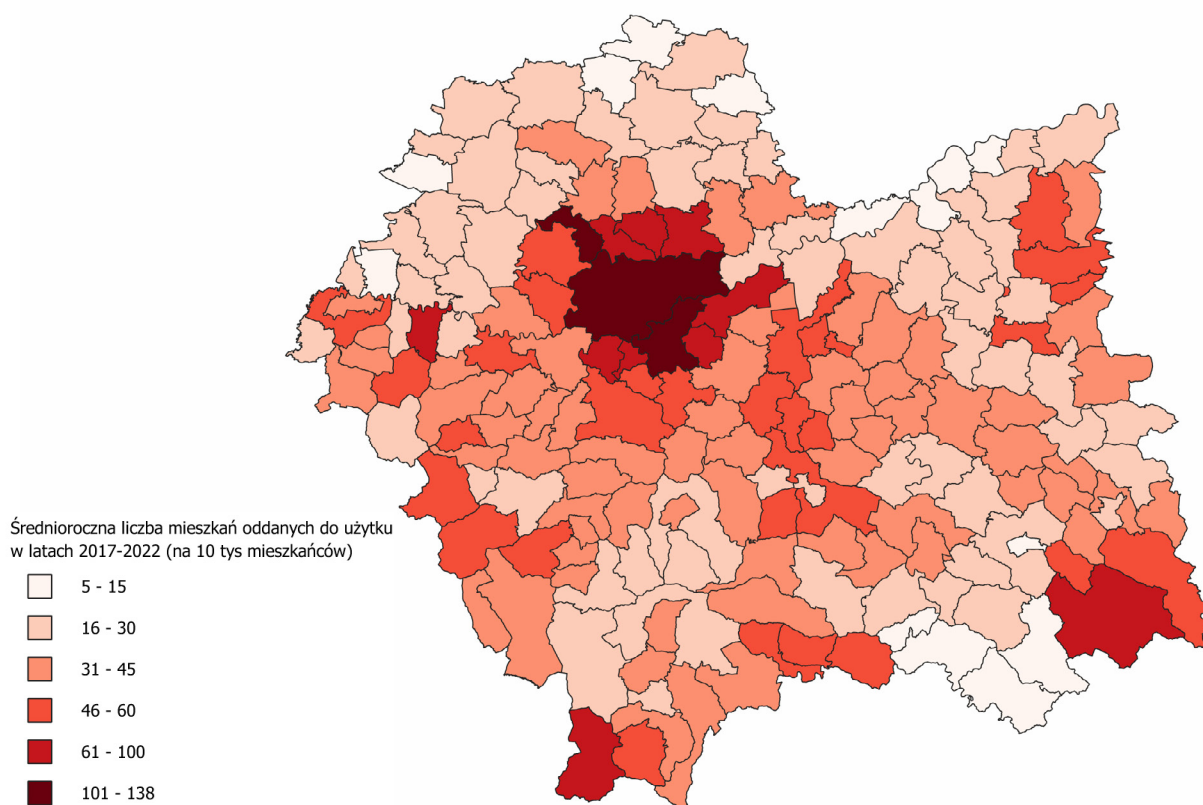
Największym problemem dla przestrzeni i krajobrazu Małopolski jest brak polityki w zakresie kontrolowanej suburbanizacji. Dochodzi do zjawiska zwanego rozlewaniem się miasta, tzw. „urban sprawl”. Najbardziej jest on widoczny w krajobrazie terenów podmiejskich gdzie powstaje zarówno rozproszona, przypadkowa zabudowa, jak również gęsto budowane grupy domów w podłużnym układzie (zwane czasem „zabudową łanową”), na obszarach dotychczas użytkowanych jako rolnicze. Przekształcenia terenów rolniczych pod zabudowę powodują tworzenie nowych obszarów wymagających dostosowania infrastruktury, co w przypadku dużego rozproszenia generuje znaczące koszty dla budżetów samorządowych. Tereny rolne tracąc swoją dotychczasową funkcjonalność stają się nieużytkami oczekującymi na przekwalifikowanie na tereny budowlane. Za zwiększającą się liczbą mieszkańców nie nadąża standard przestrzeni zamieszkania. Brakuje żłobków, przedszkoli, parków, wspólnych przestrzeni,

czy sieci odpowiedniej szerokości dróg dostosowanych do wzmożonego ruchu samochodowego i pieszego.

Dużym zagrożeniem dla zrównoważonego rozwoju województwa jest presja na zabudowę na obszarach o dużych walorach przyrodniczych oraz krajobrazowych. W ochronie takich terenów przed niekontrolowaną zabudową może pomóc prowadzony przez UMWM audyt krajobrazowy, w którym wskazanie krajobrazów priorytetowych może wpłynąć na ochronę cennych obszarów przed chaotyczną zabudową lub pomóc w określeniu ustaleń planistycznych dla danego obszaru. W szczególności może to dotyczyć obszarów będących przedpołem lub osią widokową albo też bezpośrednim tłem elementów krajobrazowych wymagających odpowiedniej ekspozycji.

Stopień postępującego procesu suburbanizacji odzwierciedla m.in. liczba nowo oddanych mieszkań do użytkowania. Widoczna jest znacząca różnica pomiędzy gminami bezpośrednio przylegającymi do Krakowa: Zielonki, Michałowice, Wielka Wieś, Mogilany, Wieliczka, gdzie nastąpił najwyższy wzrost zabudowy mieszkaniowej, a gminami położonymi przy granicy z województwem świętokrzyskim, położonymi na północ, północny wschód od Krakowa, gdzie liczby oddanych mieszkań w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców są niskie.

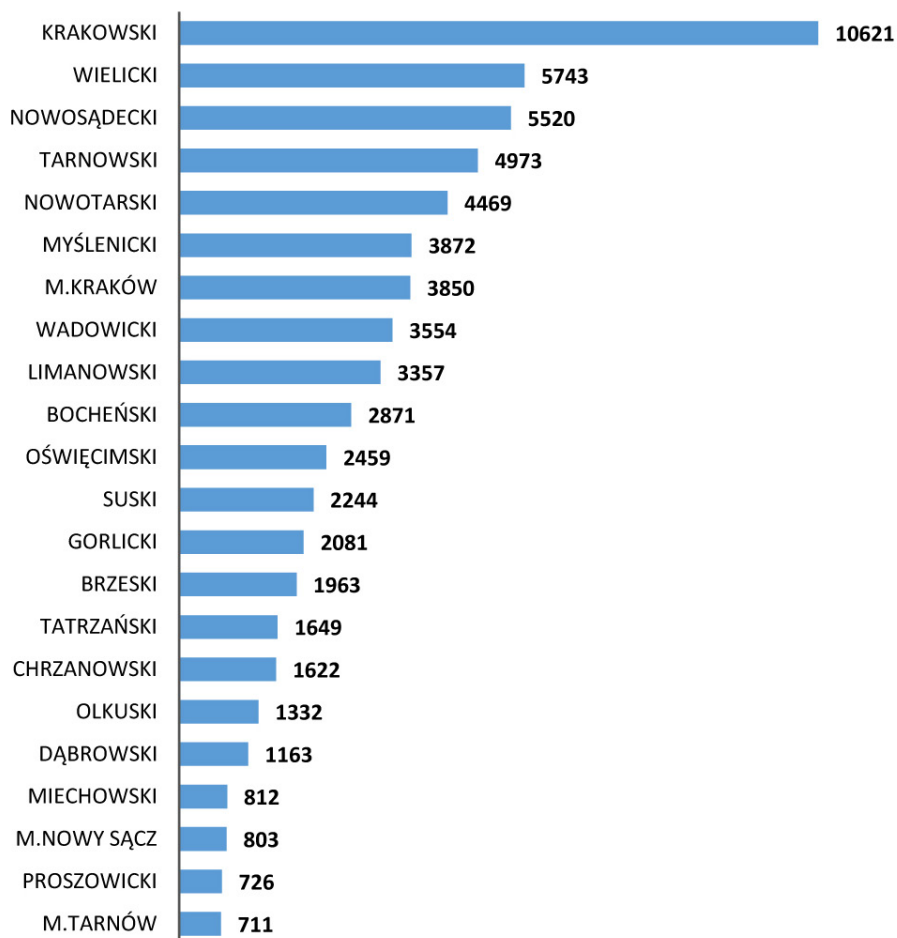
Ryc. 23. Wskaźnik liczby mieszkań oddanych do użytku w latach 2017–2022 r. (na 10 tys. mieszkańców)

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

Spośród największych miast województwa największą liczbę nowych budynków w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców uzyskał Kraków, a najmniejszą Tarnów i Oświęcim. Jest to tendencja utrzymująca się od poprzedniego okresu raportowania. Dane dotyczące liczby wydanych pozwoleń na budowę w poszczególnych powiatach przedstawiają utrzymującą się tendencję do zmniejszania się znaczenia ośrodków miejskich i zwiększeniem rozwoju stref podmiejskich.

Najwięcej pozwoleń na budowę w latach 2017–2022 wydano w powiecie krakowskim – ponad 10 tys. następnie w wielickim – 5 743, nowosądeckim – 5 520. Prawie 5 tys. pozwoleń wydano także w powiecie tarnowskim. W przypadku powiatów: miasta Tarnów, proszowickiego, miasta Nowy Sącz, miechowskiego wydano najmniej pozwoleń na budowę. Zarówno w przypadku największej jak i najmniejszej liczby pozwoleń na budowę w powiatach nie zmieniła się lista powiatów w stosunku do lat 2013–2017.

Ryc. 24. Liczba pozwoleń na budowę wydanych w powiatach Małopolski w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS BDL

2.3. TERYTORIA – OBSZARY FUNKCJONALNE MAŁOPOLSKI

Charakterystyka terytoriów funkcjonalnych

Zgodnie z wytycznymi KPZK 2030 (dokument zlikwidowany na mocy przyjętej w 2020 r. nowelizacji Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa wyodrębniono 7 terytoriów – obszarów funkcjonalnych Małopolski charakteryzujących się podobnymi cechami przyrodniczymi, krajobrazowymi, ekonomiczno-gospodarczymi, zagospodarowania przestrzennego. Delimitacji tych obszarów dokonano w oparciu o następujące kryteria:

- dominujący typ aktywności ekonomicznej,
- stan sieci osadniczej i dynamika procesów urbanizacyjnych,
- gęstość zaludnienia, procesy demograficzne,
- dominujący typ krajobrazu, zwłaszcza krajobrazu kulturowego,
- naturalne zasoby decydujące o preferencjach rozwoju,
- kontekst makroprzestrzenny.

Zasięg obszarów funkcjonalnych wskazano na ryc. 25, natomiast krótka charakterystyka oraz działania przypisane poszczególnym obszarom funkcjonalnym przedstawiają się następująco:

1. Farma (29 gmin) – obszar o dominacji funkcji rolniczej, będący zapleczem żywnościowym dla aglomeracji krakowskiej i tarnowskiej. Kierunek rozwoju – utrzymanie konkurencyjnej pozycji obszaru jako strefy produkcji rolniczej przy jednoczesnym rozwoju miejsc pracy w sektorze usług dla mieszkańców i usług dla rolnictwa, przemyśle spożywczym, turystyce.
2. Klin rozwojowy (42 gminy) – o delimitacji zaważył fakt posiadania przez obszar zbliżonych cech społeczno-ekonomicznych i transportowych. Terytorium dysponuje najlepszą

w regionie, infrastrukturą transportową, energetyczną, tradycjami przemysłowymi i wykwalifikowanymi zasobami ludzkimi, a także bardzo dobrze rozwiniętą bazą przemysłową. Kierunek rozwoju – przyciągnięcie nowych inwestycji (w zakresie przemysłu, transportu, logistyki), a w konsekwencji zwiększenie liczby miejsc pracy, zwłaszcza w miastach, które utraciły część bazy ekonomicznej lub zachodzą w nich procesy zmniejszania i starzenia się populacji.

3. Oaza (9 gmin) – obszar wyodrębniony ze względu na występowanie rybnych stawów hodowlanych oraz licznych meandrów i starorzeczy Wisły, Skawy i Wieprzówki. Teren cenny przyrodniczo, jego 20% powierzchni stanowią tereny prawnie chronione, zaś 8% to powierzchnie wód. Kierunek rozwoju – rozwój przedsięwzięć związanych z organizacją czasu wolnego przy jednoczesnej ochronie wartości historycznych i przyrodniczych regionu.
4. Krakowski Obszar Metropolitalny – KOM (17 gmin) – teren wydzielony ze względu na zależności funkcjonalno-przestrzenne pomiędzy Krakowem a gminami ościennymi. Obszar o dużych wyzwaniach, mieszka w nim najwięcej ludności Małopolski. Kierunek rozwoju – wzmocnienie i rozwój funkcji metropolitalnych.
5. Ogród (24 gminy) – obszar zawierający zarówno kompleksy leśne, ale też powierzchnię rozdrobnionych i rozproszonych pól użytkowanych rolniczo, obejmujący Pogórze: Wiśniczkie, Rożnowskie, Ciężkowickie oraz część Beskidu Wyspowego. Kierunek rozwoju – rozwój i promocja rolnictwa z zachowaniem metod tradycyjnych, lokalnych, o wysokiej jakości, specjalizacja w zakresie sadownictwa, upraw winorośli, pszczelarstwa. Uzupełnieniem rozwoju kontynuacja prowadzenia turystyki wiejskiej.
6. Dolina Przedsiębiorczości (19 gmin) – obszar wydzielony ze względu na tradycje przemysłowe oraz zasoby demograficzne mogące służyć rozwojowi, z walorami historycznymi małych miast oraz możliwościami współpracy transgranicznej głównie ze Słowacją, ale także z Węgrami. Kierunek rozwoju – wykorzystanie potencjału demograficznego poprzez stworzenie atrakcyjnych miejsc pracy i zamieszkania w miastach obszaru, a także wykorzystanie przemysłowych tradycji do budowania nowej przedsiębiorczości i reindustrializacji.
7. Park Górski (42 gminy) – tereny górskie będące najcenniejszym w skali kraju kompleksem przyrodniczo-krajobrazowym i ważnym elementem europejskiego systemu biosfery. Kierunek rozwoju – utrzymanie atrakcyjności turystycznej obszaru jako najważniejszego w kraju terenu rekreacji zimowej i turystyki górskiej oraz osiągnięcie standardu usług turystycznych i sanatoryjnych konkurencyjnego w stosunku do regionów zagranicznych.

Tab. 6. Ogólna charakterystyka Obszarów Funkcjonalnych w Małopolsce

obszar funkcjonalny	liczba gmin	powierzchnia (km ²)	% powierzchni województwa	liczba ludności (tys.)		% populacji Małopolski	
				2018	2022	2018	2022
Farma	29	2399	15,8	240,4	235,1	7,1	6,9
Klin	42	3362	22,1	924,5	903,3	27,2	26,3
KOM	17	1483	9,8	1107,2	1175,7	32,6	34,3
Ogród	24	1767	11,6	220,8	218,8	6,5	6,4
Oaza	9	440	2,9	78,9	78,8	2,3	2,3
Park górski	42	4307	28,4	474,2	467,7	13,9	13,6
Dolina przedsiębiorczości	19	1425	9,4	354,4	349,6	10,4	10,2

Źródło: Opracowanie UMWM

Analiza zmian funkcjonalno-przestrzennych

W celu dokonania analizy zmian funkcjonalno-przestrzennych, do jakich doszło na omawianych terytoriach Małopolski przeprowadzono szczegółowe badania pokrycia terenu dla wybranych fragmentów poszczególnych obszarów funkcjonalnych. W każdym z nich

wytypowano po kilka pól badawczych o wymiarach 3x3 km. Wykorzystując dane Bazy Danych Obiektów Topograficznych (BDOT) za rok 2016 i 2021 dokonano analizy zmian w następujących obszarach: strukturze zabudowy (ilościowej i rodzajowej) oraz użytkowania powierzchni. Analiza przestrzenna obszarów dokonana jest w oparciu o dane z lat 2016 i 2021 ze względu na rok aktualności zdjęć lotniczych, natomiast analiza zmian wskaźników monitoringu planu odzwierciedla założony w PZPWM cykl czteroletni, stąd dane dla lat 2018 i 2022.

W przypadku rodzaju budynków występujących na danym obszarze dokonano zagregowania kodów atrybutów obiektów stosowanych w BDOT10 w następujące podgrupy – tabela 7.

Tab. 7. Zagregowane kategorie BDOT dotyczące budynków przyjęte do analizy obszarów funkcjonalnych

kategoria	funkcja budynków
A	mieszkalna
B	hotelowa, zakwaterowania turystycznego
C	biurowa, handlowo-usługowa
D	przemysłowa
E	kulturalna, obiekty instytucji kultury, opieki medycznej
F	rolnicza
G	inna (m.in. garaże, obiekty budowlane wpisane do rejestru zabytków)
H	kultu religijnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

W badaniach nad zmianami pokrycia terenu posłużono się warstwami wykorzystywanymi w BDOT10, takimi jak – tabela 8:

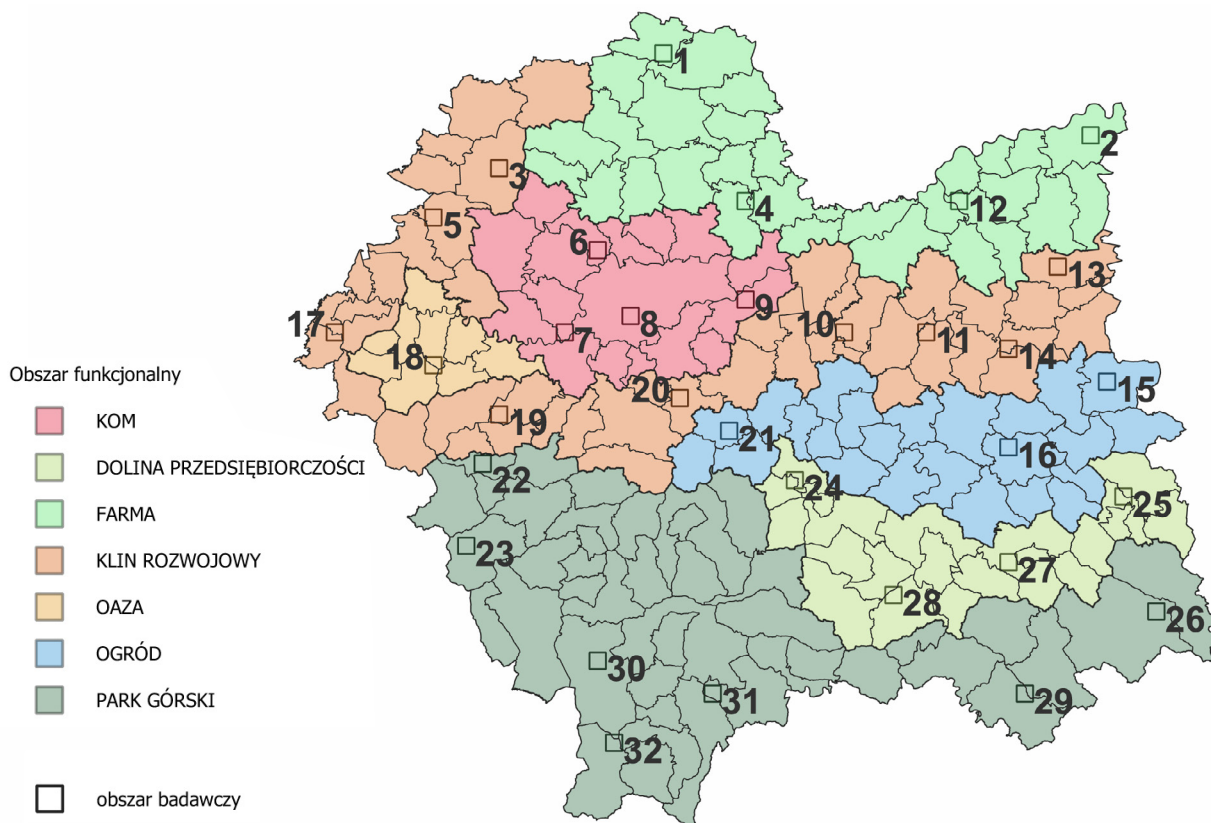
Tab. 8. Kody użytkowania terenu wg BDOT

Lp.	typ pokrycia
1	wody powierzchniowe
2	zabudowa
3	tereny leśne i zadrzewione
4	roślinność krzewiasta
5	uprawy trwałe
6	roślinność trawiasta i rolna
7	teren pod drogami kołowymi, szynowymi i lotniskowymi
8	grunty nieużytkowane
9	place
10	składowiska odpadów
11	wyrobisko i zwałowisko
12	pozostałe tereny niezabudowane.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

Ogółem badaniem objęto 288 km², a więc 1,9% powierzchni Małopolski. Położenie obszarów badawczych na tle terytoriów funkcjonalnych przedstawia rycina 25.

Ryc. 25. Obszary przyjęte do badań na tle terytoriów – obszarów funkcjonalnych

Źródło: Opracowanie własne

TERYTORIUM „Farma”

Obszar funkcjonalny *Farma* charakteryzuje się słabym zurbanizowaniem, oraz najmniejszą gęstością zaludnienia w województwie (98 osób/km²). Wyróżnia się dominacją rolnictwa na dobrych jakościowo glebach, z wysokim udziałem gleb o najwyższych klasach bonitacyjnych (I–III).

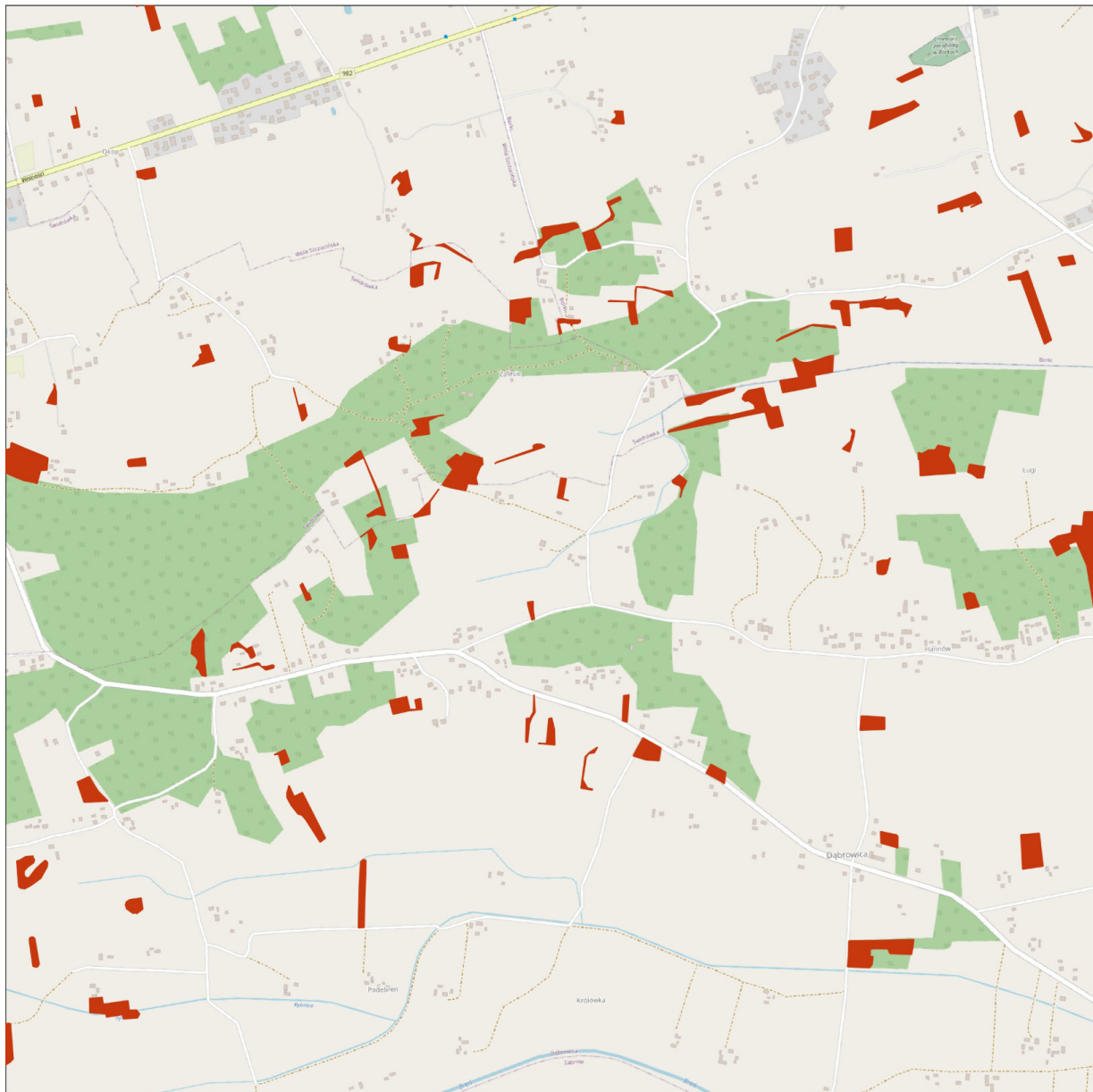
Jednym ze zdiagnozowanych wcześniej problemów występujących w obszarze *Farma* jest dostęp komunikacyjny mieszkańców do większych ośrodków miejskich. Częściowo problem rozwiąże budowa drogi ekspresowej S7, rozwój kolei aglomeracyjnej w kierunku Sędziszowa. Poprawi to dostęp komunikacyjny dla mieszkańców gmin przylegających do tych inwestycji. Nadal w niewielkim stopniu polepszyła się dostępność komunikacyjna mieszkańców Powiśla, pewne ułatwienia wniosła jedynie budowa mostu w Borusowej zastępująca dotychczasowe połączenie promowe na rzece Wiśle. Wzrosła natomiast jakość poruszania się w rejonie głównych miejscowości poprzez zakończenie obwodnic: Dąbrowy Tarnowskiej, Skały, Miechowa, Koszyc, Szczurowej.

Działaniem, jakie proponowano w PZPWM jako istotne dla tego obszaru było tworzenie małych zbiorników wodnych. Ich zadaniem ma być poprawa stosunków wodnych i mikroklimatycznych, a także ograniczenie erozji gleby. Od 2015 roku na obszarze *Farma* powstało 29 małych zbiorników retencyjnych.

W ramach obszaru funkcjonalnego wyodrębniono cztery obszary badawcze. W *Farmie* zaobserwowano najmniej zmian funkcjonalno-przestrzennych w porównaniu do innych obszarów. W każdym z czterech pól badawczych zaobserwowano niewielki spadek użytków rolnych, na rzecz zadrzewień i zakrzaczeń oraz upraw trwałych, a także terenów zabudowanych. Terytorium *Farma* nadal zachowuje więc funkcję rolniczą, chociaż zmniejszanie się powierzchni użytków rolnych może być niekorzystnym trendem utraty najlepszych jakościowo gleb w Małopolsce. Nowe zadrzewienia i zakrzaczenia mają raczej charakter uzupełniania istniejących terenów zalesionych i zakrzaczonych, nie są więc planową formą ochrony terenów rolnych narażonych na erozję gleb, procesu silnie występującego na tym obszarze. Mimo to utrzymują bioróżnorodność i walory krajobrazowe tego terenu.

Nieznaczne zmiany przedstawione na obszarze nr 2 potwierdzają zachowaną rolniczą funkcję obszaru, a zjawisko zarastania pól występuje najczęściej na gruntach znajdujących się bezpośrednio dotychczas występujących terenów zalesionych lub zakrzaczonych.

Ryc. 26. Przykład obszaru badawczego z terytorium *Farma* o niewielkim stopniu wystąpienia zmian w funkcjonalności przestrzeni (obszar z gminy Szczucin)

OBSZAR NR 2

■ zmiana użytkowania terenu z upraw rolnych na lasy i zakrzaczenia w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

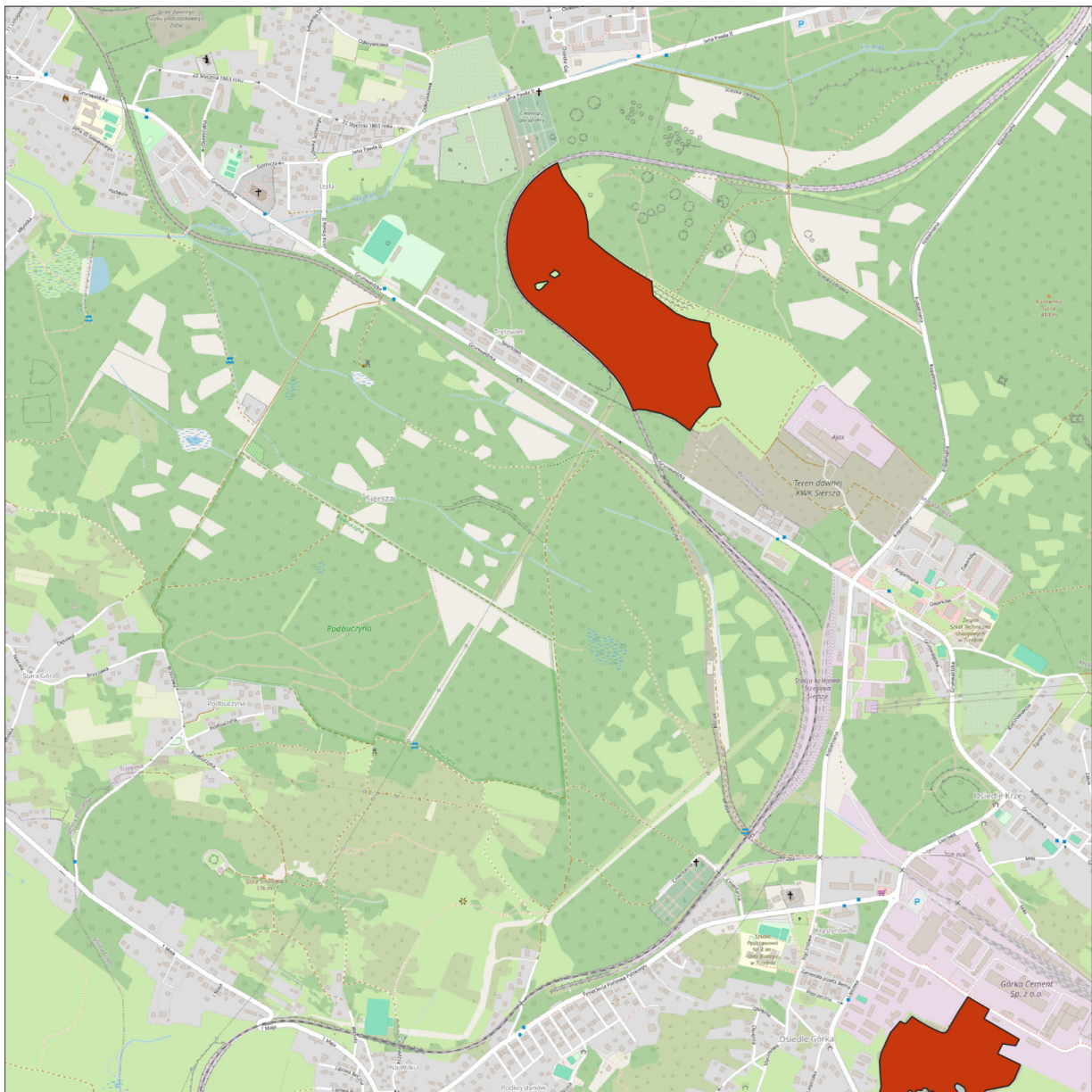
TERYTORIUM „KLIN rozwojowy”

Obszar funkcjonalny *Klin rozwojowy* obejmuje 42 gminy i zajmuje 22% powierzchni województwa. Charakteryzuje się dobrze rozwiniętą siecią infrastruktury technicznej, często będącej pozostałością po dużych zakładach przemysłowych, oferujących miejsca pracy w różnych branżach i o szerokim zakresie kompetencji. Część przestrzeni przemysłowych została zagospodarowana pod nowe zakłady wytwórcze lub jako przestrzeń handlowe, część została zrekultywowana lub jest przeznaczona dla potencjalnych nowych inwestorów. Obszar *Klina rozwojowego* w 2018 roku zamieszkiwało 27,2% ludności Małopolski, obecnie 26,3%. Na tym obszarze wystąpił największy spadek mieszkańców w porównaniu do pozostałych terytoriów

funkcjonalnych. Spadek ten jest przede wszystkim efektem procesu kurczenia się miast Małopolski, których na tym terytorium jest 21. Wśród nich są największe miasta województwa: Tarnów, Oświęcim, Olkusz, Bochnia. Spadek nastąpił szczególnie w części zachodniej terytorium oraz w Tarnowie. Poziom zurbanizowania obszaru wynosił 48% w 2018 roku (a nawet 50% w 2015) i zmalał do 46,4% w 2022 roku.

Zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym *Klina rozwojowego* przedstawiono analizując 9 obszarów badawczych. W każdym z nich widoczna jest duża dynamika zmian. To tereny, gdzie poza KOM najbardziej wzrosła powierzchnia terenów zabudowanych a znacząco spadła powierzchnia użytków rolnych. Zmiany widoczne są także na obszarach przemysłowych, gdzie grunty poprzemysłowe są rekultywowane i przeznaczane na tereny zielone. Przykładem jest teren poprzemysłowy, w ramach którego zwiększyła się powierzchnia terenów przeznaczonych pod użytki zielone.

Ryc. 27. Przykład zmian w przestrzeni na terytorium *Klin rozwojowy* (teren dawnej KWK Siersza)

OBSZAR NR 5

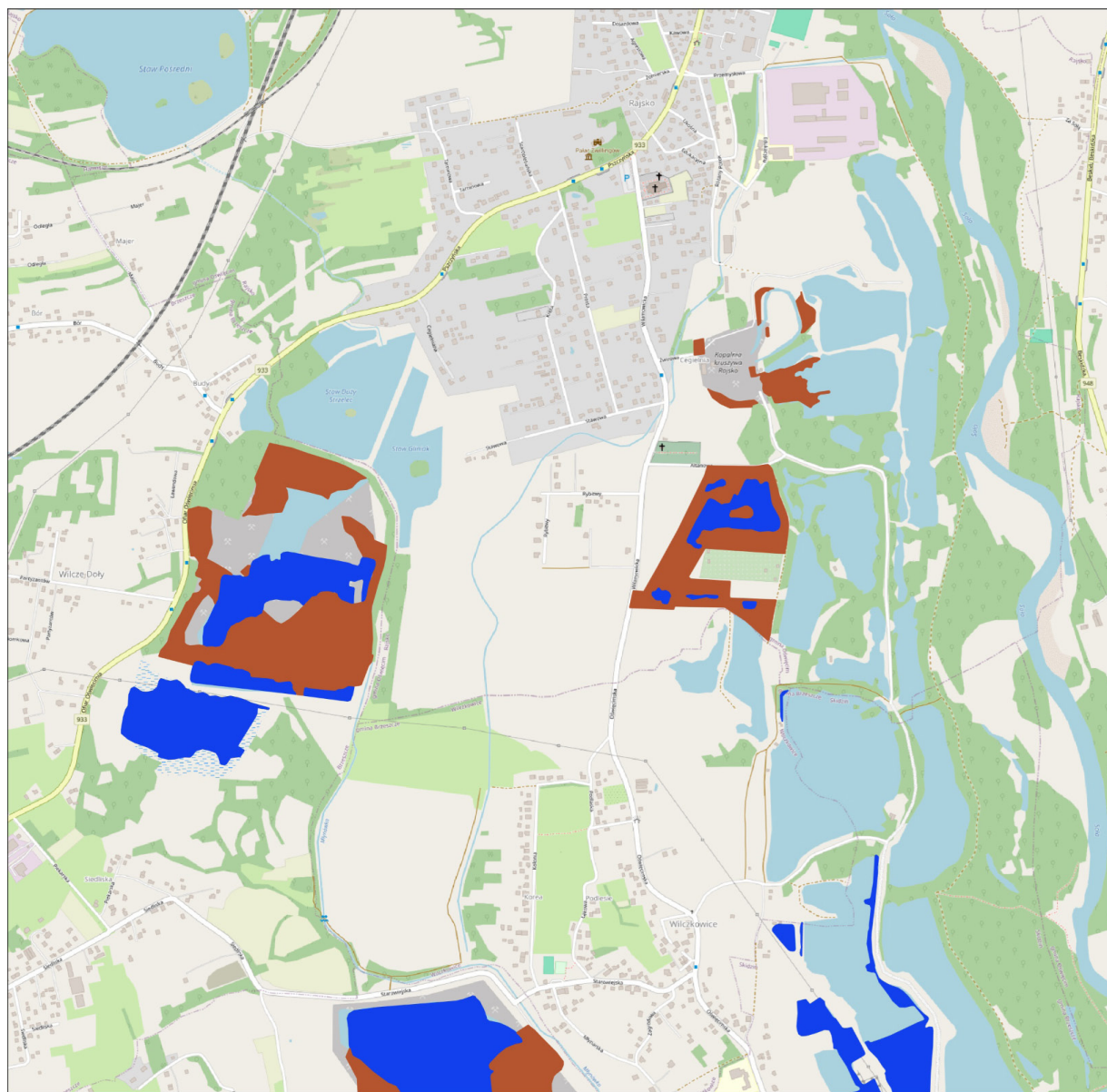

zagospodarowanie nieużytku na teren trawiasty w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

Jednym z rodzajów działalności w Małopolsce w szczególności w obszarze funkcjonalnym *Klin rozwojowy* jest wydobywanie kruszyw żwirowo-piaskowych. Ich występowanie w krajobrazie widoczne jest jako bieżąca eksploatacja oraz w formie pozostałości po wydobyciu, a więc wyrobisk stanowiących często zbiorniki wodne. Taki rodzaj przeobrażeń w przestrzeni obserwuje się w rejonie Brzeszcz. Powierzchnia wyrobisk oraz zbiorników wodnych wzrosła na tym obszarze o 48 ha.

Ryc. 28. Zmiana powierzchni wydobywczej kruszyw oraz zbiorników wodnych w rejonie Brzeszcz

OBSZAR NR 17

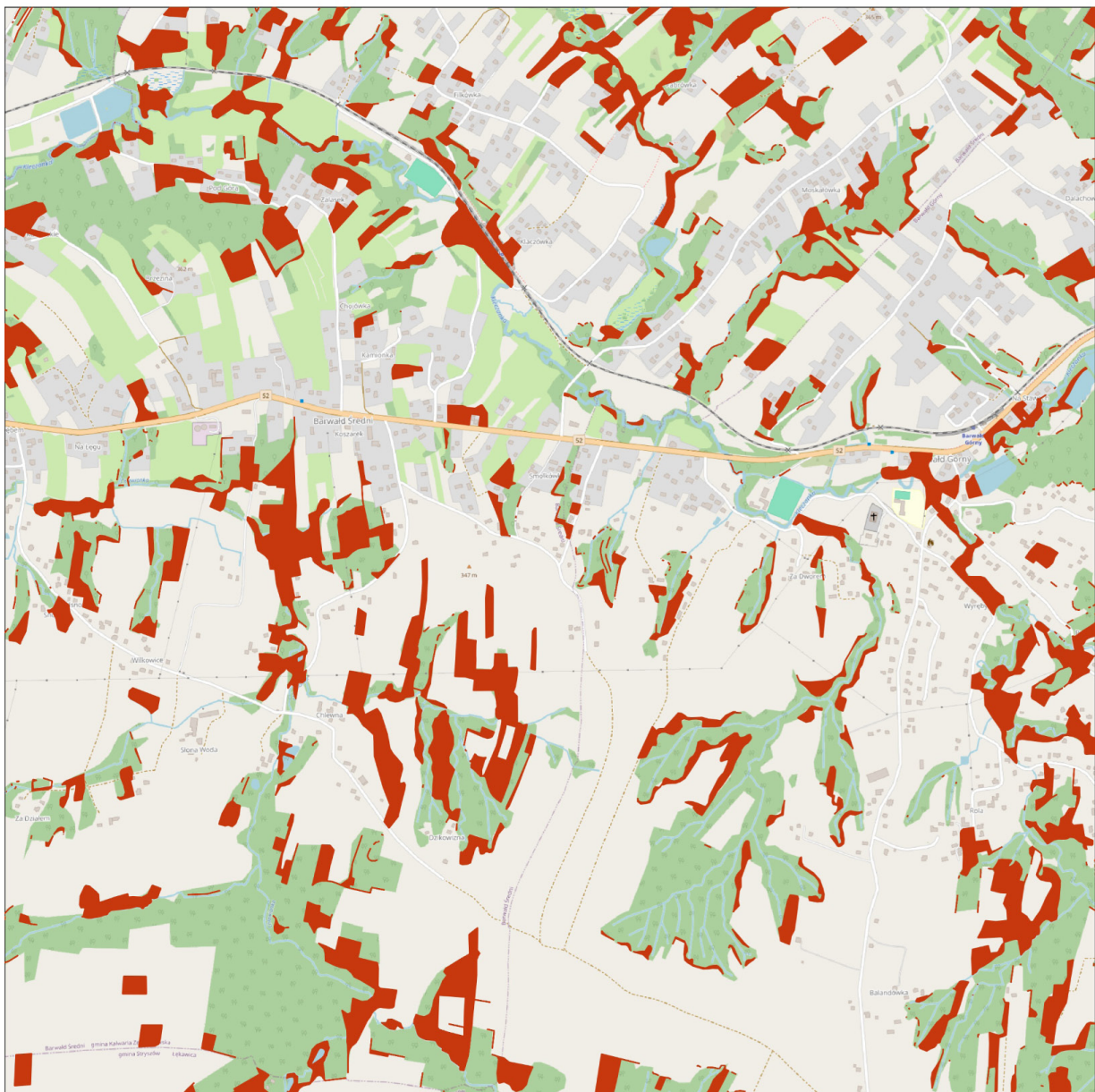
zmiana sposobu użytkowania powierzchni w latach 2016-2021

- tereny nowych wyrobisk
- nowe tereny wód powierzchniowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

Zmiany na obszarze obejmującym teren wzdłuż drogi nr 52, na pograniczu gmin Kalwaria Zebrzydowska i Wadowice przedstawiają inny rodzaj tendencji obserwowanej na terenie *Klina rozwojowego*, ale także w całej Małopolsce. Jest to postępująca rezygnacja z działalności rolniczej na terenach, gdzie występowały małe gospodarstwa rolne, z których produkcja została wyparta przez bardziej dochodową działalność rzemieślniczą, usługową i handlową. Część terenów ornych zamieniana jest na trwałe użytki zielone, które pozostawiane bez użytkowania podlegają sukcesji leśnej. Na tym obszarze powierzchnia zakwalifikowana jako tereny zalesione i leśne wzrosła o 44%.

Ryc. 29. Przekształcenia terenów rolnych w obszary zalesione i lasy – przykłady z terenu Klina rozwojowego (obszar z gminy Kalwaria Zebrzydowska)

OBSZAR NR 19

zmiana użytkowania terenu z upraw rolnych na lasy i zakrzaczenia w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

TERYTORIUM „Oaza”

Terytorium *Oaza* jest najmniejszym obszarem funkcjonalnym, obejmuje 9 gmin i zajmuje 2,9% powierzchni województwa. Jego wydzielenie związane było z występowaniem w okolicach Zatora rybnych stawów hodowlanych oraz licznych meandrów i starorzeczy Wisły, Skawy i Wieprzówki. Jest to region słabo zurbanizowany, z jedynym ośrodkiem miejskim – Zatorzem. Dostępność komunikacyjna możliwa jest dzięki dwóm drogom krajowym: 28 i 44 oraz linii kolejowej Skawina – Oświęcim, na której przywrócono połączenia osobowe z Krakowa do Przeciszowa. Powstała dodatkowa stacja kolejowa służąca turystom korzystającym z parku rozrywki, jednak nadal brak jest połączeń kolejowych z Oświęcimiem przez Zator. Znaczącym dla rozwoju regionu było zakończenie budowy obwodnicy miasta od strony Podolsza.

Dynamicznie rozwijająca się w Zatorze baza turystyczno-rozrywkowa oraz unikatowe walory przyrodnicze stanowią atrakcyjny teren dla turystyki weekendowej. Rejon stał się rozpoznawalny poprzez te inwestycje w całej Polsce. Jest to również największe zagłębie rybactwa

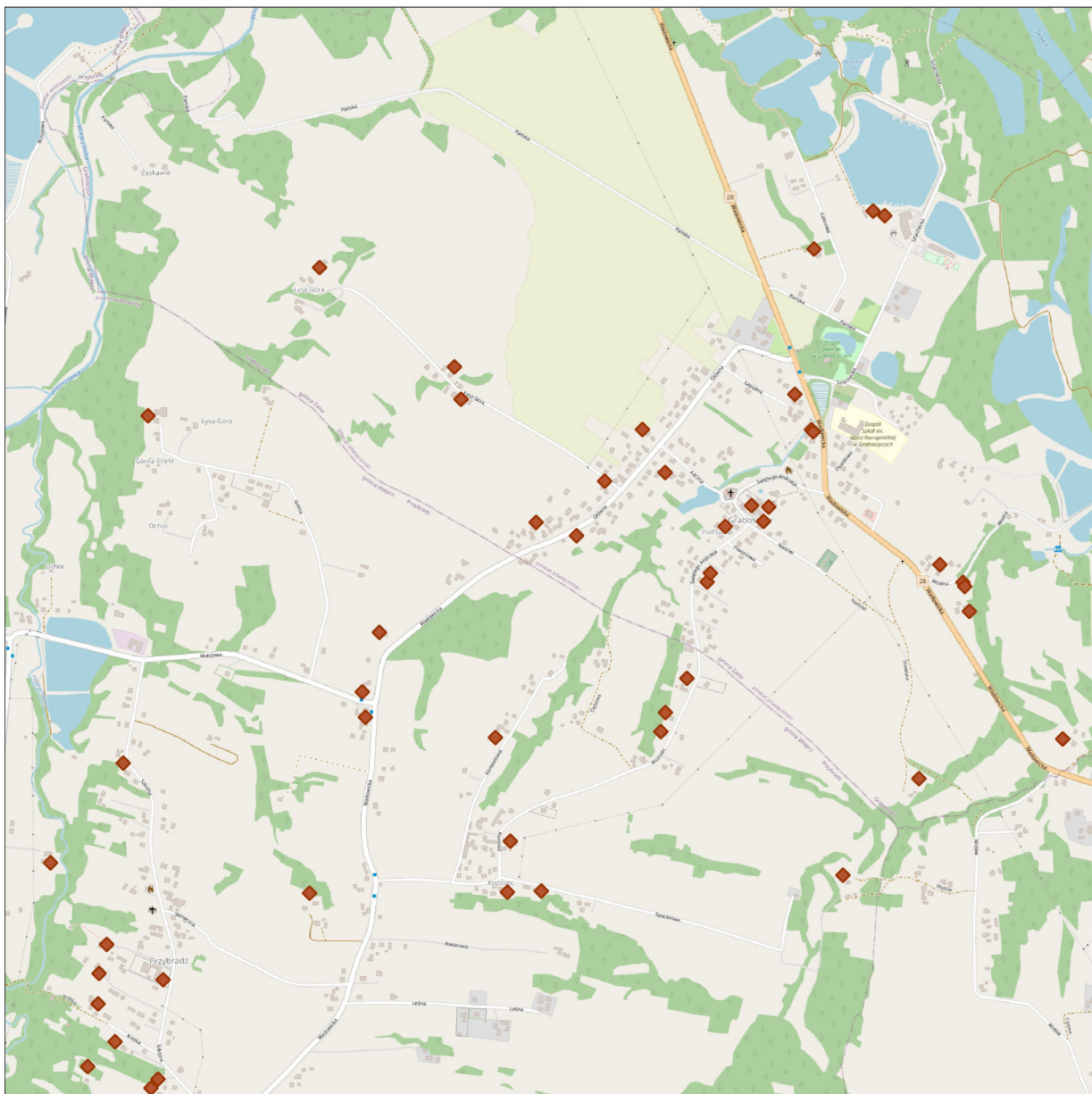
śródlądowego w Małopolsce, a część łowisk jest ogólnodostępna. Rozwój atrakcji turystycznych przyczynił się do rozwoju zaplecza noclegowego na tym obszarze. Baza noclegowa dostępna dla turystów powiększyła się ponad trzykrotnie (1524 – liczba miejsc noclegowych w 2022 r. – BDL GUS).

Zapisany w PZPWM postulat utworzenia Parku Krajobrazowego Stawów Zatorskich celem ochrony regionalnych i ponadregionalnych korytarzy ekologicznych oraz istniejącego krajobrazu związanego z tradycyjną gospodarką rybacką na razie nie został zrealizowany.

Na tym terytorium przeprowadzono analizę jednego obszaru badawczego. Wyniki analizy odzwierciedlają ogólny trend występujący w województwie, a więc: spadek powierzchni terenów przeznaczonych pod uprawy rolnicze, wzrost obszarów zalesionych i zakrzewionych oraz terenów budowlanych.

Analiza obszaru nie wykazała wzrostu liczby budynków przeznaczonych pod zakwaterowanie turystyczne, widoczny jest natomiast spadek liczby budynków przeznaczonych pod działalność rolniczą.

Ryc. 30. Obszar badawczy z terytorium Oaza – zmiana funkcji wybranych obiektów budowlanych (teren z pogranicza powiatu oświęcimskiego i wadowickiego)

OBSZAR NR 18

◆ budynki zlikwidowane lub przekształcone do innej funkcji niż rolnicza w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

TERYTORIUM „Krakowski Obszar Metropolitalny (KOM)”

Krakowski Obszar Metropolitalny jest najbardziej zróżnicowanym obszarem zarówno pod względem przyrodniczym, jak i społecznym czy gospodarczym. Poprzez usytuowanie głównego ośrodka miejskiego – Krakowa – ludność skupia się głównie w tym mieście oraz w ościennych gminach, w których rozwija się przede wszystkim funkcja mieszkaniowa.

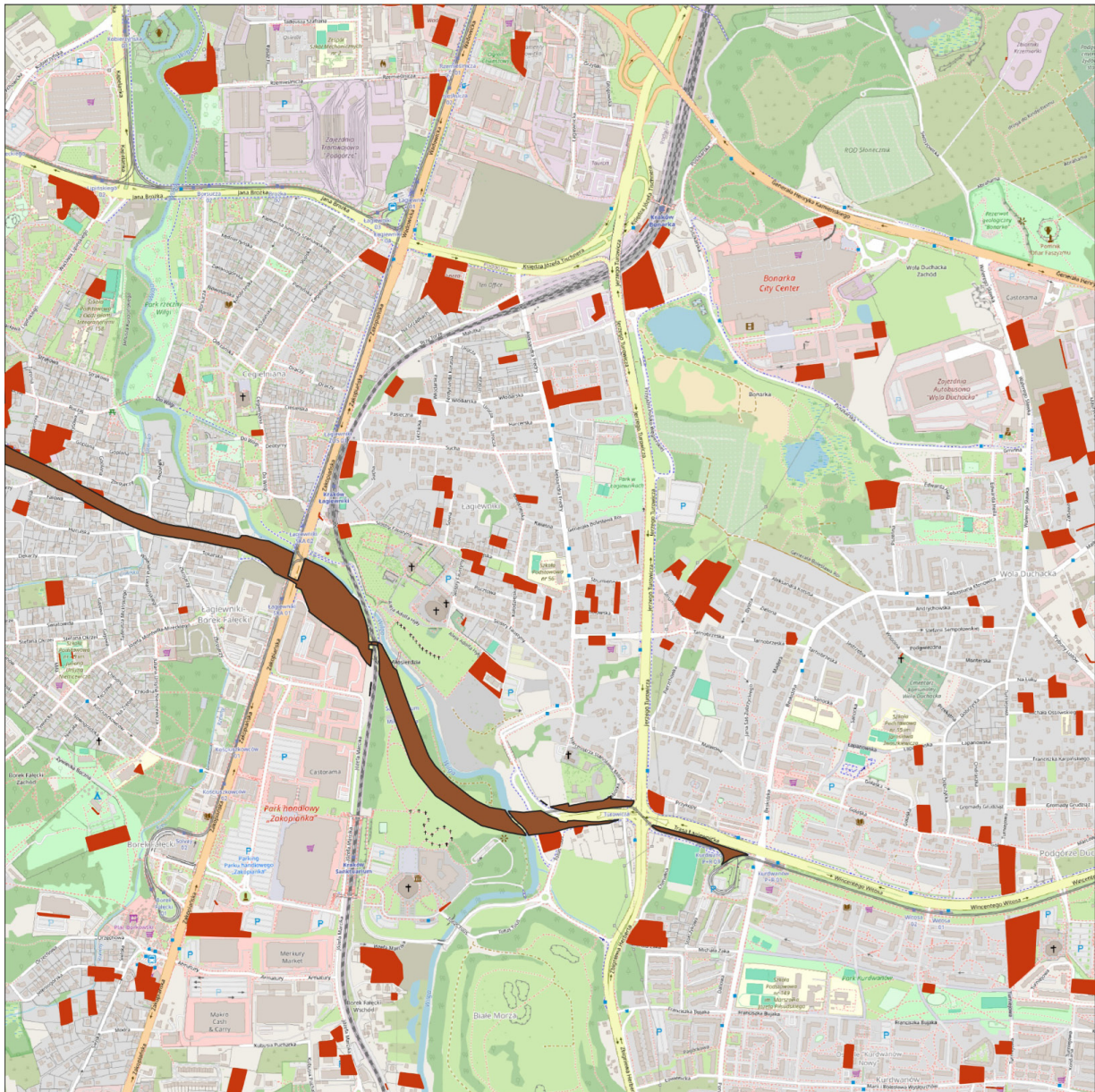
KOM jest najbardziej zaludnionym obszarem funkcjonalnym Małopolski. W 17 gminach zamieszkuje 1/3 populacji województwa. Jest to jedyny obszar, gdzie w latach 2018–2022 wzrosła liczba ludności (o 1,7 pp.). Większość gmin *KOM* bezpośrednio przylega do granic Krakowa, tworząc dla ludności tego miasta zaplecze mieszkaniowe i usługowe. Kraków natomiast oferuje miejsca pracy, a także jest dużym ośrodkiem usługowym. O rozwoju *KOM* może świadczyć fakt rosnącego zatrudnienia w sektorze B&R (ponad 40 tys. osób na koniec 2021 roku) czy coraz większy udział powierzchni magazynowej – ponad 760 tys. m² na koniec 2021 roku, co stanowi przyrost o ponad 220 tys. m² w stosunku do 2020 roku.

Problemem występującym na obszarze *KOM* jest ochrona powietrza w Krakowie. Specyfika położenia tego miasta powoduje, że bardzo duży wpływ na czystość powietrza w mieście mają zanieczyszczenia generowane w ościennych gminach. Liczne działania, m.in. dofinansowanie do wymiany pieców węglowych, zakaz palenia węglem i drewnem w Krakowie przyczyniły się do zmniejszenia liczby dni z przekroczonymi dopuszczalnymi stężeniami pyłów i gazów. Pomimo braku jednolitych badań stężenia pyłów, gdyż pomiary są prowadzone przez różne instytucje i w różnych miejscach, to niezależnie od sposobu i rodzaju prowadzonych badań obserwuje się tendencję spadkową ilości zanieczyszczeń powietrza. Innym działaniem służącym poprawie czystości powietrza w Krakowie jest urządzenie terenów zielonych w mieście. Niestety trend wzrostu powierzchni nie jest utrzymany, a w latach 2020–2022 nastąpił spadek z 26 na 24,4 m² terenów zielonych przypadający na 1 osobę (BDL, GUS).

W *KOM* przeprowadzono analizę 4 obszarów, w dwóch z nich zaznacza się duży wzrost powierzchni zabudowanej. Są to intensywnie rozwijające się obszary, gdzie funkcja rolnicza zamieniana jest na mieszkaniową. Widoczne jest to w procesach zmiany funkcji użytkowania budynków, a więc zastępowaniu budynków służących do działalności rolniczej budynkami mieszkalnymi, powstawaniem nowych budynków mieszkalnych na terenach dotychczas użytkowanych jako grunty rolne.

Inny rodzaj zmian zaobserwowano w kolejnym obszarze, gdzie zmiana funkcji wiąże się z budową tzw. Trasy Łagiewnickiej. Dodatkowo obszar objął tereny poprzemysłowe, gdzie w miejscu istniejących obiektów industrialnych dokonuje się przebudowy (zmiana funkcji) lub wyburzeń istniejących budynków i przeznacza tereny głównie na funkcję mieszkaniową.

Ryc. 31. Zmiana powierzchni terenów zabudowanych w obszarze badawczym nr 8 (miasto Kraków) i 9 (miasto Niepołomice)

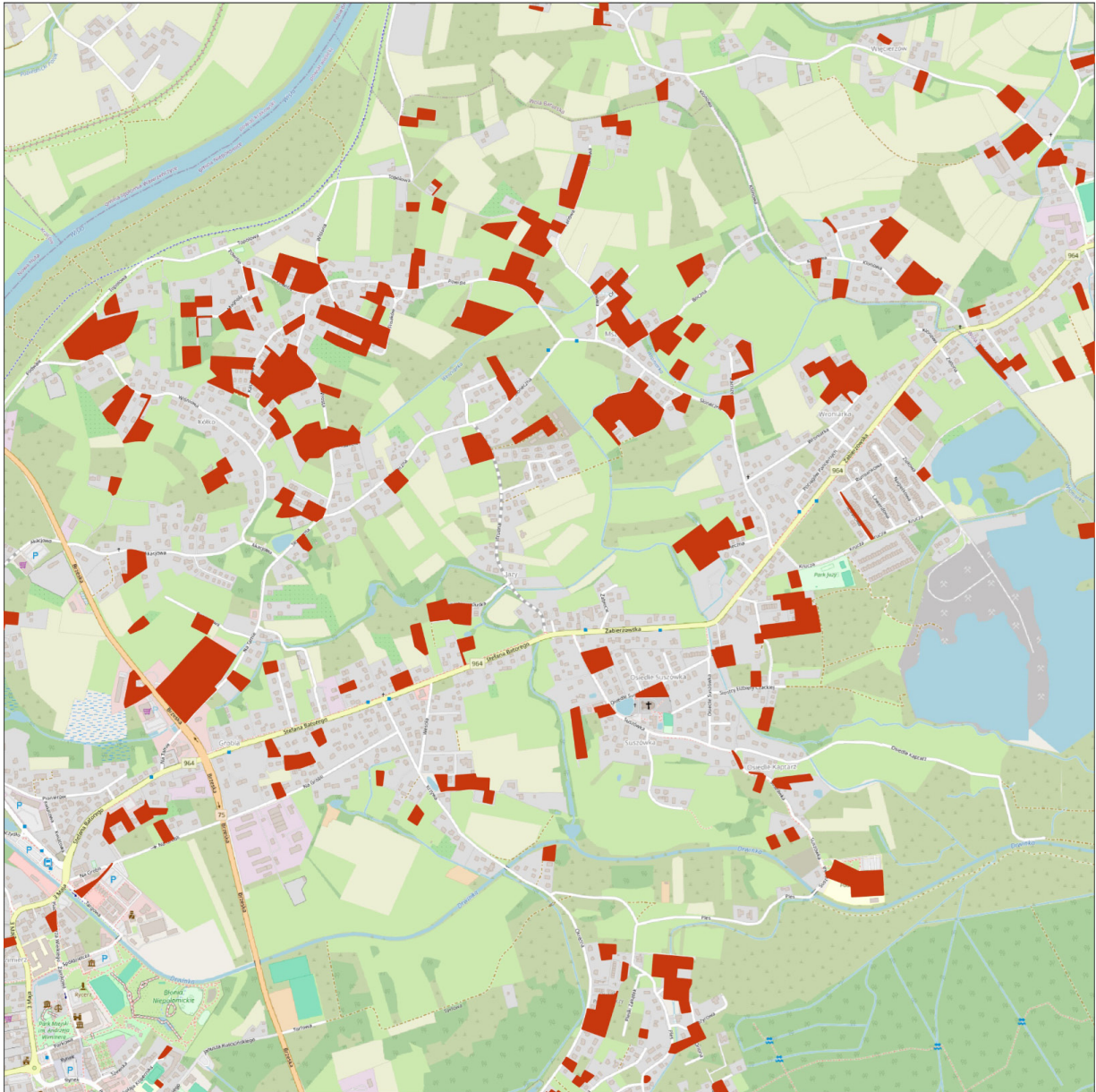

OBSZAR NR 8

zmiana użytkowania powierzchni w latach 2016-2021

nowe tereny przeznaczone pod drogi i tory

nowe tereny pod zabudowę

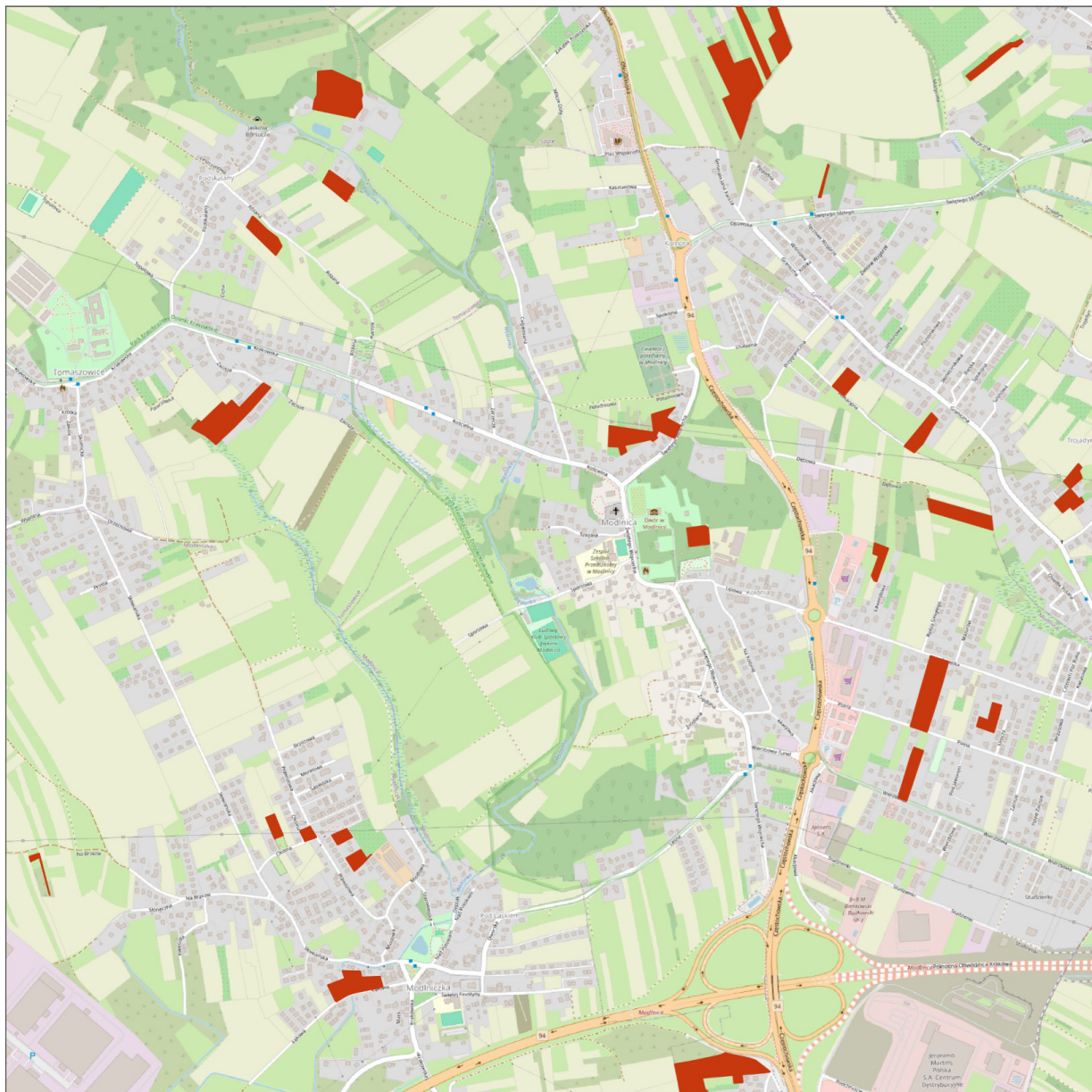
OBSZAR NR 9

■ wzrost powierzchni zabudowanej w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

Ciekawy proces zaobserwowano w obszarze nr 6, gdzie oprócz wzrostu powierzchni objętej zabudową wzrósł obszar upraw trwałych (sady, plantacje wieloletnie, szkółki). Zjawisko to może wskazywać, że pomimo zmiany funkcji obszarów wiejskich terenów podmiejskich z rolniczej na mieszkaniową, istniejące gospodarstwa rolne powiększają uprawy, na które może być duży popyt wśród mieszkańców *KOM*.

Ryc. 32. Wzrost powierzchni pod uprawami trwałymi w obszarze badawczym nr 6 (tereny podmiejskie na północ od Krakowa)

OBSZAR NR 6

uprawy trwałe (sady i plantacje wieloletnie) założone w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

TERYTORIUM „Ogród”

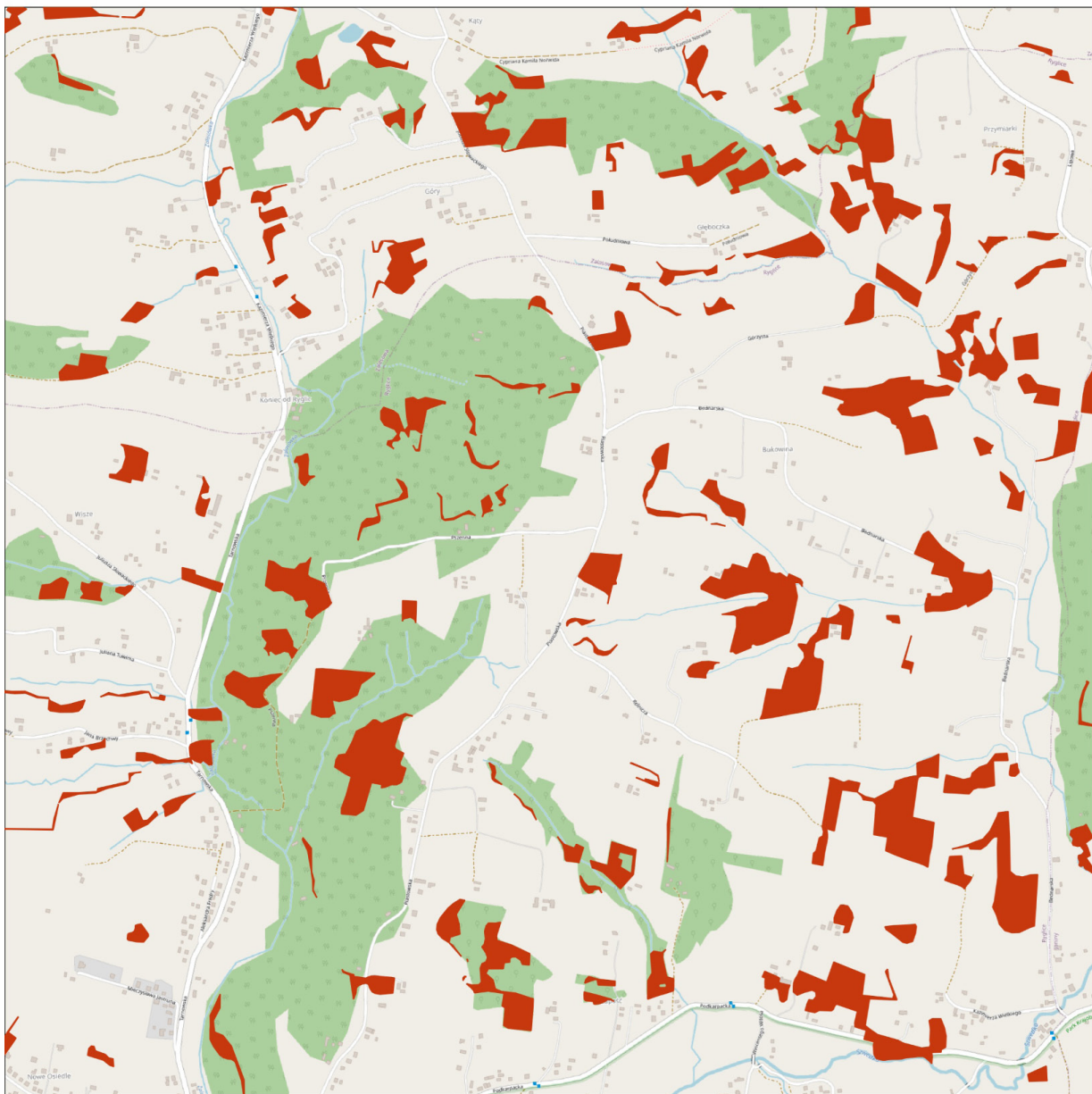
Obszar składa się z 24 gmin (11,6 % powierzchni województwa), a liczba ludności to 6,4% populacji Małopolski. Teren zróżnicowany jest ukształtowaniem Pogórzy i Beskidu Wyspowego, przecinany dolinami rzek z największym Dunajcem, Łososiną i Białą Tarnowską oraz zbiornikami: Rożnowskim i Czchowskim. To zróżnicowanie terenu odzwierciedla się w zagospodarowaniu obszaru, na którym występują zarówno liczne kompleksy leśne, jak również duża powierzchnia pól uprawnych, sadów, plantacji wieloletnich rozrzuconych po dolinach rzek i wzgórzach. Za sprawą takiego ukształtowania terenu rolnictwo jest mocno rozdrobnione, w niektórych terenach działalność produkcyjna może być prowadzona tylko w oparciu o tradycyjne formy gospodarowania.

Na obszarze *Ogród* występują korzystne uwarunkowania dla produkcji sadowniczej ze względu na ukształtowanie obszaru (nachylenia stoków), uwarunkowania klimatyczne, a także tradycję takiej formy użytkowania terenu. Jednak z danych Powszechnego Spisu Rolnego

wynika, że powierzchnia sadów na tym obszarze zmniejsza się. W 2015 roku sady stanowiły 4,0% powierzchni terytorium *Ogrodu*, a w 2020 – 3,7%.

Analiza zmian przeprowadzona była w trzech obszarach badawczych położonych na terenie *Ogrodu*. Na przykładzie jednego z nich potwierdziła się tendencja dla całego terytorium, a więc zmniejszanie powierzchni sadów i plantacji wieloletnich. Dodatkowo zaobserwowano spadek powierzchni użytków przeznaczonych pod grunty rolne i trwałe użytki zielone. Tereny te zastępowane są przez tereny leśne i zadrzewione.

Ryc. 33. Zmiany funkcjonalno-przestrzenne na terytorium *Ogród* (gmina Ryglice) – rozszerzanie się obszarów lasów i zadrzewień

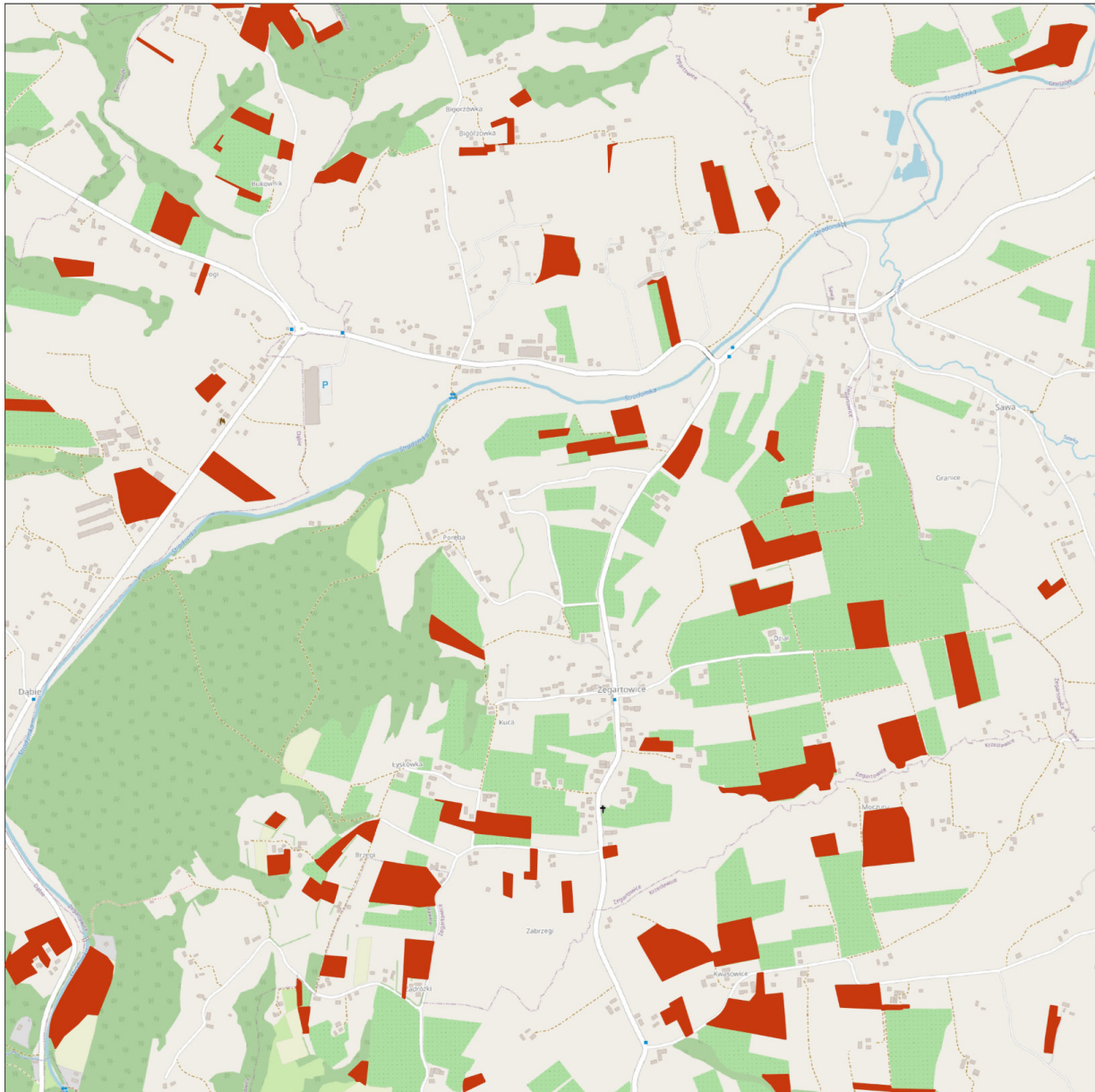
OBSZAR NR 15

■ zmiana użytkowania terenu z upraw rolnych na lasy i zakrzaczenia w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

Inaczej jest w pozostałych dwóch obszarach. Pomimo, że spadła powierzchnia upraw rolniczych, to powiększyły się powierzchnie upraw sadów i plantacji wieloletnich. Szczególnie trend ten utrzymał się w obszarze nr 21.

Ryc. 34. Wzrost powierzchni upraw trwałych na terytorium *Ogród* (gmina Raciechowice)

OBSZAR NR 21

uprawy trwałe (sady i plantacje wieloletnie) założone w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

TERYTORIUM „Dolina przedsiębiorczości”

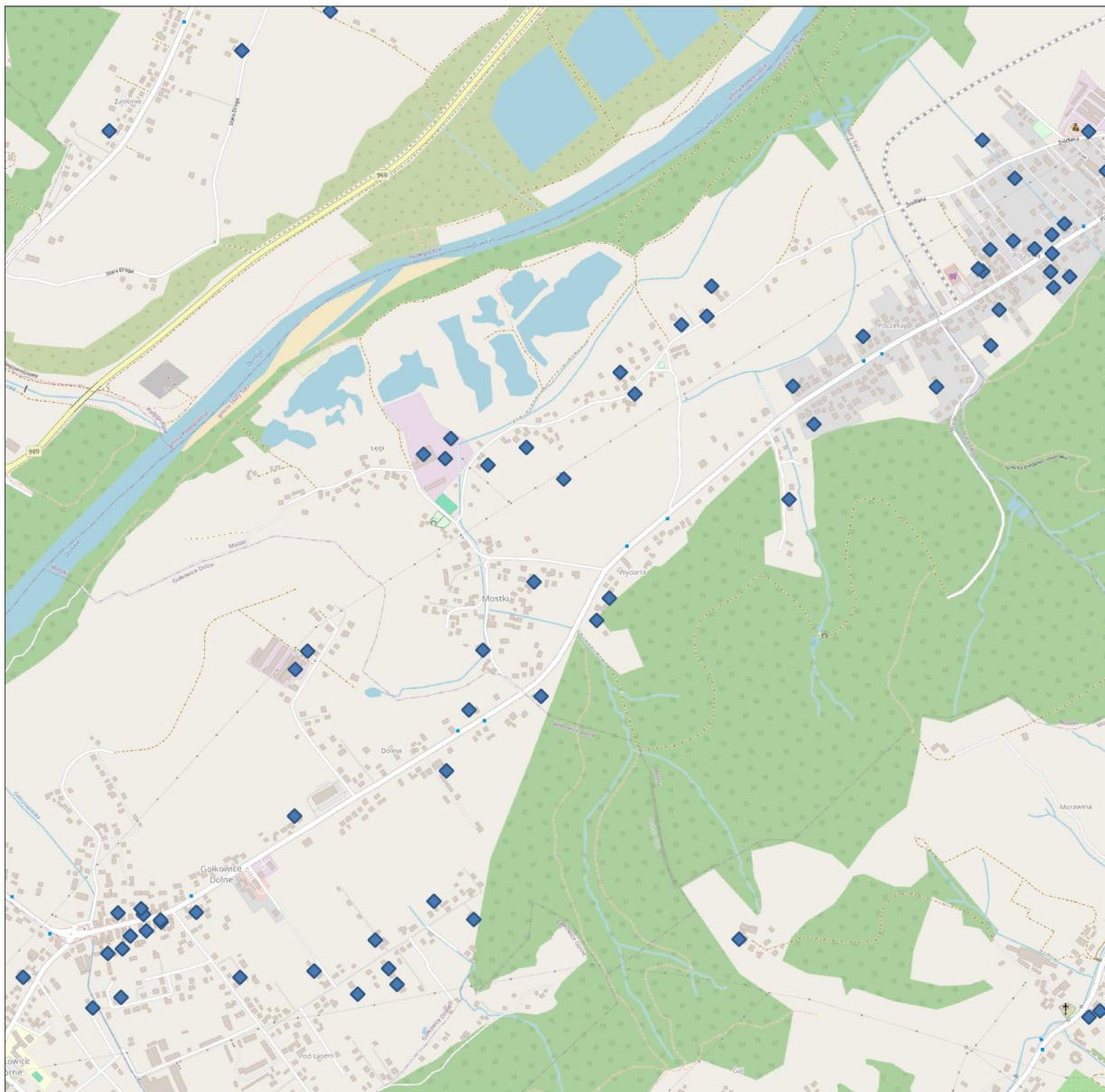
Obszar wydzielony ze względu na specyfikę rozwoju społecznego i gospodarczego. Wyznacza go kilka miast: Limanowa, Stary Sącz, Nowy Sącz, Grybów, Gorlice, Biecz wraz z kontynuacją po stronie województwa podkarpackiego. Te miasta i ich otoczenie tworzą regionalną oś rozwoju i są ośrodkami przedsiębiorczości, stanowiąc alternatywę rozwoju i zaplecze miejsc pracy dla mieszkańców południowej części Małopolski.

Dolina przedsiębiorczości obejmuje 19 gmin położonych wzdłuż drogi krajowej nr 28 (9,4% powierzchni województwa), z Nowym Sączem jako wpływowym ośrodkiem miejskim regionu. W niedalekiej przyszłości znaczącym wzmocnieniem rozwoju tego obszaru będzie budowa nowej linii kolejowej Kraków – Tymbark i odbudowa zamkniętej linii przez Limanową do Nowego Sącza. W 19 gminach tego obszaru mieszka 10,2% liczby ludności województwa. Podobnie jak w całym województwie, na terenie *Doliny* nastąpił spadek mieszkańców (o 0,2 pp.). Również w przypadku samych miast obserwuje się zmniejszenie liczby mieszkańców. Wskaźnik

urbanizacji regionu w 2022 roku wyniósł 40%, jest to spadek w stosunku do 2018 roku o 1,3 pp. (-0,4 pp. w całym województwie).

Pomimo niekorzystnych zmian demograficznych, obszar *Doliny przedsiębiorczości* wyróżnia się dużym zróżnicowaniem rodzajów działalności. Powyższe potwierdza analiza czterech obszarów badawczych wyznaczonych na terenie *Doliny*. Jest to obszar, gdzie nie zaobserwowano tak dużego spadku powierzchni terenów trawiastych, czy pod uprawami rolniczymi jak w *KOM*, *Klinie* czy *Ogrodzie*. Dodatkowo analiza funkcji budynków wskazuje, że tylko na obszarze nr 24 (okolice Piekietka w gm. Tymbark) spadła liczba budynków przeznaczonych pod działalność rolniczą. W pozostałych obszarach badawczych stwierdzono wzrost liczby takich obiektów (jedne z największych w stosunku do innych obszarów). Pomimo, że powierzchnia zabudowy nie wzrosła tak znacząco, jak na innych obszarach (*KOM*, *Klin*), to wzrasta liczba budynków mieszkalnych, zwłaszcza duży wzrost zaobserwowano na obszarze nr 28. Tam również najwięcej budynków poza *KOM* otrzymało funkcję przemysłową, a także powstały cztery obiekty hotelowe.

Ryc. 35. Wzrost liczby budynków użytkowanych rolniczo na obszarze *Dolina przedsiębiorczości* (gmina Stary Sącz)

OBSZAR NR 28

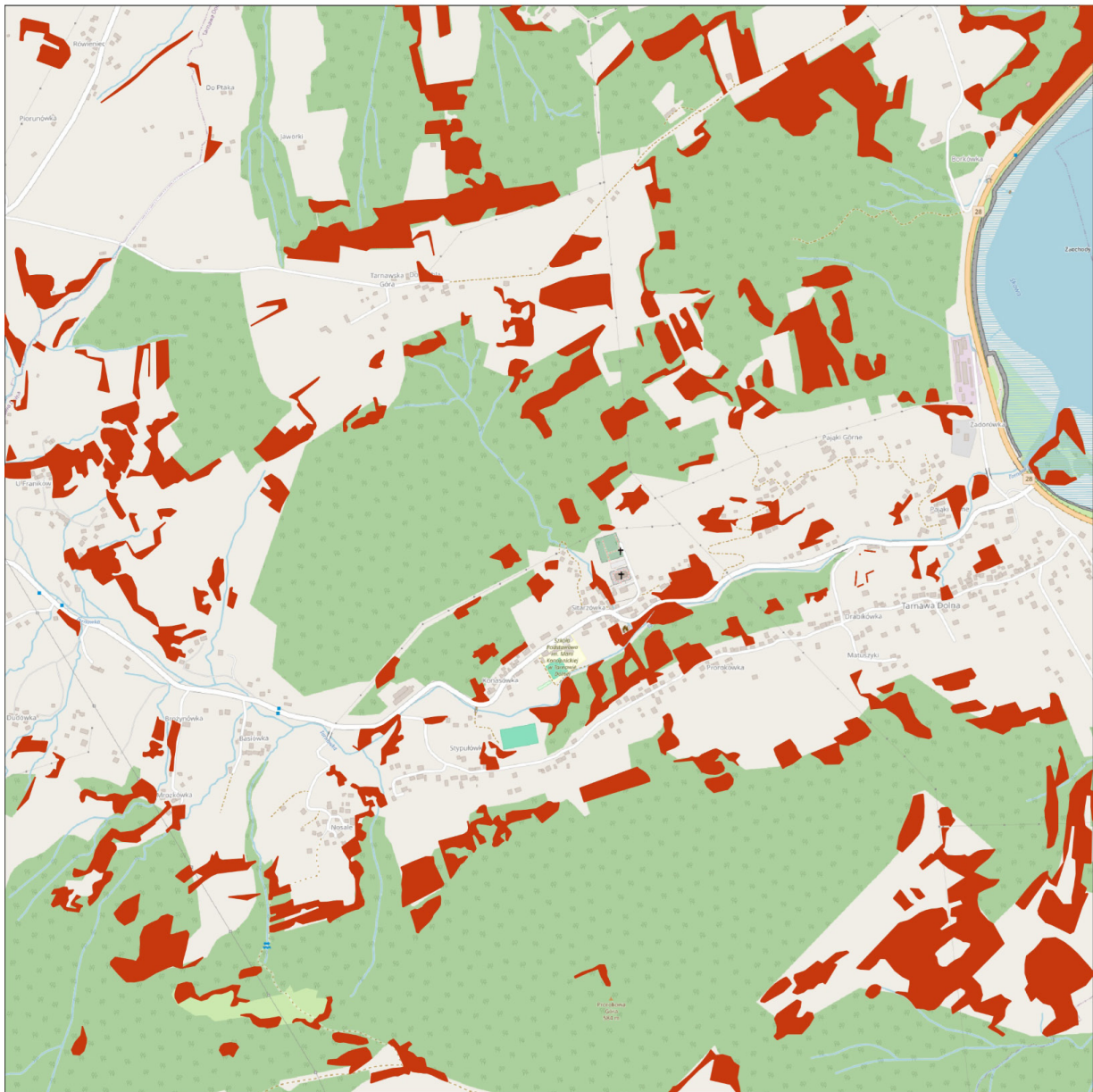
◆ budynki o funkcji rolniczej nowopowstałe lub przekształcone w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

TERYTORIUM „Park górski”

Obszar funkcjonalny *Park górski* obejmuje 42 gminy, których powierzchnia zajmuje ponad ¼ powierzchni województwa. Ludność (13,6% mieszkańców Małopolski) zamieszkuje głównie obszary wiejskie, a największym ośrodkiem miejskim jest Nowy Targ. Obszar charakteryzuje się znaczącym udziałem cennych terenów przyrodniczych, zwłaszcza górskich objętych ochroną prawną. Obszar położony od Suchej Beskidzkiej i Działów Orawsko-Podhalańskich po Krynice-Zdrój i Beskid Niski cechują różne uwarunkowania kulturowe, tradycje, sposoby gospodarowania. Głównym potencjałem regionu są zasoby naturalne dające możliwość rozwoju turystyki. Jednocześnie duże rozproszenie zabudowy generuje konflikty pomiędzy rozwojem infrastruktury niezbędnej do życia mieszkańców a ochroną najcenniejszych siedlisk przyrodniczych.

Na terenie *Parku* zanalizowano 7 obszarów badawczych. Pod względem funkcjonalno-przestrzennym jest to obszar o małym zróżnicowaniu zmian. W każdym obszarze następuje przyrost powierzchni zabudowy, choć nie są to tak duże zmiany, jak w innych częściach Małopolski. Powierzchnia terenów zabudowanych w analizowanych obszarach zwiększa się. Analiza zagospodarowania w obszarze funkcjonalnym *Park górski* wskazuje tendencję wzrostową pod względem powierzchni obszarów leśnych i zadrzewionych. Największy wzrost nastąpił w kwadracie nr 22 oraz 23 (powiat suski), gdzie powierzchnia lasów i zadrzewień zajmuje odpowiednio 539,4 ha i 466,4 ha. Zauważalny jest natomiast spadek powierzchni obszarów trawiastych i związanych z uprawą rolną. Szczególnie widoczne jest to w analizowanym polu nr 22, 23 oraz 29.

Ryc. 36. Wzrost terenów leśnych i zadrzewionych na obszarze *Park górski* (gmina Zembrzyce)**OBSZAR NR 22**

tereny zalesione, zadrzewione, zakrzaczone w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDOT

Wszystkie analizowane obszary badawcze *Parku górskiego* charakteryzuje wzrost liczby budynków mieszkalnych. Największa liczba tych budynków znajduje się w polu nr 23–491 obiekty (wzrost o 64). W całym obszarze obserwuje się także wzrost liczby miejsc noclegowych w obiektach hotelowych z 17 tys. w 2018 roku do ponad 20,7 tys. w 2022 roku. Nie jest on równomierny dla całego *Parku*, co widoczne jest w badanych obszarach, gdyż w regionie położonym w części zachodniej obszaru funkcjonalnego *Parku górski*, widoczny jest spadek obiektów hotelowych o 4 budynki a, w pozostałych obszarach nie odnotowano zmiany liczby budynków o takiej funkcji lub powstanie 1-2 nowych.

Podsumowanie

Podział Małopolski na obszary funkcjonalne miał służyć analizie i ukierunkowaniu rozwoju obszarów, których cechy i uwarunkowania rozwoju mają zasięg ponadlokalny i nie zawsze spójny z podziałem administracyjnym. Dodatkowo uwarunkowania historyczne, położenie komunikacyjne, zasoby gospodarcze nadały tym obszarom szczególne znaczenie. Odnalezienie głównej siły napędowej lub nadrzędnych walorów obszaru może wskazać drogi rozwoju lub elementy konieczne do zmiany.

Przeprowadzone badania wybranych fragmentów Obszarów Funkcjonalnych pokazują, że przemiany dokonują się w znaczącej większości województwa, jedynie widoczny jest różny stopień ich zaawansowania. Zmienia się funkcja terenów wiejskich, obszary rolne wraz z budynkami służącymi do produkcji przekształcane są w tereny budowlane lub usługowe, na części pól uprawnych postępuje proces sukcesji, następują procesy zaludniania lub wydłaniania terenów.

Część obszarów zachowuje dotychczasowe funkcje (*Farma, Park Górski, Ogród*), *Oaza* łączy zagospodarowanie terenu (stawy rybne) z rozwojem turystyczno-rekreacyjnym. Obszary *KOM* i *Dolina Przedsiębiorczości* wyraźnie ukierunkowują swój rozwój w przedsiębiorczość i zaplecze mieszkaniowe nadal zachowując funkcje rolnicze czy turystyczne. Na obszarze *Klina rozwojowego* widoczna jest rezygnacja z dotychczasowych działalności (przemysłu ciężkiego, produkcji rolniczej na terenach o dużym rozdrobnieniu rolnictwa), a w zamian rozwija się drobna przedsiębiorczość, przemysł wydobywczy (kruszywo). Obszar ten wydaje się najbardziej w czasie przejściowym, o najmniej ukierunkowanych funkcjach i wymagający największego zaangażowania polityki planowania.

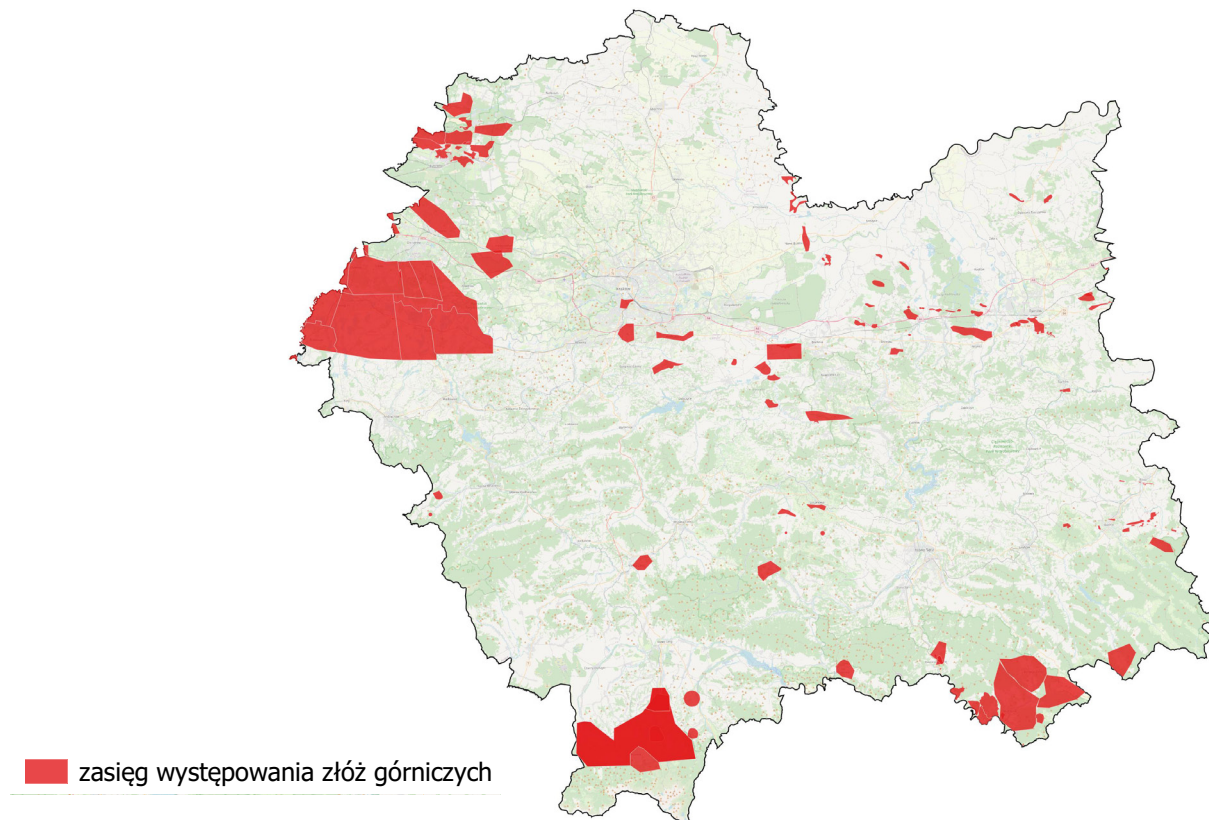
3. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

3.1. ZASOBY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

Złóża kopalin

Województwo Małopolskie posiada prawie 700 udokumentowanych złóż różnych rodzajów kopalin (w tym złóż wód termalnych) oraz nadal poszukiwane są kolejne. Ponad 70% udokumentowanych złóż pozostaje pod nadzorem Marszałka Województwa. Przedmiotem eksploatacji jest aktualnie prawie 40% udokumentowanych złóż kopalin, pozostałe stanowią rezerwę surowcową.

Ryc. 37. Złóża województwa małopolskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <https://dm.pgi.gov.pl/>

Podział złóż kopalin wyodrębnia następujące grupy:

- surowce energetyczne,
- surowce chemiczne wraz z solankami jodowo-bromowymi,
- rudy metali nieżelaznych,
- surowce skalne,
- wody lecznicze, termalne i solanki.

Surowce energetyczne obejmują: złoża węgla kamiennego (zachodnia część województwa na obszarze powiatów krakowskiego, chrzanowskiego, oświęcimskiego i wadowickiego, po linię Krzeszowice–Brzeźnica–Sucha Beskidzka), metanu w pokładach węgla, ropy naftowej (na obszarze powiatu gorlickiego, limanowskiego, bocheńskiego, tarnowskiego, proszowickiego, dąbrowskiego) gazu ziemnego (największa koncentracja złóż występuje na obszarze Zapadliska Przedkarpacciego pomiędzy Wieliczką a Dębicą) i torfu (rejon: Jabłonka–Czarny Dunajec oraz okolice Tarnowa). Surowce chemiczne obejmujące sól kamienną, mineralizację siarkową oraz solanki jodowo-bromowe obecnie nie posiadają znaczenia gospodarczego, a jedynie historyczne. Podobnie mineralizacja siarkowa towarzysząca złożom cynku i ołowiu w rejonie olkuskim. Na niewielką skalę eksploatowane są solanki jodowo-bromowe w rejonie Łapczycy koło Bochni.

Rudy metali nieżelaznych obejmują złoża rud cynku i ołowiu występujące na terenie powiatów olkuskiego i chrzanowskiego, jednak obecnie nie jest prowadzone ich wydobywanie. Do surowców skalnych należą złoża piaskowców, wapieni, margli, dolomitów, porfirów, melafirów, diabazów, tufy, kruszywa naturalne, surowce ilaste ceramiki budowlanej, piaski podsadzkowe, formierskie i dla przemysłu ceramicznego, surowce skaleniowe. Surowce te stanowią największą grupę kopalin na terenie województwa małopolskiego. Są one eksploatowane w sposób odkrywkowy. Złoża piaskowców znajdują się na obszarze Karpat, natomiast złoża wapieni, dolomitów, margli występują jedynie na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, w granicach miasta Krakowa oraz powiatów: krakowskiego, chrzanowskiego, miechowskiego i olkuskiego. Porfiry, melafiry, diabazy oraz tufy będące skałami magmowymi i wulkanicznymi znajdują się jedynie z rejonu Krzeszowic. Z dolinami rzek prawobrzeżnych karpaccich dopływów Wisły oraz doliną samej Wisły związane są kruszywa naturalne. Najwięcej złóż znajduje się na terenie powiatów brzeskiego i tarnowskiego, w widłach Wisły, Dunajca i Uszwicy. Natomiast najwartościowsze złoża kruszyw występują na Podhalu. Surowce ilaste ceramiki budowlanej nie są skoncentrowane w żadnym rejonie, a ich występowanie jest przypadkowe na obszarze całego województwa. Piaski podsadzkowe, formierskie i dla przemysłu ceramicznego, występują w złożach zlokalizowanych głównie pomiędzy Trzebiną, Olkuszem i Kluczami. Złoże piasków do produkcji betonów komórkowych występuje w gminie Szczucin. Surowce skaleniowe na terenie województwa małopolskiego, występują w złożach Siedlec na północ od Krzeszowic oraz Wygiełzów w gminie Babice ale złoża te nie mają znaczenia gospodarczego.

Wody lecznicze i termalne, które stanowią istotny element bazy surowcowej województwa występują w regionie krakowskim (Krzeszowice, Kraków - Mateczny i Kraków - Swoszowice) oraz na terenie powiatów gorlickiego, nowosądeckiego, nowotarskiego i limanowskiego.

Wydobywanie kopalin na terenie województwa małopolskiego regulują przepisy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. z 2011 r. Nr 163, poz. 981 z późn. zm.). Występujące na terenie województwa małopolskiego złoża węgla kamiennego z metanem, jako kopalina towarzysząca, ropy naftowej, gazu ziemnego, złóż rud metali, soli kamiennej, a także złóż wód leczniczych, wód termalnych i solanek są objęte własnością górniczą i należą do zasobów strategicznych kraju. Pozostałe złoża są objęte prawem własności nieruchomości gruntowej. Marszałek Województwa udziela koncesji na wydobywanie kopalin niezastrzeżonych dla Ministra Klimatu i Środowiska, jeżeli obszar zamierzonej działalności przekracza powierzchnię 2 ha lub wydobywanie kopaliny w roku kalendarzowym będzie większe od 20 000 m³, lub też działalność prowadzona będzie przy użyciu materiałów wybuchowych.

W 2022 roku na terenie województwa małopolskiego prowadzono prace wydobywcze na podstawie 190 koncesji wydanych przedsiębiorcom na pozyskiwanie następujących rodzajów kruszywa i wód.

Tab. 9. Koncesje na wydobywanie kopalin, będące w kompetencjach Marszałka Województwa Małopolskiego w latach 2019–2022 (stan na koniec danego roku)

Rodzaj eksploatowanej kopaliny	2019	2020	2021	2022
Kruszywo naturalne	133	129	130	130
Wody lecznicze	27	27	27	27
Piaskowiec	14	14	13	13
Woda termalna	6	6	6	6
Dolomity	6	6	6	6
Surowce ilaste	3	3	3	3
Diabazy	1	1	1	1
Solanki bromowo jodowe	1	1	1	1
Wapienie	4	4	2	2
Porfiry	1	1	1	1
Torf	1	1	0	0
Łącznie	197	193	190	190

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UMWM

Tab. 10. Ilość wydobytych kopalin ze złóż pozostających w kompetencjach Marszałka Województwa Małopolskiego w latach 2019–2022

Rodzaj eksploatowanej kopaliny	2019	2020	2021	2022
Kruszywo naturalne (tys. ton)	14 924	14 742	14 248	13 015
Wody lecznicze (m ³)	679 404	673 634	817 258	726 993
Piaskowiec (tys. ton)	2 769	2 745	3 002	1 461
Woda termalna (m ³)	6 359 300	6 519 539	6 395 781	6 507 089
Dolomity (tys. ton)	4 440	4 404	4 589	5 078
Surowce ilaste (tys.m ³)	157	188	149	128
Diabazy	109	107	141	114
Solanki bromowo jodowe (m ³)	2 103	1 579	1 606	1 546
Wapienie (tys. ton)	1 810	1 795	2 021	2 109
Porfiry (tys. ton)	1 598	1 508	1 325	1 424
Torf (m ³)	2 200	5 500	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych UMWM

Z powyższych danych wynika, że dużą rolę odgrywają w Małopolsce zasoby i eksploatacja kruszyw. Problemem dla działań wydobywczych mogą być ograniczenia środowiskowe, a także postępujące procesy urbanizacyjne czy rozwój infrastruktury, co może utrudniać powiększanie terenów eksploatacyjnych lub otwieranie nowych.

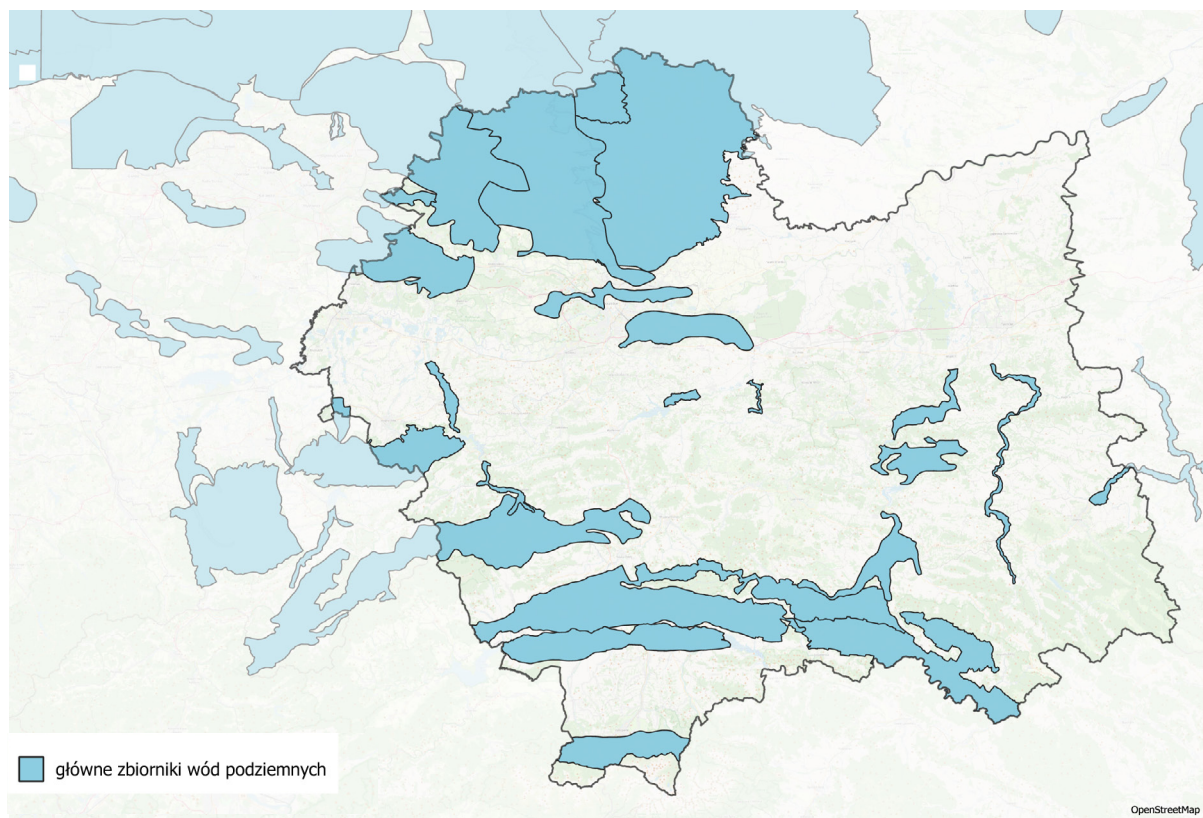
Wody

Wody podziemne

Rozmieszczenie zasobów wód podziemnych na obszarze województwa małopolskiego jest bardzo nierównomierne i większość terenów cechuje się deficytem tych wód. Najwięcej zasobów znajduje się na południu i północy województwa, natomiast obszarem o deficycie wód podziemnych są tereny wschodnie i północno-wschodnie.

Na wielkość zasobów wodnych mają wpływ czynniki hydrometeorologiczne i geologiczne, a więc: wielkość opadów atmosferycznych, zdolności retencyjne zlewni, warunki infiltracji, środowisko sedymentacyjne oraz czynniki antropogeniczne, m.in. melioracja terenów, regulacja cieków wodnych, zmiany struktury wykorzystywania gruntów, (wyrąb lasów i zadrzewień), urbanizacja i związany z nią przyrost powierzchni trudno przepuszczalnych, wielkość poboru wody.

Województwo małopolskie charakteryzuje się w skali kraju niskimi zasobami wód podziemnych. Pomimo to w latach 2016–2020 wzrosła ilość udokumentowanych geologicznie zasobów eksploatacyjnych zwykłych wód podziemnych do 707,6 mln m³.

Ryc. 38. Główne zbiorniki wód podziemnych w województwie małopolskim

Źródło: <https://dm.pgi.gov.pl/>

Wody powierzchniowe

Obszar województwa małopolskiego w znaczącej części leży w zlewisku Morza Bałtyckiego, w dorzeczu Wisły – ok. 90% powierzchni (region wodny Małej Wisły oraz region wodny Górnej Wisły). Natomiast południowo-zachodnia część leży na terenie zlewiska Morza Czarnego z dorzeczem Dunaju (region wodny Czarnej Orawy). System hydrograficzny Małopolski stanowią:

- rzeki i potoki Karpat, które charakteryzują się wysokimi zasobami, lecz jednocześnie częstymi zmianami stanów wody nawet w ciągu dnia, znacznym potencjałem powodziowym oraz znacznymi procesami erozyjnymi koryt, brzegów i dna rzecznego. Największą powierzchnię zlewni w obrębie województwa ma Dunajec (6 804,0 km²), Raba (1 537,1 km²), Soła (1 390,6 km²) i Skawa (1 160,1 km²),
- rzeki Wyżyny Małopolskiej (lewobrzeżne dopływy Wisły), które charakteryzują się przeciętnymi zasobami wodnymi, silnymi wezbrzeniami wiosennymi i małym nasileniem procesów erozji koryt,
- rzeki Kotlin Podkarpackich (dolne biegi rzek Soły, Skawy, Raby, Dunajca), które mają charakter pośredni, a dominującą rolę odgrywają w tej grupie dolne odcinki dużych rzek karpackich.

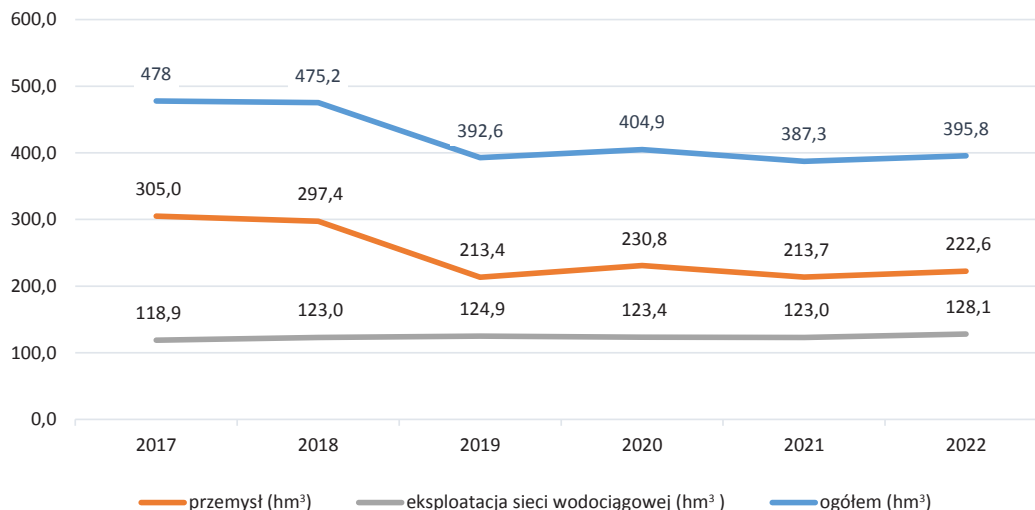
Na stan zasobów wodnych województwa wpływa również pojemność użytkowa zbiorników retencyjnych, m.in. Jezior: Czchowskiego, Rożnowskiego, Dobczyckiego, Klimkowskiego oraz oddanego do użytkowania w ostatnich latach – Mucharskiego.

Zasoby wód powierzchniowych województwa zaspokajają potrzeby komunalne i przemysłowe. Największe znaczenie dla zaopatrzenia w wodę pitną mają zlewnie: Raby (największy rezerwuuar wody to Dobczyce), Dunajca, Rudawy, Dłubni i Skawy.

Na wody powierzchniowe i podziemne znaczący wpływ mają oddziaływania antropogeniczne. Zasoby wód powierzchniowych są głównym źródłem zaopatrzenia w wodę dla ludności, przemysłu i rolnictwa. Natomiast wody podziemne wykorzystuje się przede wszystkim do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia, na cele socjalno-bytowe oraz do produkcji artykułów żywnościowych oraz farmaceutycznych.

Warto zwrócić uwagę, że w ostatnich latach obserwuje się utrzymywanie pozytywnej tendencji, co do ilości zużycia wody. W latach 2017–2022 zużycie wody zmalało z 477,8 hm³ do 395,8 hm³. Największe spadki zużycia dotyczą przemysłu (305,0 hm³ w roku 2017 do 222,6 hm³ w roku 2022). Wartość roczna zużycia wody na 1 mieszkańca wyniosła w 2022 roku 115,4 m³, co w stosunku do 2017 wskazuje na spadek o prawie 26 m³/rok.

Ryc. 39. Roczne zużycie wody w Małopolsce (lata 2017–2022)

Źródło: opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

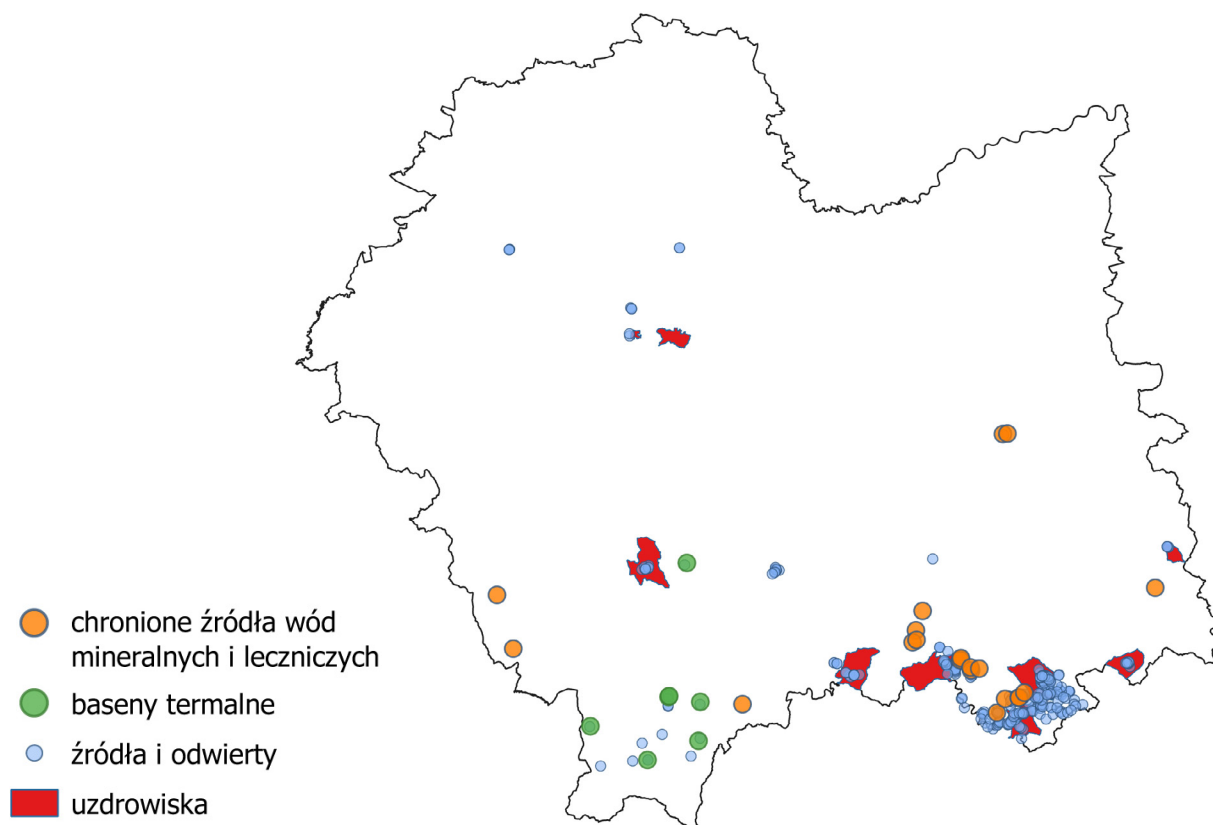
Wody mineralne i termalne

Małopolska jest w Polsce liderem pod względem występowania wód mineralnych i leczniczych w kraju. Oprócz ilości wody te wyróżniają się dużą różnorodnością dzięki obecności naturalnych składników mineralnych, dzięki temu można wykorzystywać je na wiele sposobów. Wody mineralne można stosować do picia, kąpieli leczniczych, w postaci aerozolu, do inhalowania dróg oddechowych. Rodzaj wód występujących w Małopolsce to: wysoko-, średnio- i niskozmineralizowane oraz źródlane. Inną kategorię stanowią wody lecznicze, również o zróżnicowanym składzie i szerokim spektrum działania.

Wody lecznicze Małopolski stanowią jedną trzecią złóż w kraju. Występują w południowej części województwa, a ich ujęcia znajdują się w przygranicznym obszarze, w subregionie sądeckim. Są podstawą powstania i rozwoju miejscowości uzdrowiskowych: Krynicy-Zdrój, Muszyny, Piwnicznej Zdrój, Rabki-Zdrój, Szczawnicy, Muszyny, a także Wapiennego koło Sękowej i Wysowej koło Ujścia Gorlickiego. Złoża te uzupełniają Swoszowice i czynne ujęcia w parku zdrojowym Antoniego Matecznego w Krakowie. Jednak to ostatnie nie posiada obecnie statusu wód leczniczych.

Miejscowości posiadające zasoby wód leczniczych pozwalające na pretendowanie do statutu uzdrowisk to: Głębokie, Łomnica, Andrzejówka, Jastrzębik, Leluchów, Milik, Powroźnik, Szczawa, Szczawnik, Zubrzyk, Krościenko, Krzeszowice, Poręba Wielka, Wierchomla Wielka.

Innym rodzajem wód występujących w Małopolsce są wody termalne. Zasoby występujące na Podhalu posiadają najlepsze parametry z wód pozyskiwanych w Polsce (bardzo korzystny skład i bilans jonowy). Wody termalne pozyskiwane są z głębokich pokładów ziemi i po wydobyciu na powierzchnię wciąż utrzymują temperaturę nawet powyżej 30 stopni Celsjusza. Wody termalne wydobywane w Małopolsce służą przede wszystkim do zasilania basenów termalnych, w niewielkim stopniu wykorzystywana jest też do ogrzewania gospodarstw domowych.

Ryc. 40. Odwierty wód mineralnych, leczniczych i termalnych w Małopolsce

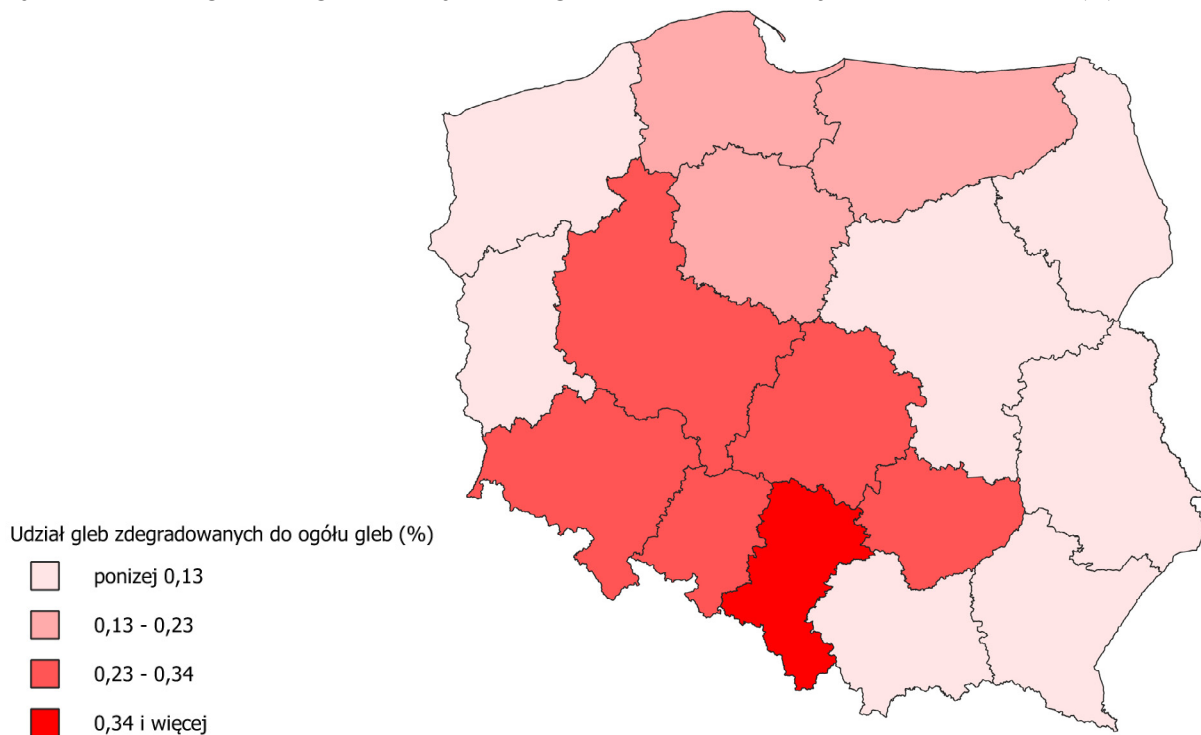
Źródło: opracowanie na podstawie danych UMWM

Gleby

Zróźnicowanie gleb województwa małopolskiego jest bardzo duże. Wiąże się to występowaniem różnorodnego środowiska geologicznego, urozmaiconej rzeźby terenu i różnorodnością klimatyczną. Najczęściej występują gleby brunatne – 61% powierzchni województwa, najmniejszy udział stanowią rędziny – 0,8% powierzchni. Udział gleb dobrych i bardzo dobrych w województwie przekracza 60% i jest jednym z najwyższych w kraju. Gleby o wysokiej wartości rolniczej tj. I – II klasy bonitacyjnej stanowią tylko około 6% gleb użytków rolniczych i występują w północnej części województwa (czarnoziemy na Wyżynie Miechowskiej i Płaskowyżu Proszowickim). Przeważają gleby III klasy – 26% oraz gleby IV klasy – 36%. Około 30% gruntów znajduje się w klasie V i VI i najczęściej występuje na terenach górskich.

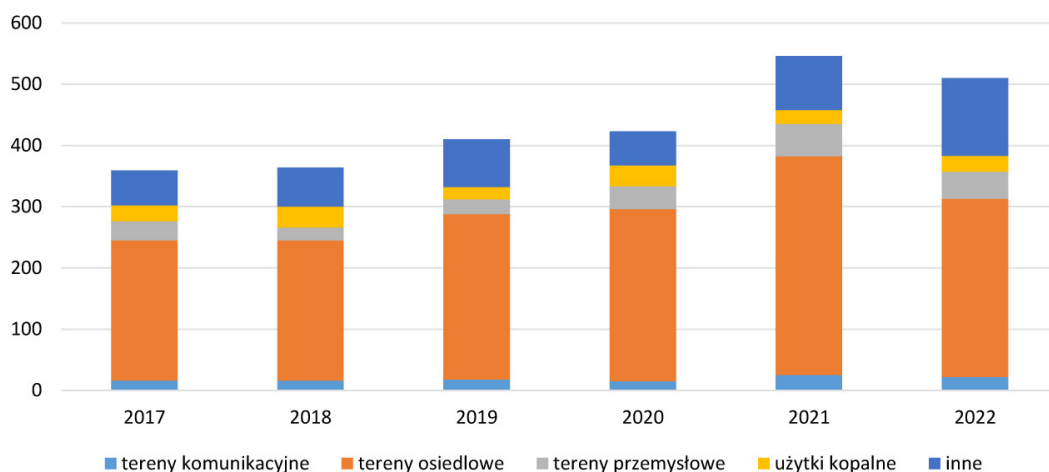
Wpływ działalności człowieka na środowisko przyrodnicze wyraźnie zaznacza się w pogarszaniu się jakości gleb. Ich degradacja wynika z działalności rolniczej: niewłaściwie prowadzone zabiegi agrotechniczne, stosowanie nawozów, środków ochrony, intensywność użytkowania. Dodatkowo niszczenie pokrywy glebowej odbywa się na skutek procesów urbanizacji, działalności przemysłowej, wydobywczej, składowania odpadów komunalnych i przemysłowych. Często działania człowieka powodują uruchamianie procesów w sposób wtórny. Dotyczy to głównie procesów erozyjnych, których natężenie w województwie jest wysokie ze względu na ukształtowanie terenu, np. erozją wodną powierzchnią zagrożone jest około 57% obszaru województwa.

W 2022 roku w województwie małopolskim powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych, wymagających rekultywacji i zagospodarowania, wynosiła 2032 ha (BDL GUS).

Ryc. 41. Udział gleb zdegradowanych do ogółu powierzchni województw w 2022 r. (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W latach 2017–2022 w trybie administracyjnym wyłączono z użytkowania rolnego i leśnego ogółem 2612ha gruntów rolnych i leśnych. Głównym celem zmiany użytkowania było przeznaczenie pod działalność mieszkaniową (1657 ha), a następnie działalność przemysłową (210 ha), użytki kopalniane (163 ha).

Ryc. 42. Grunty rolne i leśne Małopolski wyłączone z produkcji rolniczej i leśnej wg kierunków wyłączenia w latach 2017–2022 (ha)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Pomimo, że w ostatnich latach nie obserwuje się znaczących zmian w zakresie jakości gleb, to w dalszym ciągu istotnym problemem jest nadmierna kwasowość gleb rolniczych. W redukcji problemu może pomóc wdrażanie dobrych praktyk rolniczych (stosowanie wapnowania), a także promocja ekstensywnej czy ekologicznej produkcji rolniczej.

Lasy

Lasy województwa małopolskiego zajmują zróżnicowane krajobrazowo i geomorfologicznie tereny. Zdecydowana większość lasów leży na terenach wyżynnych i górskich, ale warunki klimatyczne (roczne sumy opadów, średnia temperatura, długość okresu wegetacyjnego) i glebowe sprzyjają produkcji leśnej. Zróżnicowanie gleb i warunków klimatycznych wpływa na bardzo duże urozmaicenie siedlisk: od borowych nizinnych, poprzez siedliska wyżynne, lasy górskie regła dolnego aż po bory wysokogórskie regła górnego.

Lasy województwa mają znaczenie gospodarcze oraz ochronne. Jednak pomimo znaczącego udziału lasów zwłaszcza na terenach podgórskich i górskich lesistość województwa wynosi 28,6% i pozostaje niższa niż średnia krajowa, która w 2022 roku wyniosła 29,7%. W strukturze własnościowej 56,9% stanowią lasy publiczne, a prywatne 43,1% ogółu powierzchni lasów. W strukturze gatunkowej lasów dominują drzewostany iglaste – ponad 63% powierzchni lasów (2022 r.). Wśród nich największy udział mają drzewostany jodłowe (46% lasów iglastych), których występowanie jest najbardziej charakterystyczne dla lasów Małopolski. Ponad 40% drzewostanów jodłowych występuje właśnie w Małopolsce. W lasach liściastych dominującym gatunkiem jest buk – prawie 50% drzewostanu liściastego województwa.

Ponad 25% obszarów zalesionych stanowią lasy starsze niż 80 lat, 24% to lasy w wieku 61-80 lat. Więcej powierzchni o takiej strukturze wieku jest własnością Państwa niż osób prywatnych. Pozyskanie drewna (grubizny) na 100 ha powierzchni lasów Małopolski wynosi 309,4 m³ (dla Polski jest to wartość 460,4 m³). Uwzględniając strukturę własności, ilość pozyskiwana w lasach prywatnych jest wyższa niż średnia dla Polski – odpowiednio: 110,5 m³ i 103,9 m³.

Wskaźnik powierzchni lasów w latach 2017–2021 roku utrzymywał się na stałym poziomie – 0,13 ha/mieszkańca. Jednak z danych wynika, że w badanym okresie ubyło ogółem ponad 1500 ha powierzchni leśnej w Małopolsce, przy czym spadek ten był wyższy w lasach prywatnych o prawie 1150 ha. Najmniejszą lesistością charakteryzuje się powiat proszowicki. Dotychczas największą lesistość posiadał powiat tatrzański, jednak w latach 2017–2021 nastąpił znaczący spadek powierzchni. W 2017 roku lesistość w tym powiecie wynosiła 48,3% a w 2022 42,2%. Obecnie największą lesistością charakteryzuje się powiat suski (48,1%).

Tab. 11. Powierzchnia lasów w Małopolsce w latach 2017–2021

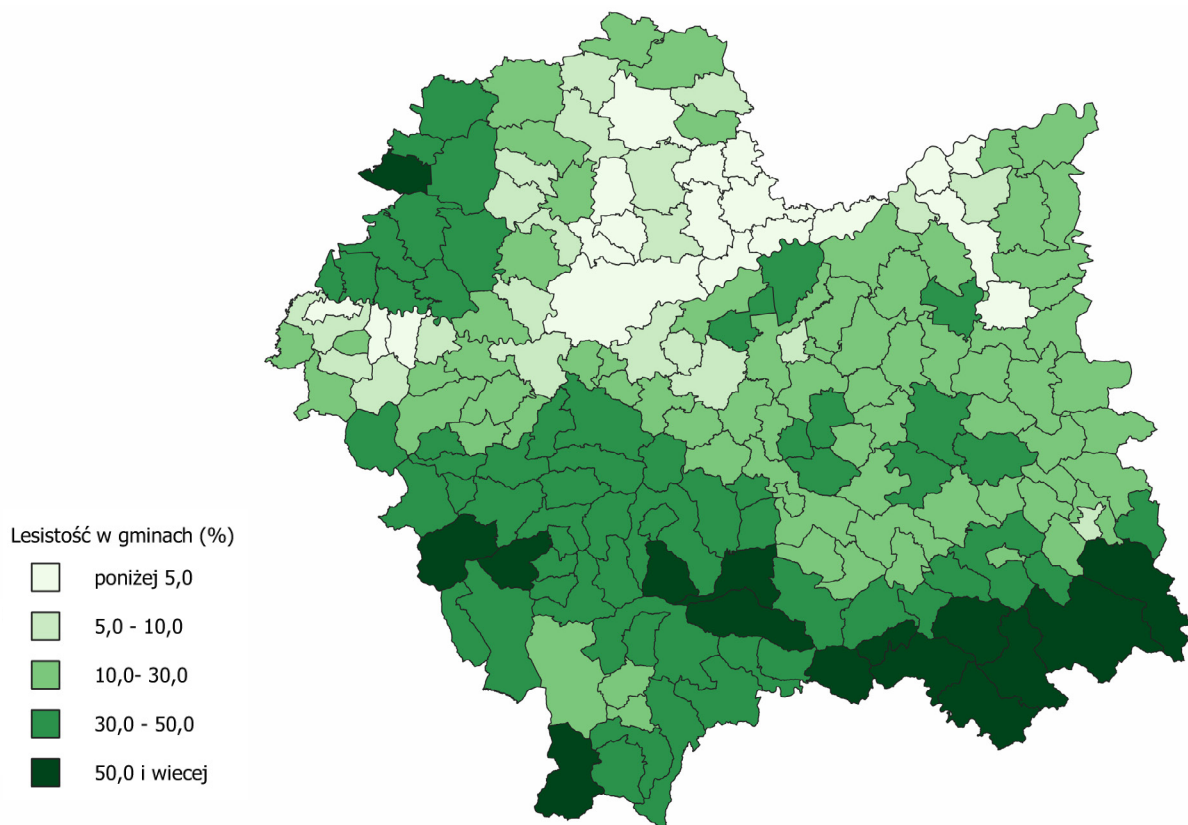
Dane:	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Powierzchnia lasów ogółem, w tym (ha):	440 565	440 486	440 477	439 294	439 009	438 225
las publiczne (ha)	250 357	250 852	250 987	249 964	249 943	249 449
las prywatne (ha)	190 209	189 634	189 491	189 330	189 066	188 776
lesistość (%)	28,7	28,7	28,7	28,6	28,6	28,6
lesistość max (%) - powiat	48,3 (tatrzański)	48,3 (tatrzański)	48,1 (suski)	48,1 (suski)	48,1 (suski)	48,1 (suski)
lesistość min (%) - powiat	2,4 (proszowicki)	1,8 (proszowicki)	1,5 (proszowicki)	1,5 (proszowicki)	1,5 (proszowicki)	1,5 (proszowicki)
pow. lasu na mieszkańca (w ha/1 mieszk.)	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13
odnowienia i zalesienia (ha)	1439	1224	1399	1342	1284	1695
w tym w lasach prywatnych (ha)	210	182	227	264	228	274

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Lasy pełnią różnorodne funkcje, które można podzielić na: przyrodnicze (ekologiczne), gospodarcze (produkcyjne), ochronne (przeciwoerozyjne) i społeczne. Istotną rolę pełnią w Małopolsce lasy ochronne, których zadaniem jest m.in: ochrona gleby przed zmywaniem lub wyjąłowieniem, powstrzymywanie usuwania ziemi, obrywania się skał lub lawin; ochrona zasobów wód powierzchniowych i podziemnych, regulacja stosunków hydrologicznych, ograniczenie powstawania lub rozprzestrzeniania się lotnych piasków, tworzenie ostoi zwierząt i stanowisk roślin podlegających ochronie gatunkowej. Tworzą one strefy ochronne dla miast liczących ponad 50 tys. mieszkańców, wokół sanatoriów i uzdrowisk. Ważną rolę pełnią również lasy wodochronne, których występowanie jest największe w Beskidzie Sądeckim i Niskim, w kompleksie Lasów Radłowskich i w Puszczy Niepołomickiej. Lasy glebochronne występują głównie na Pogórzu, a także w północnej części województwa. Znaczna część lasów położonych w sąsiedztwie Krakowa została uznana za lasy ochronne wokół miast.

Znaczącą rolę zasobów leśnych jest utrzymywanie w nich ekosystemów rzadkich i ginących oraz uznanych za zagrożone w skali Europy. Ekosystemy te w formie rozproszonej występują na terenie całego województwa, ale ich duże skupiska znajdują się w południowo-wschodniej części województwa w Popradzkim Parku Krajobrazowym, Południowomałopolskim Obszarze Chronionego Krajobrazu i w Beskidzie Niskim. Ponadto takie ekosystemy obejmują lasy w Beskidzie Wyspowym, część Puszczy Niepołomickiej i torfowisko – Bór na Czerwonem.

Ryc. 43. Lesistość w gminach województwa małopolskiego w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BDL

3.2. OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

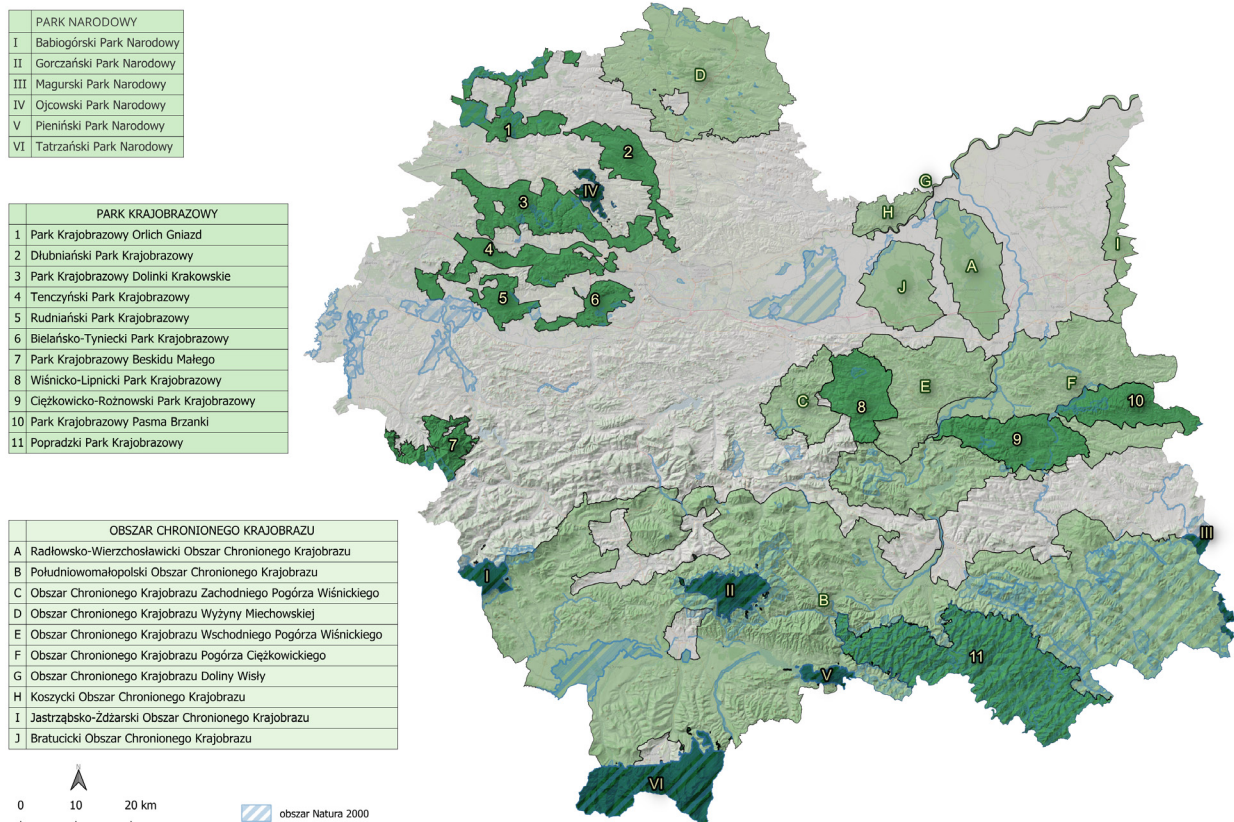
Obszar województwa Małopolskiego charakteryzuje się wieloma formami ochrony przyrody, świadczy to o dużej wartości środowiska przyrodniczego województwa. Ochroną prawną objęte jest ok. 53% powierzchni Małopolski i są to: parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, zespoły krajobrazowo przyrodnicze i rezerваты, a także użytki ekologiczne i pomniki przyrody.

Tab. 12. Powierzchnia obszarów chronionych w Województwie Małopolskim w latach 2017–2022

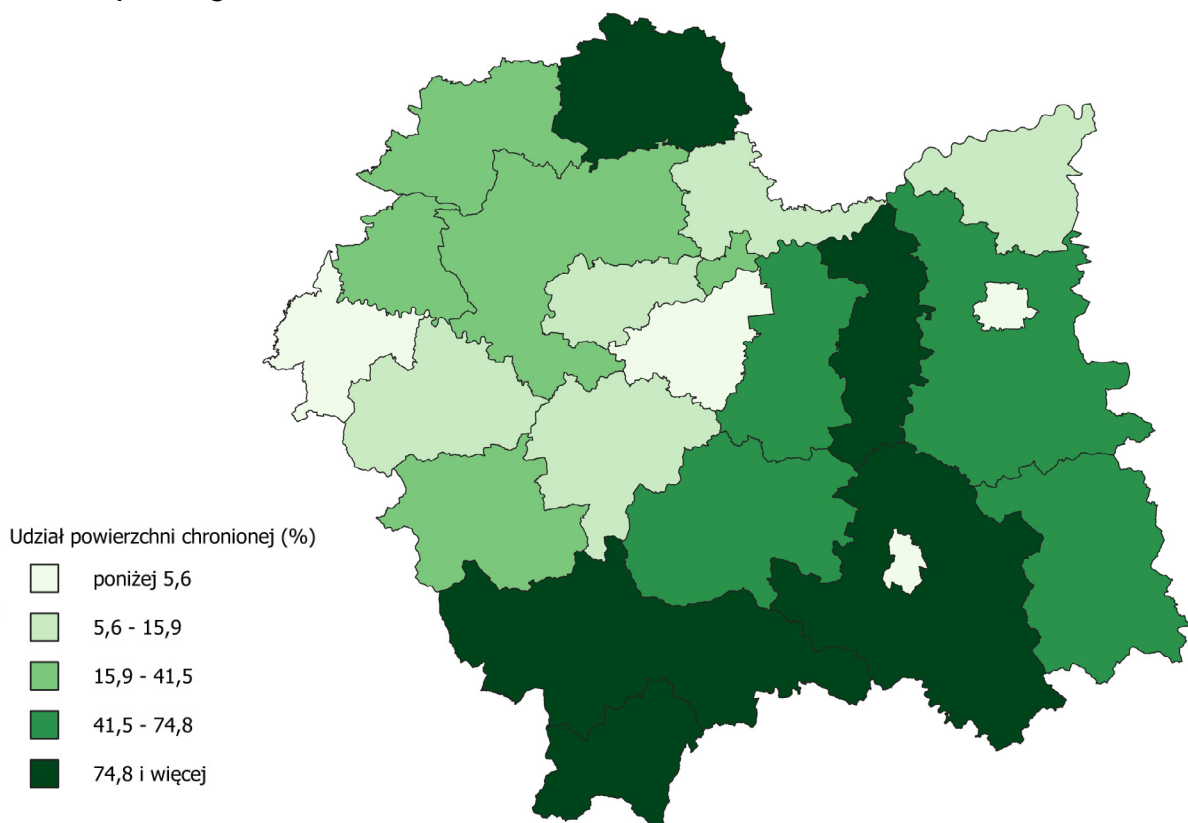
Dane:	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Udział obszarów prawnie chronionych w pow. województwa (%)	52,99	52,99	52,98	53,00	53,11	53,10
Powierzchnia obszarów prawnie chronionych (w ha), w tym:	804 558	804 507	804 414	804 699	806 411	806 485
Parki Narodowe	38 048	38 048	38 062	38 047	38 047	38 047
Parki Krajobrazowe	178 296	178 308	178 252	178 348	180 043	180 043
Rezerваты	3 373	3 359	3 370	3 383	3 479	3 527
Obszary Chronionego Krajobrazu	572 901	572 799	572 799	573 005	573 005	573 005
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	13 980	13 979	13 978	13 978	13 978	14 029
Pomniki przyrody (ilość)	2 210	2 204	2 193	2 199	2 227	2265
Użytki ekologiczne (w tys. ha)	1,20	1,30	1,20	1,20	1,20	1,3

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych GUS BDL

Powyższymi formami ochrony objęte jest ponad 90% powierzchni powiatu tatrzańskiego i nowotarskiego. Bardzo duży obszar terenów chronionych występuje również w powiecie miechowskim – 86% i nowosądeckim – 81%. Najniższy udział obszarów chronionych – poniżej 1% posiadają powiaty: wielicki i oświęcimski.

Ryc. 44. Rozmieszczenie różnych form ochrony przyrody w województwie małopolskim

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych GUS BDL

Ryc. 45. Udział powierzchni objętej ochroną w powierzchni ogółem w powiatach województwa małopolskiego w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Parki Narodowe

Parki narodowe to tereny o wyjątkowej wartości przyrodniczej. Wyłączone są z użytkowania gospodarczego, wykorzystywane są z pewnymi uwarunkowaniami dla celów wypoczynkowo-turystycznych. Posiadają wydzielone obszary podlegające ścisłej ochronie, w których nie wykonuje się żadnych czynności gospodarczych i obszary, które podlegają ochronie częściowej, gdzie wykonuje się prace mające na celu przywrócenie stanu naturalnego.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się w całości 5 parków narodowych (Tatrzański, Gorczański, Babiogórski, Pieniński, Ojcowski) oraz część Magurskiego.

Tab. 13. Powierzchnia parków narodowych w Małopolsce

Park Narodowy	Powierzchnia (ha)	Gminy, na obszarze których położony jest Park Narodowy (w granicach woj. Małopolskiego)
Babiogórski	3 393,34	Jabłonka, Lipnica Wielka, Zawoja
Gorczański	7 029,85	Kamienica, Mszana Dolna, Niedźwiedź, Nowy Targ, Ochotnica Dolna
Magurski	2 003,70 (w granicach woj. małopolskiego)	Lipinki, Sękowa
Ojcowski	2 145,62	Skała, Jerzmanowice-Przegina, Wielka Wieś, Sułszowa
Pieniński	2 372	Łapsze Niżne, Czorsztyn, Krościenko n. Dunajcem, Szczawnica
Tatrzański	21 197	Bukowina Tatrzańska, Kościelisko, Poronin, Zakopane

Źródło: opracowanie UMWM na podstawie danych z Parków Narodowych

W latach 2017–2022 powierzchnia ochrony wielkoobszarowej nie uległa zmianie. Tylko obszar parków krajobrazowych powiększył się o prawie 1750 ha, obszar chronionego krajobrazu o 104 ha i powierzchnia rezerwatów o 154 ha. W ostatnich latach wszystkie parki narodowe opracowywały plany ochrony zawierające cele ochrony przyrody na ich obszarach oraz wskazania ich realizacji. Jednym z elementów planu ochrony było wskazanie obszarów ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej, określenie ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw. Ustanowienie planu ochrony dla danego parku narodowego dokonywane jest Rozporządzeniem Ministra Klimatu i Środowiska.

Rezerваты przyrody

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się 85 rezerwatów przyrody, które zajmują 3527 ha, co stanowi 0,1% powierzchni województwa. Największe z nich to: rezerwat krajobrazowy – Dolina Racławki (473,92 ha) w gminie Krzeszowice i rezerwat leśny Las Gościbia 286,46 ha w gminie Sułkowice.

Parki Krajobrazowe

Parki Krajobrazowe obejmują ponad 180 tys. ha województwa i skupione są w 11 jednostkach. Wokół wszystkich parków krajobrazowych, poza Ciężkowicko-Rożnowskim i Wiśnicko-Lipnickim, zostały ustanowione otuliny. Powołanie Parków Krajobrazowych ma przede wszystkim na celu ochronę obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych, historycznych, kulturowych oraz krajobrazowych. Na terenie parku grunty rolne i leśne są wykorzystywane gospodarczo z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Parki krajobrazowe mają chronić krajobrazy przyrodnicze, przy jednoczesnym dążeniu do rozwoju turystyki i rekreacji na ich terenie. Dokumentem wskazującym kierunek i charakter ochrony w danym parku krajobrazowym jest plan ochrony. Dla prawie wszystkich parków krajobrazowych Małopolski (z wyjątkiem Popradzkiego i Orlich Gniazd) ustanowiono taki plan.

Tab. 14. Parki krajobrazowe w Małopolsce

Park Krajobrazowy	Powierzchnia (ha)	Gminy, na obszarze których położony jest Park Krajobrazowy (w granicach woj. Małopolskiego)	Ustanowienie planu ochrony
Bieleńsko-Tyniecki PK	6 359,09	Kraków, Liszki, Czernichów	TAK
Ciężkowicko-Rożnowski PK	18 247,20	Gromnik, Rzepiennik Strzyżewski, Zakliczyn, Czchów	TAK
Dłubniański PK	11 158,42	Zielonki, Michałowice, Iwanowice, Skała, Gołcza, Trzyciąż	TAK
PK Beskidu Małego	9 061,13	Mucharz, Wadowice, Andrychów, Stryszawa, Zembrzyce	TAK
PK Dolinki Krakowskie	20 686,10	Bukowno, Jerzmanowice-Przeginia, Kraków, Krzeszowice, Michałowice, Olkusz, Trzebinia, Wielka, Wieś, Zabierzów, Zielonki	TAK
PK Orlich Gniazd	12 842,20	Bolesław, Klucze, Olkusz, Trzyciąż, Wolbrom	NIE
PK Pasma Brzanki	12 974,28	Gromnik, Ryglice, Rzepiennik Strzyżewski, Tuchów	TAK
Popradzki PK	53 419,30	Krościenko, Krynica, Łabowa, Łącko, Muszyna, Nawojowa, Ochotnica Dolna, Piwniczna, Rytro, Stary Sącz, Szczawnica	NIE
Rudniański PK	5 813,90	Czernichów, Alwernia, Krzeszowice	TAK
Tenczyński PK	15 154,25	Alwernia, Babice, Chrzanów, Kraków, Krzeszowice, Liszki, Trzebinia, Wielka Wieś, Zabierzów	TAK
Wiśnicko-Lipnicki PK	14 230,79	Lipnica Murowana, Nowy Wiśnicz	TAK

Źródło: opracowanie UMWM na podstawie danych Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego

Obszary chronionego krajobrazu

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się 10 obszarów chronionego krajobrazu, które zajmują ok. 573 tys ha, co stanowi 37,7% powierzchni województwa. Największym jest Południowomałopolski OChK zajmujący ponad 364 tys. ha, najmniejszym OChK Doliny Wisły o powierzchni ok. 3 tys. ha.

Tab. 15. Obszary Chronionego Krajobrazu w województwie małopolskim

Obszar Chronionego Krajobrazu	Powierzchnia (ha)	Gminy, na obszarze których położony jest Obszar Chronionego Krajobrazu
Bratucicki	16 955,13	Bochnia, Borzęcin, Brzesko, Rzeszawa, Szczurowa
Jastrzębsko-Żdżarski	8 970,96	Lisia Góra, Radgoszcz, Skrzyszów, Tarnów
Koszycki	6 606,00	Koszyce
Doliny Wisły	3 045,94	Bolesław, Gręboszów, Mędrzechów, Szczucin, Szczurowa, Wietrzychowice
Pogórza Ciężkowickiego	50 963,68	Tuchów, Brzostek, Ciężkowice, Czchów, Gromnik, Jodłowa, Pilzno, Pleśna, Ryglice, Rzepiennik strzyżewski, Skrzyszów, Szerzyny, Tarnów, Tuchów, Wojnicz, Zakliczyn
Wschodniego Pogórza Wiśnickiego	29 942,23	Bochnia, Brzesko, Czchów, Dębno, Gnojnik, Iwkowa, Wojnicz, Zakliczyn
Wyżyny Miechowskiej	57 010,10	Książ Wielki, Kozłów, Charsznica, Raclawice, Słaboszów, Miechów
Zachodniego Pogórza Wiśnickiego	14 225,56	Łapanów, Trzcianna, Żegocina, Bochnia, miasto Bochnia

Południowomałopolski	364 480,09	Jordanów, Bystra-Sidzina, Lubień, Niedźwiedź, Mszana Dolna, Limanowa, Laskowa, Dobra, Tymbark, Słupnice, Kamienica, Nowy Targ, Raba Wyżna, Rabka, Lipnica Wielka, Jabłonka, Spytkowice, Szczawnica, Czarny Dunajec, Szaflary, Łapsze Niżne, Czorsztyn, Ochotnica Dolna, Krościenko n/D, Biały Dunajec, Bukowina Tatrzańska, Poronin, Kościelisko, Łososina Dolna, Chełmiec, Podegrodzie, Stary Sącz, Gródek n/D, Korzenna, Kamionka Wielka, Krynica, Nawojowa, Łabowa, Łukowica, Piwniczna, Łącko, Grybów, Łużna, Gorlice, Ropa, Uście Gorlickie, Sękowa
Radłowsko-Wierzchosławicki	20 811,45	Borzęcin, Radłów, Szczurowa, Wierzchosławice, Wietrzychowice, Wojnicz

Źródło: opracowanie UMWM na podstawie danych Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego

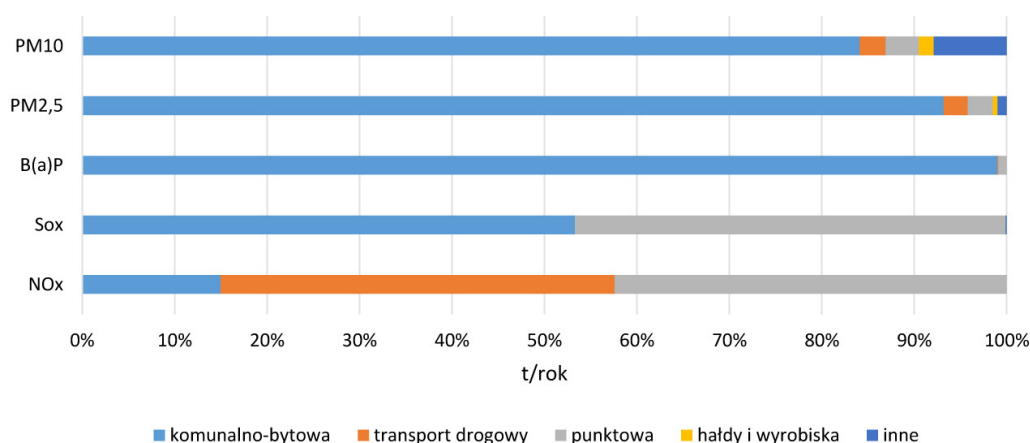
Inną formą ochrony są tereny określane jako NATURA 2000. W Małopolsce stanowią one 287 382,8 ha (18,9% powierzchni), z czego obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) – 8,8%, specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO) – 10,1%. Ilościowo jest to 11 obszarów specjalnej ochrony ptaków oraz 88 specjalnych obszarów ochrony siedlisk. Celem funkcjonowania sieci tych obszarów jest zachowanie określonych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków, które uważa się za cenne i zagrożone w skali całej Europy, a także ochrona różnorodności biologicznej.

3.3. STAN ŚRODOWISKA

Zanieczyszczenie powietrza

Jakość powietrza jest problemem w skali całego kraju. Niestety Małopolska znajduje się w ścisłej czołówce najbardziej zanieczyszczonych regionów Europy, tworząc wraz ze Śląskiem europejski biegun zanieczyszczeń powietrza. W województwie małopolskim decydującym czynnikiem antropogenicznym mającym wpływ na jakość powietrza jest emisja z sektora komunalno-bytowego, czyli głównie indywidualne systemy grzewcze oparte na węglu i niskiej jakości urządzeniach, a także transport samochodowy zwłaszcza na obszarach znajdujących się w pobliżu dróg o dużym natężeniu ruchu. Mniejsze znaczenie choć równie istotne ze względu na jakość powietrza mają zanieczyszczenia pochodzenia przemysłowego.

Ryc. 46. Źródło zanieczyszczeń powietrza w województwie małopolskim

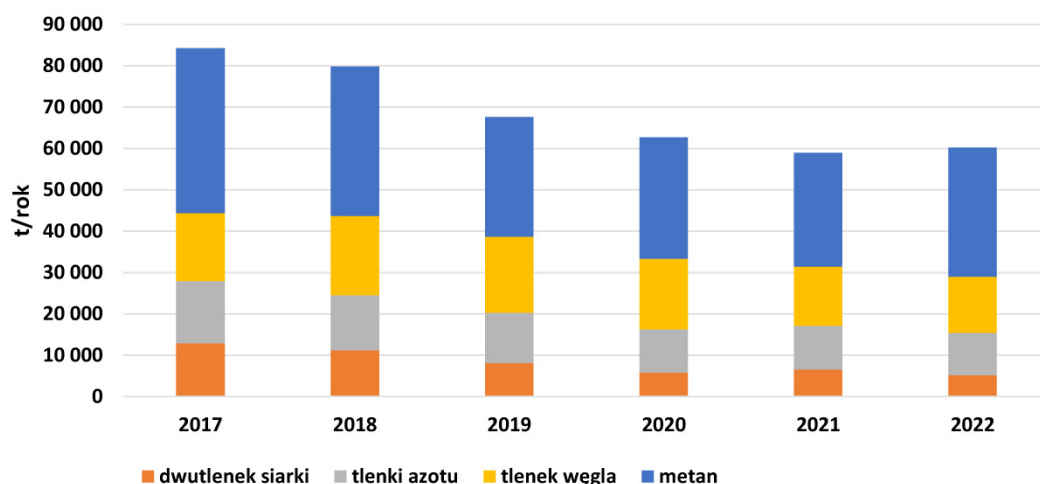

Źródło: Roczna ocena jakości powietrza w województwie małopolskim³

³ Roczna ocena jakości powietrza w województwie małopolskim, Raport wojewódzki za rok 2022, GIOŚ, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Krakowie, 2023

Według danych GUS, w 2022 roku, w Małopolsce znajdowały się 143 zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza⁴, w 2017 było ich 139. Pod względem ilości zanieczyszczeń pyłowych emitowanych z tych zakładów zaobserwować można znaczący spadek z 2 057 t w 2017 roku do 1 094 t w 2022 roku. Podobnie w przypadku zanieczyszczeń gazowych jest to spadek z 10 927,8 tys. t w 2017 roku do 7 079,3 tys. t w 2022 r. (BDL GUS).

Ryc. 47. Emisja zanieczyszczeń gazowych (bez CO₂) z zakładów szczególnie uciążliwych w latach 2017–2022 w województwie małopolskim

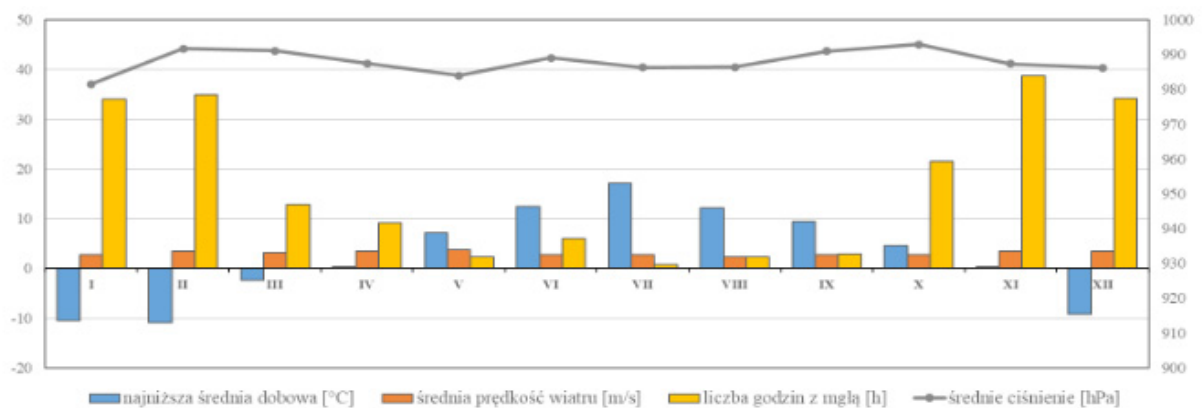
Źródło: opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

Wpływ na wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza w Małopolsce mają również warunki klimatyczne oraz ukształtowanie terenu województwa. Najgorsza jakość powietrza występuje w miejscach o ograniczonym ruchu powietrza – są to przede wszystkim miejscowości i miasta położone w dolinach, otoczone wzgórzami bądź górami. W Małopolsce występuje duża rozpiętość wysokości terenu, od ok. 130 do 2 499 m n.p.m. Ponad 30% powierzchni województwa stanowią tereny górskie położone powyżej 500 m n.p.m., tereny nizinne to jedynie 9%. Rzeźba terenu znacząco więc wpływa na warunki przewietrzania obszaru, zróżnicowanie wysokości utrudnia swobodny przepływ mas powietrza zwłaszcza w kotlinach i dolinach. W przypadku terenów zurbanizowanych dodatkowym problemem jest mała prędkość wiatrów, a także zjawisko inwersji temperatury powodujące kumulowanie się zanieczyszczeń w dolnej warstwie przyziemnej. Natężenie tego zjawiska obserwuje się przede wszystkim w okresie jesienno-zimowym.

Konsekwencje kumulacji zjawisk naturalnych i antropogenicznych najbardziej widoczne i najintensywniej monitorowane są w Krakowie. W dni o warunkach pogodowych sprzyjających powstawaniu smogu zanieczyszczone powietrze spływa do miasta i pozostaje w dolinie. Sytuację pogarsza napływ zanieczyszczeń z gmin położonych wokół Krakowa oraz oddziaływanie zanieczyszczeń pochodzących ze Śląska.

⁴ Definicja jaką przyjął GUS odnosi się do wszystkich jednostek organizacyjnych ustalonych przez ówczesnego Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych na podstawie określonej wysokości opłat wniesionych w 1986 r. za roczną emisję substancji zanieczyszczających powietrze według stawek określonych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 1986 r. w sprawie opłat za gospodarcze korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian (Dz. U. Nr 7, poz. 40 z późn. zmianami).

Ryc. 48. Miesięczny rozkład parametrów klimatycznych mogących sprzyjać powstawaniu epizodów wysokich stężeń zanieczyszczeń w Krakowie w 2021 roku

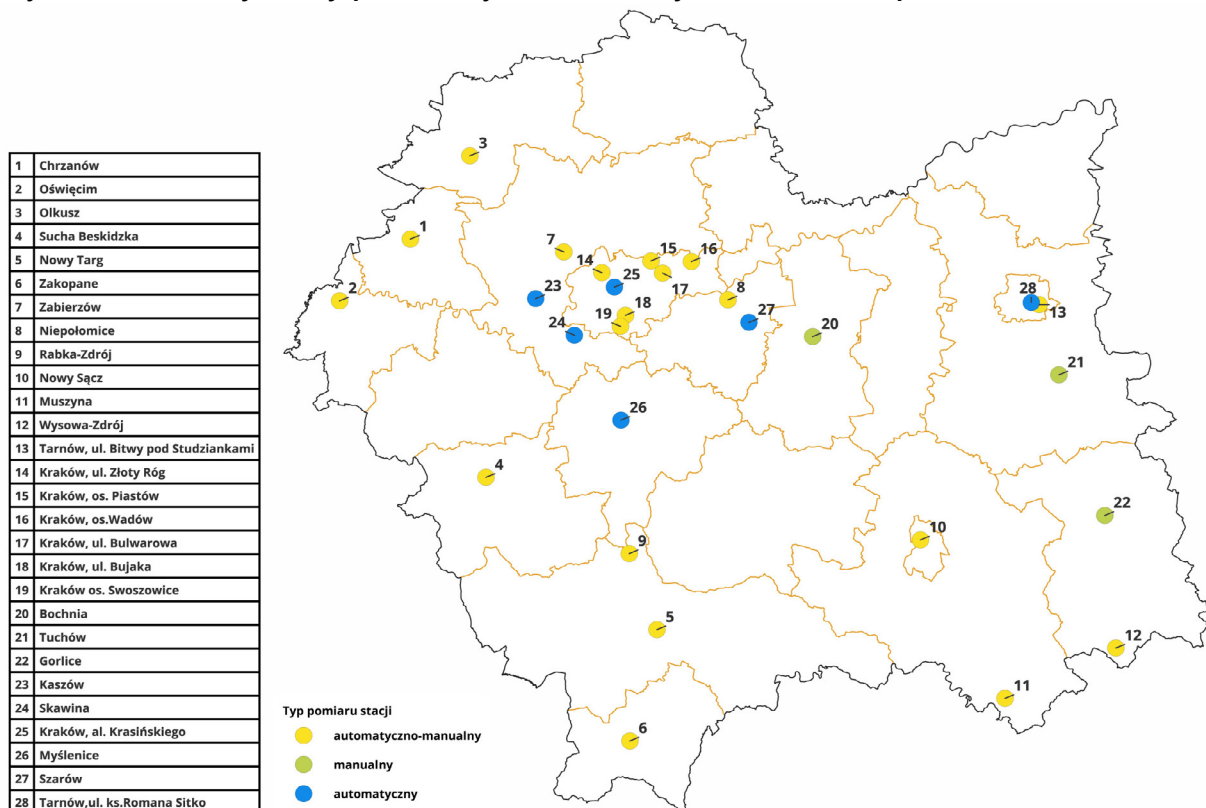

Źródło: Roczna ocena jakości powietrza w województwie małopolskim⁵

Polska jest zobowiązana do redukcji emisji odniesieniu do czterech szkodliwych zanieczyszczeń powietrza: pyłu zawieszonego PM₁₀, pyłu zawieszonego PM_{2,5}, benzo(a)pirenu oraz dwutlenku azotu.

Jakość powietrza w województwie małopolskim jest monitorowana przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska. Jego stan określany jest poprzez badanie poziomu stężeń pyłów zawieszonych (PM₁₀ i PM_{2,5}), dwutlenku azotu i benzo(a)pirenu. Województwo małopolskie podzielone jest na 3 strefy: Aglomeracja Kraków, miasto Tarnów oraz strefa małopolska.

Ryc. 49. Lokalizacja stacji pomiarowych GIOŚ w województwie małopolskim

Źródło: Roczna ocena jakości powietrza w województwie małopolskim⁶

⁵ Roczna ocena jakości powietrza w województwie małopolskim, Raport wojewódzki za rok 2021, GIOŚ, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Krakowie, 2022.

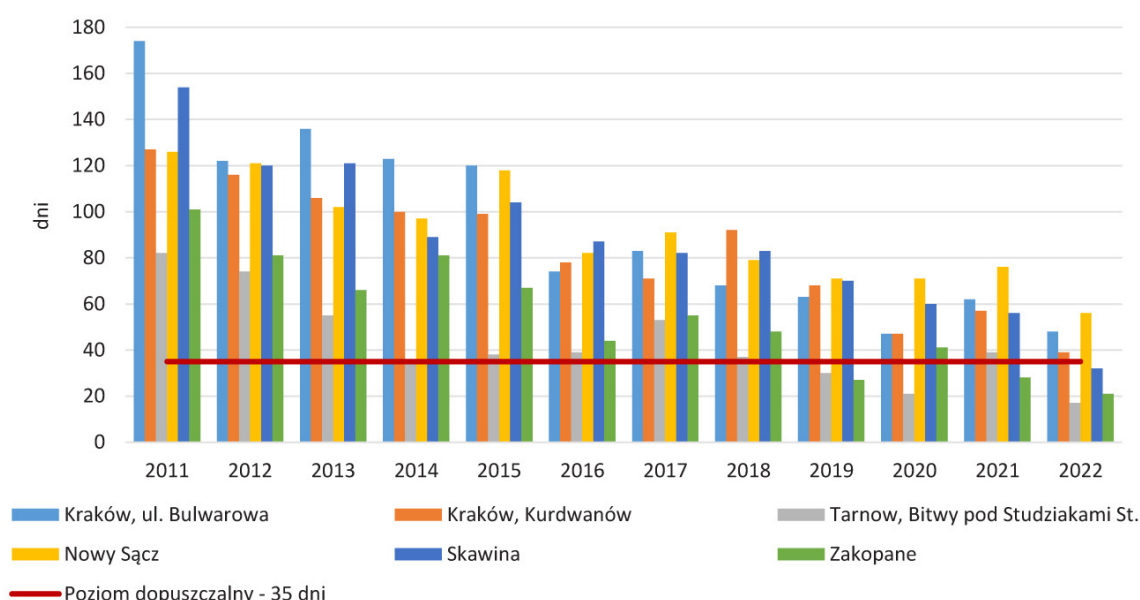
⁶ Roczna ocena jakości powietrza w województwie małopolskim, Raport wojewódzki za rok 2022, GIOŚ, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Krakowie, 2023.

Krajowy wskaźnik średniego narażenia na pył PM_{2,5} obliczony na podstawie wyników pomiarów stężeń pyłu zawieszonego PM_{2,5} z ostatnich trzech lat, wyniósł w 2021 roku 17 µg/m³. Jest to wartość niższa od wartości utrzymującej się od kilkunastu lat na poziomie 21–22 µg/m³. Jednak w przypadku aglomeracji miejskich stwierdzono znaczne przekroczenia. Dotyczy to Aglomeracji Rybnicko-Jastrzębskiej (24 µg/m³), Aglomeracji Krakowskiej i Górnośląskiej (po 23 µg/m³) (GUS, 2022)⁷. To ludność miejska w Polsce jest najbardziej narażona na zanieczyszczenia pyłem PM_{2,5} i PM₁₀. W porównaniu do miast europejskich UE wartości zanieczyszczeń pyłu zawieszonego PM_{2,5} są najwyższe w miastach Bułgarii, Polski, Rumunii i Chorwacji, dla pyłu PM₁₀ – w Chorwacji, Bułgarii, Grecji i w Polsce (GUS, 2021)⁸.

Skala zanieczyszczeń

Na podstawie badań stężenia zanieczyszczeń powietrza prowadzonych przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska można stwierdzić, że poprawia się jakość powietrza w województwie małopolskim. Jednak w dalszym ciągu liczba dni z przekroczeniem dopuszczalnego poziomu stężenia pyłów jest większa od normy.

Ryc. 50. Liczba dni z przekroczeniem dopuszczalnego poziomu dobowego pyłu PM₁₀ w latach 2011–2022

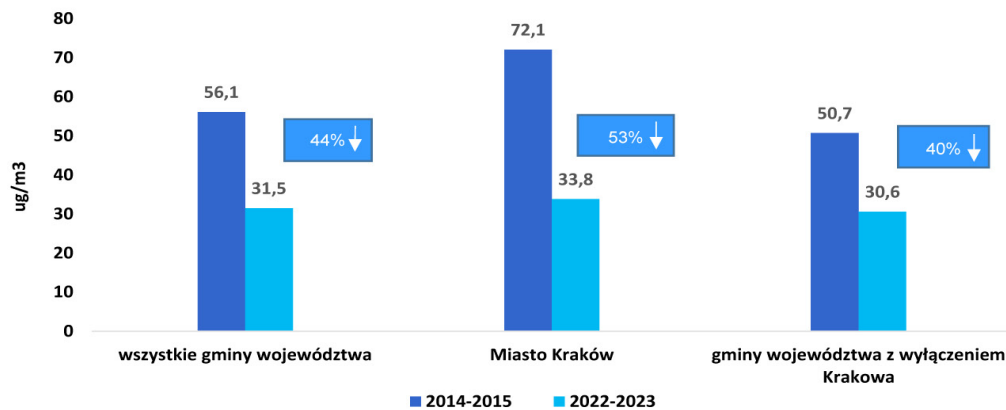
Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GIOŚ⁹

Ważnym wskaźnikiem jakości powietrza jest średnie stężenie pyłu PM₁₀ w sezonie grzewczym, a więc od października do marca. Porównując dane z sezonu 2022–2023 do sezonu 2014–2015 obserwuje się spadek średniego stężenia PM₁₀ w województwie o 44%, w tym w Krakowie o 53%, a poza Krakowem o 40%.

⁷ Ochrona środowiska, GUS, Warszawa, 2022.

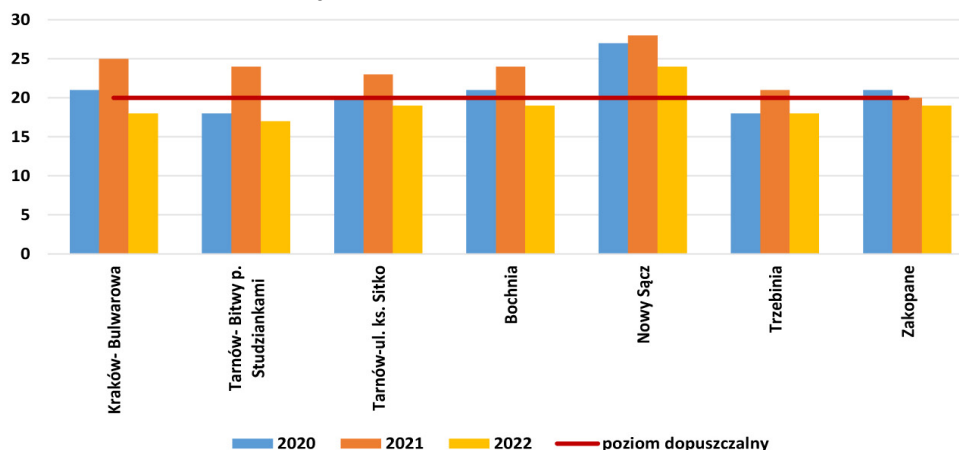
⁸ Ochrona środowiska, GUS, Warszawa, 2021.

⁹ Podsumowanie realizacji Programu ochrony powietrza dla województwa małopolskiego za rok 2022, Raport UMWM, 2023.

Ryc. 51. Średnie stężenie pyłu PM₁₀ w sezonie grzewczym 2014/15 i 2022/23

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GIOŚ⁹

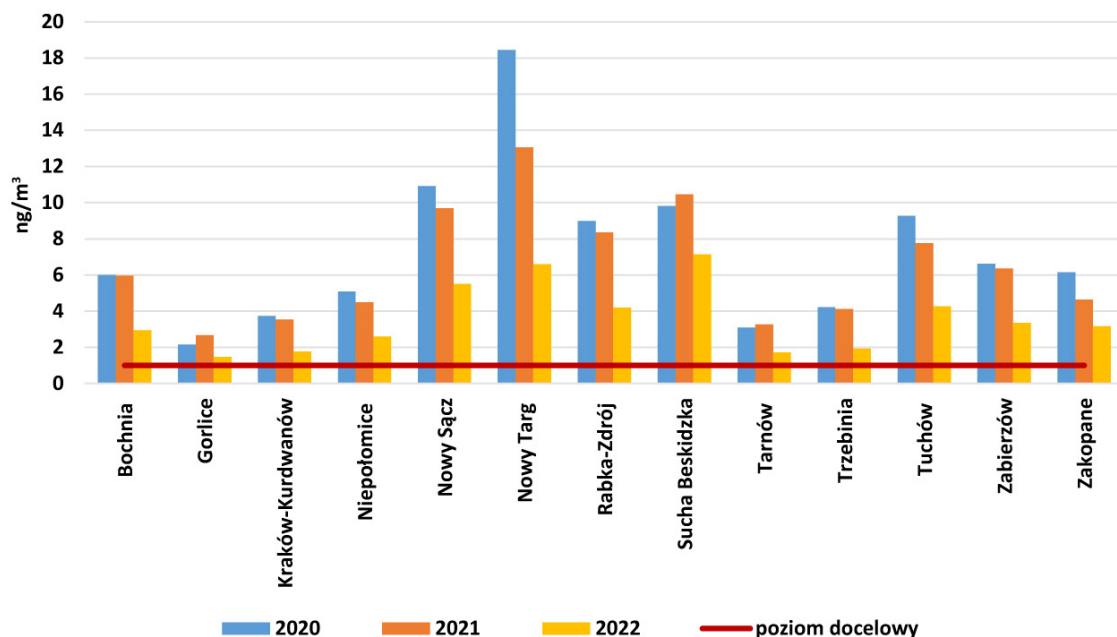
Na poziom zanieczyszczenia powietrza wpływa również emisja pyłów PM_{2,5}. Od 2020 roku wprowadzono dopuszczalną wartość dla pyłu PM_{2,5} z poziomu 25 µg/m³ do poziomu 20 µg/m³. W 2022 roku stężenie pyłu PM_{2,5} na większości stacji utrzymywało się poniżej normy, przekroczenie odnotowano na stacji pomiarowej w Nowym Sączu.

Ryc. 52. Średnioroczne stężenie pyłu PM_{2,5} w roku 2020, 2021 i 2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GIOŚ⁹

W przypadku zanieczyszczenia benzo(a)pirenem, na jego wysokie stężenia przekraczające kilkakrotnie normę narażone były osoby głównie z miast położonych w kotlinach wysokogórskich (Nowy Sącz, Nowy Targ, Sucha Beskidzka). Utrzymujące się wysokie stężenia tego zanieczyszczenia to efekt emisji pochodzącej ze spalania paliw stałych.

Ryc. 53. Średnioroczne stężenie benzo(a)pirenu w roku 2020, 2021 i 2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GIOŚ⁹

Programy naprawcze

Nowy Program ochrony powietrza dla województwa małopolskiego, który został przyjęty Uchwałą Nr XXV/373/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 28 września 2020 roku przedstawia konkretne działania mające wpływ na poprawę jakości powietrza w regionie dla każdego szczebla samorządów lokalnych. Wskazuje również planowane do osiągnięcia efekty m.in. osiągnięcie w Małopolsce dopuszczalnych poziomów stężeń pyłu PM₁₀ i pyłu PM_{2,5} do roku 2023 i poziomu docelowego benzo(a)pirenu oraz dopuszczalnego dwutlenku azotu do roku 2026. Jednocześnie 26 września 2022 roku Sejmik Województwa Małopolskiego przyjął zmianę uchwały antysmogowej dla województwa małopolskiego, w kwestii terminu wejścia w życie zakazu użytkowania tzw. kotłów bezklasowych. W wyniku tej zmiany ustanowiono nowy termin wymiany nieekologicznych urządzeń grzewczych tj. 30 kwietnia 2024 roku.

Zgodnie z zapisami Programu ochrony powietrza, na wniosek gmin, możliwe jest przyjęcie lokalnych uchwał antysmogowych według ujednoliconych wytycznych. Dla tych gmin Program ochrony powietrza przewiduje objęcie ich preferencjami dofinansowania inwestycji w ramach programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027. Dotychczas lokalne uchwały antysmogowe zostały przyjęte dla 7 gmin: Niepołomice, Krzeszowice, Skawina, Rabka-Zdrój (przepisy obowiązują tylko w strefie uzdrowiskowej), Czarny Dunajec, Miasto Oświęcim, Miasto Nowy Targ (przepisy dotyczą centrum miasta). Ważnym działaniem poprawiającym jakość powietrza jest także przyjęta Uchwała Rady Miasta Krakowa o zakazie stosowania paliw stałych na terenie miasta od 1 września 2019 roku.

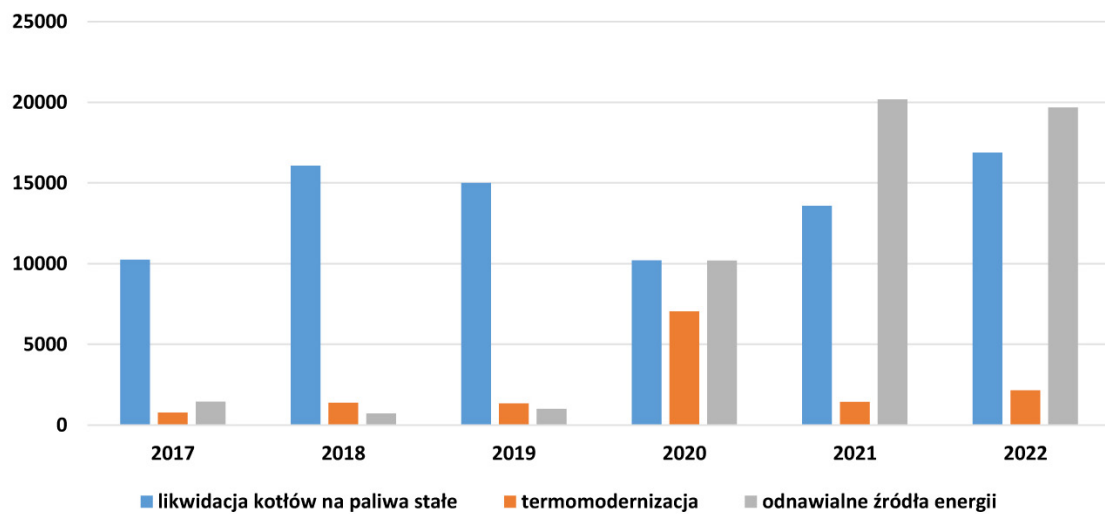
Wśród działań dążących do ograniczenia niskiej emisji jest utworzenie w gminach punktów obsługi Programu Czyste Powietrze, zatrudnienie ekodoradców, prowadzenie w gminach objętych uchwałą antysmogową dla Małopolski akcji informacyjnej o wymaganiach tejże uchwały oraz dostępnych formach dofinansowania do wymiany kotłów, przeprowadzanie inwentaryzacji źródeł ciepła instalacji odnawialnych źródeł energii w budynkach.

Działania w zakresie ograniczenia emisji powierzchniowej podejmowane w Małopolsce w latach 2017–2022 pozwoliły na redukcję emisji pyłu PM₁₀ o ponad 3 183 ton, pyłu PM_{2,5} o 3 008 ton oraz benzo(a)pirenu o 1 153 kg. Dotychczasowy koszt realizacji w latach 2017–2022 inwestycji związanych z ograniczeniem emisji powierzchniowej oszacowano na poziomie 4,96 mld zł.

Przeprowadzona termomodernizacja dotyczyła ponad 14 tys. budynków. Natomiast w 53 tys. obiektów zainstalowane zostały odnawialne źródła energii. Najczęściej wybieranym alternatywnym źródłem były kolektory słoneczne i panele fotowoltaiczne. (Dep. Środowiska

UMWM). Stan realizacji inwestycji ograniczających niską emisję za lata 2017–2022 przedstawia się następująco.

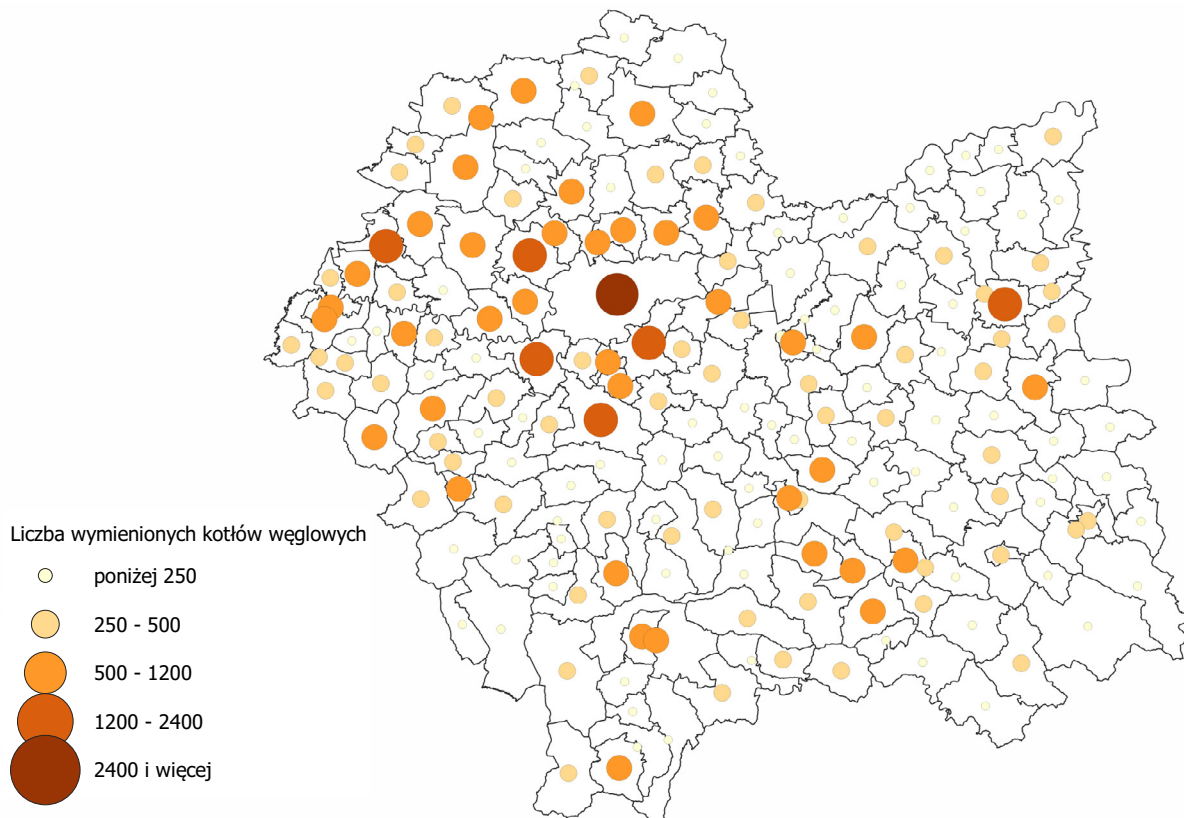
Ryc. 54. Liczba inwestycji wspierających ograniczenie niskiej emisji zrealizowana w Małopolsce w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie sprawozdań z realizacji Programu ochrony powietrza⁹

W latach 2017–2022 na obszarze Małopolski zlikwidowano 82,7 tys. kotłów i pieców wykorzystujących paliwa stałe. Niemal 1/6 z tej ilości to paleniska zlikwidowane w samym Krakowie (14,6 tys.). Zastępczym urządzeniem grzewczym stały się przede wszystkim kotły gazowe, ale również podłączenie do sieci ciepłowniczej, niskoemisyjne kotły na paliwa stałe i ogrzewanie elektryczne. Liczba zlikwidowanych kotłów na paliwa stałe w gminach Małopolski przedstawia rycina 55.

Ryc. 55. Liczba zlikwidowanych kotłów węglowych w gminach Małopolski w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie sprawozdań z realizacji Programu ochrony powietrza⁹

Działania w kierunku wykorzystania odnawialnych źródeł energii prowadzone są na terenie Małopolski poprzez montaż instalacji solarnych, fotowoltaicznych i pomp ciepła. Inwestycje prowadzone są zarówno na budynkach prywatnych jak i obiektach użyteczności publicznej. Według sprawozdań przedstawianych przez gminy w ramach Programu ochrony powietrza dla województwa małopolskiego, w roku 2022 zainstalowano łącznie 19 671 odnawialnych źródeł energii. W roku 2021 było to 20 180, a w 2020 – 10 191 urządzeń OZE (Dane z Dep. Środowiska UMWM). Należy jednak pamiętać, że dane te są niedoszacowane, gdyż nie obejmują wielu instalacji, które zakładane są w budynkach osób prywatnych.

Bardziej miarodajne, ale dotyczące tylko urządzeń fotowoltaicznych, są informacje pochodzące z Tauron Dystrybucja S.A. i PGE Dystrybucja S.A., Są one odzwierciedleniem instalowanych przyłączy we wszystkich budynkach bez względu na ich formę prawną. Według danych z tych spółek, w latach 2018–2022, do sieci dystrybucyjnej przyłączono łącznie 128 175 instalacji fotowoltaicznych o mocy 934,91 MW, przy czym tylko w 2022 roku przyłączono aż 83 338 instalacji.

Ilość montowanych instalacji OZE na budynkach użyteczności publicznej również wskazuje wzrost w ostatnich latach. W 2022 roku zamontowano instalacje na 221 budynkach (211 budynków gminnych i 10 budynków powiatowych), w 2021 na 168 budynkach, (149 gminnych i 19 powiatowych). Gminy Wierchosławice oraz Czorsztyn 100% energii dla budynków użyteczności publicznej uzyskiwały z OZE. W przypadku ośmiu gmin na terenie województwa ponad 50% zużywanej energii w budynkach użyteczności publicznej pochodziło z odnawialnych źródeł energii.

Tab. 16. Gminy o największym udziale energii pochodzącej z OZE w budynkach użyteczności publicznej będących własnością gminy (dane za 2022 r.)

Lp.	Nazwa gminy	Udział energii z OZE (%)	Lp.	Nazwa gminy	Udział energii z OZE (%)
1.	Wierchosławice	100	6.	Pałecznicza	65
2.	Czorsztyn	100	7.	Limanowa (miasto)	58
3.	Kłaj	97	8.	Ropa	56
4.	Nawojowa	72	9.	Stryków	53
5.	Koniusza	67	10.	Radgoszcz	53

Źródło: opracowanie UMWM ze sprawozdań z realizacji Programu ochrony powietrza⁹

Istotnym działaniem wspierającym ograniczenie emisji pyłów jest prowadzona termomodernizacja budynków i lokali polegająca m.in. na ociepleniu stropów i dachów, dociepleniu ścian budynków czy wymianie drzwi i okien. Zgodnie ze sprawozdaniami gmin działania z tego zakresu prowadzone były w 2021 roku w 1 432 budynkach na obszarze 86 gmin a w 2022 roku w 2 151 obiektach na obszarze 121 gmin. W roku 2021 zmodernizowano również 167 budynków użyteczności publicznej należących do 62 gmin oraz 11 powiatów. W 2022 roku było to 152 budynki w 65 gminach i 8 powiatach.

Obciążenie hałasem

Definicja zawarta w ustawie Prawo ochrony środowiska (tj. Dz.U. 2020 poz.1219) określa, że hałas to dźwięki o częstotliwościach od 16 Hz do 16 000 Hz. Ochrona przed hałasem ma służyć zapewnieniu jak najlepszego stanu akustycznego środowiska, w szczególności poprzez utrzymanie poziomu hałasu poniżej dopuszczalnego lub co najmniej na tym poziomie, a w przypadku gdy nie jest on dotrzymywany poprzez zmniejszanie poziomu hałasu co najmniej do dopuszczalnego. W województwie małopolskim najbardziej narażona na hałas jest ludność zamieszkująca przy drogach wojewódzkich, krajowych, wzdłuż arterii miejskich, w otoczeniu lotniska. To właśnie hałas drogowy jest najbardziej uciążliwy dla ludzi, ale również hałas przemysłowy, lotniczy, szynowy. Ponadnormatywny poziom hałasu wynika z narastającej liczby pojazdów, ale też częstą przyczyną może być:

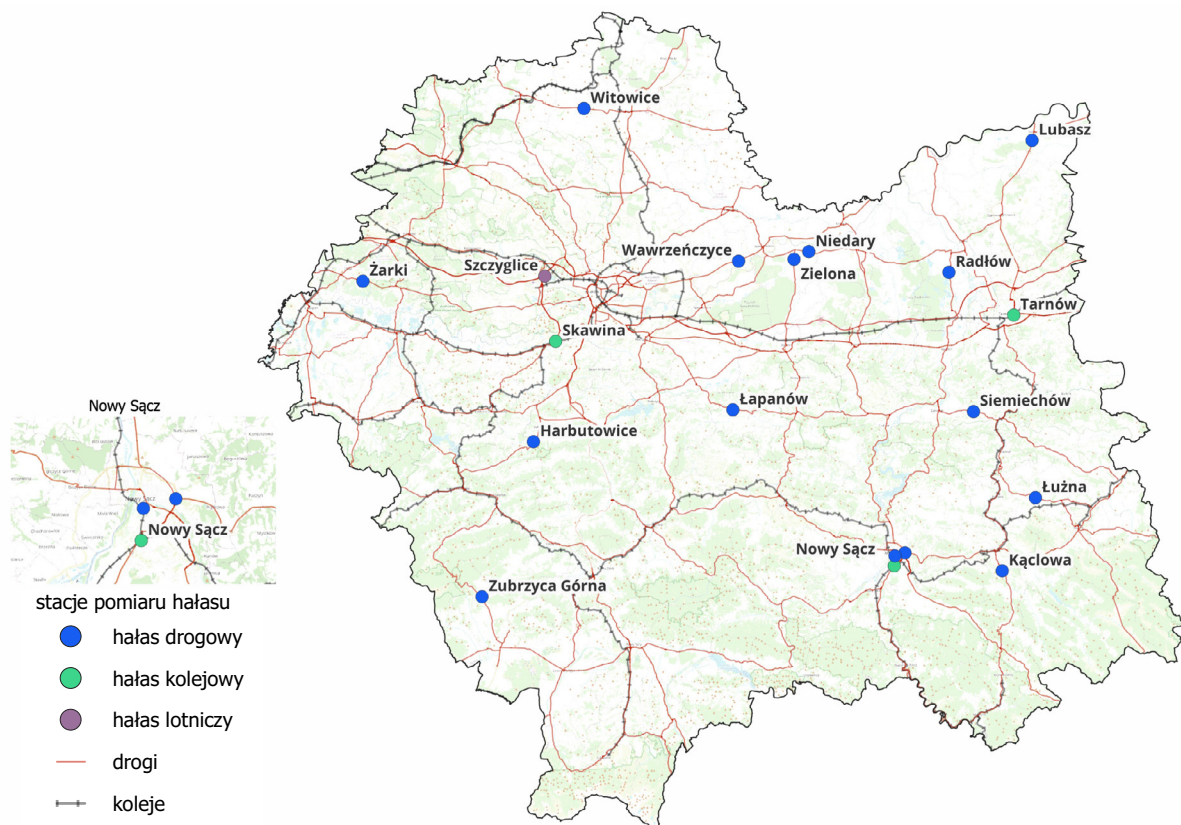
- 1) duży udział pojazdów ciężarowych w ruchu;
- 2) duże prędkości pojazdów;

- 3) zły stan techniczny pojazdów;
- 4) rodzaj i stan techniczny nawierzchni drogowych¹⁰.

Badania poziomu hałasu komunikacyjnego prowadzi Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, w oparciu o dane zbierane z własnych punktów pomiarowych, a także pozyskiwane od podmiotów zewnętrznych zobowiązanych prawnie do ich przekazywania do GIOŚ (od 01.01.2019 r.). Dane gromadzone są w ramach bazy EHAŁAS i dotyczą hałasu drogowego, kolejowego, lotniczego i przemysłowego.

Zbiorną analizę wyników pomiarowych stanu klimatu akustycznego Małopolski WIOŚ opublikował w 2021 roku i dotyczą one danych z 2020 r.¹¹. Na terenie województwa małopolskiego przekroczenia dopuszczalnych poziomów dźwięku dla hałasu drogowego odnotowano w 26 punktach pomiarowych w ciągu dnia oraz w 30 punktach w porze nocnej. Przekroczenia 10 dB w porze dnia wystąpiły w 96%, a w porze nocy 77% ogólnej liczby punktów z przekroczeniami. W jednym punkcie w porze dnia oraz w 7 punktach w porze nocy przekroczenia wystąpiły w zakresie 10–15 dB. Pomiary hałasu kolejowego przeprowadzono na 4 odcinkach linii kolejowych nr 91, 94 i 96. Przekroczenia zanotowano w jednym punkcie w porze dnia oraz w dwóch punktach w porze nocy. W przypadku hałasu lotniczego, na terenach poza Obszarem Ograniczonego Użytkowania przekroczenia zanotowano w dwóch punktach. Maksymalne przekroczenie hałasu wystąpiło w porze nocy (klasa przekroczeń 10–15 dB).

Ryc. 56. Lokalizacja punktów pomiarowych monitoringu hałasu komunikacyjnego prowadzonego w województwie małopolskim w 2020 roku przez RWMS w Krakowie

Źródło: GIOŚ, 2021¹¹

Istotnym zagrożeniem dla mieszkańców jest także hałas pochodzenia przemysłowego. Kontrole przeprowadzone przez WIOŚ w Krakowie w 2020 r. w zakładach emitujących hałas do środowiska, wykazały, że normy zostały przekroczone w 25% skontrolowanych podmiotach,

¹⁰ <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwif0ufqtpWBAXUL3wIHfHgEDewQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fobywatelski.krakow.pl%2Fzalacznik%2F371835&usg=AOvVaw1ekcFsSGpdlDRWXILtKZ91&opi=89978449>.

¹¹ Ocena stanu akustycznego środowiska na terenie województwa małopolskiego w 2020 roku, GIOŚ Kraków, 2021.

z czego 62,5% stanowiły zakłady z przekroczeniami w nocy. Najwyższe przekroczenie dla pory nocnej wystąpiło w zakładzie wyrobów mącznych w Wieliczce – 18,3 dB. Dla pory dnia notowane najwyższe przekroczenie wystąpiło w zakładzie produkcji konstrukcji metalowych w Krakowie i wynosiło 11,2 dB.

W zależności od rodzaju prowadzonej działalności przekroczenia wartości dopuszczalnych hałasu wystąpiły w zakładach specjalizujących się m.in. w: konserwacji i naprawie pojazdów samochodowych, produkcji konstrukcji metalowych i ich części, produkcji opakowań drewnianych, wytwarzaniu produktów przemiału zbóż, produkcji wyrobów tartacznych, produkcji cementu, produkcji opakowań z tworzyw sztucznych, odlewnictwa żeliwa, robotach budowlanych związanych ze wznoszeniem budynków mieszkalnych i niemieszkalnych.

Sejmik Województwa Małopolskiego Uchwałą Nr XVIII/247/20 z dnia 24 lutego 2020 r. przyjął Program ochrony środowiska przed hałasem dla województwa małopolskiego dla terenów w otoczeniu Międzynarodowego Portu Lotniczego im. Jana Pawła II Kraków – Balice sp. z o.o. W dokumencie mowa jest o terenach występujących w zasięgu oddziaływania akustycznego Portu w granicach gmin Zabierzów, Liszki, Kraków, Czernichów, Zielonki oraz Krzeszowice o łącznej powierzchni 46 km². W Programie mowa jest o 5 głównych działaniach naprawczych: wprowadzeniu kontroli poziomu emisji hałasu w porze nocnej – system „Quota Count”, wprowadzeniu obowiązywania ciszy nocnej („core night”) od godziny 1:00 do 5:00, obniżeniu emisji do środowiska hałasu innych źródeł niż pochodzący z operacji lotniczych, kontynuowaniu przez Port programu poprawy komfortu akustycznego mieszkańców wewnątrz Obszarów Ograniczonego Użytkowania, poprzez finansowanie poprawy izolacyjności akustycznej przegród zewnętrznych w budynkach mieszkalnych i aktualizacji obszaru ograniczonego użytkowania. Działania wymienione powyżej określono do wdrażania krótkookresowego (2020–2025) oraz średnio- i długookresowego (po 2025 roku).

Zgodnie z nowelizacją przepisów ustawy Prawo ochrony środowiska, która weszła w życie 14 listopada 2019 r., sejmik województwa w terminie do 18 lipca 2024 r. zobowiązany jest do uchwalenia nowego programu ochrony środowiska przed hałasem.

Zanieczyszczenie polem elektromagnetycznym

Stosunkowo nowym elementem zanieczyszczenia środowiska życia jest nadmierne zanieczyszczenie polami elektromagnetycznymi (potoczna nazwa elektrosmog). Jednym z monitoringów prowadzonych przez GIOŚ w województwie małopolskim jest śledzenie zmian poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku w powiązaniu z informacją o występowaniu źródeł pól elektromagnetycznych, mogących powodować przekroczenia wartości dopuszczalnych określonych dla miejsc dostępnych dla ludności. Pomiarów określają średnie natężenie PEM w miejscach dostępnych dla ludności. Natężenie pól elektromagnetycznych na określonym obszarze jest wypadkową wielu czynników i wielkością zmienną w czasie, zależną przede wszystkim od liczby i rodzaju działających w tym samym czasie źródeł promieniowania.

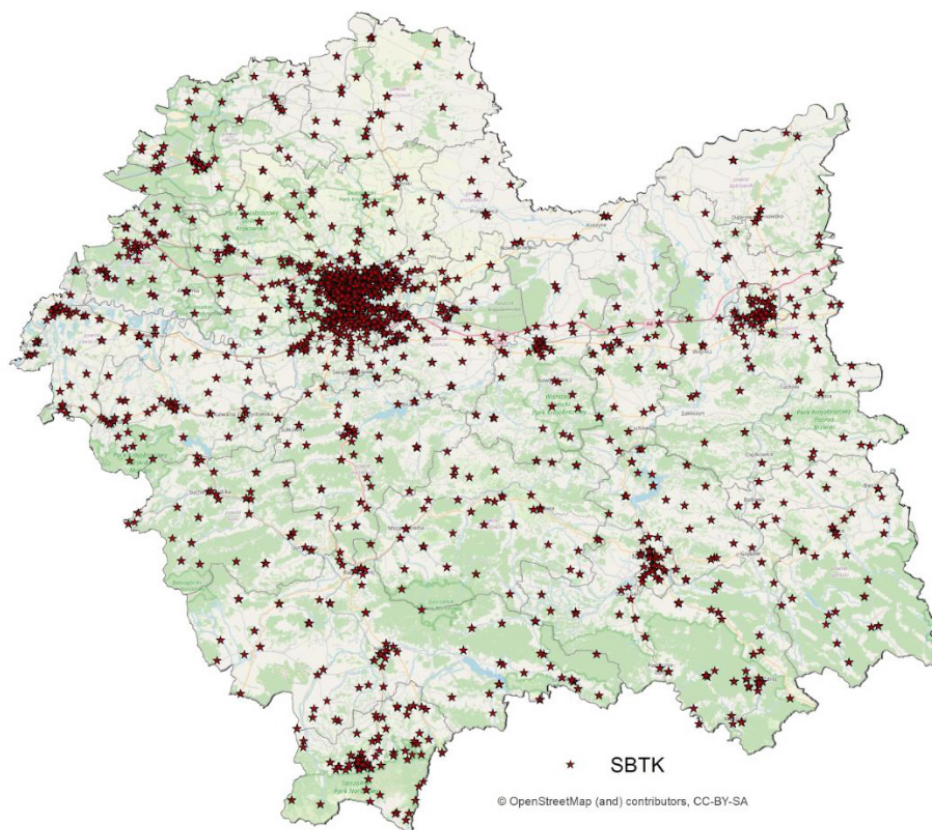
Dane z badań przeprowadzonych przez GIOŚ w 2021¹² roku nie wykazały przekroczenia w normach wartości poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku określonych w Rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 17 grudnia 2019 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku – Dz. U. 2019 poz. 2448. Dopuszczalne poziomy pól elektromagnetycznych w środowisku są dotrzymane w obszarze pomiarowym, gdy żadna z wartości wskaźnikowych WM_E nie przekracza wartości 1. Średnia arytmetyczna z pomiarów wykonanych w 2021 roku we wszystkich punktach pomiarowych zlokalizowanych w miastach wyniosła 0,71 V/m, natomiast w gminach wiejskich 0,26 V/m. Średnia dla całego województwa to 0,48 V/m.

Pomimo braku przekroczeń warto zaznaczyć, że badania dotyczące elektrosmogu muszą być w dalszym ciągu prowadzone ze względu na to, że w ostatnich latach znacząco wzrosło sztuczne – wytworzone przez człowieka promieniowanie elektromagnetyczne. Ze względu na to, że pole elektromagnetyczne jest nieodczuwalne przez zmysły człowieka, a wzrasta zapotrzebowanie na usługi radiokomunikacyjne i rozwój sieci telefonii komórkowej, środowisko

¹² Ocena poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku w roku 2021 w województwie małopolskim, GIOŚ, Kraków, 2022.

coraz bardziej poddawane jest działaniu sztucznego pola elektromagnetycznego i jego natężenie musi być monitorowane. Rozmieszczenie ilości stacji bazowych telefonii komórkowej (SBTK) w Małopolsce przedstawia rycina 57.

Ryc. 57. Rozmieszczenie stacji bazowych telefonii komórkowej na terenie województwa małopolskiego – stan na grudzień 2021r.

Źródło: GIOŚ na podstawie <https://bip.uke.gov.pl/pozwolenia-radiowe/>

3.4. ZAGROŻENIA POWODZIOWE

Powódź to jedno z najczęściej występujących zagrożeń naturalnych, ma charakter ekstremalny, gwałtowny, występuje nieregularnie. Zjawisko to zdefiniowano w ustawie z dnia 20 lipca 2017 r. prawo wodne, jako czasowe pokrycie przez wodę terenu, który w normalnych warunkach nie jest pokryty wodą, w szczególności wywołane przez wezbrania wody w ciekach naturalnych, zbiornikach wodnych, kanałach oraz od strony morza, z wyłączeniem pokrycia przez wodę terenu wywołanego przez wezbranie wody w systemach kanalizacyjnych.

Województwo małopolskie jest jednym z pięciu województw w Polsce o wysokim zagrożeniu wystąpienia powodzi. Wynika to z warunków naturalnych, które sprzyjają występowaniu deszczy rozlewnych i nawałnych oraz jednocześnie stosunkowo niską retencją powierzchniową i gruntową skutkującą szybkim spływem wód. Oprócz poziomego zagrożenia powodzią istotna jest ocena ryzyka powodziowego, a więc kombinacja prawdopodobieństwa wystąpienia powodzi i prawdopodobieństwa wystąpienia związanych z powodzią potencjalnych negatywnych konsekwencji dla zdrowia i życia ludzkiego, środowiska, dziedzictwa kulturowego, działalności gospodarczej. Stopień ryzyka powodziowego na danym terenie jest różny, m.in. przez gęstość zaludnienia, sposób użytkowania dolin rzecznych i terenów zalewowych, występowanie infrastruktury technicznej, komunikacyjnej. Ze względu na obszar dotknięty żywiołem rozróżnia się powodzie lokalne spowodowane opadami nawałnymi o dużym natężeniu, obejmujące swym zasięgiem małe zlewnie, powodzie regionalne oraz krajowe, obejmujące obszar dorzecza, gdzie główną przyczyną są długotrwałe deszcze na dużych obszarach.

W Małopolsce największe zagrożenie stanowią dorzecza Soły i Dunajca oraz dorzecza Raby i Skawy. Ciągłe opady deszczu powodują wezbrania opadowo-rozlewne, które są największym zagrożeniem w powiatach: limanowskim, nowosądeckim, krakowskim, tarnowskim, dąbrowskim, myślenickim i bocheńskim. Na okresowe zalania i podtopienia narażone są powiaty: krakowski, olkuski i chrzanowski. Poza tym gwałtowne letnie ulewy skutkują wezbraniem opadowo-nawalnymi w powiatach: limanowskim, nowosądeckim, nowotarskim, gorlickim i tatrzańskim.

Dla ochrony przeciwpowodziowej kluczowa jest naturalna i sztuczna retencja. W Małopolsce znajduje się pięć znaczących sztucznych zbiorników. Największy to Rożnów na Dunajcu (1 530 ha) następnie Czorsztyn na Dunajcu (1 223 ha), Dobczyce na Rabie (1 100 ha), Świnna Poręba na Skawie (1 050 ha), Klimkówka na Ropie (291 ha). Istotne znaczenie dla działań przeciwpowodziowych w Małopolsce mają również zbiorniki położone w województwie śląskim: Goczałkowice na Małej Wiśle oraz Tresna, Porąbka i Czaniec na Sole.

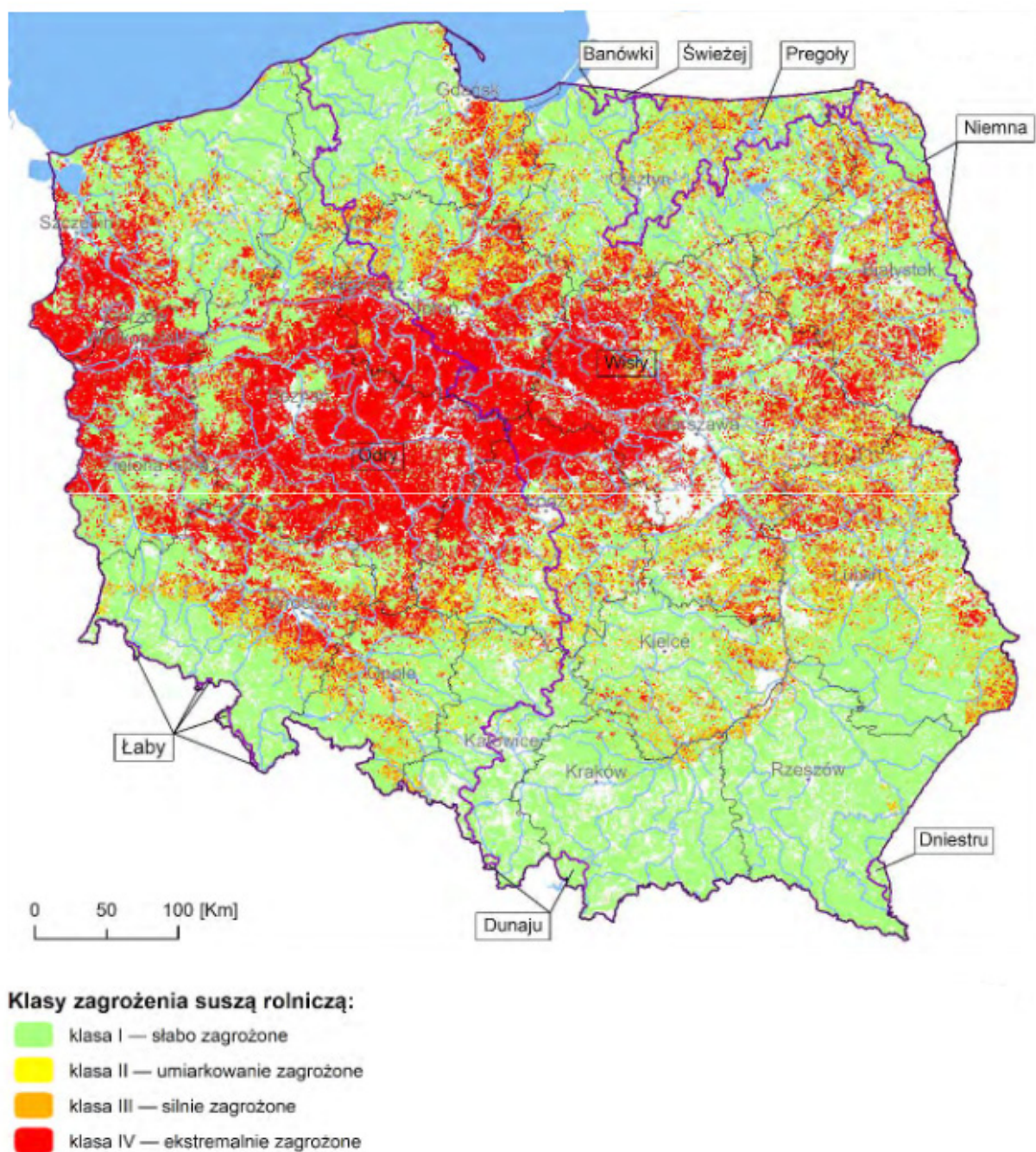
Zbiornik Świnna Poręba jest najmłodszym oddanym do użytkowania obiektem przeciwpowodziowym w Małopolsce. Zlokalizowany jest na rzece Skawie w powiatach wadowickim i suskim, na terenie gmin: Mucharz, Stryszów i Zembrzyce. Zapora na zbiorniku ma ochronić przed powodzią doliny Skawy i Górnej Wisły, a także zabezpieczyć Kraków przed ewentualnym zalaniem. Ma stanowić także zasób wody dla celów komunalnych i przemysłowych, również poprzez wyrównanie przepływu wody w okresach suszy.

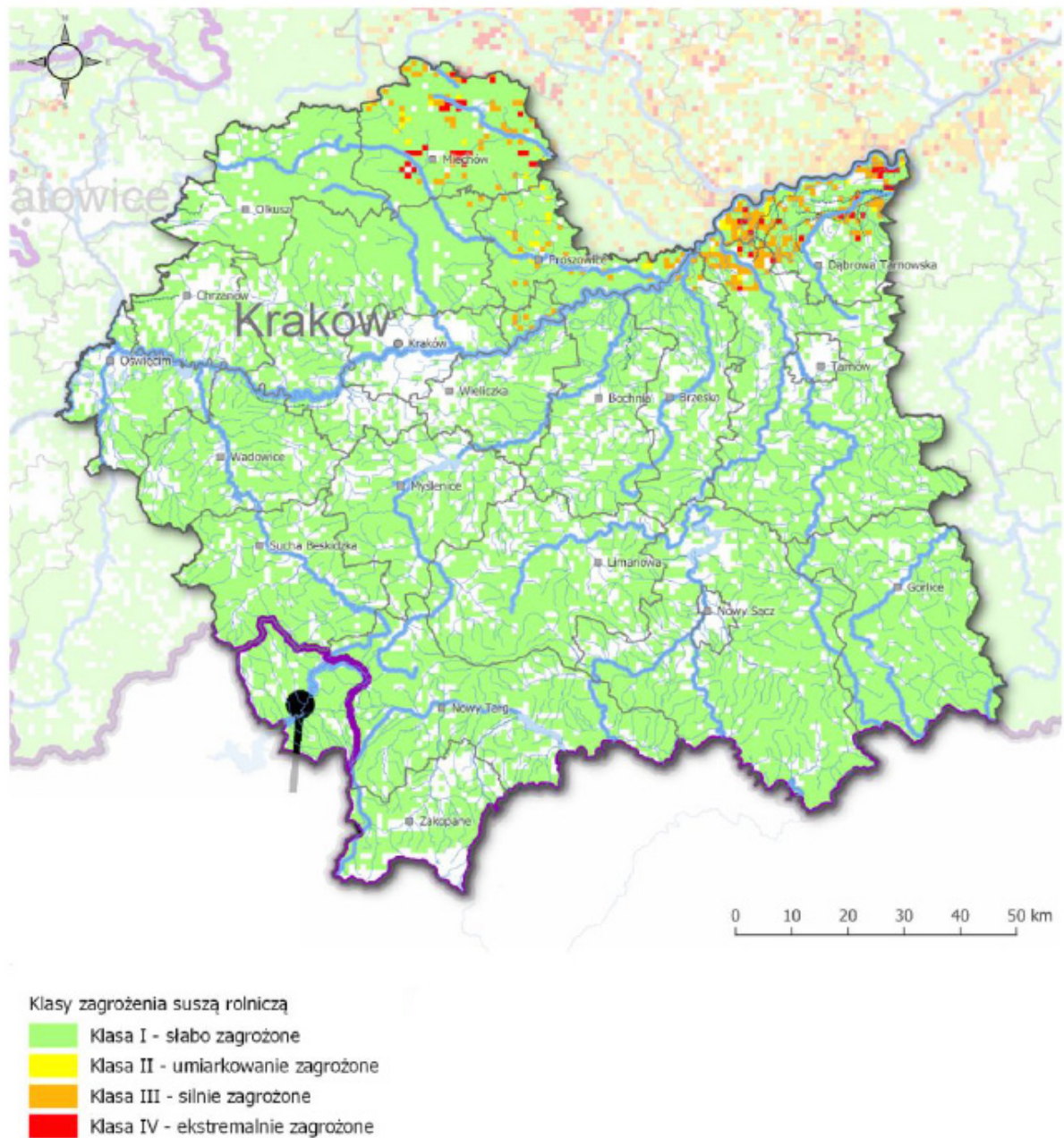
Oprócz dużych zbiorników retencyjnych istotną rolę mają małe zbiorniki wód, których w regionie wodnym Górnej Wisły znajduje się kilkaset (różnego rodzaju i przeznaczenia). Najbardziej powszechne jest retencjonowanie wody dla zaopatrzenia ludności, przemysłu, rolnictwa ochrony przeciwpożarowej. Jako przykład znaczącego wpływu tego typu zbiornika może posłużyć wybudowany w 2015 roku zbiornik Bieżanów na rzece Serafie służący ochronie przeciwpowodziowej osiedli Stary Bieżanów Złocień w Krakowie. W 2023 roku zaplanowano wybudować dwa kolejne zbiorniki w celu ochrony tego samego obszaru (Malinówka III i Serafa II).

3.5. ZAGROŻENIE ORAZ OCHRONA PRZED SUSZĄ

Wraz z wprowadzaniem rozwiązań dotyczących przeciwdziałaniu powodziom realizowane są projekty mające na celu ograniczenie skutków suszy. Zgodnie z mapami zagrożenia suszą rolniczą (susza rolnicza – okres, w którym wilgotność gleby jest niedostateczna do zaspokojenia potrzeb roślin w profilu glebowym i prowadzenia normalnej gospodarki w rolnictwie) na terenach rolnych i leśnych województwo małopolskie praktycznie w całości jest słabo zagrożone tym zjawiskiem. Jedynie na północy województwa (tuż przy granicy z województwem świętokrzyskim) pojawiają się pojedyncze ogniska terenów silnie bądź ekstremalnie zagrożonych suszą tego typu.

Ryc. 59. Mapa zagrożenia suszą rolniczą na terenach rolnych i leśnych w Polsce i województwie małopolskim

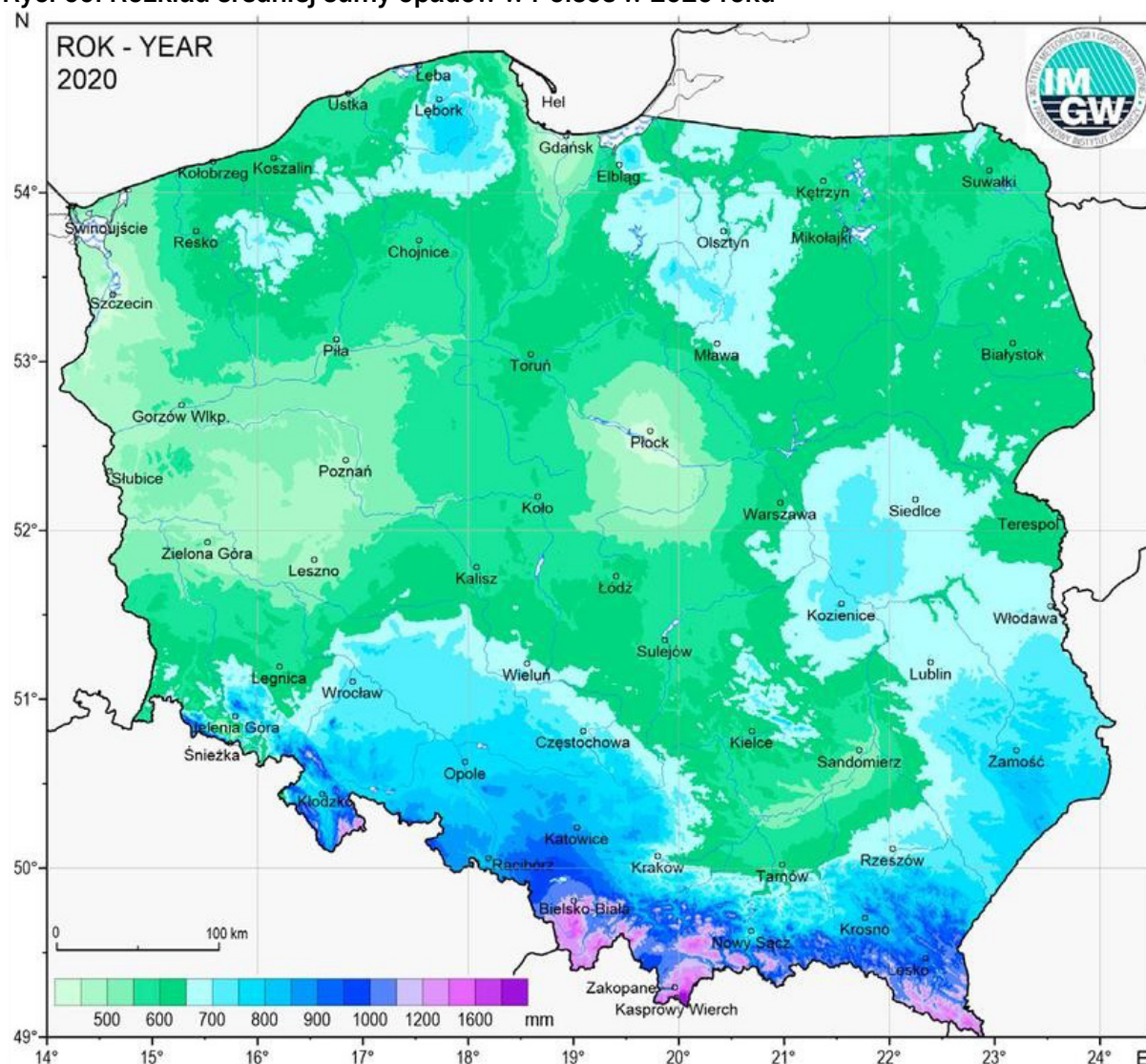

Źródło: Plan przeciwdziałania skutkom suszy przyjęty Rozporządzeniem Min Infrastruktury w dn. 15 lipca 2021 r.¹⁴

Innym rodzajem zjawiska jest tzw. susza hydrologiczna występująca w następstwie suszy atmosferycznej – okres, podczas której przepływy w rzekach spadają poniżej wieloletnich wartości średnich. Na terenie województwa małopolskiego występują obszary bardzo zagrożone, które obejmują m.in. Wyżynę Małopolską poza częścią zlewni rzeki Nidy, ale także obszary ekstremalnie zagrożone suszą: są to zlewnie górskie dorzecza Wisły (ujścia Dunajec i Białego Dunajca).

¹⁴ https://stopsuszy.pl/wp-content/uploads/2023/04/wersja-niespecjalistyczna-PPSS_PL.pdf.

Ryc. 60. Rozkład średniej sumy opadów w Polsce w 2020 roku

Źródło: IMGW-PIB¹⁵

W latach 2021–2022 Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie przeprowadziło ankietę wśród jednostek samorządu terytorialnego na temat planów realizacji działań przeciwdziałania skutkom suszy. JST z województwa małopolskiego zadeklarowały 120 działań. Najwięcej (31) to budowa lub przebudowa rurociągów wodociągowych magistralnych do przesyłania wody do obszarów zagrożonych suszą hydrologiczną w celu zabezpieczenia dostaw wody do spożycia przez ludzi, kolejne to działania w zakresie retencji i zagospodarowania wód opadowych i roztopowych na terenach zurbanizowanych (21).

PGW Wody Polskie rekomenduje dla JST różne rozwiązania przeciwdziałające skutkom suszy. Są to m.in: promowanie i tworzenie przez miasta „zielonej” oraz „błękitno-zielonej” infrastruktury poprzez odpowiednio zaprojektowane parki, ogrody deszczowe, naturalne zbiorniki retencyjne, zrewitalizowane cieki wodne, rowy przydrożne. Służyć to miałyby gromadzeniu wody deszczowej, utrzymaniu możliwie jak największego udziału terenów biologicznie czynnych.

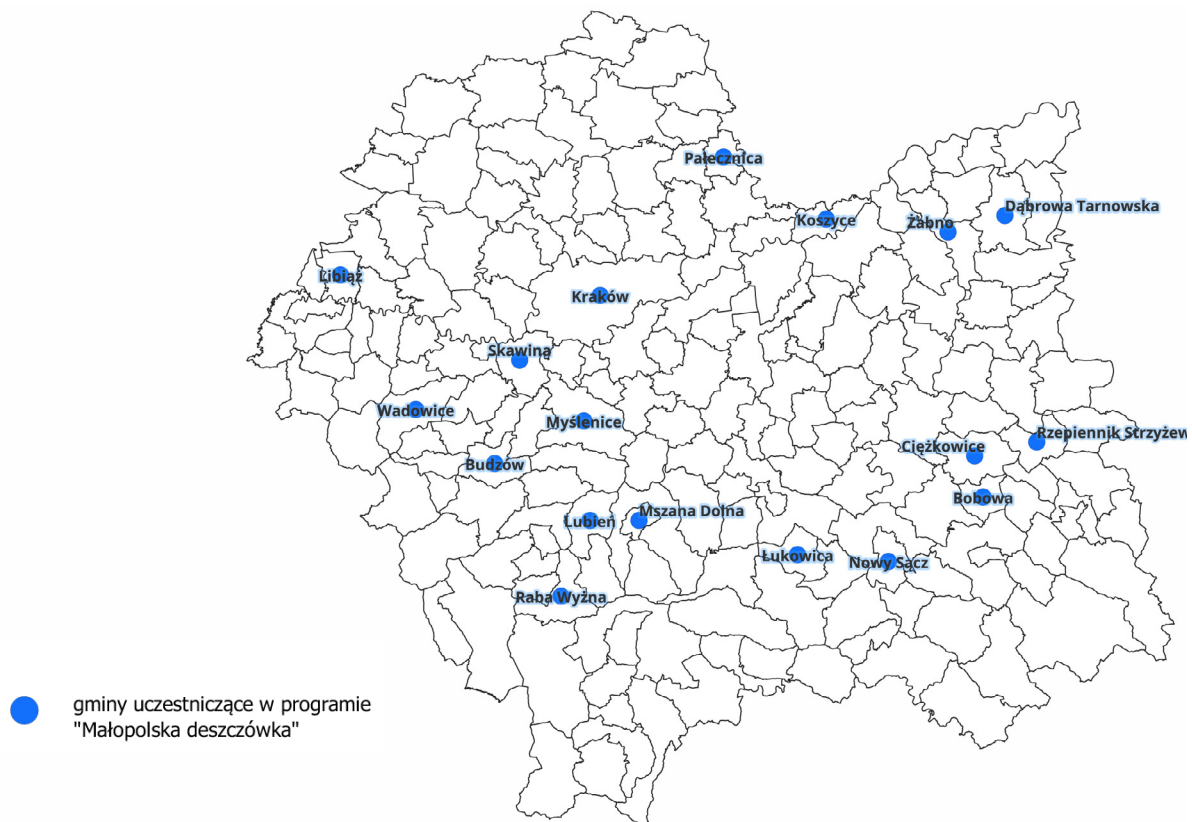
Działania realizowane przez Województwo Małopolskie służące retencjonowaniu wody to:

- Małopolska deszczówka – program wsparcia gmin na realizację zadań z zakresu racjonalnego gospodarowania wodami opadowymi i roztopowymi, przechwytywanymi z obiektów użyteczności publicznej, gruntów będących własnością Gminy, bądź zwiększeniu pojemności retencyjnej istniejących zbiorników wodnych. Program jest realizowany od 2020 roku przez Województwo Małopolskie, a łączna wartość wykorzystanych środków w ramach przyznanych w latach 2020–2022 dotacji dla Gmin wyniosła prawie 663 tys. zł;

¹⁵ <https://www.imgw.pl/sites/default/files/2021-04/imgw-pib-klimat-polski-2020-opracowanie-final-pojedyncze-min.pdf>.

- dotacje dla spółek wodnych/związków spółek wodnych. Zgodnie z ustawą prawo wodne spółki wodne mogą korzystać z pomocy finansowej otrzymanej z budżetów jednostek samorządu terytorialnego na bieżące utrzymanie wód i urządzeń wodnych oraz na finansowanie lub dofinansowanie inwestycji. Środki województwa przeznaczone są na ten cel od 2017 roku. Środki mogą być przeznaczone na poprawę wydajności uprawnej pól, poprzez zapewnienie tam właściwych stosunków wodnych. Prace polegały więc głównie na: gruntownych konserwacjach rowów melioracyjnych (odmulenie, koszenie porostów ze skarp i z dna, oczyszczanie przepustów rurowych, ścinanie zagajników) oraz wymianie umocnień. W latach 2017–2022 Województwo Małopolskie przekazało na ten cel dofinansowanie w wysokości 3 mln zł;
- dofinansowanie do budowy i renowacji zbiorników wodnych służących małej retencji skierowane do podmiotów będących właścicielami lub władającymi gruntem pod zbiornikiem na terenie Województwa Małopolskiego. Na budowę i renowację zbiorników wodnych realizowanych ze środków budżetu województwa w latach 2016–2022 roku przekazano środki 64 podmiotom w łącznej kwocie 2,9 mln zł, a powierzchnia wykonanych 66 zbiorników wyniosła 8,4 ha.

Ryc. 61. Gminy biorące udział w programie „Małopolska deszczówka” w latach 2020–2022

Źródło: opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

3.6. ZAGROŻENIA OSUWISKOWE

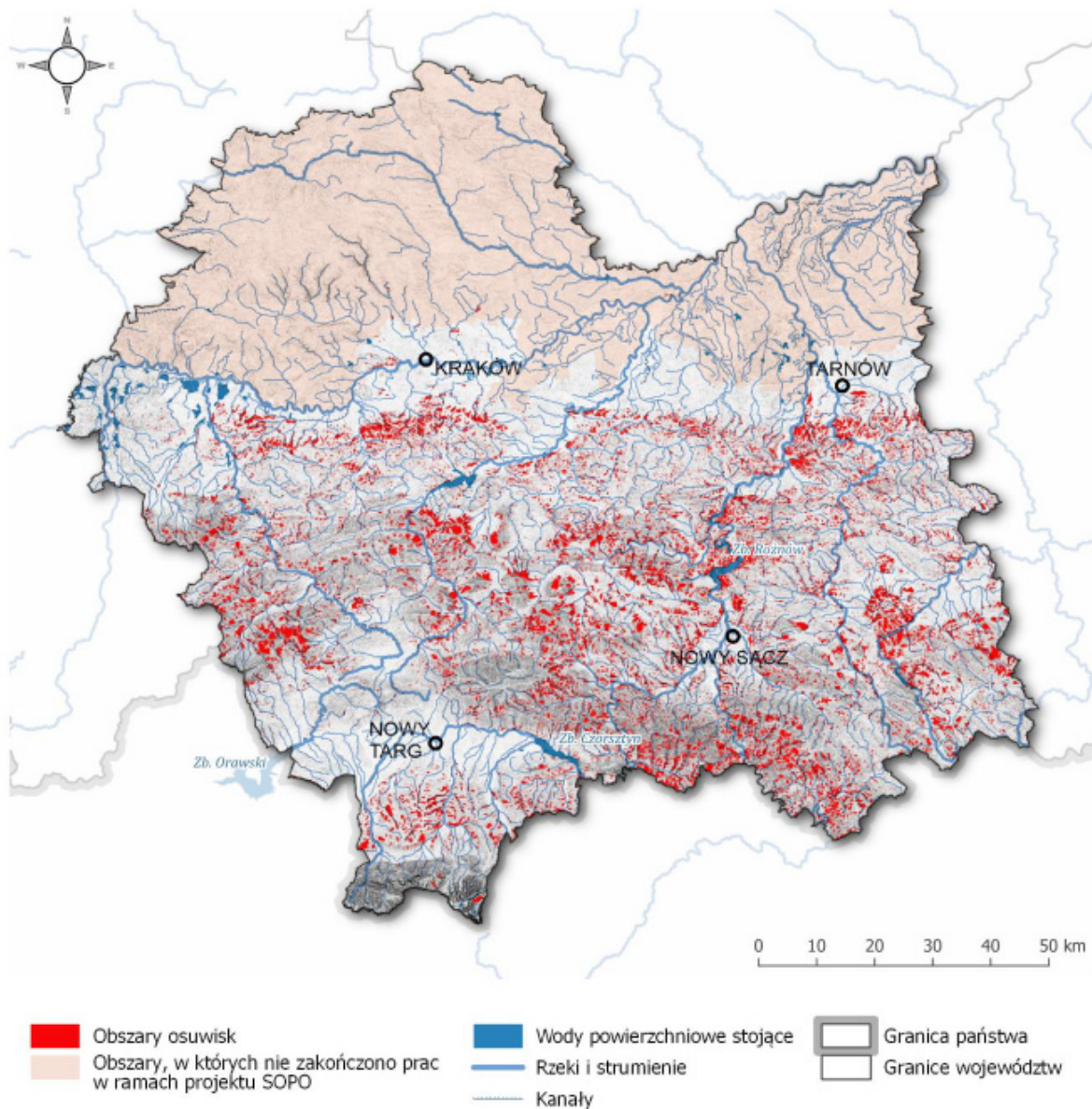
Osuwisko jest procesem wywołanym przez nagłe przemieszczenie się mas ziemnych, powierzchniowej zwierzchniny i mas skalnych podłoża, spowodowane siłami przyrody (np. nasiąknięcie gruntu w wyniku intensywnych opadów deszczu, trzęsienia ziemi) lub działalnością człowieka (podkopanie stoku lub jego znaczne obciążenie). Zdecydowana większość osuwisk znajduje się na południu Polski w obrębie Karpat (95%).

Zagrożenie osuwiskami w Małopolsce dotyczy przede wszystkim górskiej części Karpat, ale także zjawisko to występuje na obszarze zapadliska karpackiego i na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. W wielu przypadkach ruch przemieszczania się materiału skalnego zachodzi powoli i wynosi kilka mm/rok. Jednakże nawet tak niewielkie przemieszczenia mogą powodować bardzo duże straty ekonomiczne i społeczne takie jak: uszkodzenia lub całkowite

zniszczenia szlaków komunikacyjnych, elementów infrastruktury czy zniszczenia upraw rolnych i zasobów leśnych.

W celu rozpoznania, udokumentowania oraz zaznaczenia na mapie w skali 1:10 000 osuwisk oraz terenów potencjalnie zagrożonych ruchami masowymi w Polsce, od roku 2006 na zamówienie Ministra Środowiska ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest realizowane przedsięwzięcie pn. „System Osłony Przeciwoświ-skowej (SOPO)”. Oprócz udokumentowania występowania osuwisk prowadzony będzie system monitoringu wgłębnego i powierzchniowego na 100 wybranych osuwiskach w Polsce. Wyniki Projektu mogą posłużyć zaniechaniu lub ograniczeniu budownictwa drogowego i mieszkaniowego w obrębie osuwisk, co przyczyni się do ograniczenia szkód wywołanych ich rozwojem.

Ryc. 62. Osuwiska i tereny zagrożone ruchami masowymi w Małopolsce

Źródło: Państwowy Instytut Geologiczny (PIG)

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 – Poddziałanie 5.1.1. Przeciwdziałanie klęskom żywiołowym, do sierpnia 2023 roku zrealizowano w Małopolsce 10 projektów dotyczących stabilizacji lub zabezpieczenia osuwisk. Łączna kwota inwestycji wyniosła ponad 49 mln zł, a wartość dofinansowania unijnego to ponad 40 mln zł.

4. KULTURA

4.1. INSTYTUCJE KULTURY

W latach 2017–2022 dominującym czynnikiem mającym wpływ na rozwój działalności kulturalnej Małopolski miała pandemia COVID-19. Obszar kultury najbardziej odczuł obustrzenia pandemiczne, a w efekcie poniósł bardzo duże straty finansowe. Dane liczbowe na przestrzeni lat raportowania odzwierciedlają skutki restrykcji pandemicznych, chociaż dane z ostatniego roku (2022) napawają optymizmem, gdyż przetrwała zdecydowana większość obiektów kulturalnych, a widzowie i zwiedzający powrócili do sal widowiskowych, kinowych i wystawowych.

W 2022 roku na terenie województwa małopolskiego działało 107 muzeów i oddziałów muzealnych, z czego 42% w Krakowie, co stanowi 11,0% ogólnej liczby takich instytucji działających w Polsce. Miejsca te odwiedziło 8,7 mln osób – o 66,3% więcej niż w 2021 roku, ale to wciąż mniej niż w 2019 roku, kiedy liczba ta wyniosła ponad 11 mln.

Teatry i instytucje muzyczne działające jako jednostki posiadające własny zespół artystyczny (22 obiekty) przyjęły w 2022 roku 973 tys. widzów, obserwuje się więc wzrost zainteresowania tą formą sztuki po latach obostrzeń pandemicznych.

Działalność wystawienniczą w województwie prowadziło 58 galerii sztuki, co stanowi prawie 20% takich instytucji w Polsce. Większość zlokalizowana jest w Krakowie – 40. Instytucje te odwiedziło w 2022 roku 877 tys. osób.

W skali Polski Małopolska wyróżnia się więc jako obszar o ogromnym potencjale kulturalnym.

Tab. 17. Wybrane podmioty działające w obszarze kultury w Małopolsce w latach 2017–2022

Rodzaj instytucji i liczba osób uczestniczących	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Muzea – liczba podmiotów	132	135	135	101	105	107
Muzea – liczba zwiedzających w tys.	10 659	10 503	11 126	3 259	5 259	8 744
Teatry i instytucje muzyczne – liczba podmiotów	20	24	22	25	24	22
Teatry i instytucje muzyczne – liczba widzów i słuchaczy w tys.	1 356	1 658	1 256	359	483	973
Galerie i salony sztuki – liczba podmiotów	60	60	61	57	58	58
Kina stałe – liczba podmiotów	44	44	45	43	46	46
Kina stałe – liczba widzów na 1000 ludności	1 519	1 466	1 581	464	709	1 098

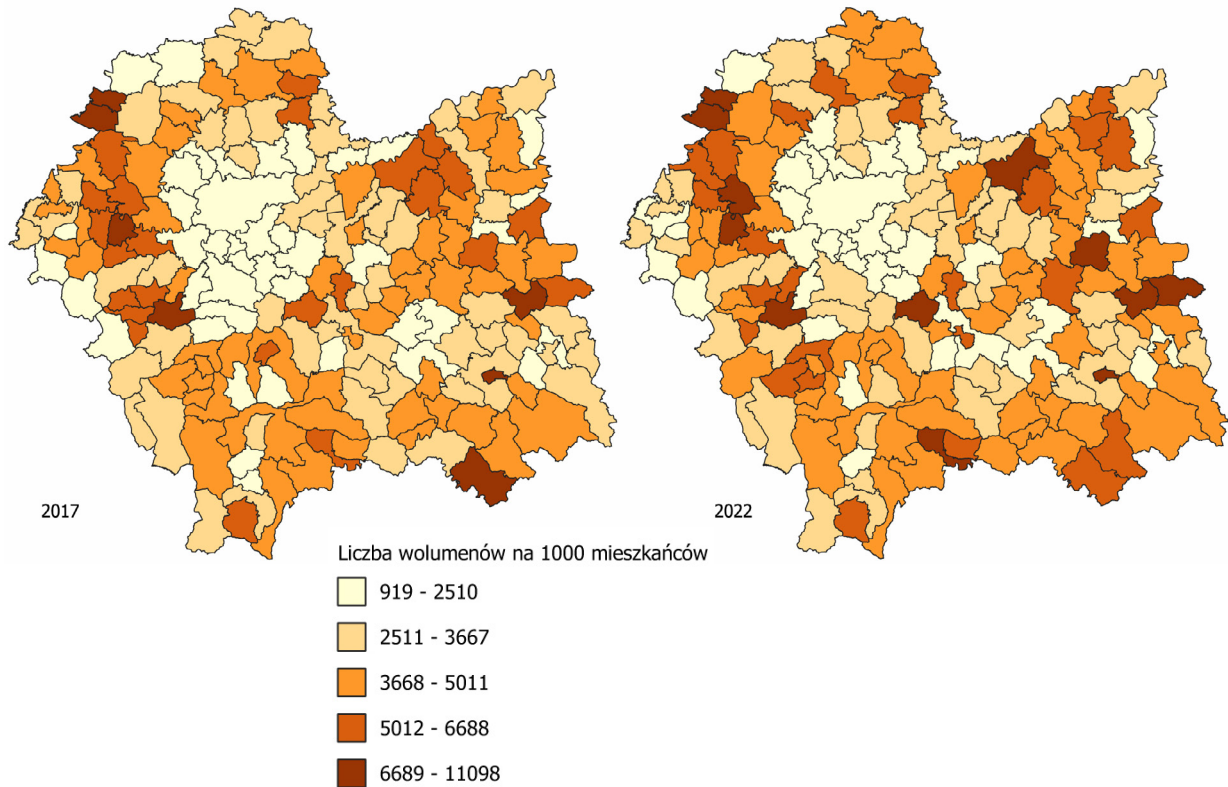
Źródło: opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

Według stanu na 2022 r. w województwie małopolskim działalność prowadziły 882 biblioteki oraz placówki biblioteczno-informacyjne, co stanowiło prawie 10% tego typu placówek w kraju (BDL GUS, 2022). W stosunku do 2017 roku jest to spadek o 37 placówek. Większość działających to biblioteki publiczne wraz z filiami (80,2%). Średnio na 10 tys. mieszkańców województwa przypadają więc ponad dwie biblioteki. Najwięcej publicznych placówek zlokalizowanych było w powiecie krakowskim (65). W zbiorach bibliotek publicznych znajdowało się 24,6 mln woluminów księgozbioru oraz 3,8 mln zinwentaryzowanych zbiorów specjalnych. Na 1000 mieszkańców województwa przypadało więc prawie 3 300 woluminów, z czego najwięcej w powiecie chrzanowskim – ponad 5 200 szt. W 2022 r. biblioteki publiczne i placówki biblioteczno-informacyjne zorganizowały dla użytkowników 13,9 tys. imprez stacjonarnych oraz 0,5 tys. imprez on-line, w których wzięło udział odpowiednio 415,3 tys. i 12,1 tys. osób.

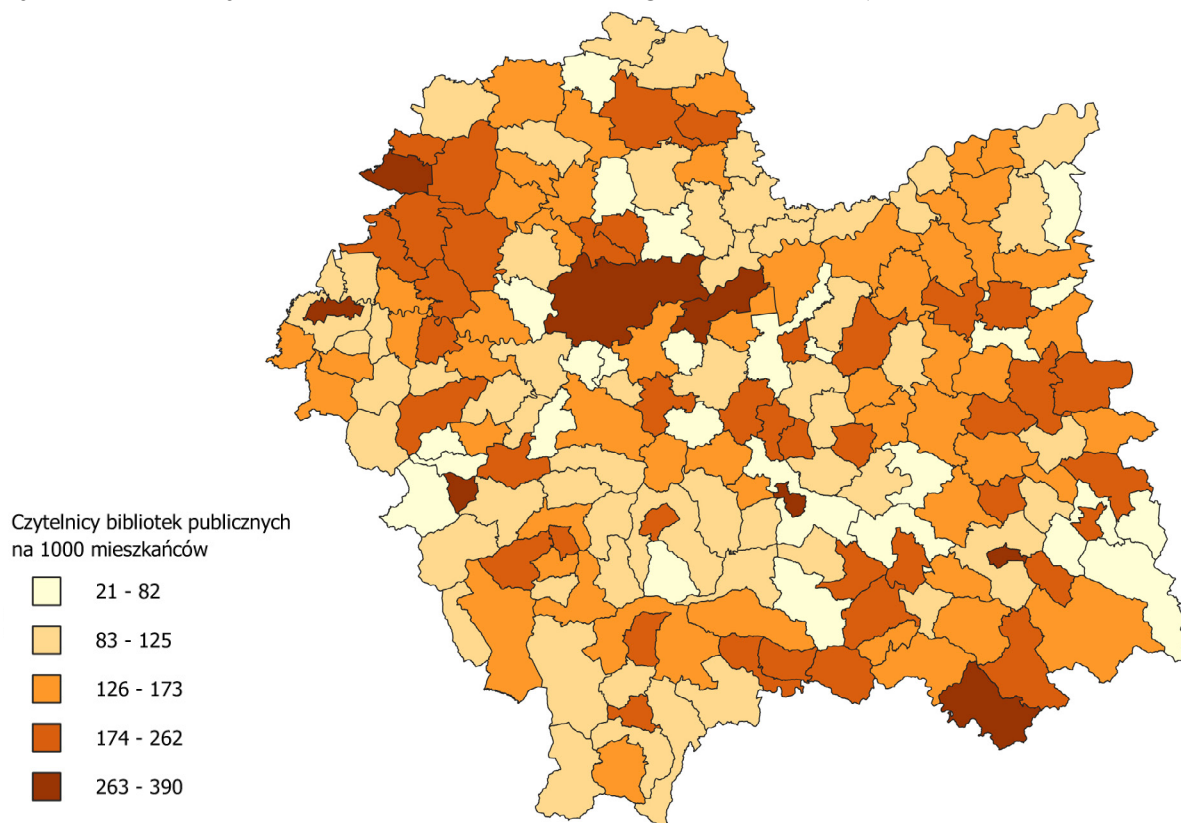
Wskazuje to na dodatkową znaczącą funkcję społeczną bibliotek.

W przeliczeniu na 1000 mieszkańców największy księgozbiór posiadają gminy: Budzów i Bukowno. Natomiast najwięcej czytelników na 1000 osób zamieszkuje w gminach: Grybów, Sucha Beskidzka i Niepołomice.

Ryc. 63. Liczebność księgozbiorów bibliotek w 2017 i 2022 r. na 1000 mieszkańców gmin Małopolski

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 64. Liczba czytelników na 1000 mieszkańców gmin Małopolski (średnia dla lat 2017–2022)

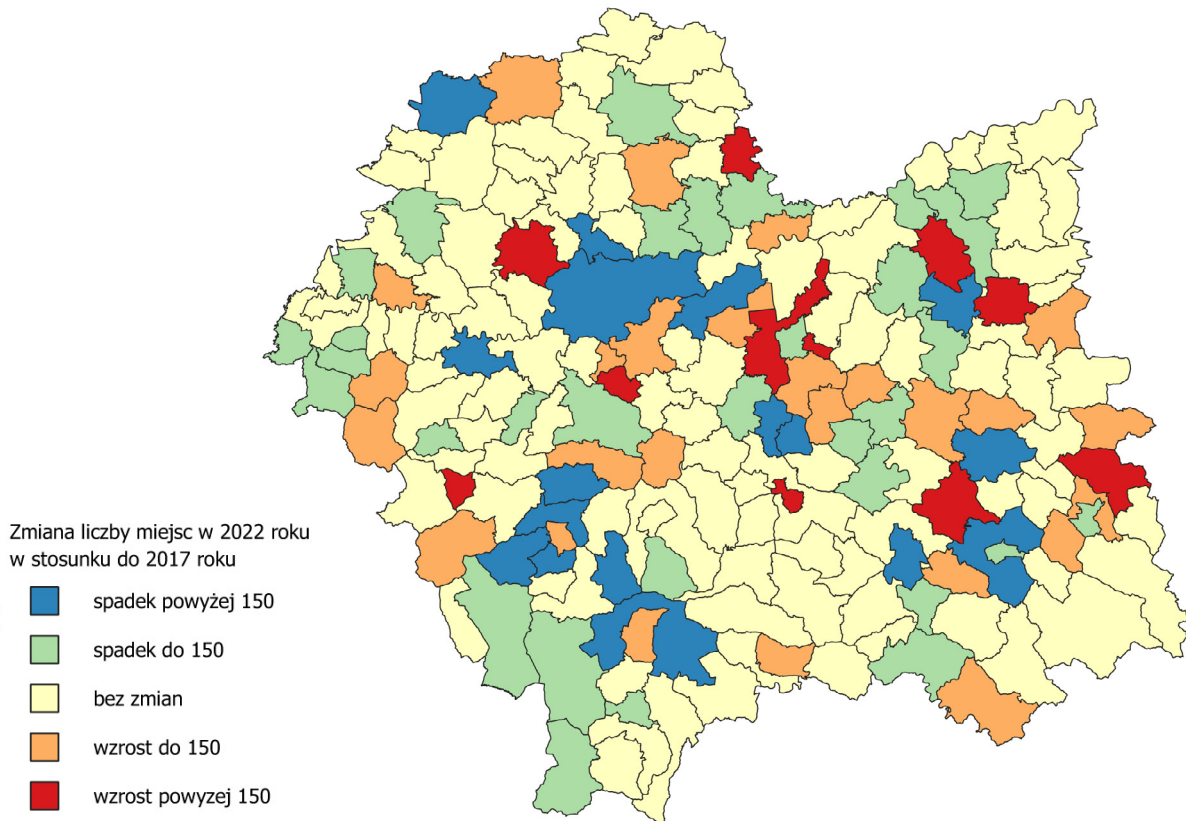
Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych BDL GUS

W 2022 r. na terenie województwa małopolskiego działało 431 centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic. W stosunku do 2017 roku jest to spadek o 21 placówek (BDL GUS). Większość tych podmiotów (67,5%) zlokalizowana była na terenach wiejskich. Były to głównie świetlice (37,5% ogólnej liczby placówek na wsi), a w miastach kluby (36,4% ogólnej liczby placówek w mieście). 14,4% jednostek kultury znajdowało się w Krakowie (14,4% ogółu).

W podmiotach wymienionych powyżej działało 1,5 tys. grup artystycznych, które zrzeszały 29,7 tys. członków. Najliczniejsze były grupy folklorystyczne (29% ogólnej liczby grup artystycznych działających w województwie małopolskim), a następnie: taneczne (22%) i muzyczno-instrumentalne (20%).

Członkami grup artystycznych były przede wszystkim dzieci i młodzież szkolna (65% ogólnej liczby członków wszystkich grup artystycznych), osoby powyżej 60. roku życia stanowiły 15% ogólnej liczby. W ramach działalności domów kultury prowadzone były koła, kluby, sekcje, które skupiały prawie 45 tys. członków, zorganizowano również 1,5 tys. kursów. W 2022 r. opisywane centra kultury zorganizowały 30,9 tys. imprez, osiągając poziom z 2019 roku. W imprezach tych wzięło udział 3 mln uczestników, co stanowi wzrost o ponad 77% w stosunku do 2021 roku, ale wciąż jest niższy o prawie 30% w stosunku do 2019 roku, kiedy osiągnięto największą liczbę uczestniczących (GUS, 2022).

Jednym z elementów infrastruktury wskazującym o możliwości skorzystania z działalności kulturalnych jest wyposażenie w sale widowiskowe przedstawiane poprzez liczbę miejsc widowiskowych. Dane z lat 2017–2022 wskazują, że nastąpił spadek ich liczby o ponad 2 200 miejsc. Wysokie spadki (100 i więcej miejsc) dotyczyły 28 gmin, w tym dużych miast: Nowego Sącza i Krakowa.

Ryc. 65. Zmiana liczby miejsc na widowniach w instytucjach kultury w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BDL

4.2. OBIEKTY ZABYTEKOWE I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Zabytki

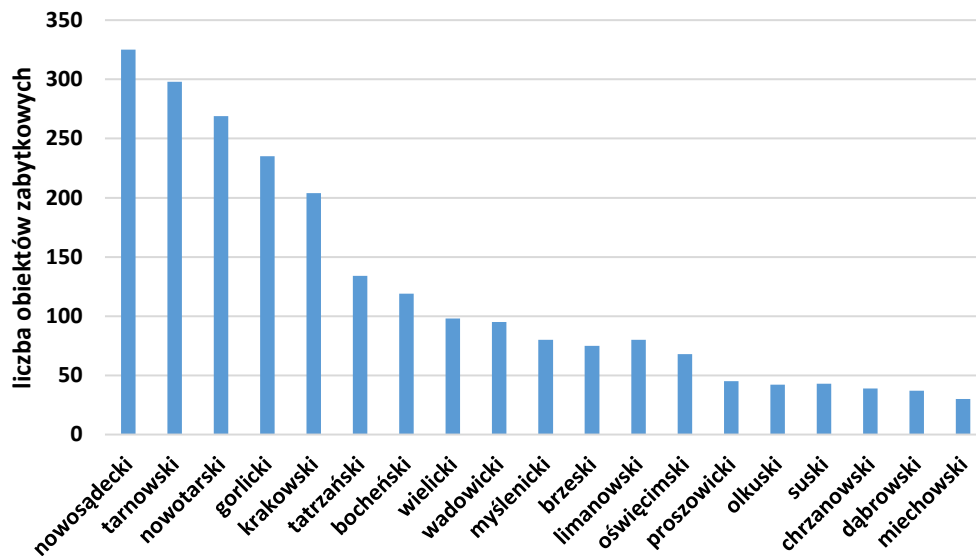
Małopolska jest znaczącym regionem w Polsce pod względem posiadanej liczby zabytków. Są wśród nich średniowieczne zamki, klasycystyczne pałace, gotyckie i romańskie bazyliki, XVIII- i XIX-wieczne dwory. Na obszarze województwa znajdują się liczne kościoły, sanktuaria, groby świętych i błogosławionych. Zachowały się także liczne obiekty: rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytków techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Aby usprawnić możliwość poznawania wielu ciekawych miejsc utworzono szlaki tematyczne kierujące do wybranych obiektów zabytkowych, historycznych czy kulinarnych, np. Szlak Renesansu, Młodopolska Małopolska, Szlak Średniowiecznych Miasteczek Małopolski, Małopolski Szlak Architektury Drewnianej, Małopolski Szlak Techniki, Szlak Cerkwi Łemkowskich, Małopolska Trasa UNESCO.

Województwo małopolskie jest piątym pod względem liczby obiektów wpisanych do rejestru zabytków, po województwach dolnośląskim, wielkopolskim, mazowieckim, i warmińsko-mazurskim. Niezaprzeczalnie centrum kulturalnym województwa jest Kraków, w którym znajduje się najwięcej obiektów zabytkowych – 1 263 (lipiec 2023).

W wykazie obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości (księga A) województwa małopolskiego figurowało w lipcu 2023 roku 3 579 obiektów zabytkowych. Od czerwca 2017 przybyło więc 207 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Największa liczba zabytków znajduje się na terenie powiatu krakowskiego, nowosądeckiego, tarnowskiego, nowotarskiego i gorlickiego.

Ryc. 66. Liczba obiektów zabytkowych w powiatach Małopolski (stan na lipiec 2023 r., bez miasta Krakowa)

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie materiałów Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie

Spośród wszystkich zabytkowych obiektów, trzynaście posiada status pomnika historii, są to: Śródmieście Krakowa, opactwo OO Benedyktynów w Tyńcu i Kopiec Kościuszki w Krakowie, Kraków – zespół architektoniczny i urbanistyczny dzielnicy Nowa Huta, a także: Kopalnie soli w Wieliczce i Bochni, zespół staromiejski Starego Sącza, zespoły architektoniczno-krajobrazowe w Nowym Wiśniczu i Kalwarii Zebrzydowskiej, pole bitwy pod Racławicami oraz kościoły w Orawce, Szalowej i Staniątkach.

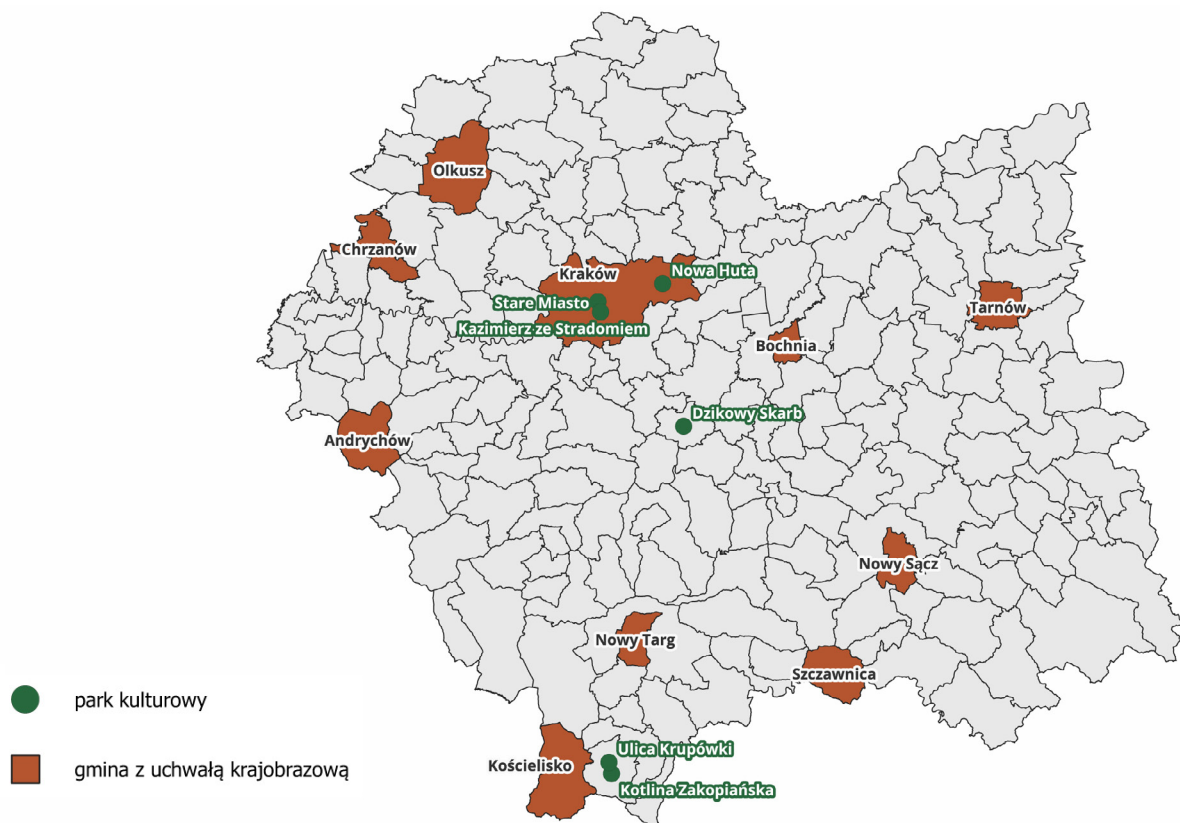
W Polsce do dziedzictwa wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO zaliczono 28 dóbr, z czego 14 znajduje się na terenie województwa małopolskiego. Są to: krakowskie Stare Miasto, Kopalnia Soli w Wieliczce i Bochni, Zamek Żupny w Wieliczce, Auschwitz-Birkenau, były niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady, manierystyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy w Kalwarii Zebrzydowskiej, drewniane kościoły południowej Małopolski (Binarowa, Dębno, Lipnica Murowana, Sękowa), drewniane cerkwie (Brunary, Kwiatów, Owczary, Powroźnik). W „Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025” wskazano dodatkowe obiekty oraz zespoły zabytków o dużych wartościach artystycznych i historycznych, które zasługują na wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, są to: Twierdza Kraków, centrum urbanistyczne Nowej Huty, galicyjskie cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej, przełom Dunajca w Pieninach.

Uchwały krajobrazowe i parki kulturowe

Jedną z form wspierającą ochronę krajobrazu zarówno kulturowego jak i naturalnego może być przyjęcie przez gminę uchwały w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane (tzw. Uchwała krajobrazowa). Szczegółowe kwestie związane z zakresem przedmiotowym takiej uchwały, sposobie jej uchwalania oraz nakładania kar pieniężnych, regulują przepisy art. 37a – 37d ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Na terenie Polski pojawia się coraz więcej gmin, gdzie uchwała krajobrazowa jest procedowana, w Małopolsce 10 gmin realizuje zapisy uchwalonej uchwały, w kolejnych 6 podejmowano wstępne prace nad projektem (wyłożenie projektu, konsultacje społeczne, ankiety wśród mieszkańców). Zważywszy na liczbę gmin w Małopolsce oraz duży chaos w przestrzeni krajobrazowej liczba wprowadzonych uchwał krajobrazowych jest bardzo niewielka, tym bardziej należy docenić pozytywne praktyki władarzy tych gmin. Dla wzmocnienia ochrony krajobrazu kulturowego może pomóc tworzenie tzw. Parków kulturowych, w szczególności

na terenach zabytkowych układów urbanistycznych. Jest to forma ochrony zabytków tworzona przez radę gminy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Na obszarze województwa obecnie funkcjonuje sześć parków kulturowych, dwa w Zakopanem o nazwie: Ulica Krupówki, Kotlina Zakopiańska, trzy w Krakowie: Stare Miasto, Nowa Huta, Kazimierz ze Stradomiem oraz Dzikowy Skarb w gminie Raciechowice. Trwają przygotowania do utworzenia Parku Kulturowego Stare Podgórze z Krzemionkami.

Ryc. 67. Gminy z uchwalonymi uchwałami krajobrazowymi oraz z występującymi parkami kulturowymi (2022 r.)

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych medialnych

Zabytki etnograficzne, przemysłu i techniki

Dorobek kulturowy Małopolski można podziwiać odwiedzając skanseny, izby regionalne oraz pojedyncze zagrody. Największym skansenem w województwie jest Sąddecki Park Etnograficzny w Nowym Sączu. Nieopodal tego Parku znajduje się Miasteczko Galicyjskie Nowy Sącz. Pozostałe skanseny to: Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie, Skansen Wsi Podgórzeńskiej w Szymbarku, Muzeum Regionalne PTTK im. Wł. Kowalskiego w Dobczycach, skansen im. J. Żaka w Zawoi Markowej.

Poza Parkami Etnograficznymi, gromadzone są obiekty różnych typów i rozmieszczane w układach charakterystycznych dla regionu, bądź dowolnie. Na terenie Małopolski istnieją zagrody zachowane w ich z naturalnym otoczeniu, są to: Muzeum – Zagroda Wincentego Witosa w Wierzchosławicach, Muzeum – Zagroda Felicji Curyłowej w Żalipiu, Polana Pasterska Tatr Polskich w Witowie, pasterska wieś letnia w Jurgowie.

Najważniejszymi zabytkami techniki są kopalnie soli w Wieliczce i Bochni. Liczne są również, zachowane i nadal użytkowane, dworce i stacje kolejowe, zwłaszcza na trasie Kraków – Sucha Beskidzka – Chabówka. Zbiory związane z kolejnictwem znajdują się w skansenach w Chabówce (Skansen Taboru Kolejowego) i w Krzeszowicach (Skansen Parowozów Przemysłowych). Bardzo liczna ilość zabytków techniki znajduje się w Krakowie (zabytki komunikacji kolejowej, miejskiej, elektrownie, gazownie, drukarnie, budynki poczty, straży pożarnej, fabryki i obiekty inżynierii wojskowej).

Obrzędy i zwyczaje jako niematerialne dziedzictwo kultury

Dziedzictwo kulturowe Małopolski to również festiwale, zwyczaje i obrzędy mniejszości narodowych i grup etnicznych, strój ludowy, a także regionalne rzemiosło i sztuka.

Spośród festiwali odbywających się w Małopolsce najczęściej odbywa się w Krakowie, są to m.in.: Festiwal Kultury Żydowskiej, Krakowski Festiwal Filmowy, Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych, Sacrum Profanum. Znane tradycje i zwyczaje również związane są z miastem Krakowem, są to: harce Lajkonika, Emaus, szopki krakowskie. Poza tym ważne i znane tradycje regionu to: konstruowanie palm wielkanocnych (Lipnica Murowana, Tokarnia), puchero-ki czy Siuda Baba koło Wieliczki, tradycje związane z wydobywaniem soli, pasterstwo, flisactwo.

Województwo małopolskie to region gdzie znajduje się wiele sanktuariów i miejsc kultu. Są to m.in.: Sanktuarium Pasyjno-Maryjne w Kalwarii Zebrzydowskiej, Sanktuarium Bożego Miłosierdzia i Sanktuarium świętego Jana Pawła II w Krakowie Łagiewnikach, a także Bazylika Grobu Bożego w Miechowie, Sanktuarium Świętej Kingi w Starym Sączu, Sanktuarium Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i świętego Stanisława Biskupa i Męczennika w Tuchowie, Sanktuarium Krzyża Świętego Opactwo Cystersów w Krakowie Mogile, Sanktuarium Matki Bożej Królowej Tatr na Wiktorówkach oraz Matki Boskiej Fatimskiej na Krzeptówkach, Sanktuarium Matki Bożej Królowej Podhała w Ludźmierzu.

4.3. INWESTYCJE W DZIEDZINIE KULTURY

W latach 2017–2022 zrealizowano szereg znaczących inwestycji w zakresie kultury. Środki na ich wykonanie pochodziły z krajowych (państwowych i samorządowych) źródeł finansowania, a także z następujących programów: Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020 (m.in. Rewaloryzacja zespołu zabytkowych budowli inżynierskich dawnego lotniska Rakowice-Czyżyny wraz z adaptacją na potrzeby Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie) oraz Programu współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska – Słowacja 2014–2020, a także z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, z którego środków przeprowadzono między innymi: adaptację nieruchomości przy ul. Powstańców Wielkopolskich na oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa (Muzeum Podgórze) modernizację zabytkowej Willi Czerwony Dwór w Zakopanem na cele kulturalne, rewitalizację tzw. kwartału królewskiego w Olkuszu oraz utworzenie multimedialnej trasy turystycznej w podziemiach ratusza, prace konserwatorskie na terenie Ruin Zamku w Rytrze, renowację zabytkowego Cmentarza Żydowskiego w Tarnowie, realizację prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych na zamku w Suchej, przywrócenie budynkowi dworca kolejowego w Skawinie walorów zabytku z przeznaczeniem obiektu na cele publiczne, rewaloryzację, konserwację i rozszerzenie publicznych funkcji zabytkowych obiektów Muzeum Okręgowego w Tarnowie.

5. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

5.1. INFRASTRUKTURA ENERGETYCZNA

Produkcja energii w województwie małopolskim wyniosła w 2021 roku 5 494 GWh przy zużyciu na poziomie 13 453 GWh. Wielkość produkcji energii wzrosła w stosunku do 2020 roku, wzrosło również jej zużycie. Nowym trendem jest natomiast wzrost udziału energii odnawialnej, głównie słonecznej, wodnej, geotermalnej i w niewielkim stopniu wiatrowej, w produkcji energii elektrycznej ogółem.

Tab. 18. Produkcja energii elektrycznej w Małopolsce w latach 2017–2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Produkcja energii elektrycznej ogółem (GWh)	6244,8	5888,7	5146,1	4790,4	5494,0
w tym z odnawialnych nośników energii (GWh):	523,2	413,1	545	697,5	810,0
stosunek produkcji energii elektrycznej do zużycia energii elektrycznej (%)	46,2	43,2	38,4	37,2	40,8
udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem (%)	8,4	7,0	10,6	14,6	14,7

Źródło: opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

Tab. 19. Zużycie energii elektrycznej w Małopolsce w latach 2017–2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Ogółem (GWh), w tym:	13508	13631	13416	12874	13453
sektor przemysłowy	4 802	4 994	4 937	4 576	4 798
sektor energetyczny	944	930	872	752	901
sektor transportowy	458	337	328	320	357
gospodarstwa domowe	2722	2716	2744	2808	2901
rolnictwo	138	146	145	145	151
pozostałe	4 445	4 508	4 390	4 273	4345
zużycie ogółem na 1 mieszkańca (kWh)	3 983,04	4 008,44	3 933,27	3 774,88	3 921,72

Źródło: opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

W Polsce rolę operatora systemu przesyłowego pełni spółka skarbu państwa Polskie Sieci Elektroenergetyczne SA. Na koniec roku 2022 spółka zarządzała 303 liniami o łącznej długości 15 964 km oraz 110 stacjami najwyższych napięć (www.pse.pl). W 2018 roku było to 258 linii o długości 14 195 km i 106 stacji najwyższych napięć. Rynek dystrybucyjny podzielony jest między 5 głównych operatorów dystrybucyjnych: Enea, Energa, PGE oraz Tauron i Stoen Operator. Na terenie województwa małopolskiego obrót energią elektryczną prowadzony jest głównie przez Tauron Dystrybucja S.A.

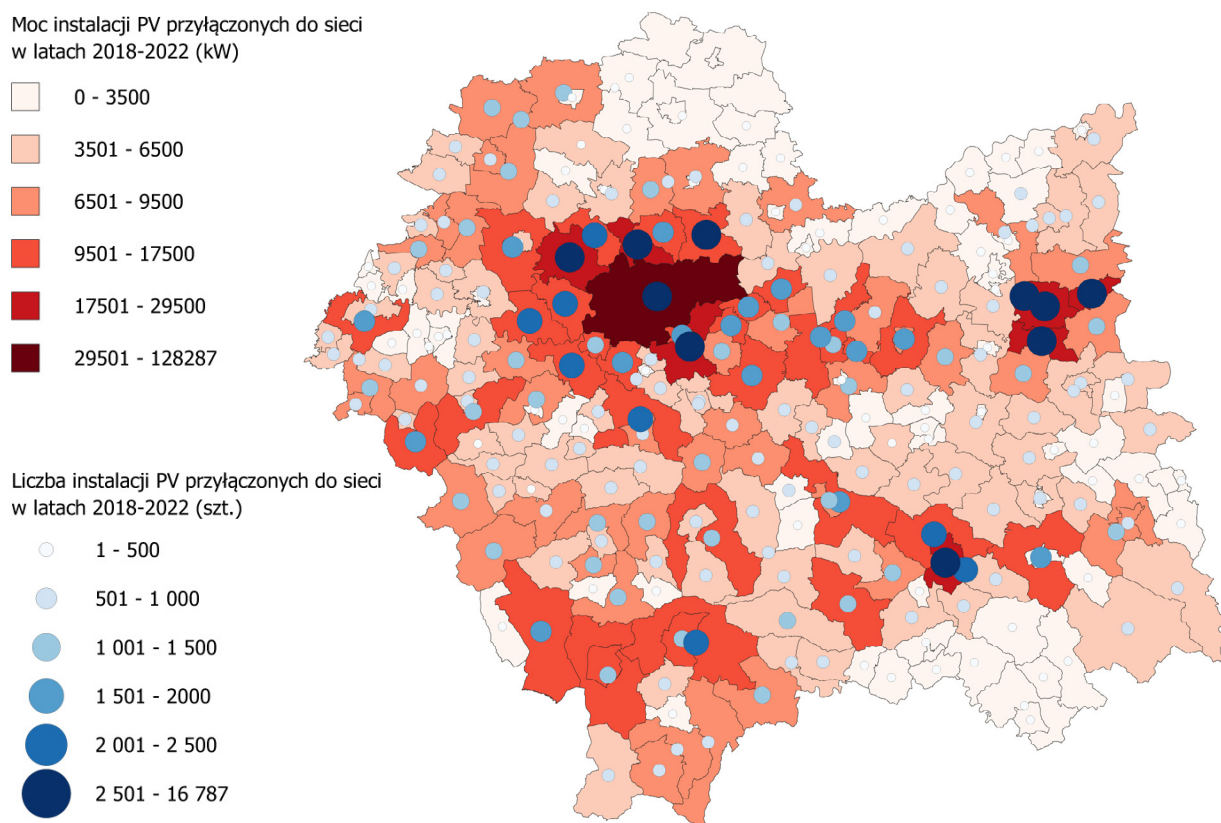
W latach 2017–2023 w ramach RPO Województwa Małopolskiego dystrybutor Tauron Dystrybucja S.A. zrealizował na obszarze Małopolski 30 inwestycji polegających na budowie i modernizacji sieci elektroenergetycznej umożliwiających przyłączanie jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE. Całkowita wartość inwestycji wyniosła 107 mln zł, dofinansowanie z UE ponad 36 mln zł.

5.2. NIEKONWENCJONALNE ŹRÓDŁA ENERGII

W całej Małopolsce produkcja energii z odnawialnych źródeł kształtuje się na poziomie 20,6% – 2022 r. Jest to suma produkcji energii elektrycznej z elektrowni wodnych przepływowych, wiatrowych oraz wyprodukowanej z biomasy, biogazu i biopaliw (łącznie z ich współspalaniem) (BDL GUS).

W ostatnich latach wzrasta ilość przyłączonych instalacji solarnych, fotowoltaicznych oraz pomp ciepła. Wszystkie te urządzenia są głównie wykorzystywane w budynkach odbiorców indywidualnych oraz w budynkach użyteczności publicznej. Wg danych Tauron Dystrybucja (największego operatora sieci energetycznej w Małopolsce) w latach 2018–2022 w gminach Małopolski przyłączono 209,5 tys. instalacji fotowoltaicznych o łącznej mocy 1 502 MW. Ilościowo najwięcej instalacji przyłączono w Krakowie, a następnie na obszarach wiejskich gmin: Wieliczka, Zabierzów.

Ryc. 68. Liczba oraz moc instalacji fotowoltaicznych przyłączonych do sieci w gminach Małopolski w latach 2018–2022

Źródło: Opracowanie UWMW na podstawie danych Tauron Dystrybucja

Coraz bardziej popularne staje się pozyskiwanie ciepła ze źródeł geotermalnych. W Małopolsce odbywa się to w obrębie niecki podhalańskiej, a producentem i dystrybutorem energii cieplnej jest Geotermia Podhalańska S.A. Sprzedaż ciepła, jaką osiągnęła w 2022 roku to 533 tys. GJ, dostarczając ciepło do 1 870 budynków, w tym do 1 415 na obszarze Zakopanego. Długość przyłączy przekroczyła 118 km. Moc zamówiona wyniosła 78 MW (Nasza Geotermia, 2023).

Temperatura wody termalnej na wypływie z kilku otworów wynosi 82–86°C. Dzięki temu woda termalna może być wykorzystywana do produkcji energii cieplnej, elektrycznej oraz ogrzewania wód basenowych do celów rekreacyjnych i leczniczych na poziomie 29–38 °C.

Zastosowanie takiej technologii ogrzewania na Podhalu w znaczący sposób przyczyniło się do poprawy jakości powietrza w tym regionie.

W województwie małopolskim udział energetyki wiatrowej jest niewielki i wynosi 0,3% całkowitego udziału odnawialnych źródeł energii w produkcji energii. Małopolska nie wyróżnia się stałymi dużymi prędkościami wiatru na tle pozostałych województw. Ponadto obecność licznych obszarów chronionych oraz zróżnicowana morfologia terenu nie sprzyjają rozwojowi energetyki wiatrowej na skalę przemysłową. Istnieją jednak lokalne warunki, korzystne dla zakładania farm wiatrowych i małych elektrowni, stanowiących potencjał dla małych przedsiębiorstw, jednostek samorządu terytorialnego oraz osób prywatnych. Są to obszary wzniesień i przełęczy o przewadze wiatru w kierunku południowym.

5.3. SYSTEM GAZOWNICZY

Gęstość sieci gazowej dla Małopolski wynosi 169 km/100 km² i jest znacząco wyższa od średniej dla Polski (53,0). W latach 2017–2021 obserwuje się wzrost wykonanych przyłączy do budynków mieszkalnych (łącznie o prawie 52 tys.), wzrasta również liczba odbiorców ogrzewających mieszkania gazem, dotyczy to zwłaszcza mieszkańców wsi.

Tab. 20. Sieć gazowa w Małopolsce oraz odbiorcy i zużycie gazu z sieci w gospodarstwach

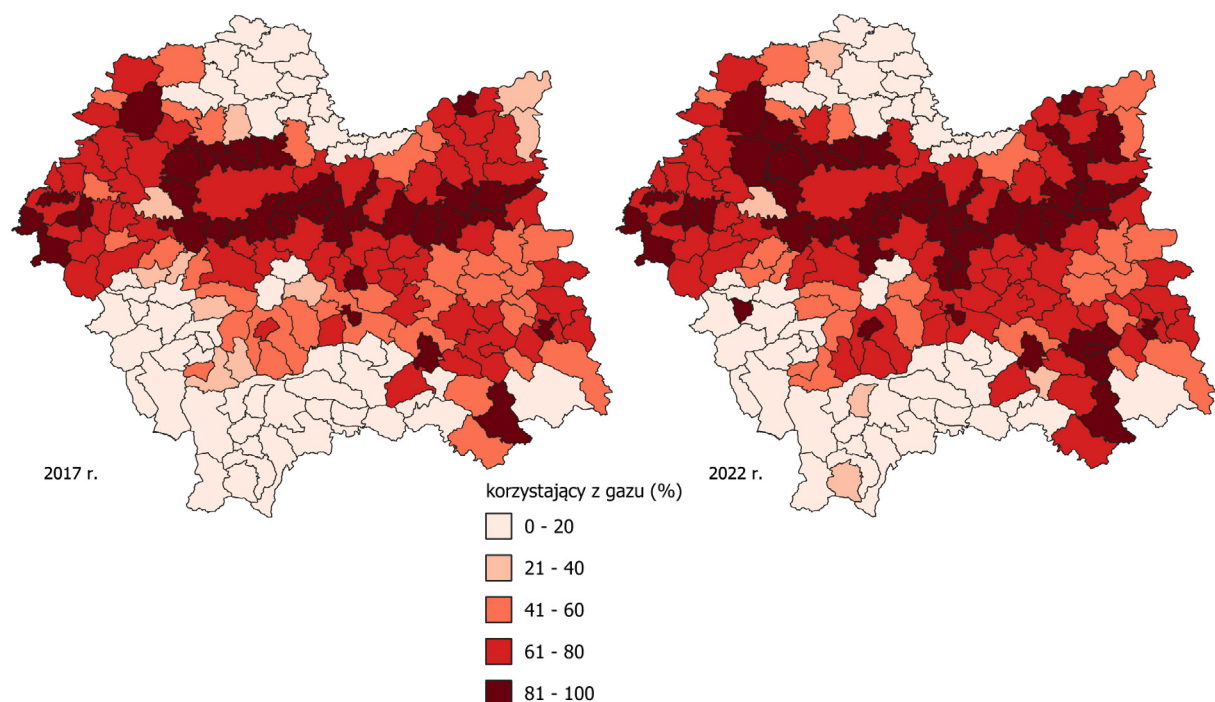
	2017	2022
Przyłącza do budynków (tys. szt.)	455,1	520,8
korzystający z gazu (%)	miasto	73,6
	wieś	51,4
zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań przez gospodarstwa domowe (MWh)	3 590 tys.	5 834 tys.

Źródło: Opracowanie własne UWMW na podstawie BDL GUS

Trend wygasający dla rozwoju sieci gazowej gospodarstw domowych, jaki miał miejsce w Małopolsce w poprzednich latach raportowania ustępuje ponownej tendencji do wzrostu zainteresowania gazem jako paliwem do ogrzewania mieszkań. Może to wynikać z kampanii dążącej do zastępowania kotłów węglowych niskiej jakości innymi rodzajami kotłów. Część mieszkańców zdecydowała o instalacji kotłów gazowych. Również jednostki samorządu terytorialnego dostosowując jakość instalacji grzewczych w budynkach użyteczności publicznej przeszły na ogrzewanie gazowe. Najmniejsza gęstość tej sieci (poniżej 30 km/100km²) występuje w dwóch powiatach: suskim (17,7) oraz tatrzańskim (27,1). Należy jednak podkreślić, że w stosunku do 2017 roku gęstość sieci gazowej w tych powiatach wzrosła, zwłaszcza w tatrzańskim (o 10,1 pp). Dodatkowo w tym powiecie duże znaczenie dla dostarczania energii cieplnej ma ogrzewanie geotermalne.

Najwyższy odsetek ludności korzystającej z gazu sieciowego występuje w gminach KOM, oraz z paśmie gmin w kierunku wschodnim, znaczący udział ludności korzystającej z gazu to również mieszkańcy Małopolski Zachodniej. Najmniej osób przyłączonych do sieci gazowej znajduje się w powiatach południowych i północnych Małopolskii.

Ryc. 69. Odsetek ludności korzystającej gazu sieciowego w 2017 i 2022 r.

Źródło: Opracowanie UWMW na podstawie BDL GUS

5.4. TELEKOMUNIKACJA I TELEINFORMATYKA

Rozwój społeczeństwa informatycznego określany jest obecnie nie tylko poprzez dostęp do sieci internetowej, z której w Małopolsce może korzystać 92,1% mieszkańców, ale również poprzez poziom wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w przedsiębiorstwach. Technologie te zwane są również jako informacyjno-telekomunikacyjne, teleinformatyczne lub techniki informacyjne określane są w skrócie ICT (ang. Information and communication technologies). Wykorzystanie ICT w jednostkach administracji publicznej to między innymi system Elektronicznego Zarządzania Dokumentami (EZD). W 2020 roku, w województwie małopolskim 85,3% jednostek administracji publicznej korzystało z tego systemu (w Polsce 81,2%), 99,1% jednostek wykorzystywało elektroniczną skrzynkę podawczą dostępną na platformie ePUAP, a 89,2% udostępniało drogą elektroniczną dane przestrzenne. To ostatnie narzędzie najczęściej służyło do udostępniania informacji o ewidencji gruntów i budynków oraz ortofotomap (Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2021 r., 2021¹⁶).

5.5. GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA

W województwie Małopolskim następuje spadek poboru wody do celów przemysłowych oraz niewielki spadek w przypadku użytkowania wody do celów bytowych. Jednocześnie wrażliwa zapotrzebowanie na urządzenia sieciowe wodno-kanalizacyjne, co wynika z rozwoju budownictwa mieszkaniowego. Prace inwestycyjne prowadzone są zarówno dla nowych osiedli i budynków mieszkaniowych, ale także nadal prowadzone są działania w kierunku uzupełnienia braku tych sieci na obszarach istniejącej zabudowy. Największe działania inwestycyjne prowadzone są na obszarach wiejskich Małopolski.

Tab. 21. Sieć wodociągowa i kanalizacyjna w Małopolsce (lata 2017–2022)

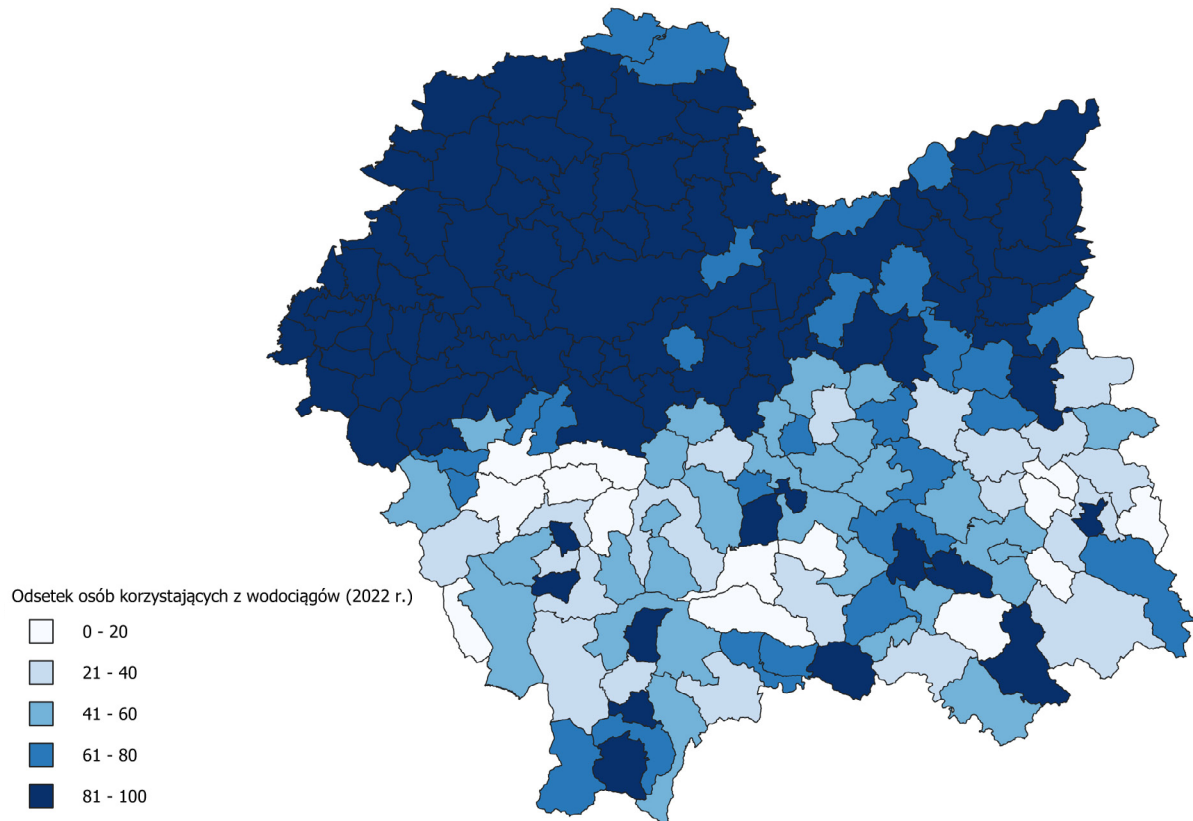
Rodzaj sieci	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Długość sieci kanalizacyjnej (km)	15 870,3	16 268,2	16 746,8	17 361,2	17 783,2	18 269,4
Długość sieci wodociągowej (km)	20 429,1	20 861,4	21 292,3	21 660,6	21 939,1	23 601,0
Korzystający z kanalizacji w % ogółu ludności	63,0	63,3	63,9	64,6	65,1	65,7
Korzystający z wodociągów w % ogółu ludności	81,1	81,3	81,6	81,9	82,1	82,4
Ludność wiejska korzystająca z kanalizacji w % ogółu ludności	39,2	39,8	40,8	42,0	43,0	44,0
Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej	77,68	77,98	78,65	75,56	76,43	77,41
Zużycie wody na 1 mieszkańca	141,1	139,9	115,3	117,8	112,9	115,4

Źródło: Opracowanie UWMW na podstawie BDL GUS

Intensywność prac instalacyjnych powoduje, że wzrasta liczba osób korzystających z obu sieci instalacyjnych. Mieszkańcy Małopolski Północnej i Centralnej są podłączeni do sieci wodociągowej w bardzo dużym procencie. W połowie gmin jest to odsetek mieszkańców w przedziale 80-100%. W przypadku sieci kanalizacyjnej zróżnicowanie przestrzenne jest dużo większe. Nie ma również zachowanych proporcji w gminie pomiędzy ludnością korzystającą z wodociągu i kanalizacji. W przypadku obszarów położonych na południu województwa może wskazywać to na znaczący udział korzystających z własnych źródeł pozyskiwania wody lub udział korzystających z przydomowych oczyszczalni ścieków.

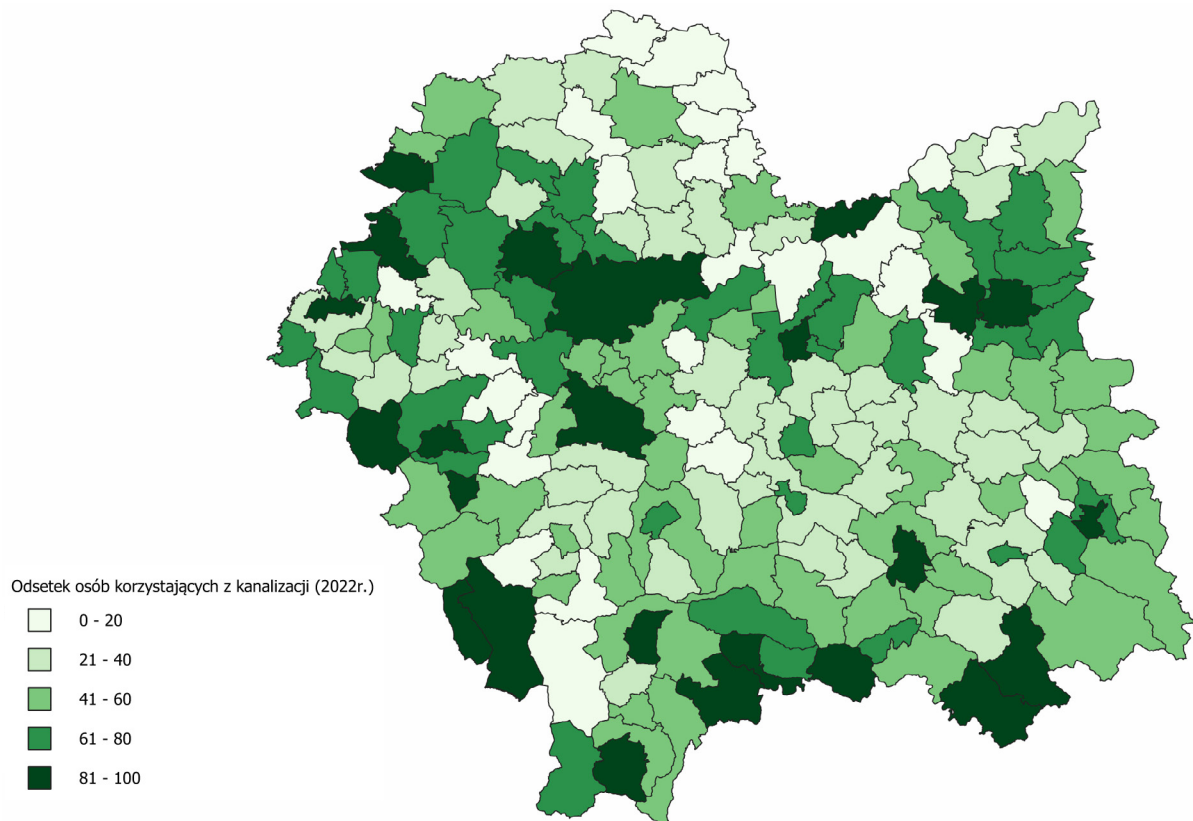
¹⁶ Społeczeństwo informacyjne w Polsce, GUS, 2021, Warszawa-Szczecin.

Ryc. 70. Korzystający z wodociągów do ogółu ludności w gminach Małopolski w 2022 roku

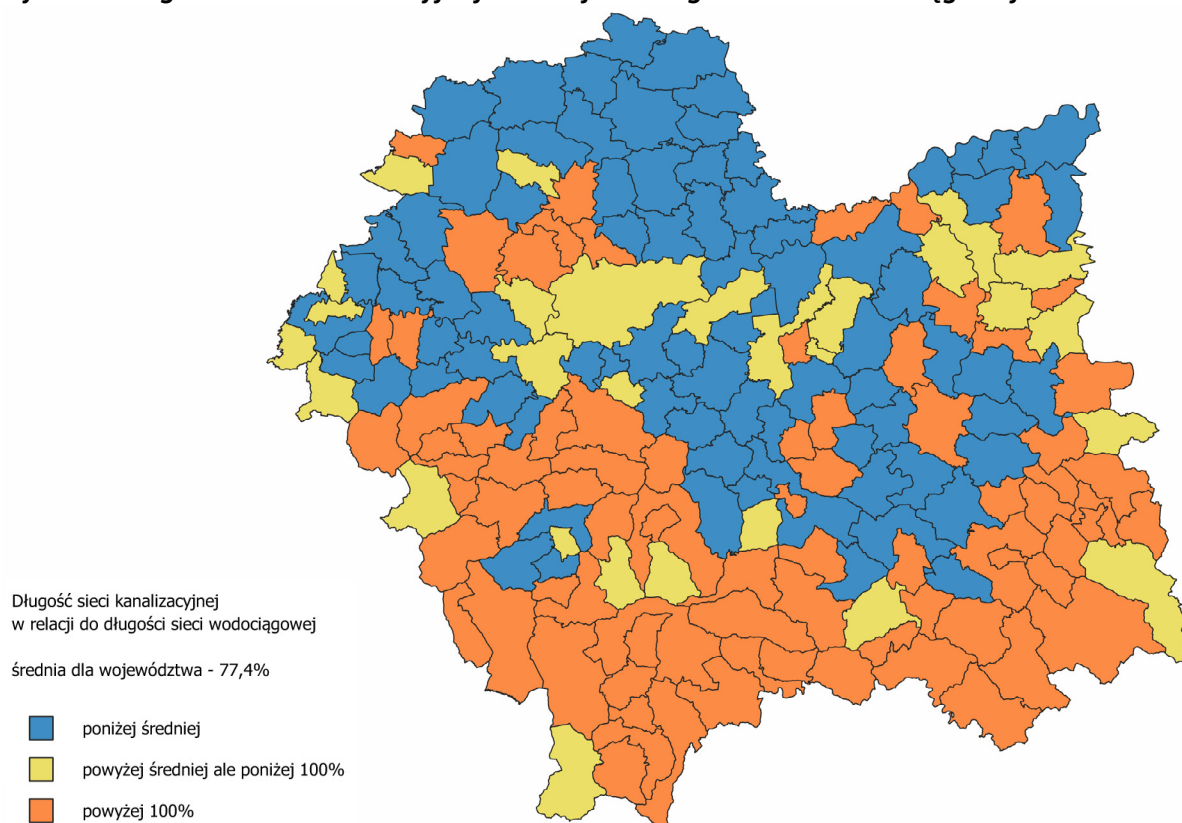

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 71. Korzystający z kanalizacji do ogółu ludności w gminach Małopolski w 2022 roku

Źródło: Opracowanie UWMW na podstawie BDL GUS

Ryc. 72. Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej w 2022 r.

Źródło: Opracowanie UWMW na podstawie BDL GUS

Istotnym elementem rozwoju zasobów infrastrukturalnych sieci wodno-kanalizacyjnej jest zachowanie rozwoju infrastruktury wodociągowej powiązanej z rozwojem sieci odprowadzającej ścieki komunalne. W Małopolsce nadal więcej osób korzysta z sieci wodociągowej. Sieć kanalizacyjna w 77% pokrywa sieć wodociągową. Południowa część województwa jest bardziej wyposażona w infrastrukturę kanalizacyjną, ale też jest to obszar, gdzie dostęp do sieci wodociągowej ma od 20 do 60% mieszkańców, w nielicznych gminach jest on wyższy. Należy jednak zwrócić uwagę, że w niektórych miejscowościach w dalszym ciągu korzysta się z indywidualnych studni wodnych. W części północnej województwa większość gmin zapewniła dostęp do infrastruktury sieci wodociągowej znaczącej liczbie mieszkańców, nadal jednak nie dokonano w pełni zabezpieczenia w dostępie do odprowadzania ścieków. Budowa sieci kanalizacyjnej jest znacznie bardziej kosztowna niż sieci wodociągowej. Wiąże się także z budową lub rozbudową oczyszczalni ścieków. Na niektórych obszarach koszty inwestycyjne w sieć kanalizacyjną zwiększa zróżnicowanie terenu czy budowa sieci poza zwartymi układami wsi czy miast.

Ze względu na znaczący koszt dotyczący inwestycji wodno-kanalizacyjnych, działania te były dofinansowywane z RPO WM na lata 2014–2020. Środki w ramach działania 5.3 mogły być przeznaczone na projekty realizowane według różnych typów inwestycji, takich jak: budowa, rozbudowa, przebudowa oczyszczalni ścieków, budowa, rozbudowa, przebudowa instalacji do zaopatrywania w wodę, kanalizacji sanitarnej lub projekty kompleksowe, a więc: budowa kanalizacji i wodociągów, budowa oczyszczalni ścieków i instalacji kanalizacyjnej, budowa sieci kanalizacyjnej i wodociągowej.

Do końca 2022 roku zakończono realizację 66 projektów na kwotę: 488 mln zł, wkład UE ponad 251 mln zł (wartości narastająco od początku realizacji RPO WM 2014–2020). Efekty realizacji tych projektów są następujące:

- Liczba wybudowanych oczyszczalni ścieków komunalnych – 7 szt.
- Liczba przebudowanych oczyszczalni ścieków komunalnych – 20 szt.
- Długość wybudowanej kanalizacji sanitarnej – 477,78 km
- Długość przebudowanej kanalizacji sanitarnej – 0,93 km
- Długość wybudowanej sieci wodociągowej – 189,85 km
- Długość przebudowanej sieci wodociągowej – 27,08 km.

6. INFRASTRUKTURA I TRANSPORT

6.1. INFRASTRUKTURA DROGOWA I DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA

Długość dróg publicznych w Małopolsce w 2022 roku wyniosła 26 720,7 km (BDL GUS), a ich gęstość to 2,1 km/km² (przy średniej dla Polski wynoszącej 1,4 km/km²). Autostrady i drogi ekspresowe w województwie małopolskim to 203,0 km długości, a ich gęstość wyniosła 13,4 km/km² i jest niższa od średniej dla Polski – 14,6. Długość dróg krajowych zwiększyła się w stosunku do 2017 roku o 1,4 km; wojewódzkich o 42,4 km; powiatowych o ponad 46 km. Natomiast znacznie wzrosła długość dróg gminnych – o ponad 735 km. Należy jednak pamiętać, że zgodnie z ustawą o drogach publicznych w określonych przypadkach może dojść do pozbawienia drogi dotychczasowej kategorii, np. w przypadku, gdy odcinek drogi krajowej zastąpiony nowym odcinkiem drogi ekspresowej, staje się drogą wojewódzką (w 2021 roku dotyczyło to odcinka od węzła Szczepanowice do węzła Widoma o dł. 15,5 km).

Tab. 22. Drogi publiczne w Małopolsce

Kategorie dróg	Długość (km)					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Krajowe	1 097,9	1 097,9	1 098,8	1 100,3	1 098,3	1 099,3
Wojewódzkie	1 413,6	1 414,2	1 427,1	1 432,7	1 450,4	1 456,0
Powiatowe	6 508,5	6 533,2	6 540,7	6 543,6	6 559,9	6 554,9
Gminne	16 875,1	16 799,5	17 177,1	17 062,2	17 372,3	17 610,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

W Małopolsce prowadzonych było szereg inwestycji, które przyczyniły się do poprawy jakości i spójności ciągów komunikacyjnych, lepszego komfortu i bezpieczeństwa jazdy, dostępności komunikacyjnej regionów i subregionów oraz ograniczenia uciążliwości komunikacyjnej. Część prac prowadzona jest nadal, zwłaszcza w ciągu drogi ekspresowej S7, zarówno w kierunku Zakopanego jak i Warszawy.

Odcinek drogi ekspresowej S7 od granicy województwa świętokrzyskiego z małopolskim do Krakowa liczy łącznie 55 km i został podzielony na cztery odcinki realizacyjne: Moczydło – Miechów, Miechów – Szczepanowice, Szczepanowice – Widoma oraz Widoma – Kraków (z włączeniem do węzła Kraków Nowa Huta). Odcinek Szczepanowice – Widoma został oddany do użytku w październiku 2021 r., a Miechów – granica województwa świętokrzyskiego we wrześniu 2023 r. Ostateczne zakończenie prac zaplanowano na 2024 rok.

Równocześnie prowadzono prace na S7 w kierunku południowym przebudowując kolejne odcinki. Jesienią 2019 roku oddano do użytku 7-kilometrowy fragment Skomielna Biała – Rabka Zdrój. Od czerwca 2020 roku trwa budowa dwujezdniowego odcinka z Rdzawki do Nowego Targu. W 2022 roku został oddany do użytkowania tunel pod górą Luboń Mały, w ciągu odcinka Lubień – Rabka Zdrój, co znacząco przyspieszyło czas podróży na Podhale (średnio o ok. 25 minut). Do realizacji pozostanie jednojezdniowy 12 km odcinek Szaflary – Zakopane.

Budowa Północnej Obwodnicy Krakowa w ciągu drogi ekspresowej S52 to kolejna znacząca inwestycja dla regionu. Na koniec 2022 roku stan zaawansowania prac wynosił 52% (GDDKiA). Inwestycja będzie miała długość 12,3 km i dwie jezdnie z trzema pasami ruchu na każdej z nich. Węzły drogowe połączą ją z istniejącym układem komunikacyjnym i zamkną obwodnicę Krakowa od strony północnej.

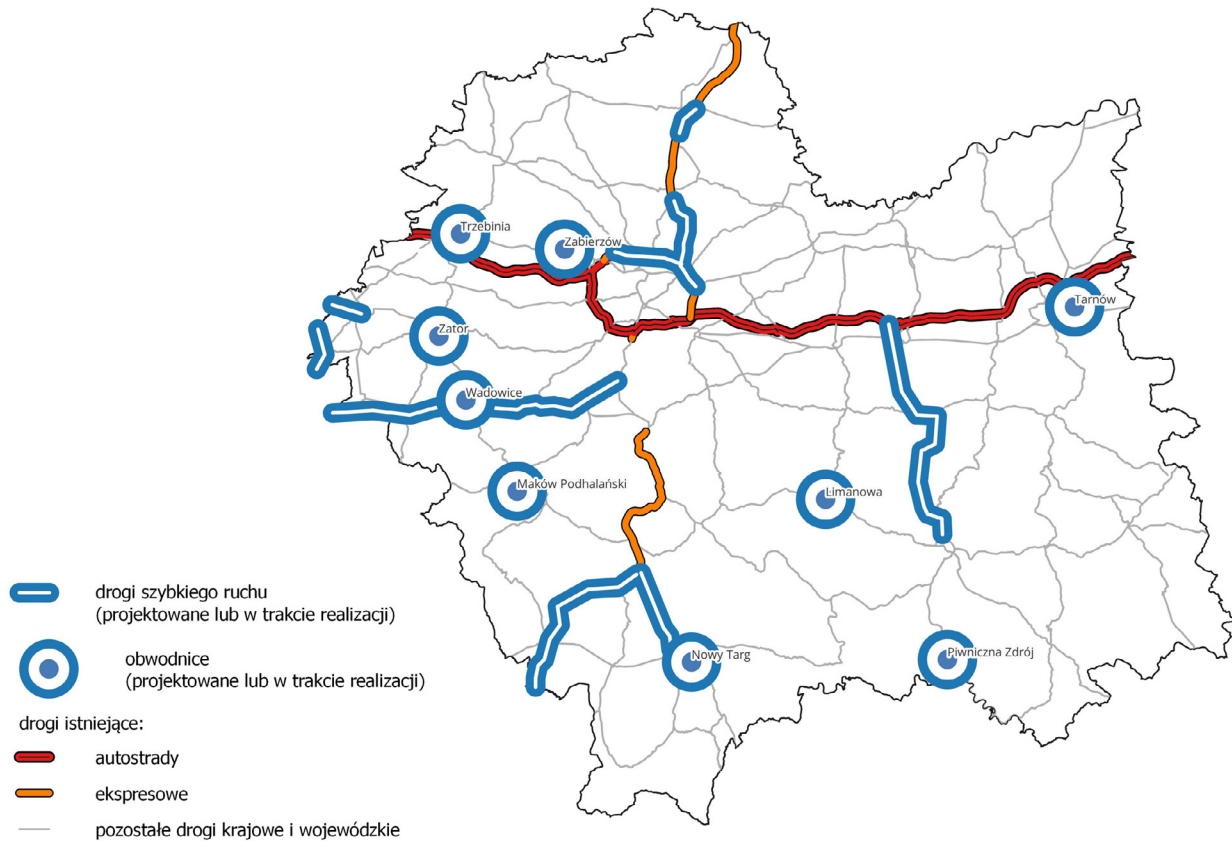
W 2022 roku rozpoczęto budowę 9 km odcinka obwodnicy Oświęcimia, przebiegającego od DK44 do węzła Oświęcim. Poprzez węzeł Oświęcim nowa trasa zyska połączenie z drogą ekspresową S1.

Kolejne inwestycje rozpoczęte w 2022 roku to zachodnia obwodnica Brzeska (element drogi DK75), obwodnica Chęlmca na DK28. W 2022 roku rozpoczęto również prace dokumentacyjne dotyczące obwodnic w ciągu drogi DK28: Makowa Podhalańskiego, Limanowej, Wadowic oraz drogi DK79 Chrzanowa i Trzebini, a także rozbudowy DK94 od Zedermana do Jerzmanowic.

Ważnymi inwestycjami drogowymi zakończonymi w Małopolsce są również:

- węzeł autostradowy Niepołomice łączący A4 z drogą wojewódzką nr 964 zarówno od strony Krakowa, jak i Tarnowa;
- węzeł Modlnica na DK94, do ronda ze zjazdem na Giebułtów;
- wykonanie dodatkowego pasa ruchu na prawej jezdni autostrady A4 od węzła Kraków Południe do wiaduktu w ciągu ul. Kąpielowej.

Ryc. 73. Stan budowy dróg objętych zarządem GDDKiA w Małopolsce

Źródło: GDDKiA (<https://www.gov.pl/web/gddkia/mapa-stanu-budowy-drog3>)

Realizacja zadań drogowych na poziomie wojewódzkim dotyczyła zarówno modernizacji dróg, ale także budowy obwodnic, przebudowy skrzyżowań, wyposażenia dróg w elementy poprawy bezpieczeństwa ruchu, budowę tras rowerowych i ciągów pieszo-rowerowych. Inwestycje prowadzone były dzięki pozyskiwanym środkom unijnym rozdysponowywanym w ramach RPO WM 2014–2020. Do końca września 2023 roku zrealizowano łącznie 56 inwestycji infrastruktury drogowej o wartości całkowitej 1 mld 168,7 mln zł i kwocie dofinansowania 847,9 mln zł.

Wśród zadań zrealizowanych są m.in:

- budowa połączenia DW 780 (ul. Księcia Józefa w Krakowie) z południową obwodnicą Krakowa – Węzeł Mirowski;
- obwodnica Oświęcimia (od ronda ul. Chemików i ul. Fabrycznej w Oświęcimiu do DW nr 933 w m. Bobrek),
- obwodnica Miechowa, Skawiny (etap II), Skały, Gdowa (II etap), Babic, Tuchowa, Zatora, Podolsza;
- rozbudowa dróg wojewódzkich: 984 Lisia Góra – Nowa Jastrzębka, 973 Borusowa – Tarnów odc. Tarnów – Żabno, 968 Lubień – Zabrzeż-Etap I i II, 971 w m. Krynica-Zdrój, 948 Oświęcim – Kęty, 949 Brzeszcze – Osiek, 977 Gorlice – Granica Państwa, 969 Nowy Targ – Stary Sącz;
- obwodnica Waksmund-Ostrowsko-Łopuszna ułatwiająca dojazd do Nowego Sącza, przenosząca ruch ciężarowy z dotychczasowych szlaków komunikacyjnych Podhala;
- budowa drogi do Strefy Aktywności Gospodarczej w Wolbromiu.

Znaczącą inwestycją była zakończona w grudniu 2020 roku budowa mostu na Wiśle w miejscowości Borusowa (DW 973). Most zastąpił dotychczas działającą przeprawę promową i usprawnił dojazd dla mieszkańców regionu tarnowskiego w kierunku Kielc, a dalej – Warszawy. Całkowity koszt inwestycji wyniósł 53 mln zł z czego z czego prawie 23,6 mln zł pochodziło ze środków UE pozyskanych w ramach RPO WM 2014–2020.

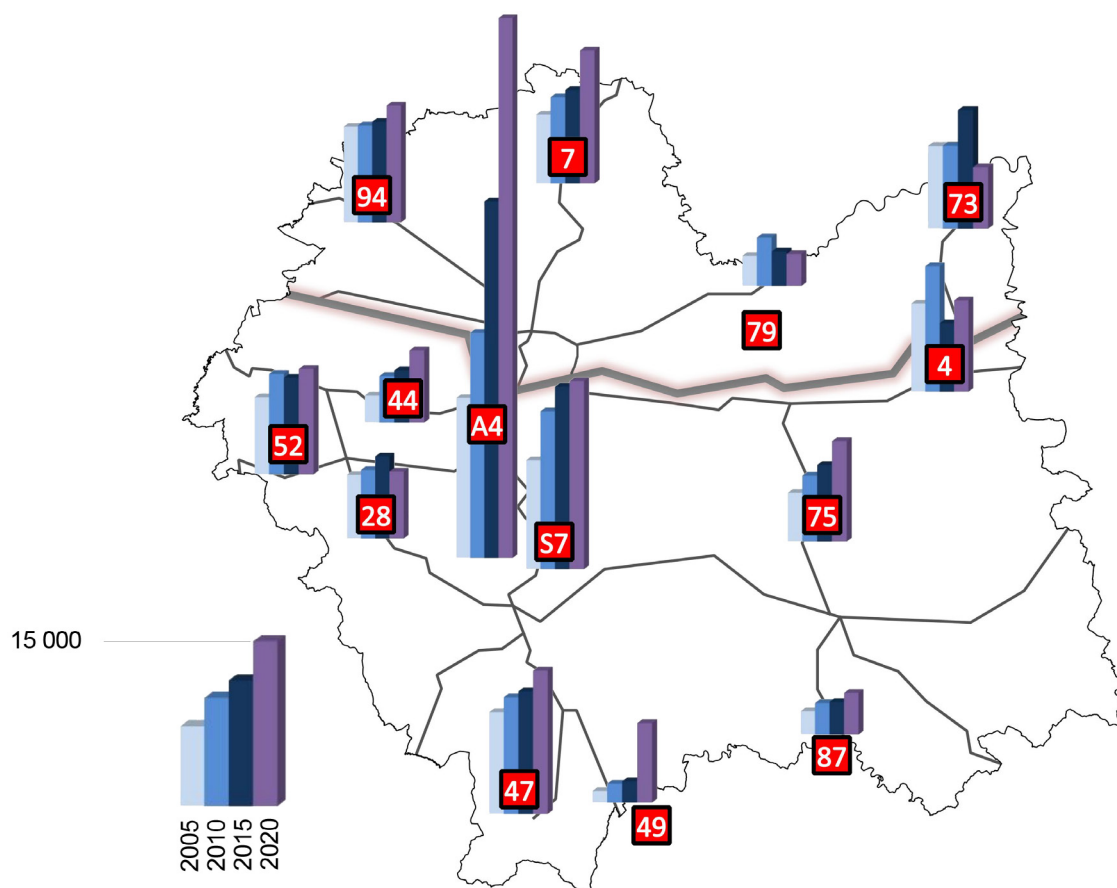
Kolejna przeprawa mostowa uruchomiona została na rzece Dunajec w miejscowości Dębno (pow. nowotarski). Oprócz budowy mostu inwestycja obejmuje m.in. rozbudowę drogi wojewódzkiej DW 969 na odcinkach inwestycji mostowych, budowę nowego mostu na potoku Szlembarskim, budowę ścieżek rowerowych. Wartość projektu to 33,9 mln zł, z czego ze środków RPO WM 2014–2020 28,7 mln.

Na terenie powiatu tarnowskiego powstaje połączenie węzła autostrady A4 z SAG w Tarnowie. Głównym kosztem inwestycji jest 815-metrowy most nad Dunajcem pomiędzy Ostrowem i Kępą Bogumiłową. Most będzie największą przeprawą rzeczną w Małopolsce.

W marcu 2022 roku Zarząd Województwa Małopolskiego uchwalił przyjęcie do realizacji „Planu Rozwoju Sieci Dróg Wojewódzkich w Małopolsce do 2030 roku”, Dokument ten jest analizą istniejącego układu sieci dróg administrowanego przez Zarząd Dróg Wojewódzkich w Krakowie, a także zawiera kierunki modernizacji i rozbudowy małopolskiej sieci dróg wojewódzkich do 2030 roku.

W latach 2015–2020 znacząco zmieniło się natężenie ruchu na głównych drogach regionu. W dalszym ciągu drogi o dużym znaczeniu to główne osie transportowe oraz drogi doprowadzające do autostrady A4. Tylko w przypadku dwóch dróg widoczne jest malejące znaczenie dla ruchu drogowego. Są to: DK 79 oraz DK 73. Część ruchu transportowego o charakterze ponadwojewódzkim dotychczas odbywającego się na tych drogach przeniosła się na autostradę w kierunku Rzeszowa. Zmiany wskaźnika średniego dobowego ruchu rocznego ukazuje wzrost lub spadek znaczenia poszczególnych odcinków dróg.

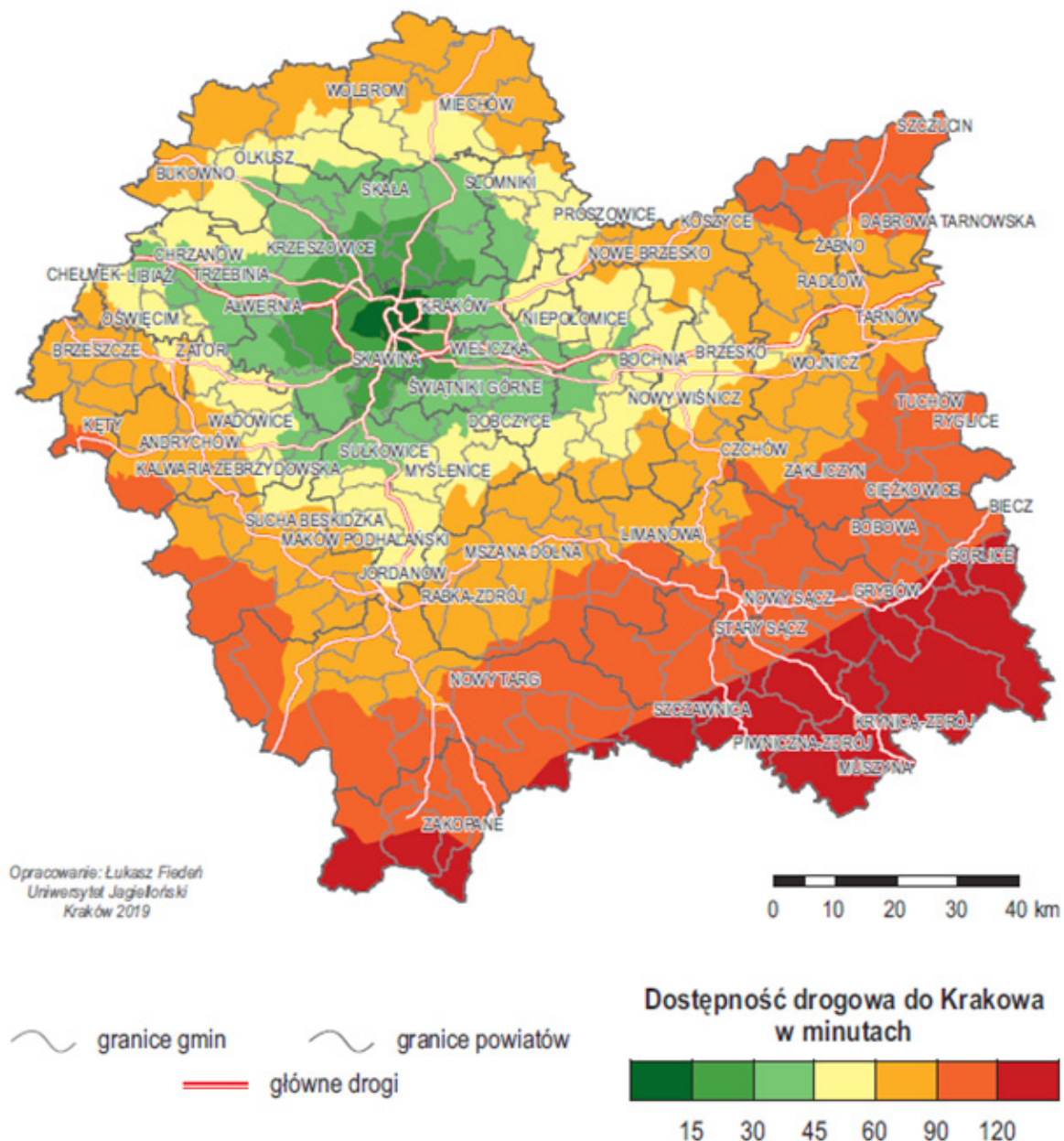
Ryc. 74. Średni dobowy ruch roczny na drogach krajowych w województwie małopolskim w latach 2005–2020

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych GDDKiA

Ważnym elementem dla rozwoju województwa jest dostępność komunikacyjna, która dla poruszających się samochodami najlepsza jest w obszarze metropolitalnym Krakowa. Gminy tego obszaru są dobrze skomunikowane z miastem centralnym, co stwarza dobre perspektywy rozwoju zarówno pod względem gospodarczym, jak i jakości życia. Dobry dojazd do Krakowa z niemal całego obszaru województwa zajmuje mniej niż 120 minut. Czas dojazdu do Krakowa w więcej niż 2 godziny odbywa się z gmin z południowych części powiatów gorlickiego i nowosądeckiego oraz tatrzańskiego.

Ryc. 75. Dostępność czasowa Krakowa w komunikacji samochodowej w roku 2019

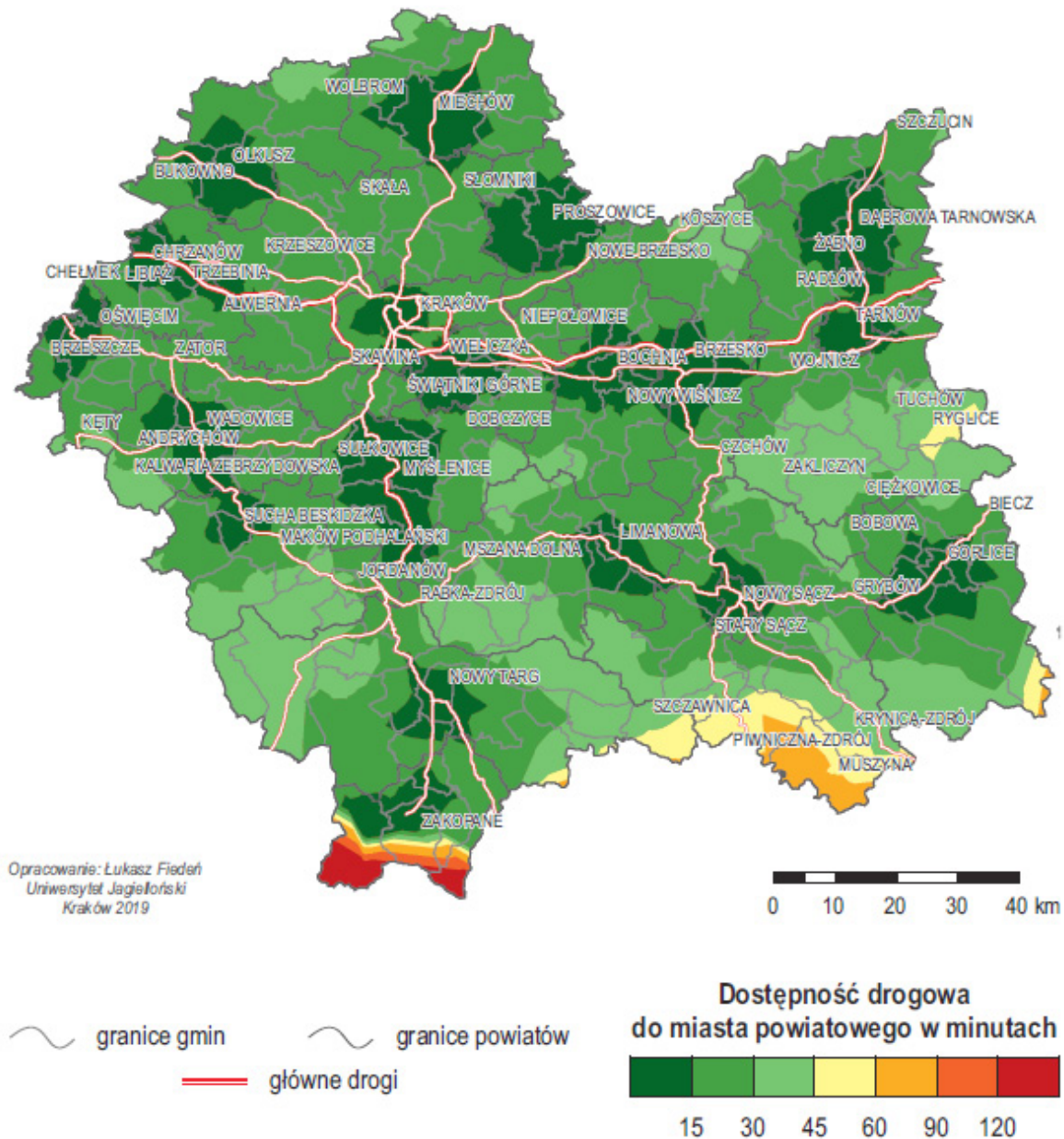
Źródło: Badania Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego¹⁷

Znaczącą rolę z punktu poziomu życia mieszkańców odgrywa dostępność do miasta powiatowego, zwłaszcza w obszarach peryferyjnych, gdzie rola miast jest duża w zapewnianiu

¹⁷ Relacje przestrzenne i dostępność komunikacyjna – województwo małopolskie, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków, 2019.

usług administracyjnych, zdrowotnych, edukacyjnych i innych. Dostępność ta jest w województwie małopolskim bardzo dobra. Jedynie w górskich obszarach powiatu tatrzańskiego oraz z gmin Muszyna i Piwniczna Zdrój dostępność drogowa jest gorsza.

Ryc. 76. Dostępność drogowa do miasta powiatowego w województwie małopolskim

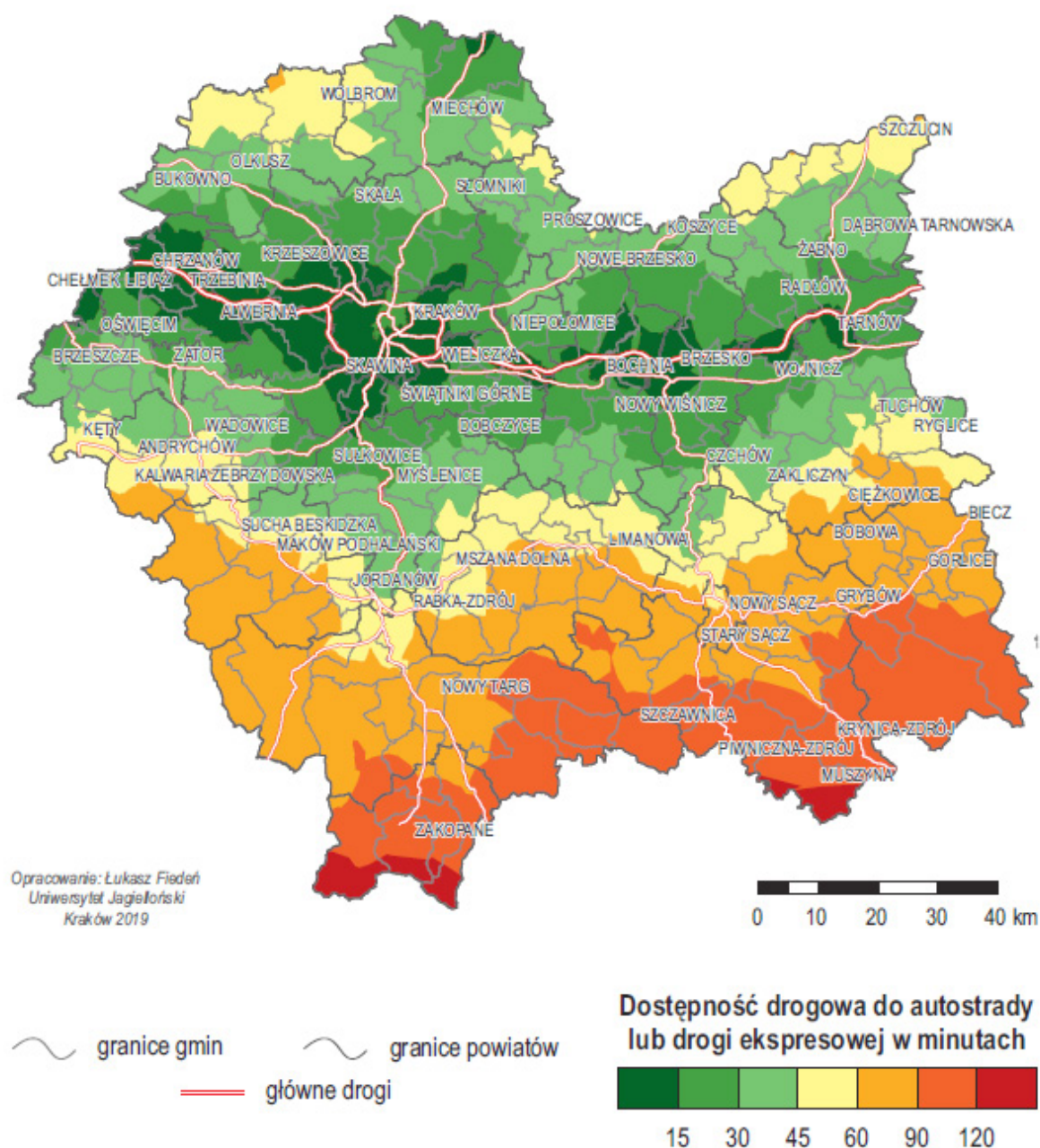

Źródło: Badania Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego¹⁷

Gęsta sieć drogowa jest także mocno skorelowana z siecią osadniczą, a opisana dostępność komunikacyjna i prognozowane czasy dojazdu wpływają na decyzje bytowe mieszkańców. Częstym rozwiązaniem jest pozostawanie w dotychczasowym miejscu zamieszkania i codzienne dojeżdżanie do pracy do większych ośrodków miejskich.

Dostępność do głównych dróg regionu (krajowych i wojewódzkich) najlepsza jest z gmin położonych w ciągu komunikacyjnym autostrady A4 (kierunek wschód-zachód). Im dalej na południe w rozkładzie równoleżnikowym to dostępność ta się pogarsza. Najślabszą dostępnością cechują się powiaty: gorlicki i nowosądecki. W przypadku tatrzańskiego i nowotarskiego dotychczasowa słaba dostępność drogowa uległa poprawie dzięki otwarciu w listopadzie 2022 r. tunelu w ciągu drogi S7.

Ryc. 77. Dostępność drogowa do węzła autostrady lub drogi ekspresowej

Źródło: Badania Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego¹⁷

6.2. INFRASTRUKTURA I TRANSPORT KOLEJOWY ORAZ AUTOBUSOWY

W Małopolsce długość eksploatowanych linii kolejowych od wielu lat nie ulega zmianie i wynosi 1 080 km (2022 rok). Ponad 84% wszystkich linii jest zelektryfikowane, a 44% sieci kolejowej stanowią linie dwutorowe. Wśród linii dominuje główna oś o kierunku wschód-zachód (międzynarodowa linia nr E-30 Drezno – Kijów). Dobrą dostępnością do kolei charakteryzuje się zachodnia część województwa, natomiast powiaty: dąbrowski, myślenicki, proszowicki są całkowicie pozbawione dostępu do linii kolejowych.

W 2023 roku w powiecie wadowickim oddano do użytkowania nową linię kolejową o numerze 621. Jest to półkilometrowy odcinek będący łącznicą kolejową między liniami nr 97 i 117. Dzięki pominięciu stacji Kalwaria Zebrzydowska Lanckorona wyeliminowano konieczność zmiany kierunku jazdy i w efekcie skrócono czas jazdy pociągami z Krakowa do Bielska-Białej o prawie 15 minut.

Tab. 23. Sieć kolejowa w Małopolsce w 2022 roku

Długość linii kolejowych oraz rodzaje sieci	
Zelektryfikowane [km]	912,00
Niezelektryfikowane [km]	168,00
Jednotorowe [km]	597,00
Dwutorowe [km]	483,00
Gęstość sieci w km/100km ²	7,12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Infrastruktura kolejowa w regionie z uwagi na stan techniczny linii, powoduje znaczne ograniczenia w transporcie, ponad połowa sieci kolejowej Małopolski pozwala na osiągnięcie maksymalnych prędkości do 80 km/h.

Tab. 24. Udział torów linii kolejowych wg dopuszczalnych prędkości w 2022 r w województwie małopolskim (%)

Dopuszczalne prędkości	Vmax > 160	120 < Vmax ≤ 160	80 < Vmax ≤ 120	60 < Vmax ≤ 80	Vmax ≤ 60
Udział w łącznej długości sieci	0,00	15,35	26,44	24,72	33,48

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Sprawozdanie z funkcjonowania rynku transportu kolejowego 2022¹⁸

Organizatorem kolejowego publicznego transportu zbiorowego w Małopolsce na poziomie wojewódzkim, podmiejskim i miejskim jest Województwo Małopolskie. W celu przedstawienia mobilności mieszkańców danego regionu z wykorzystaniem transportu kolejowego wylicza się wskaźnik wykorzystania kolei liczony jako iloraz liczby pasażerów i liczby mieszkańców w województwie. W 2022 r. wskaźnik ten liczony dla kolei w Polsce wyniósł 9,1 co oznacza, że statystyczny mieszkaniec naszego kraju wykonał 9,1 podróży pociągiem w ciągu roku. W 2021 roku wartość ta wyniosła 6,4. W województwie małopolskim wskaźnik ten wynosił od 2019 roku: 4,7, a w 2022 roku: 6,1. Największą dynamikę wzrostu liczby pasażerów w 2022 roku w stosunku do 2019 uzyskało województwo podkarpackie (73,2%) a następnie małopolskie (64,4%).

W 2022 roku spółka Koleje Małopolskie obsłużyła 7,1 mln osób, a liczba uruchomionych pociągów tej kolei wyniosła 68,1 tys., w 2021 roku było to 45 tys¹⁸.

Tab. 25. Parametry przewozów pasażerskich w Małopolsce w latach 2019–2022

	2019	2020	2021	2022
Wskaźnik wykorzystania kolei	4,7	2,9	3,8	6,1
Liczba pasażerów [mln osób]	16	10	12,8	21,0
Liczba pasażerów Kolei Małopolskich [mln osób]	6,5	3,9	4,4	7,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Sprawozdanie z funkcjonowania rynku transportu kolejowego 2022¹⁸

Operatorami przewozów na poziomie wojewódzkim, podmiejskim i miejskim Małopolski są spółki: POLREGIO, Koleje Małopolskie, Koleje Śląskie. Linie obsługiwane przez POLREGIO to przede wszystkim: Kraków – Zakopane, Kraków – Krynica Zdrój, Kraków – Katowice. Spółka Koleje Małopolskie obsługuje przede wszystkim linię Wieliczka Rynek Kopalnia – Kraków Lotnisko, Kraków – Tarnów, Kraków – Sędziszów.

¹⁸ Sprawozdanie z funkcjonowania rynku transportu kolejowego 2022, Urząd Transportu Kolejowego, 2023.

Tab. 26. Pasażerowie obsłużeni w Małopolsce z podziałem na przewoźników kolejowych w 2015, 2018, 2021, 2022 roku.

Udział pasażerów w ogólnej liczbie przewożonych w Małopolsce (%)	2015	2018	2021	2022
Polregio	75,93	40,99	48,14	53,2
Koleje Małopolskie	21,58	57,34	48,35	43,0
Koleje Śląskie	2,45	1,68	3,51	3,8

Źródło: Opracowanie na podstawie danych UMWM

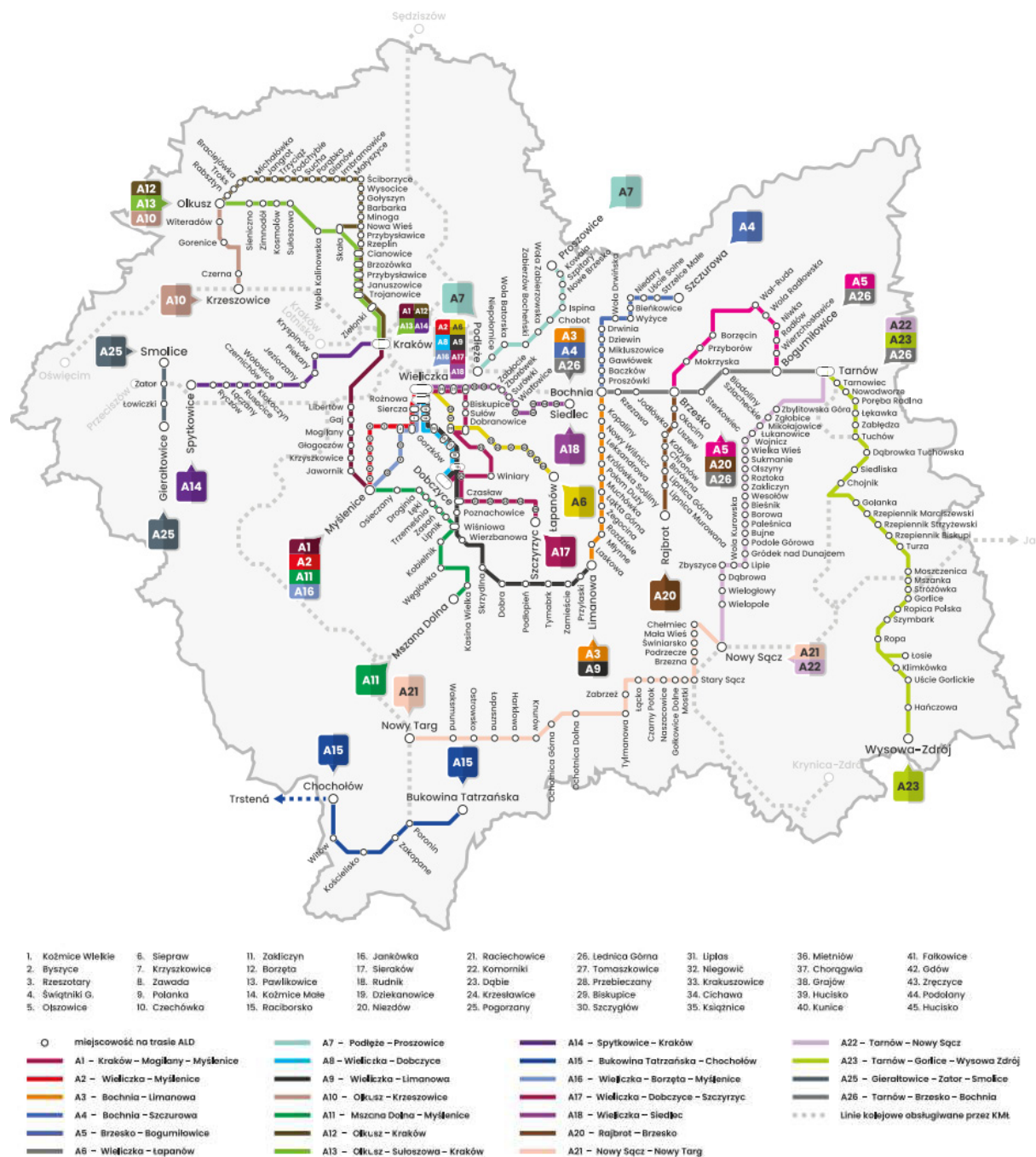
Tab. 27. Liczba par pociągów na poszczególnych liniach w Małopolsce z podziałem na przewoźników kolejowych – roczny rozkład jazdy 2022.

Operator	Linia komunikacyjna	Liczba par pociągów
Polregio	Katowice – Sędziszów	9
	Kraków – Kielce	8
	Rzeszów – Katowice	13
	Kraków – Krynica	19,5
	Jasło – Gorlice	1
	Kraków – Zakopane	22
	Sucha Beskidzka – Żywiec	2
	Kraków - Bielsko-Biała	8
	Kraków – Katowice	12
	Kraków-Trzebinia-Oświęcim/Olkusz	14
Koleje Małopolskie	SKA1 Wieliczka Rynek Kopalnia - Kraków Lotnisko	32
	SKA2 Kraków – Sędziszów	14
	SKA3 Kraków – Tarnów	17,5
	Kraków – Nowy Sącz	2,5
	Kraków – Zakopane	2
	Kraków/Krynica – Jasło	5
	Kraków – Trzebinia – Oświęcim	11
	Kraków – Skawina – Przeciszów	19
	Muszyna – Poprad	2
Koleje Śląskie	Katowice – Oświęcim	32
	Katowice – Kraków	4
	Katowice – Zakopane	2,5

Źródło: Opracowanie na podstawie danych UMWM

Oprócz połączeń kolejowych, w Małopolsce funkcjonują Autobusowe Linie Dowozowe służące skomunikowaniu miejscowości nie znajdujących się bezpośrednio przy liniach kolejowych z pociągami uruchamianymi przez Koleje Małopolskie sp. z o.o. lub służące skomunikowaniu z ważnymi ośrodkami lokalnymi. Do końca sierpnia funkcjonowało 25 takich linii.

Ryc. 78. Schemat Autobusowych Linii Dozwozowych w Małopolsce – sierpień 2023

Źródło: Opracowanie na podstawie danych UMWM

W latach 2017–2022 prowadzone były prace modernizacyjne na wielu odcinkach linii kolejowych w Małopolsce. Modernizowano także dworce kolejowe oraz rozbudowywano ich zaplecze w postaci parkingów. M.in. prowadzono prace polegające na przebudowie i budowie dworców kolejowych Doliny Popradu oraz przebudowie dworca kolejowego w Zakopanem.

Prace prowadzone były w ramach pozyskanych środków z programów krajowych i regionalnych. Są to między innymi:

- prace na linii kolejowej E 30 na odcinku Kraków Główny Towarowy – Rudzice wraz z dobudową torów linii aglomeracyjnej (środki w ramach Instrumentu „Łącząc Europę” – Connecting Europe Facility – CEF);
- prace na liniach kolejowych nr 97, 98, 99 na odcinku Skawina – Sucha Beskidzka – Chałbówka – Zakopane (środki w ramach Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko – POLIS);

–rewitalizacja linii kolejowej nr 117 odc. Kalwaria Zebrzydzka Lanckorona – Wadowice – granica województwa (środki w ramach RPO WM).

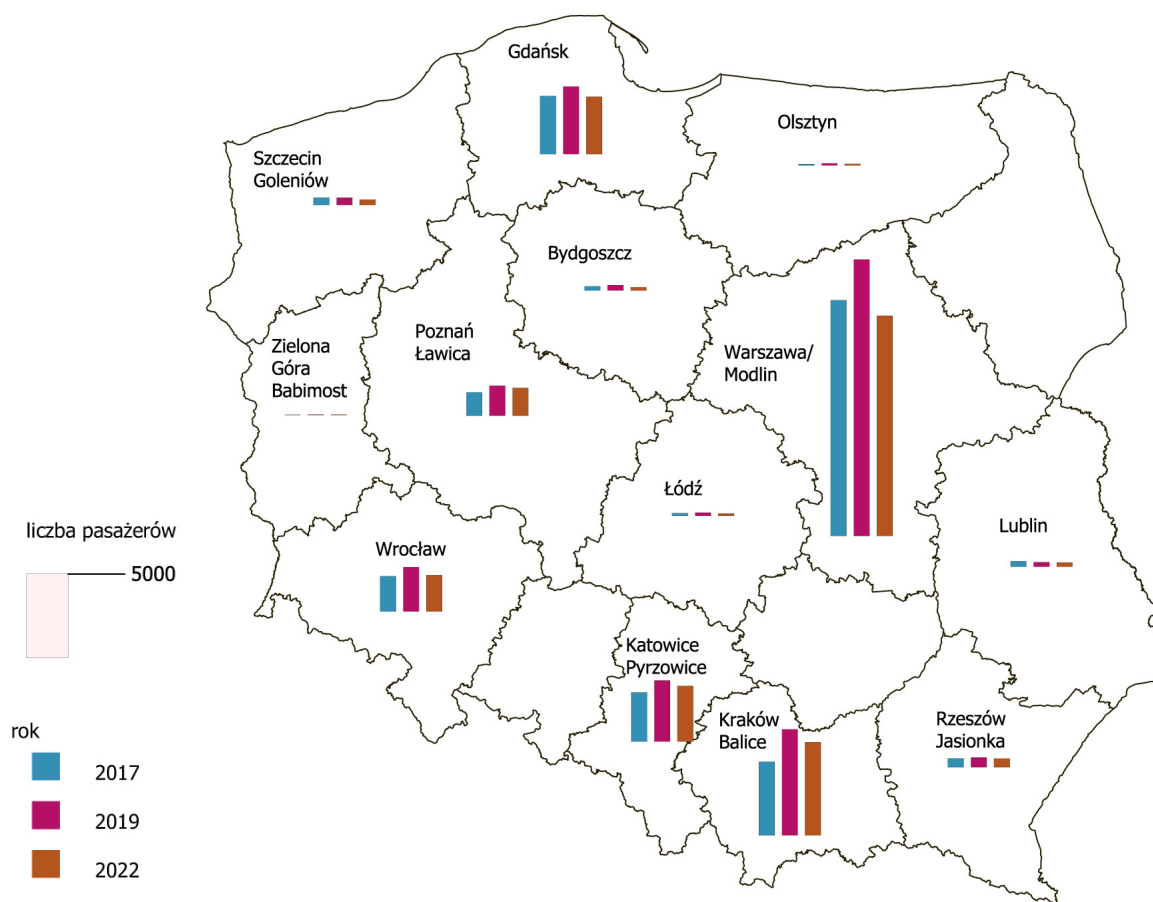
Inwestycją wspierającą rozwój przewozów kolejowych w Małopolsce była budowa i wyposażenie zaplecza technicznego do obsługi taboru kolejowego regionalnych przewoźników, zwłaszcza Kolei Małopolskich. Obiekt powstał na terenie stacji Kraków Główny KGA (dawniej Kraków Towarowy).

W ramach Programu Uzupełniania Lokalnej i Regionalnej Infrastruktury Kolejowej „Kolej Plus” zaplanowano trzy inwestycje na terenie województwa małopolskiego oraz jedną łączącą Małopolskę z województwem podkarpackim. Zaplanowano zaprojektowanie nowej linii kolejowej Kraków – Myślenice, budowę linii Kraków – Niepołomice na odcinku Podłęże – Niepołomice oraz łącznicę na odcinku Borowa Górka – Pieczyńska (linia Kraków – Olkusz) omijającą stację Jaworzno Szczakowa (dotychczasowy przebieg trasy Kraków – Olkusz).

6.3. INFRASTRUKTURA I TRANSPORT LOTNICZY

Międzynarodowy Port Lotniczy im. Jana Pawła II Kraków-Balice jest drugim w Polsce lotniskiem po warszawskim Lotnisku im. Chopina, zarówno pod względem liczby odprawianych pasażerów, jak i liczby operacji lotniczych. W 2022 roku liczba obsłużonych pasażerów wyniosła 7 386,0 tys. (BDL GUS). To wciąż nie jest wyższy wynik od najwyższego osiągniętego w 2019 roku, kiedy obsłużono rekordowo wysoką liczbę osób – 8 402,9 tys. Jednak należy pamiętać, że w roku 2022 były jeszcze odczuwalne skutki obostrzeń związanych z pandemią COVID-19, a także problemy wywołane wojną w Ukrainie. Mimo to z informacji spółki Międzynarodowy Port Lotniczy wynika że cel, czyli odbudowa siatki połączeń, a co za tym idzie aktywizacja ruchu pasażerskiego do stanu sprzed pandemii, został w 2022 roku osiągnięty.

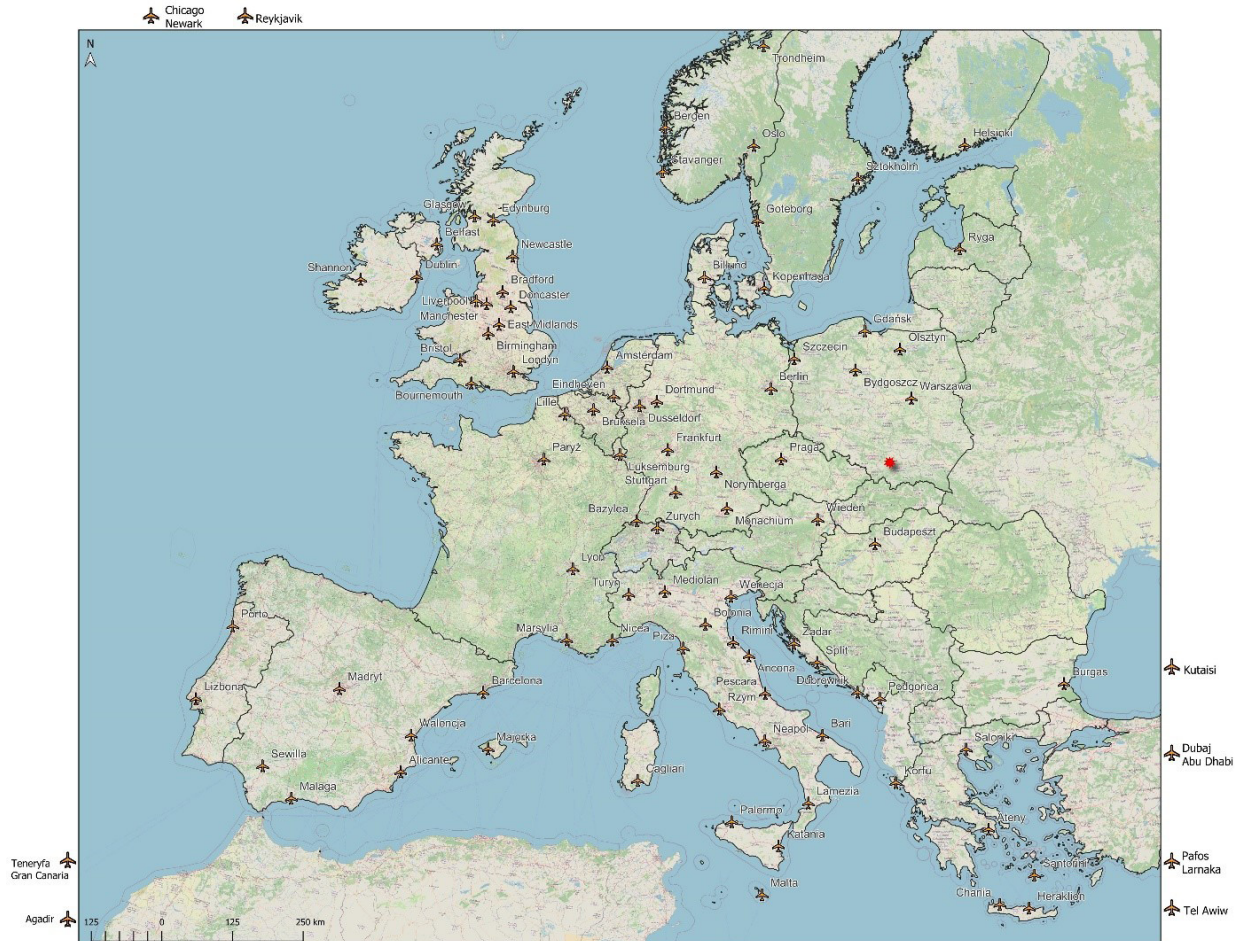
Ryc. 79. Liczba obsłużonych pasażerów na polskich lotniskach w latach: 2017, 2019, 2022

Źródło: Opracowanie na podstawie danych BDL GUS

Najpopularniejsze kierunki lotów z/do Krakowa to: Londyn, Oslo i Warszawa. Biorąc pod uwagę popularność poszczególnych państw, pasażerowie najczęściej korzystali z lotów do: Wielkiej Brytanii, Niemiec, Włoch i Norwegii. Port lotniczy Kraków-Balice oferował w letnim rozkładzie lotów 2022 roku 143 bezpośrednie połączenia z miastami Europy, Ameryki Płn. Azji, Afryki.

Ryc. 80. Rejsy regularne prowadzone z portu lotniczego Kraków Balice – lato 2022

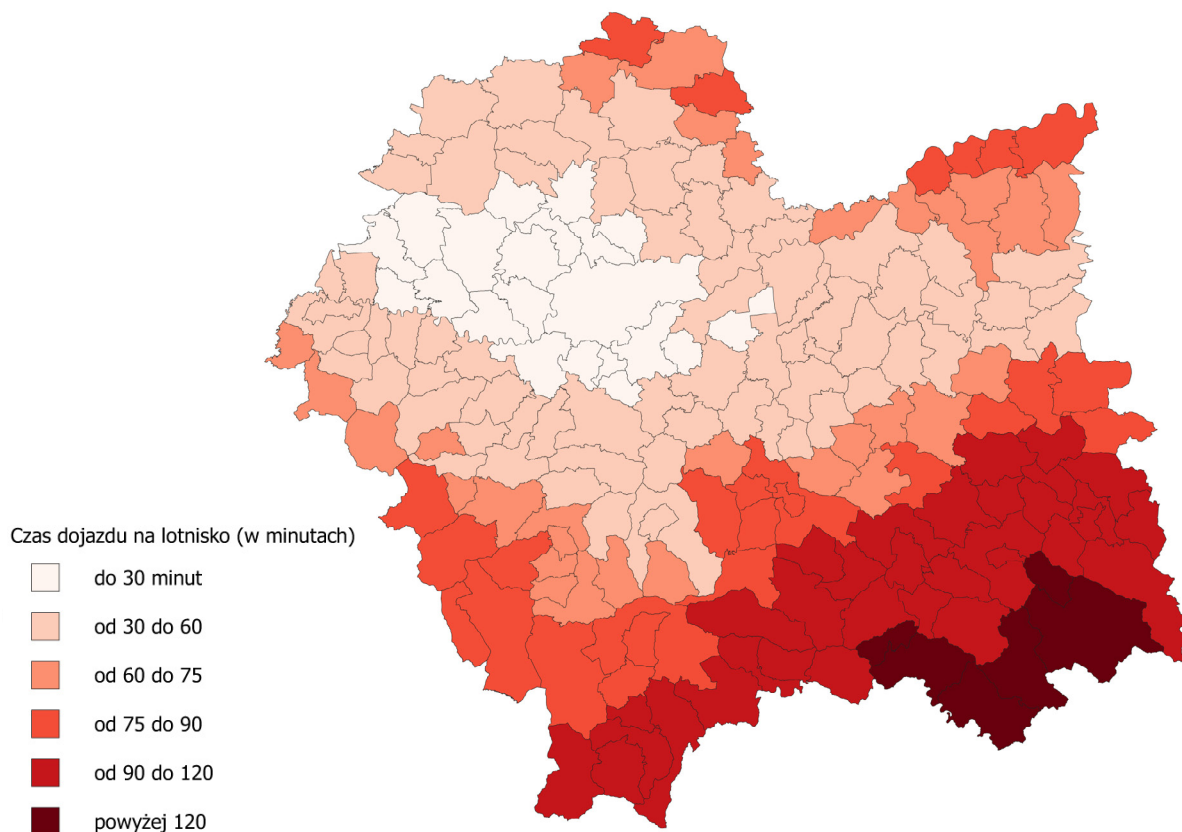

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Kraków Airport¹⁹

W ostatnich latach przeprowadzono działania zmierzające do rozbudowy lotniska w Bali-cach. Dotyczą one rozbudowy płyty postojowej dla samolotów (docelowo powstanie 15 stanowisk postojowych dla statków powietrznych kodu C) oraz rozpoczęto starania o rozpoczęcie prac budowy nowej drogi startowej. Jest ona niezbędna zarówno dla strony cywilnej jak i wojskowej i pozwoli na utrzymanie ciągłości operacyjnej lotniska. Obecnie dokonywane są niezbędne rozstrzygnięcia formalno-prawne, w tym wydanie ostatecznej decyzji środowiskowej dla tej inwestycji.

Port lotniczy Kraków Balice położony jest zaledwie 11 km na zachód od centrum Krakowa. Jest on skomunikowany poprzez sieć dróg (autostrada A4, drogi wojewódzkie), a także połączenie kolejowe z centrum Krakowa. Czas dojazdu samochodem do lotniska Balice z gmin Małopolski przedstawia rycina 71.

¹⁹ <https://www.krakowairport.pl/pl/pasazer/loty/polaczenia/rozklad-rejsow-regularnych>.

Ryc. 81. Czas dojazdu (min) z gmin Małopolski do portu lotniczego w Balicach w 2019 roku

Źródło: Badania Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego: Relacje przestrzenne i dostępność komunikacyjna – województwo małopolskie¹⁷

6.4. INFRASTRUKTURA I TRANSPORT WODNY

W Małopolsce jedyną rzeką spełniającą jakiekolwiek parametry żeglowności jest Wisła. Droga wodna wytyczona jest na odcinku Oświęcim – Kraków z założeniem transportu węgla. Obecnie możliwe jest tylko poruszanie się barek do przewozu piasku o maksymalnej ładowności 1 tys. ton.

Początek żeglowności rzeki zaczyna się w miejscu ujścia Przemszy i tam znajduje się tzw. kilometr zerowy Wisły. Na drodze wodnej do Krakowa i w obrębie miasta znajduje się obecnie sześć stopni piętrzących tworzących tzw. Kaskadę Górnej Wisły: Dwory, Smolice, Łączany, Kościuszków, Dąbie i Przewóz. To właśnie dzięki tym regulacjom rzeka spełnia warunki żeglugowe umożliwiające przemieszczanie się jednostek pływających o ładowności do 1000 ton. Fragment trasy wodnej na Wiśle poprowadzony jest poprzez kanał żeglugowy boczny, tzw. kanał lateralny. Jest to kanał na odcinku Łączany – Skawina o długości 15,7 km położony równolegle do Wisły. Został wybudowany w celu doprowadzania wody do elektrowni w Skawinie oraz do poruszania się statków, których nośność wynosiła maksymalnie 600 ton. Obecnie kanał Łączany – Skawina jest bardzo wąski i mocno zarośnięty roślinnością przybrzeżną. Według rozporządzenia Rady Ministrów z 2002 r. ws. klasyfikacji śródlądowych dróg wodnych została mu przydzielona II klasa.

W 2022 roku pojawiła się propozycja Ministerstwa Infrastruktury budowy Kanału Śląskiego łączącego Odrę z Wisłą, przez co powstałaby nowa droga transportowa łącząca Górnośląski Okręg Przemysłowy i Rybnicki Okręg Węglowy z Krakowem. Kanał miałby się łączyć z Wisłą w okolicach Oświęcimia, a z Odrą w rejonie Kędzierzyna-Koźla. Projekt budowy Kanału Śląskiego jest znany od wielu lat. Wskazuje się, że jego budowa przyczyniłaby się do wykorzystania potencjału śródlądowego transportu wodnego na południu Polski. Jednakże prowadzone są analizy zysków i strat, które wskażą opłacalność tej inwestycji, a także coraz częściej brane są pod uwagę argumenty pozaekonomiczne, głównie ekologiczne takie jak poziom wody, zakłócenia szlaków komunikacyjnych zwierząt, wylesienie terenu, konsekwencje przyrodnicze związane z budową zapór oraz charakterem liniowym inwestycji.

6.5. TRASY ROWEROWE

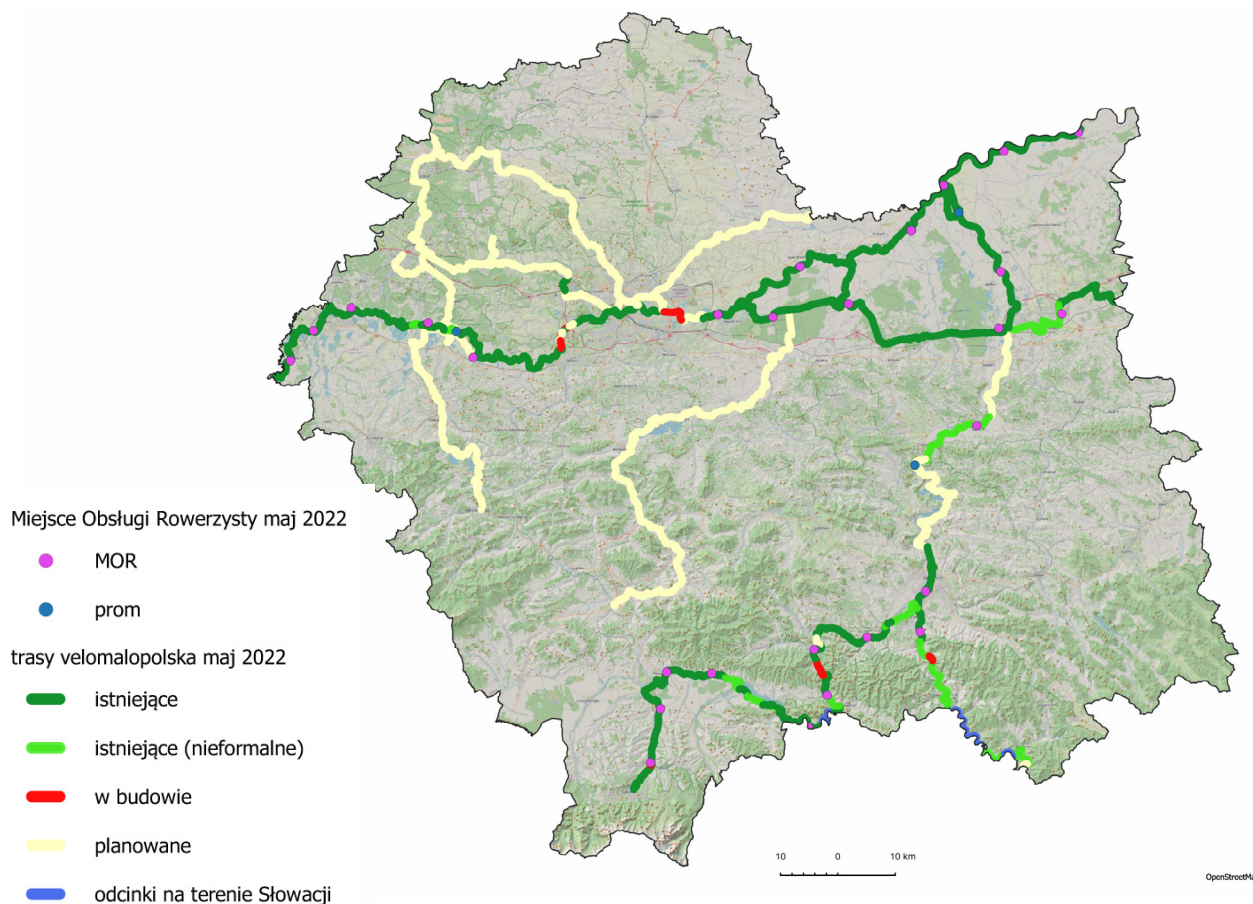
W rejonie prowadzony jest największy projekt budowy długodystansowych tras rowerowych o nazwie VeloMałopolska – Zintegrowana Sieć Tras Rowerowych w Województwie Małopolskim. Docelowo będzie można skorzystać z prawie 1000 kilometrów oznakowanych tras, które połączą najciekawsze turystycznie i przyrodniczo miejsca w regionie.

Projekt zakłada budowę ośmiu tras rowerowych, których przebieg będzie poprowadzony przez najbardziej ciekawe przyrodniczo i kulturowo obszary Małopolski. Są to trasy:

- Wiśłana Trasa Rowerowa – WTR,
- VeloDunajec,
- VeloMetropolis (małopolski odcinek trasy EuroVelo 4),
- VeloNatura (małopolski odcinek trasy EuroVelo 11),
- VeloSkawa,
- VeloRaba,
- VeloPrądnik,
- VeloRudawa.

Do końca 2021 roku oddano do użytku 472 km zaplanowanych tras oraz wybudowano 27 Miejsc Obsługi Rowerzystów (MOR). Realizacja projektu dotyczyła głównie inwestycji na trasach: Wiśłana Trasa Rowerowa, VeloDunajec, VeloMetropolis i VeloNatura. Pozostałe trasy są w różnych fazach przygotowania: prace projektowe, opracowywanie dokumentacji i pozyskiwanie pozwoleń budowlanych, uzgodnienia z Wodami Polskimi, wycinki drzew itp. W kwietniu 2022 ogłoszono przetarg na opracowanie dokumentacji projektowej wraz z pozyskaniem pozwoleń na budowę odcinka trasy VeloRaba (VR) Mszana Dolna – Kasinka Mała.

Ryc. 82. Trasy rowerowe VELOMALOPOLSKA zrealizowane i planowane w województwie małopolskim

Źródło: ZDW w Krakowie

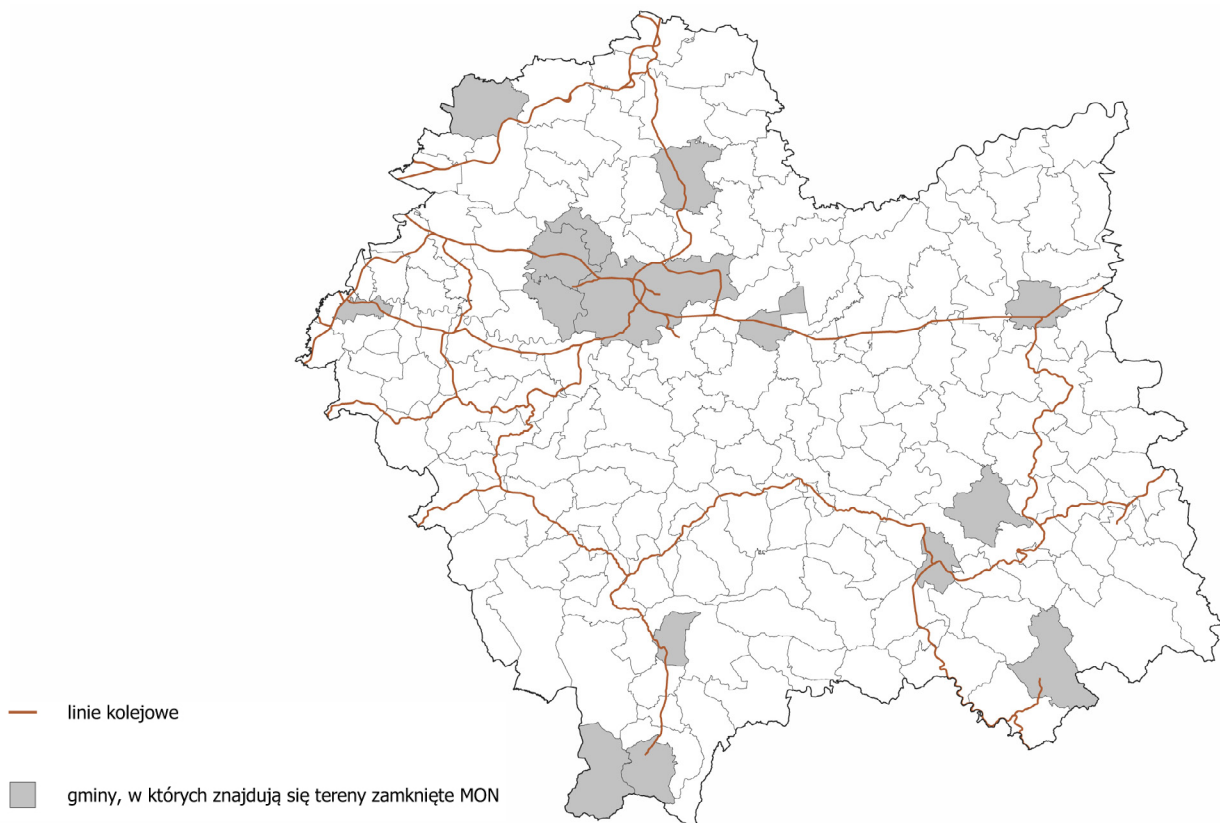
7. TERENY ZAMKNIĘTE

Tereny zamknięte są istotnymi obszarami dla bezpieczeństwa i obronności kraju. Są to m.in. porty wojenne, lotniska wojskowe, czy niektóre obiekty komunikacyjne w tym tereny kolejowe.

Wykaz terenów, jakie uznaje się za tereny zamknięte określa Minister Obrony Narodowej w drodze rozporządzenia opublikowanego w Dziennikach Urzędowych MON. Najnowszą opublikowaną jest Decyzja Nr 7/MON z dnia 17 lutego 2023 r. w sprawie ustalenia terenów zamkniętych w resorcie obrony narodowej. Tereny zamknięte wyznacza się dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania systemów obrony kraju, w tym w zakresie wykorzystania infrastruktury drogowej, kolejowej i lotniczej na potrzeby przewozów wojskowych.

W załączniku do Decyzji MON wskazane są nieruchomości gruntowe stanowiące tereny zamknięte. Granice tych terenów, wymienionych w załączniku do decyzji, określone są granicami działek ewidencyjnych, ujawnionych w ewidencji gruntów i budynków. W województwie małopolskim wojskowe działki ewidencyjne określone jako tereny zamknięte zlokalizowane są na terenie 15 gmin – dane na marzec 2023 r.

Ryc. 83. Gminy, na których obszarze znajdują się obszary terenów zamkniętych

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie Decyzji nr 80/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 8 czerwca 2022 r. w sprawie ustalenia terenów zamkniętych w resorcie obrony narodowej²⁰

Na podstawie decyzji nr 3 Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 24 marca 2014 r. (z późn. zm.) w sprawie ustalenia terenów, przez które przebiegają linie kolejowe, jako terenów zamkniętych, wyznaczono w województwie małopolskim kolejowe tereny zamknięte w ciągu linii kolejowych i terenach przyległych. Część obszarów, na których znajduje się infrastruktura kolejowa służy do obsługi terenów przemysłowych i nie stanowi w myśl przepisów kolejowych terenów zamkniętych.

²⁰ <https://www.dz.urz.mon.gov.pl/dziennik/pozycja/decyzja-92-decyzja-nr-80mon-z-dnia-8-czerwca-2022-r-w-sprawie-ustalenia-terenow-zamknietych-w-resorcie-obrony-narodowej/>.

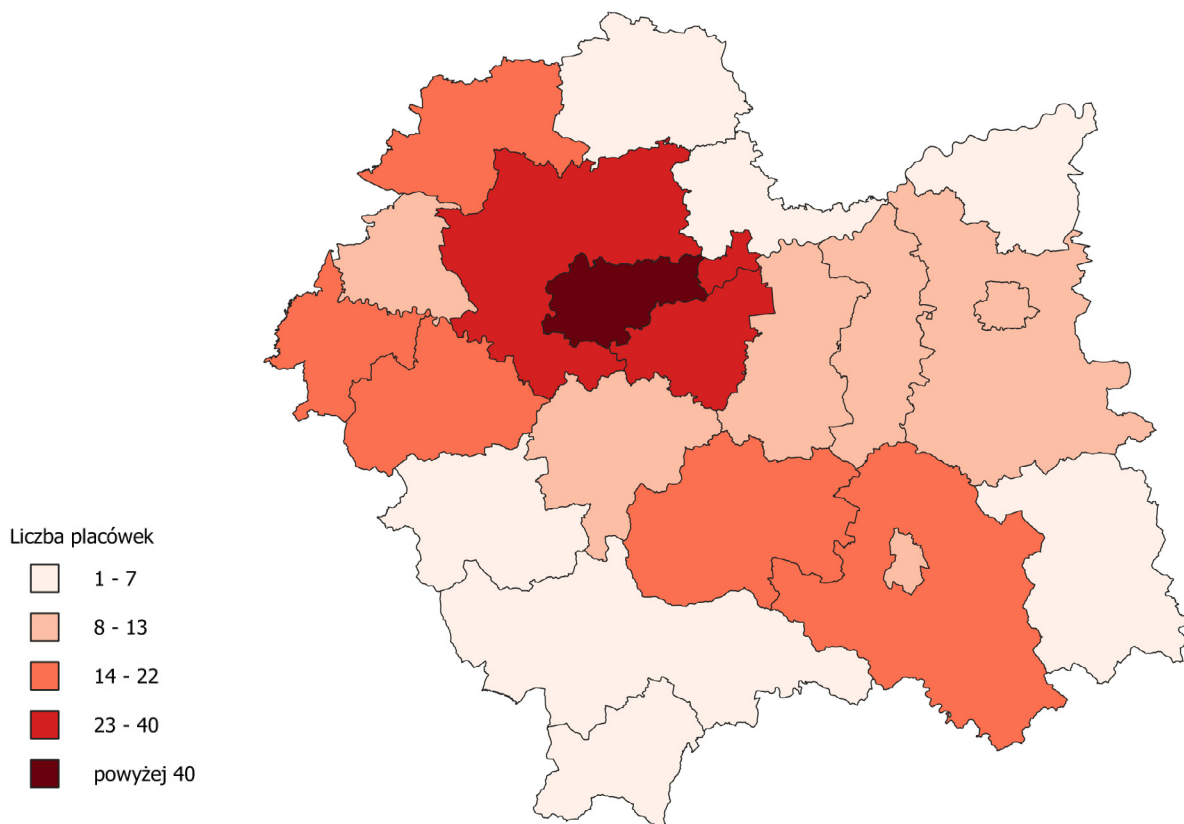
8. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

8.1. ŻŁOBKI I PRZEDSZKOLA

W 2022 roku w Małopolsce liczba dzieci do 3 roku życia wynosiła 99,4 tys. Spośród tej grupy dzieci do żłobków i klubów dziecięcych uczęszczało 16,8 tys. (16,9%), z czego 81% to dzieci w miastach.

W latach 2017–2022 obserwuje się w województwie znaczący wzrost placówek opieki nad dziećmi do lat 3. W 2022 roku było ich 566 (478 żłobków i 88 klubów dziecięcych) i odnotowano wzrost od 2017 roku o 236 obiekty. W 2017 roku na 1000 dzieci przypadało 99 miejsc, a w 2022 były to 204 miejsca. W każdym powiecie województwa małopolskiego działała przynajmniej jedna placówka opieki nad dziećmi w wieku do lat 3. Najwięcej takich placówek zlokalizowanych było w Krakowie – 277, a następnie w powiecie wielickim – 40, krakowskim – 35. Najmniej takich placówek było w powiecie tatrzańskim – 1 i dąbrowskim – 2.

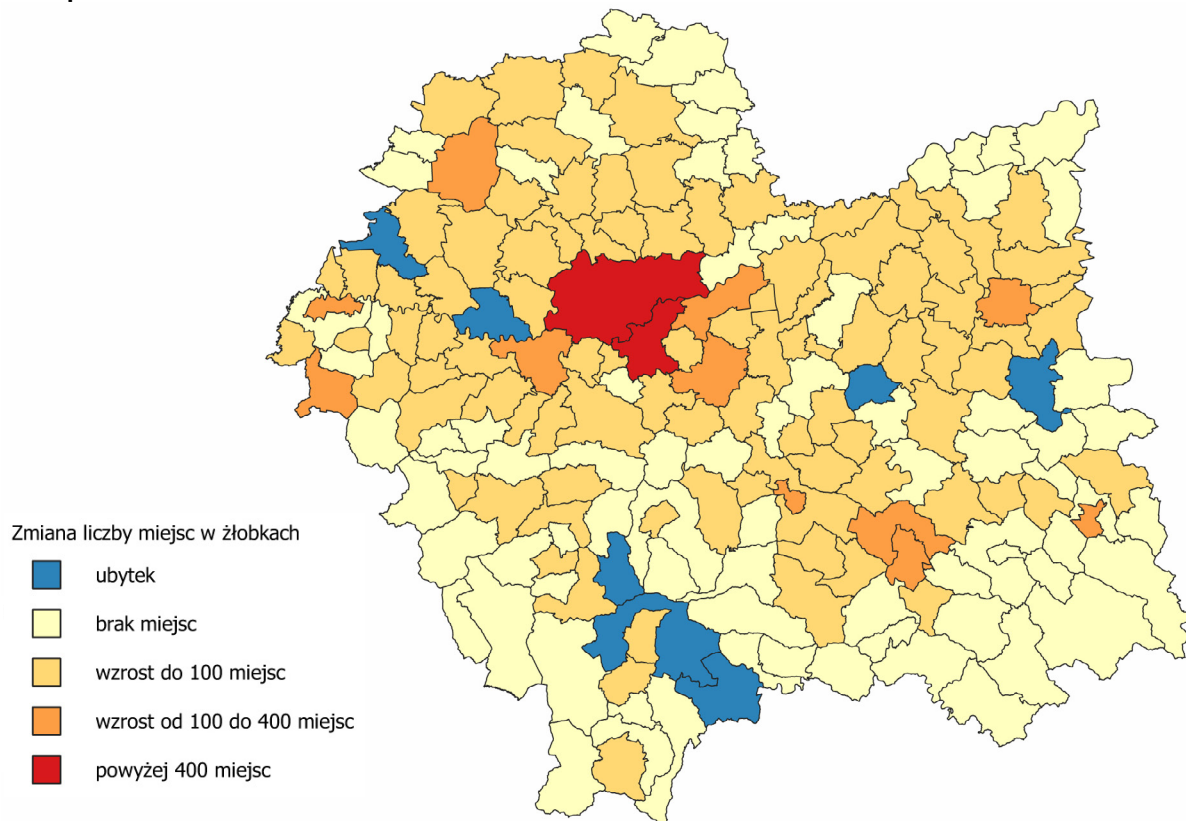
Ryc. 84. Liczba placówek opieki nad dziećmi do lat 3 w powiatach Małopolski w 2022 roku

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

W 2022 roku ponad 70 gmin nadal nie posiadało placówek opieki nad dziećmi do lat 3, w nielicznych gminach placówki takie zlikwidowano, a w pozostałych, zwłaszcza w gminach miejsko-wiejskich nastąpił wzrost liczby miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych (w stosunku do roku 2017). Oprócz Krakowa, gdzie wzrost wyniósł ponad 4 tys., duża zmiana nastąpiła w gminie Wieliczka (ponad 400). Spośród gmin wiejskich wyróżnia się Gdów, gdzie w opisywanych latach wystąpił wzrost o 137 miejsc.

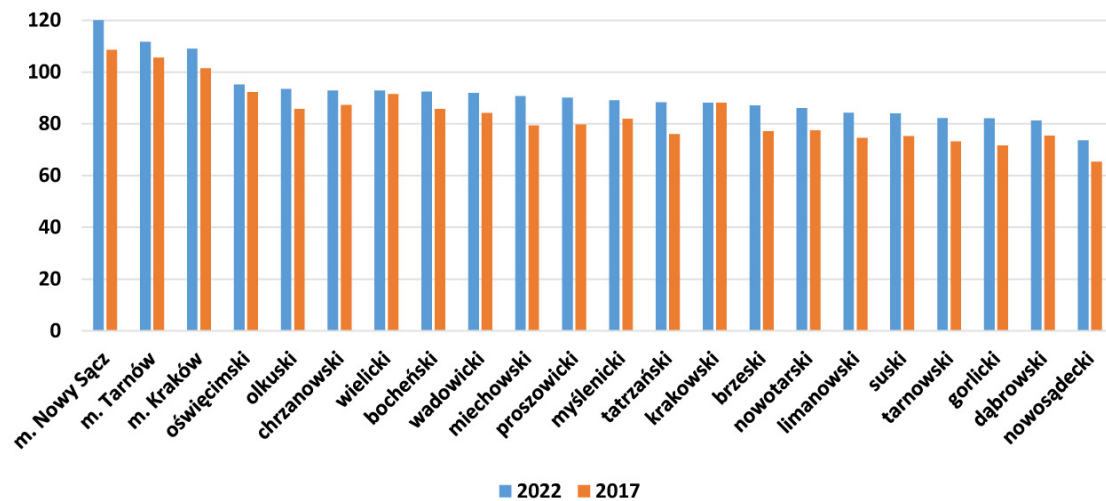
Ryc. 85. Zmiana liczby miejsc w żłobkach (łącznie z oddziałami i klubami dziecięcymi) w gminach Małopolski w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

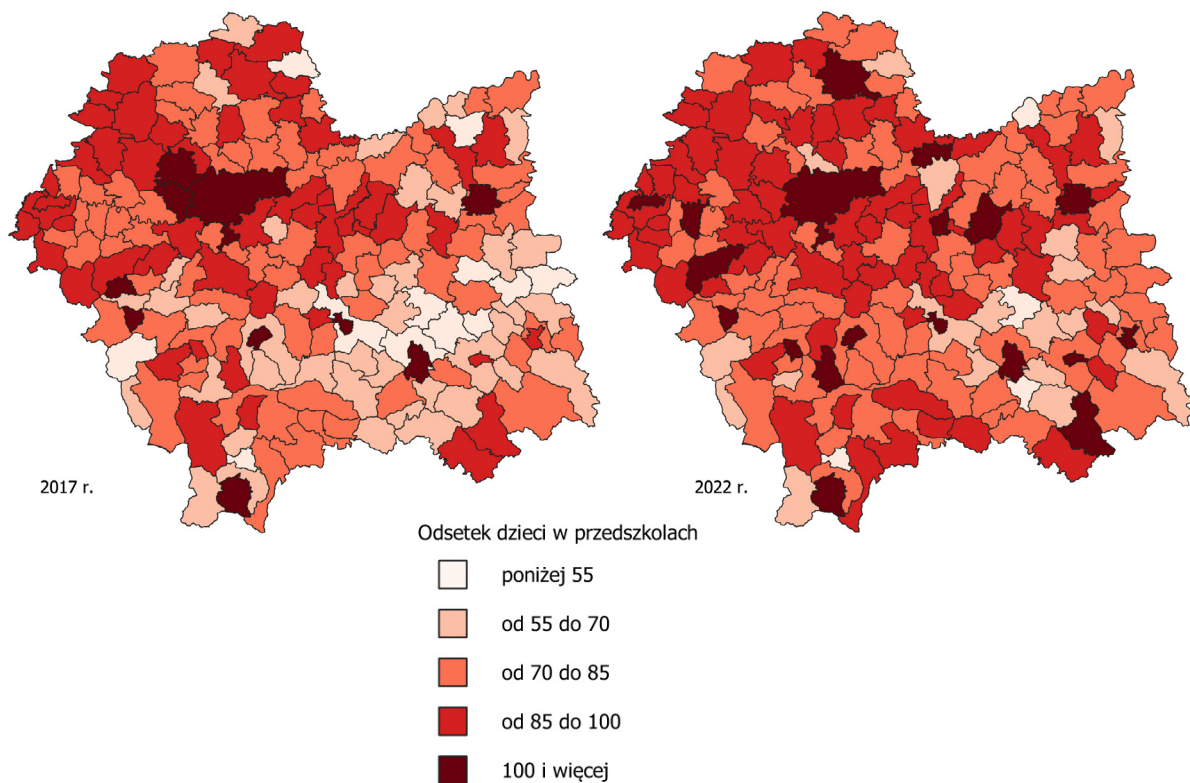
W województwie małopolskim w roku 2022/23 funkcjonowało 2434 (BDL GUS) placówek wychowania przedszkolnego, do których uczęszczało 153 tys. dzieci w wieku 3-6 lat. Jako placówki wychowania przedszkolnego liczone są placówki przeznaczone dla dzieci w wieku od lat 3 do rozpoczęcia przez nie nauki w szkole podstawowej, zapewniające dzieciom opiekę oraz mające na celu przygotowanie ich do nauki w szkole (BDL GUS). Są to więc: przedszkola, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne. W ciągu ostatnich lat obserwuje się wzrost liczby placówek oraz wzrost liczby dzieci objętych opieką przedszkolną. W 2022 roku prawie 93% dzieci w wieku 3-5 lat objęte było opieką przedszkolną. W stosunku do roku 2017 jest to wzrost o 7 pp. Oprócz miast: Nowego Sącza, Tarnowa, Krakowa największy wzrost liczby dzieci objętych opieką przedszkolną nastąpił w powiatach: tatrzańskim, miechowskim, proszowickim, gorlickim. W miastach: Nowy Sącz, Kraków i Tarnów odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym przekraczał 100%. Wynika to z udziału w wychowaniu przedszkolnym w placówkach tych miast dzieci dowożonych z miejscowości ościennych.

Ryc. 86. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (ogółem dzieci w wieku 3-5 lat) w latach 2017 i 2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 87. Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2017 i 2022 roku

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

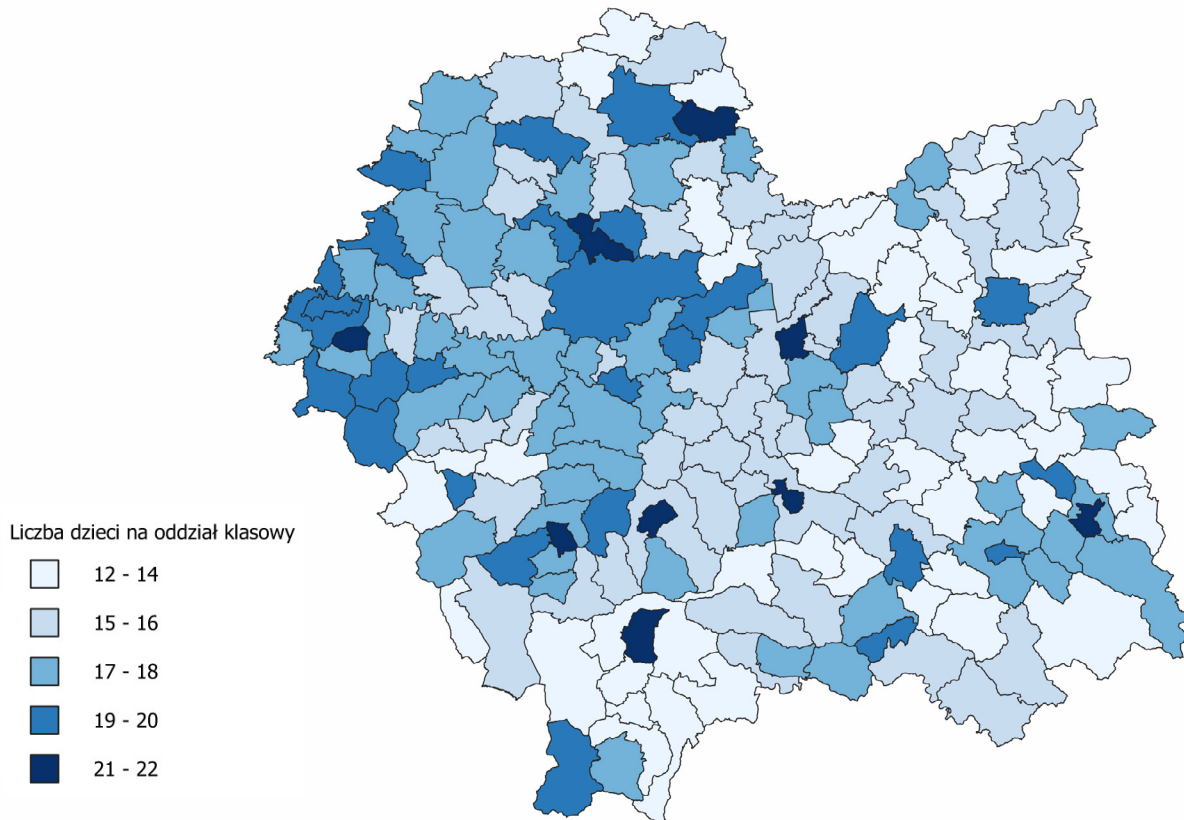
Poprawia się znacząco infrastruktura dla wychowania przedszkolnego, a także zmienia się sposób funkcjonowania rodzin, które posyłają dzieci do przedszkoli. Można też zauważyć obszary województwa (zwłaszcza dużych miast oraz gmin o dodatnim przyroście naturalnym), gdzie problem z dostępnością do placówek może narastać.

8.2. SZKOLNICTWO PODSTAWOWE I PONADPODSTAWOWE

W czerwcu 2022 w Małopolsce funkcjonowało 1514 szkół podstawowych, 161 szkół branżowych I i II stopnia, 350 liceów (ogólnokształcących i artystycznych) i techników. Łącznie w województwie działało prawie 2,4 tys. szkół na różnych szczeblach edukacji. W szkołach podstawowych uczyło się 290 tys. dzieci, branżowych 21 tys., liceach i technikach 121 tys.

Średnio w województwie, w szkole podstawowej (bez klas w szkołach specjalnych), na jeden oddział przypadało 17 dzieci. Zróżnicowanie w gminach jest duże, w 18 liczba ta wynosiła 20 i więcej, a w szkołach czterech gmin jedynie 12. Są to klasy szkół gmin: Olesno, Uście Gorlickie, Cieżkowice, Radłów.

Ryc. 88. Średnia liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w szkołach podstawowych w 2021 roku

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

8.3. SZKOLNICTWO WYŻSZE

W roku akademickim 2022/2023 w 27 małopolskich uczelniach kształciło się 144,2 tys. osób (w tym 8,7 tys. cudzoziemców). Małopolska była drugim, po mazowieckim, województwem pod względem liczby kształconych studentów w Polsce. Jednak w ostatnich latach utrzymuje się tendencja ogólnopolska spadku liczby studentów. W 2021 roku w stosunku do 2017 kształciło się na małopolskich uczelniach o 10,5 tys. mniej studentów.

Tab. 28. Wskaźnik liczby studentów na 10 tys. mieszkańców (2021 r.)

województwo	liczba studentów ogółem	uczelnie publiczne	uczelnie niepubliczne
dolnośląskie	116 342	79 790	36 552
kujawsko-pomorskie	54 136	32 818	21 318
lubelskie	67 334	45 906	21 428
lubuskie	12 284	11 671	613
łódzkie	71 038	49 336	21 702
małopolskie	147 256	116 981	30 275
mazowieckie	254 654	140 922	113 732
opolskie	21 016	15 985	5 031
podkarpackie	45 379	34 160	11 219
podlaskie	28 856	24 104	4 752
pomorskie	86 915	52 965	33 950
śląskie	115 701	75 499	40 202
świętokrzyskie	19 759	14 154	5 605
warmińsko-mazurskie	23 733	19 579	4 154
wielkopolskie	115 381	79 240	36 141
zachodniopomorskie	36 254	29 128	7 126
Polska	1 216 038	822 238	393 800

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS

Szkolnictwo wyższe w województwie małopolskim koncentruje się w Krakowie, studenci kształcili się również w: Nowym Sączu, Tarnowie, Nowym Targu i Oświęcimiu. Najwięcej studentów kształciło się na uczelniach publicznych (80,5%), z czego 34 tys. na Uniwersytecie Jagiellońskim, 18,5 tys. na Akademii Górniczo-Hutniczej. Spośród uczelni niepublicznych najczęściej wybierana była Krakowska Akademia – 8,4 tys., a więc 30% ogółu studentów studiujących na uczelniach niepublicznych Małopolski. Ze względu na kierunek studiów najczęściej osób wybierało kierunki zaliczane do grupy Biznes, administracja i prawo – 19,5%. Następnie dużym zainteresowaniem cieszyły się kierunki z grupy: Technika, przemysł i budownictwo – 18,1%, a także: Nauki społeczne, dziennikarstwo i informacja – 16,0%.

Według stanu w dniu 31 grudnia 2022 r. w małopolskich uczelniach studiowało 8,7 tys. cudzoziemców planujących studiować w Polsce przynajmniej jeden rok akademicki. Ich udział w ogólnej liczbie studentów wynosił 6,1%. Według kraju pochodzenia największą grupą byli studenci z Ukrainy – 57,0% studentów z zagranicy, następnie z Białorusi – 10,1%, Norwegii – 4,8%, Chin – 3,8%, Hiszpanii – 3,2%. Obcokrajowcy pochodzili w sumie ze 125 krajów (BDL GUS).

W ramach RPO WM 2014–2020 prowadzone są inwestycje w zakresie Infrastruktury badawczej sektora nauki. Są to następujące projekty:

- Utworzenie Regionalnego Zespołu Akredytowanych Laboratoriów Badawczych i Wzorcujących Wydziału Mechanicznego Politechniki Krakowskiej;
- Budowa Centrum Zrównoważonej Gospodarki Surowcami i Energią, realizacja przez Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN;
- Budowa Centrum Innowacji oraz Badań Prozdrowotnej i Bezpiecznej Żywności – beneficjentem jest Uniwersytet Rolniczy w Krakowie;
- Centrum Zrównoważonego Rozwoju i Poszanowania Energii „Miękinia” – projekt realizowany przez AGH w Krakowie;
- Budowa Laboratorium Aerodynamiki Środowiskowej Politechniki Krakowskiej.

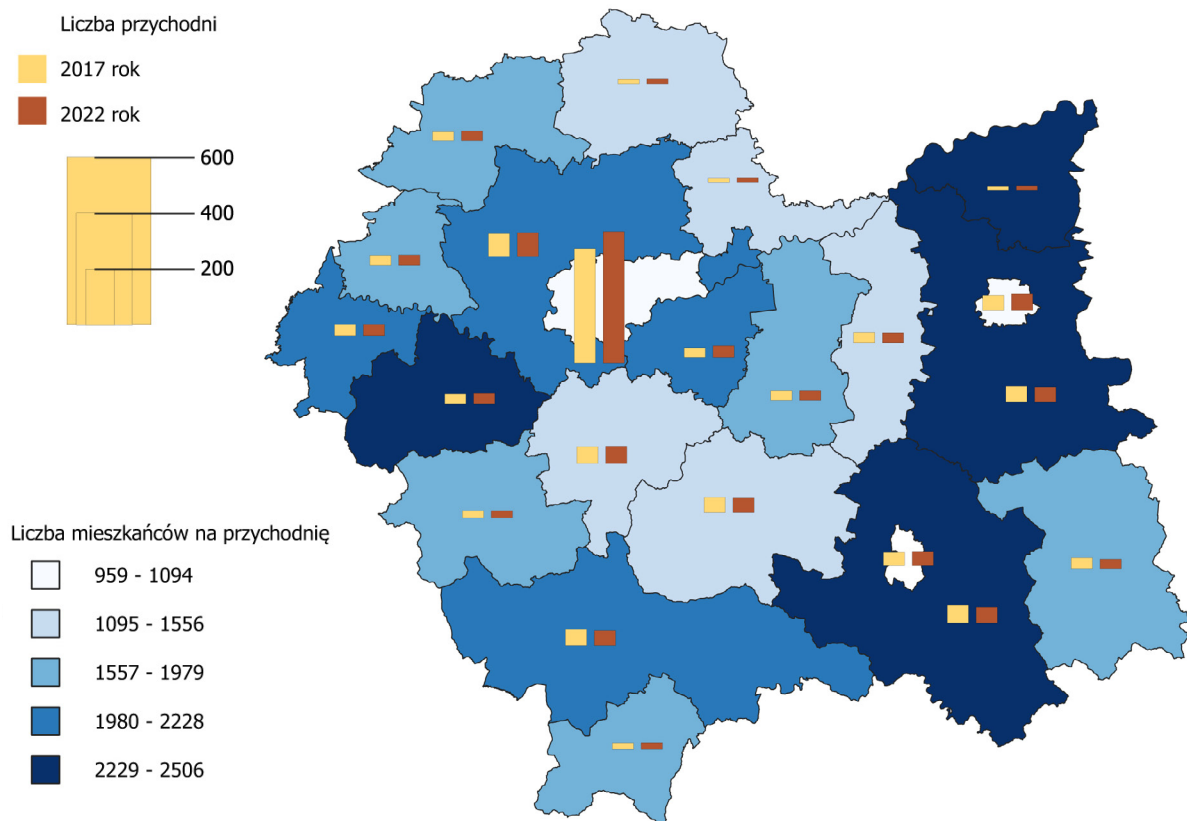
Łączna całkowita wartość inwestycji w ramach powyższych projektów to 151 mln zł, w tym wkład ze środków UE: 92,6 mln zł.

8.4. OCHRONA ZDROWIA I OPIEKA SPOŁECZNA

W Małopolsce, w końcu 2022 roku działalność w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej prowadziło 2 076 przychodni (w tym 122 przyszpitalne) oraz 123 praktyk lekarskich i stomatologicznych świadczących usługi w ramach środków publicznych. Większość przychodni znajdowała się w miastach (71,2%).

Na 1 podmiot ambulatoryjnej opieki zdrowotnej przypadało średnio 1 559 osób (o 111 osób więcej niż w skali kraju). Najwięcej ludności na jedną przychodnię przypadało w powiecie wadowickim – 2 506, a najmniej w mieście Nowy Sącz – 959.

Ryc. 89. Liczba przychodni oraz liczba ludności na jeden podmiot w powiatach Małopolski

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W województwie małopolskim, w 2022 roku zlokalizowane były 72 placówki szpitalne. Na jedno łóżko szpitalne przypadały 252 osoby (226 w 2017 roku). Na 10 tys. ludności Małopolski przypadało 40 łóżek szpitalnych.

Na koniec 2022 roku w województwie funkcjonowało 135 zespołów ratownictwa medycznego (114 podstawowych i 21 specjalistycznych) oraz 1 lotniczy zespół ratownictwa medycznego stacjonujący w Kokotowie koło Krakowa. Wskaźnik liczby zespołów ratownictwa medycznego (bez zespołu lotniczego) na 100 tys. ludności zamieszkującej województwo wyniósł więc 3,9 (dla całego kraju – 4,2).

W zakresie opieki długoterminowej i paliatywno-hospicyjnej w Małopolsce przybyły dwie placówki hospicyjne w stosunku do 2017 roku, łącznie więc na terenie województwa w 2021 roku funkcjonowało 9 hospicjów. Dodatkowo działały 3 oddziały opieki paliatywnej (8 w 2017 r.), 3 zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze, 39 zakładów opiekuńczo-leczniczych (42 w 2017 r.) We wszystkich tych ośrodkach, w 2021 roku ilość łóżek na 100 tys. ludności województwa wynosiła 106,1 (w Polsce 100,1). W roku 2017 wartości te wynosiły odpowiednio: 101,3 oraz 90,9.

W województwie Małopolskim znajduje się 10 miejscowości (w tym jedna dzielnica) o statusie uzdrowiska: Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna Zdrój, Szczawnica, Rabka Zdrój, Wysowa, Żegiestów, Wapienne, Kraków-Swoszowice i Złockie, które zostało wydzielone z uzdrowiska Muszyna oraz jedno sanatorium uzdrowiskowe w Wieliczce. Od grudnia 2022 r. do uzdrowiska Krynica-Zdrój należy Tylicz. Dodatkowo lecznictwo uzdrowiskowe prowadzone jest także

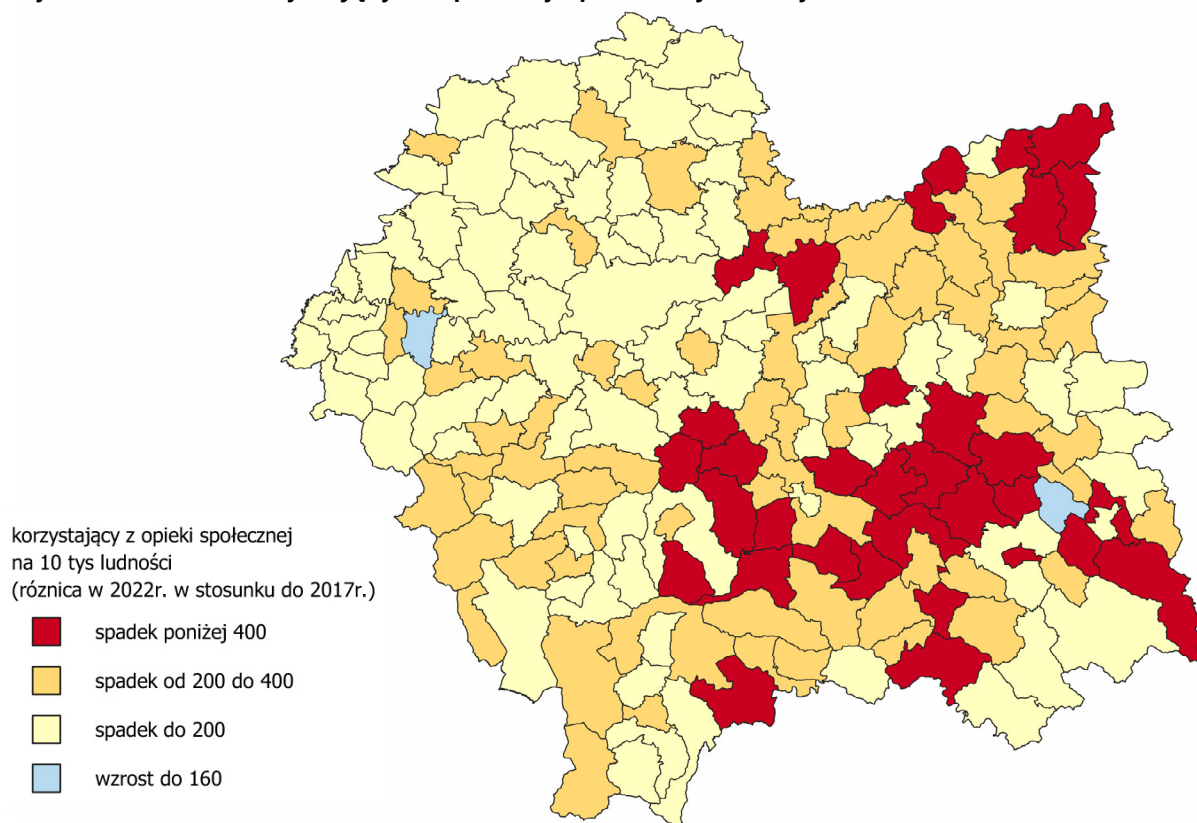
w miejscowościach nie mających statusu uzdrowiska – w Krzeszowicach oraz w Bochni. Do powstania uzdrowisk przyczyniły się występujące źródła mineralne, ale również specyficzny mikroklimat. Dzięki rozwojowi zaplecza sanatoryjnego i hotelowego od lat rozwija się turystyka uzdrowiskowa.

W końcu 2022 r. funkcjonowały 44 zakłady lecznictwa uzdrowiskowego (w tym 6 szpitali uzdrowiskowych, 33 sanatoria uzdrowiskowe, 2 przychodnie uzdrowiskowe, 3 zakłady przyrodolecznicze), które dysponowały prawie 6 tys. łóżek. W placówkach tych przyjęto 104 tys. kuracjuszy, w tym 91,5 tys. w trybie stacjonarnym. Wykonano 4 501,9 tys. zabiegów leczniczych²¹.

Na koniec 2022 roku w województwie działało 176 stacjonarnych placówek pomocy społecznej (w 2017 roku 163), w których było 11,7 tys. miejsc. Przebywało w nich 10,9 tys. mieszkańców. Wśród tych zakładów 96 to domy pomocy społecznej, 46 placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej, 16 schronisk dla bezdomnych, 6 noclegowni, 2 rodzinne domy pomocy oraz 3 domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży (GUS BDL). Najwięcej stacjonarnych placówek pomocy społecznej zlokalizowanych było na terenie Krakowa – 30. W powiecie tarnowskim działało 15 zakładów, krakowskim 12, a w powiecie myślenickim 11. Najmniej placówek działało w powiecie bocheńskim, dąbrowskim oraz proszowickim – po 2 placówki.

W latach 2017–2021 obserwuje się spadek liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w całym województwie. W 2017 roku, w województwie na 10 tys. ludności 485 osób było beneficjentami środowiskowej pomocy społecznej, 2021 roku było to 336 osób.

Ryc. 90. Zmiana korzystających z pomocy społecznej na 10 tys. ludności w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

²¹ Ochrona zdrowia w województwie małopolskim w 2022 r., GUS Kraków, 2023.

8.5. SPORT I KULTURA FIZYCZNA

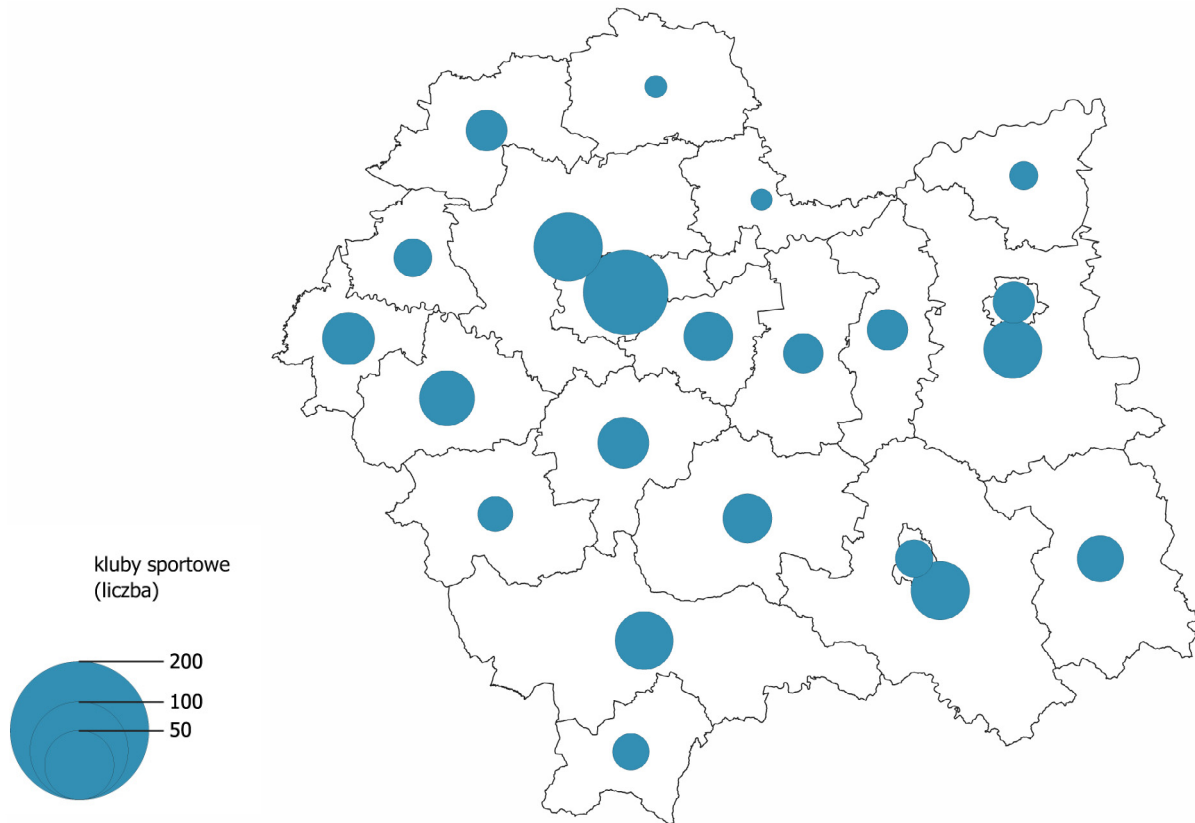
W województwie małopolskim, w 2022 roku działało 1451 klubów sportowych (BDL GUD) łącznie z klubami wyznaniowymi i uczniowskimi klubami sportowymi. Najwięcej klubów działało w dużych miastach, a w każdej gminie (z wyjątkiem trzech) minimum jeden klub.

Tab. 29. Kluby sportowe w województwie małopolskim

Kluby sportowe		2018	2020	2022
Ogółem, w tym:		1396	1347	1451
	uczniowskie i wyznaniowe	547	441	455
	uczestniczące we współzawodnictwie sportowym na poziomie ogólnopolskim	634	682	709
Sekcje sportowe		2374	2170	2330
Ćwiczący w klubach		105 731	101 932	118 149

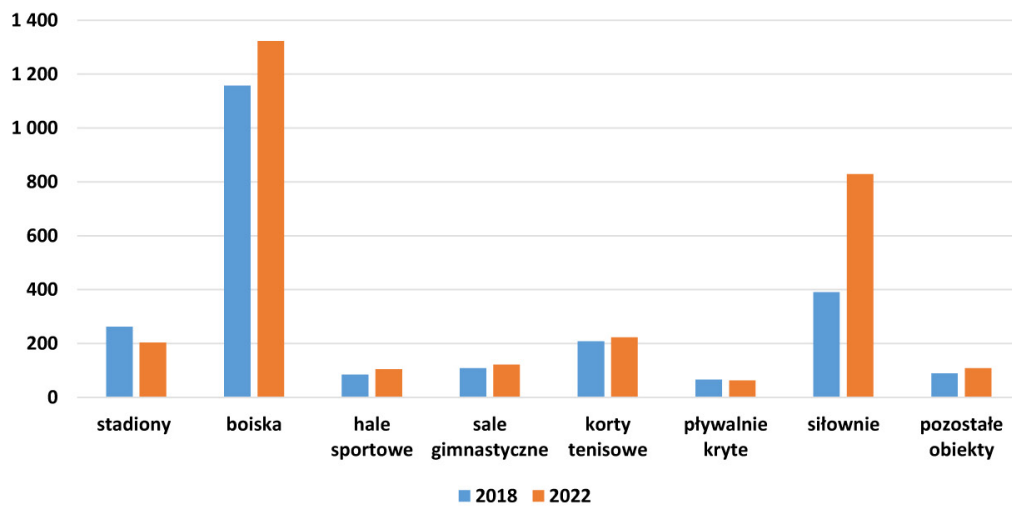
Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 91. Kluby sportowe działające na terenie województwa w 2022 roku

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 92. Obiekty sportowe w Małopolsce w 2018 i 2022 roku

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych BDL GUS

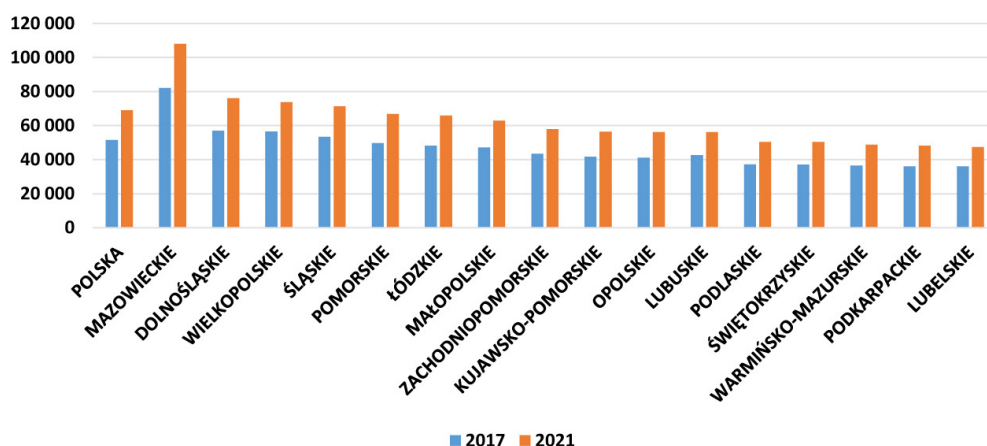
9. GOSPODARKA

9.1. PRODUKT KRAJOWY BRUTTO

Najczęściej używanym miernikiem odzwierciedlającym poziom rozwoju gospodarczego jest wartość produktu krajowego brutto (PKB). Jego wartość przedstawia efekty pracy społeczeństwa danego regionu czy kraju. Dla niniejszego opracowania dokonano analizy porównawczej województwa na przestrzeni lat, a także na tle Polski.

Według szacunkowych danych GUS wartość produktu krajowego brutto (PKB) na 1 mieszkańca w Małopolsce w 2021 roku wyniosła 62 842 zł. Adekwatną wartość PKB dla Polski oszacowano na 69 069 zł. W porównaniu do województw, wartość PKB na mieszkańca Małopolski znajduje się na 7 miejscu.

Ryc. 93. Produkt Krajowy Brutto w latach 2017 i 2021 (zł)

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

W ujęciu wieloletnim (2017–2021), w województwie małopolskim PKB liczony na 1 mieszkańca utrzymuje się na tym samym poziomie. W skali kraju tylko cztery województwa odnotowały dodatnią dynamikę w stosunku do ogólnej zmiany dla kraju.

Tab. 30. Produkt Krajowy Brutto na mieszkańca (Polska = 100)

województwo	2017	2018	2019	2020	2021
Polska	100	100	100	100	100
dolnośląskie	110,5	109,3	109,3	109,6	110,3
kujawsko-pomorskie	81,0	81,2	79,6	82,1	81,7
lubelskie	69,6	68,2	68,4	69,2	68,7
lubuskie	82,7	82,0	81,1	82,0	81,4
łódzkie	93,5	93,1	94,1	97,2	95,5
małopolskie	91,2	91,9	91,2	90,0	91,0
mazowieckie	159,3	160,4	161,9	158,6	156,5
opolskie	79,5	79,3	79,1	79,8	81,5
podkarpackie	69,8	70,5	70,5	69,4	69,8
podlaskie	72,3	71,8	72,2	74,1	72,9
pomorskie	96,5	97,2	97,3	94,2	96,7
śląskie	103,6	103,8	102,5	100,7	103,4

województwo	2017	2018	2019	2020	2021
świętokrzyskie	72,0	72,5	71,5	73,1	72,8
warmińsko-mazurskie	70,6	69,1	68,5	71,3	70,8
wielkopolskie	109,4	108,1	108,7	108,6	107,0
zachodniopomorskie	84,0	83,9	83,2	84,6	83,8

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

W ujęciu wewnątrzregionalnym we wszystkich podregionach województwa małopolskiego wskaźnik PKB utrzymywał niewielką tendencję wzrostową. Największy udział w tworzeniu PKB miał Kraków, a następnie region zachodni i krakowski.

Tab. 31. Produkt Krajowy Brutto w cenach bieżących w latach 2017–2020 (mln zł)

województwo/subregion	2017	2018	2019	2020
małopolskie, w tym:	159 309	172 749	185 151	189 463
krakowski	24 936	26 537	28 855	31 348
Kraków	58 197	61 402	66 524	72 143
sądecki	15 813	15 964	17 202	19 046
zachodni	20 015	20 616	21 974	22 802
tarnowski	14 197	14 370	15 405	16 276
podhalański	9 134	9 556	10 295	11 094

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS

Zestawiając udział procentowy PKB w stosunku do całego województwa, wzrost odnotowano w Krakowie, subregionie sądeckim i tarnowskim. W pozostałych podregionach nastąpił spadek tego wskaźnika.

Tab. 32. Zmiany udziału procentowego PKB w subregionach Małopolski w stosunku do PKB województwa

województwo/ subregion	produkt krajowy brutto ogółem (województwo=100)				zmiana PKB 2017–2020 w pp.
	2017	2018	2019	2020	
	(%)	(%)	(%)	(%)	
małopolskie	100	100	100	100	
krakowski	18,1	18,1	18,0	17,6	-0,5
Kraków	41,1	41,6	42,1	42,3	1,2
sądecki	10,9	11,1	11,1	11,4	0,5
zachodni	13,8	13,2	13,1	13,0	-0,8
tarnowski	9,7	9,4	9,4	9,4	0,3
podhalański	6,5	6,5	6,4	6,3	-0,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

9.2. POTENCJAŁ SAMORZĄDÓW LOKALNYCH

Dochody własne jednostek samorządu terytorialnego liczone na 1 mieszkańca Małopolski wzrosły o ponad 57%, a wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca o ponad 88%.

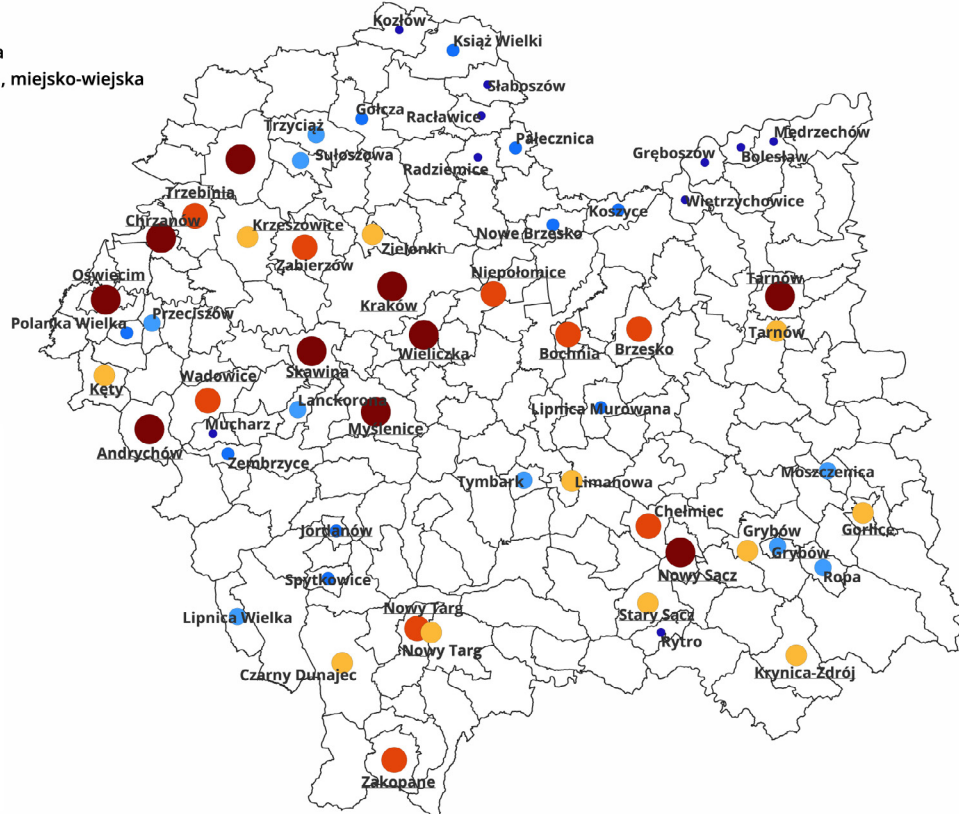
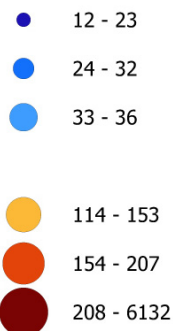
Struktura dochodów jednostek samorządów terytorialnych w analizowanych latach jest zróżnicowana w gminach Małopolski. Łącznie dochody gmin i miast na prawach powiatu na przestrzeni lat 2017–2022 wzrosły o prawie 50%. Wielkość dochodów dzieli gminy na miejskie, miejsko-wiejskie (z miastami na prawach powiatu) oraz gminy wiejskie.

Ryc. 94. Gminy Małopolski o najwyższych i najniższych dochodach – średnia za okres 2017–2022

Trzyciąż - gmina wiejska

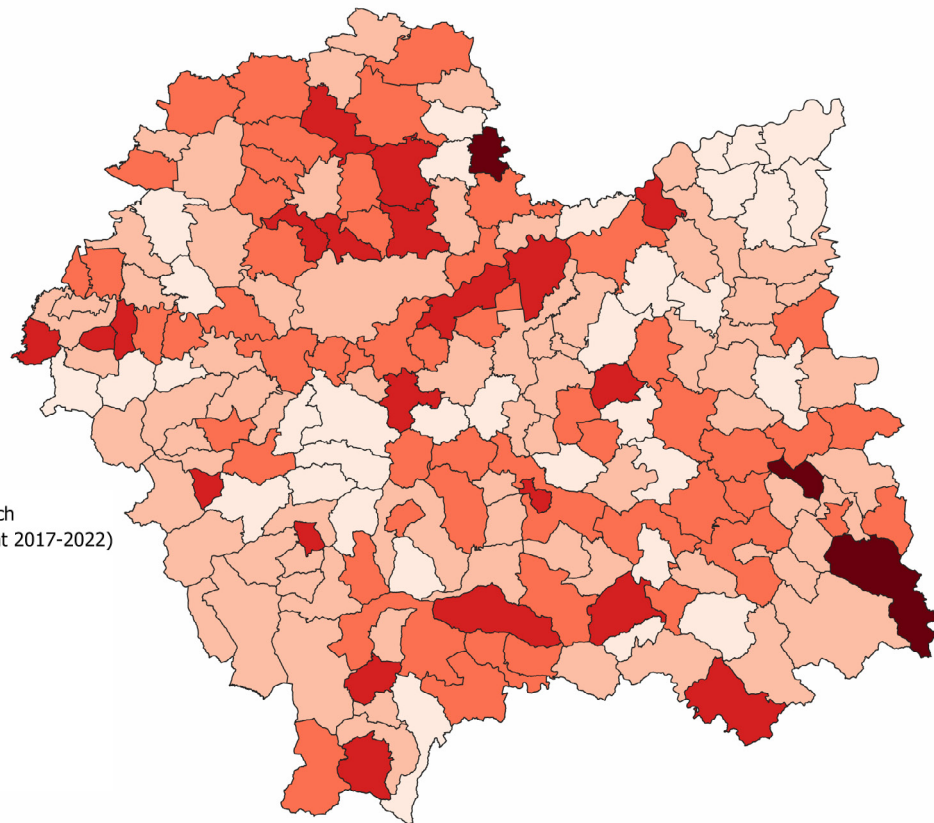
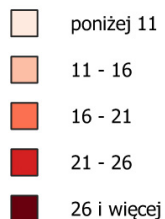
Kraków - gmina miejska, miejsko-wiejska

Dochody gmin (mln zł)

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie GUS

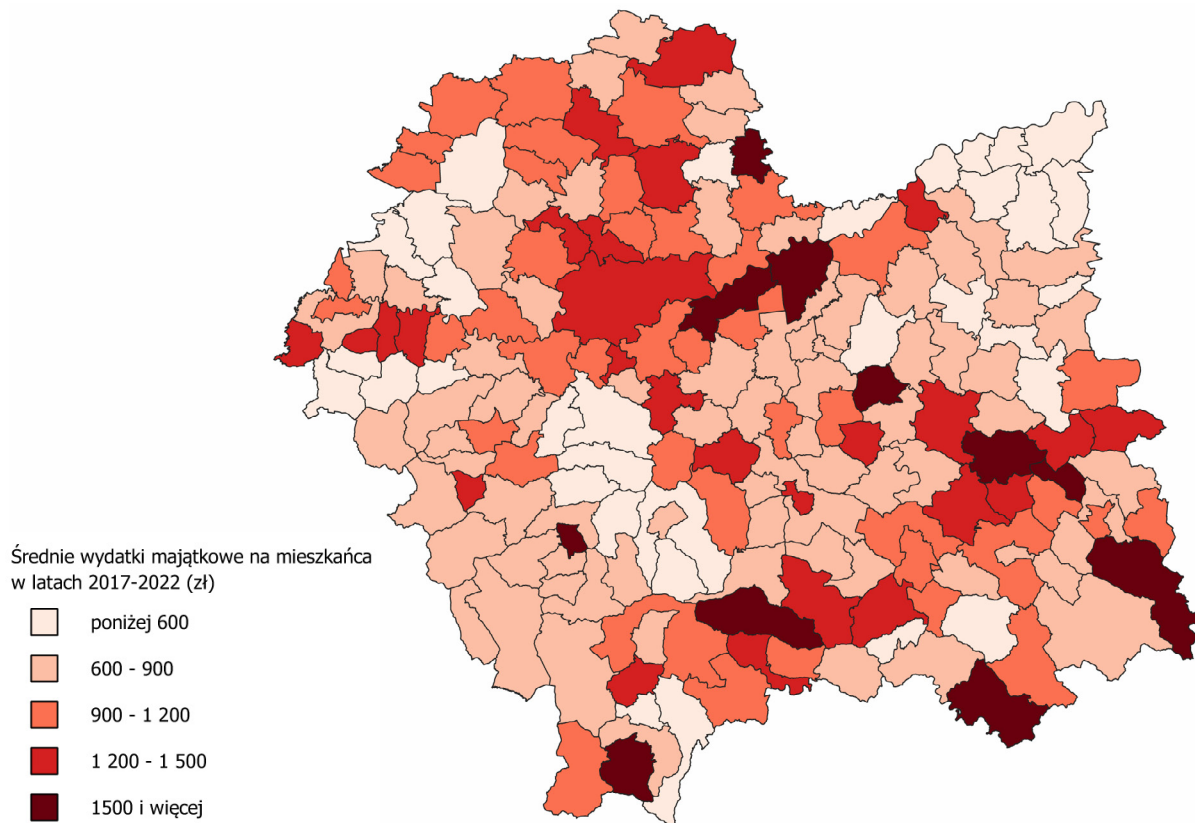
Ryc. 95. Średni udział wydatków inwestycyjnych do ogółu wydatków gminy w latach 2017–2022

Udział wydatków inwestycyjnych
w wydatkach ogółem (% dla lat 2017-2022)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Nakłady inwestycyjne gmin związane są przede wszystkim z inwestycjami infrastrukturalnymi. Średnioroczne tempo zmian wydatków inwestycyjnych na 1 mieszkańca jest bardzo zróżnicowane w województwie. W przypadku niektórych gmin wysoki wskaźnik może wynikać z małej liczby ludności, część gmin prowadzi intensywne prace inwestycyjne, korzystając ze środków zewnętrznych: funduszy unijnych i środków zagranicznych lub środków komercyjnych: kredyty, pożyczki.

Ryc. 96. Wydatki inwestycyjne na mieszkańca gminy (średnia dla lat 2017–2022)

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS

STREFY AKTYWNOŚCI GOSPODARCZEJ

W 2018 r. wprowadzono instrument wsparcia dla inwestorów o nazwie: Polska Strefa Inwestycji (PSI), który stanowi rozszerzenie dotychczas działających Specjalnych Stref Ekonomicznych, a docelowo ma je zastąpić. Program ma umożliwiać przedsiębiorstwom realizującym nowe inwestycje uzyskanie zwolnienia z podatku dochodowego (CIT/PIT) na okres 10-15 lat, w wysokości nawet do 70% wartości planowanej inwestycji. Planowana inwestycja może być zlokalizowana na prywatnych lub publicznych terenach inwestycyjnych, a wsparcie w formie zwolnienia z podatku najłatwiej uzyskać w powiatach o wysokim bezrobociu i w miastach średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Intensywność wsparcia (wysokość ulgi podatkowej) zależy od mapy pomocy regionalnej dla Polski, która obowiązuje od 1 stycznia 2022 r. do 31 grudnia 2027 r. Dla terenu województwa małopolskiego wysokość pomocy wynosi 40%²². Terytorium Polski zostało podzielone na obszary administrowane przez Specjalne Strefy Ekonomiczne (SSE), w przypadku obszaru Małopolski jest to SSE – Krakowski Park Technologiczny.

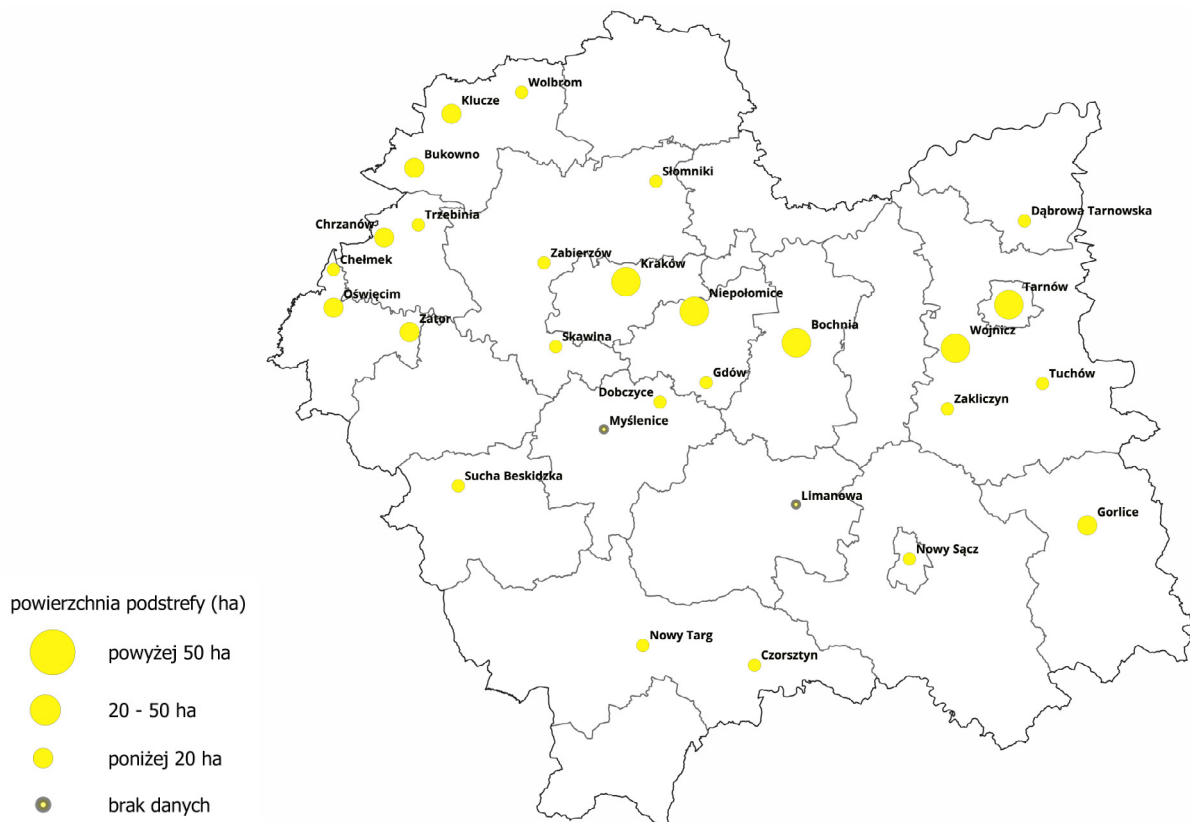
W całej Polsce, w ramach PSI, wydano w 2022 roku 446 decyzji o wsparciu na ok. 25 mld zł z deklaracją utworzenia 9 253 nowych miejsc pracy. Od września 2018 r. do końca grudnia 2022 r. wydano 1 966 decyzji o wsparciu na kwotę inwestycji: 98,5 mld zł, co skutkowało utworzeniem 40 830 nowych miejsc pracy. Natomiast Krakowska specjalna strefa ekonomiczna składa się z 36 podstref znajdujących się na terenie 35 gmin województwa małopolskiego,

²² <https://www.biznes.gov.pl/pl/polska-strefa-inwestycji-intensywnosc-wsparcia>.

podkarpackiego, świętokrzyskiego i obecnie obejmowała obszar ponad 949 hektarów. Spośród miast i gmin Małopolski podstrefy występują w następujących miastach: Bochnia, Bukowno, Kraków, Limanowa, Nowy Sącz, Nowy Targ, Oświęcim, Sucha Beskidzka, Tarnów i gminach: Andrychów, Bochnia, Chelmek, Chrzanów, Czorsztyn, Dąbrowa Tarnowska, Dobczyce, Gdów, Klucze, Niepołomice, Skawina, Słomniki, Trzebinia, Tuchów, Wolbrom, Zabierzów, Zakliczyn, Zator. W ofercie znajdują się także powierzchnie biurowe na terenie Krakowa i Zabierzowa, w tym m.in.: centrum biznesowe Czyżyny oraz Eximius Park w Zabierzowie.

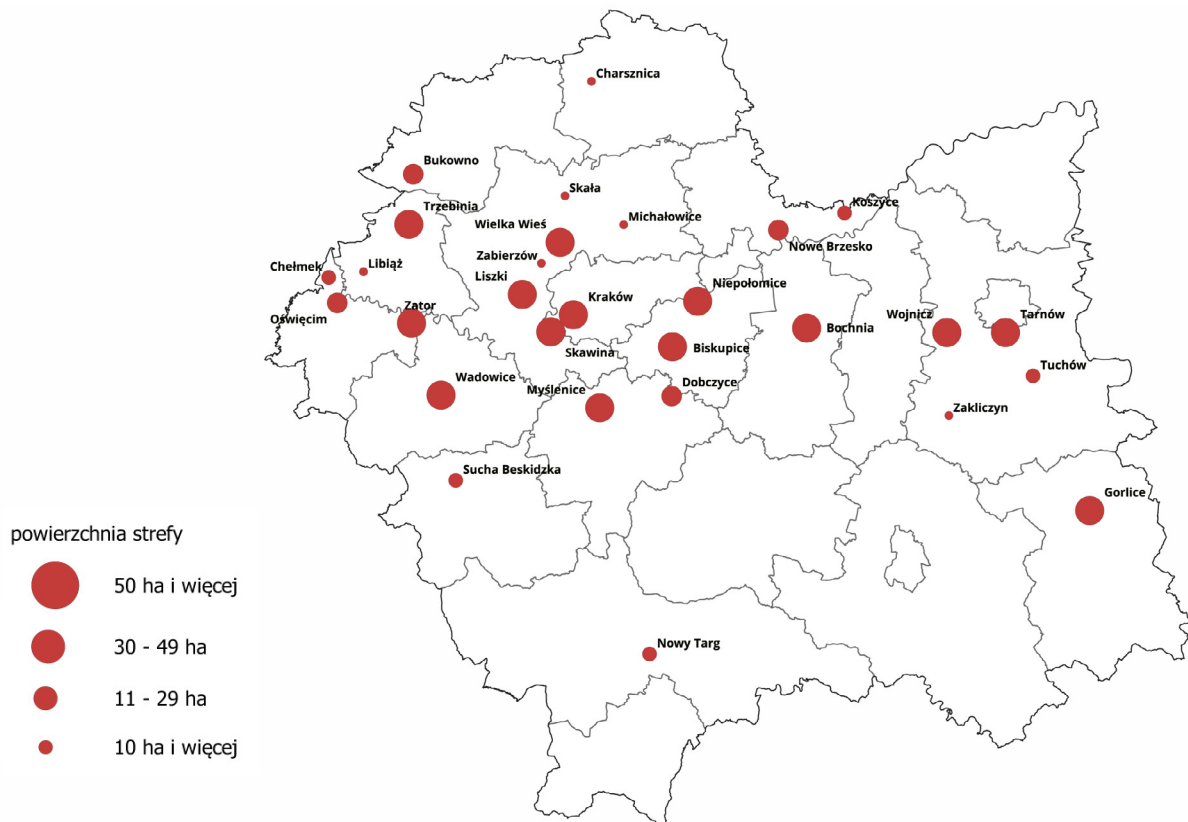
W trzech miastach Małopolski działają strefy spoza województwa. Są to Katowicka SSE w Myślenicach oraz SSE Euro Park Mielec w Gorlicach.

Ryc. 97. Podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych z Krakowskiej SSE oraz <https://europark.arp.pl/o-strefie/lokalizacja>

Na terenie Małopolski funkcjonują Strefy Aktywności Gospodarczej (SAG), wydzielane i przygotowane najczęściej przez samorządy lokalne obszary pod inwestycje, które mogą służyć zapotrzebowaniu potencjalnych inwestorów. Strefy aktywności gospodarczej wyposażane są w odpowiednią infrastrukturę, a więc posiadają sieć dróg wewnętrznych oraz uzbrojenie, a powierzchnia działek jest zoptymalizowana pod lokowanie obiektów związanych z działalnością gospodarczą. Strefy aktywności gospodarczej mogą pokrywać się z obszarami objętymi statusem specjalnych stref ekonomicznych, w Małopolsce ich umiejscowienie przedstawia rycina 98.

Ryc. 98. Strefy Aktywności Gospodarczej w gminach Małopolski

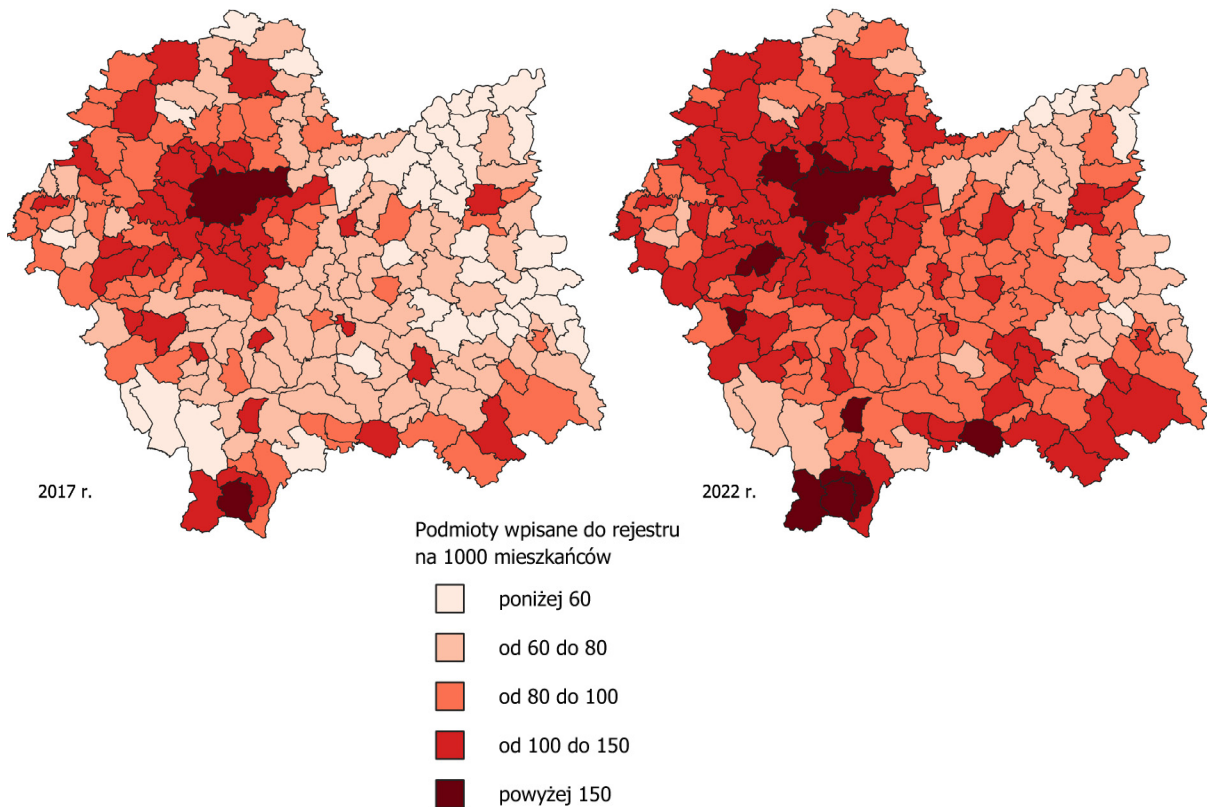
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strefy Aktywności Gospodarczej w Małopolsce

W ramach RPO WM 2014–2020 podpisano 13 umów na przedsięwzięcia z zakresu tworzenia nowych i rozbudowy istniejących stref aktywności gospodarczej o przeznaczeniu przemysłowym/usługowym. Według stanu na sierpień 2023 roku spośród 13 podpisanych umów, 10 inwestycji zostało zrealizowanych, przygotowując tereny inwestycyjne o powierzchni 145 ha, docelowo będzie to 175 ha. Wartość inwestycji planowanych w ramach 13 umów wynosił 196,3 mln zł, kwota dofinansowania: 123 mln zł.

9.3. PODMIOTY GOSPODARCZE

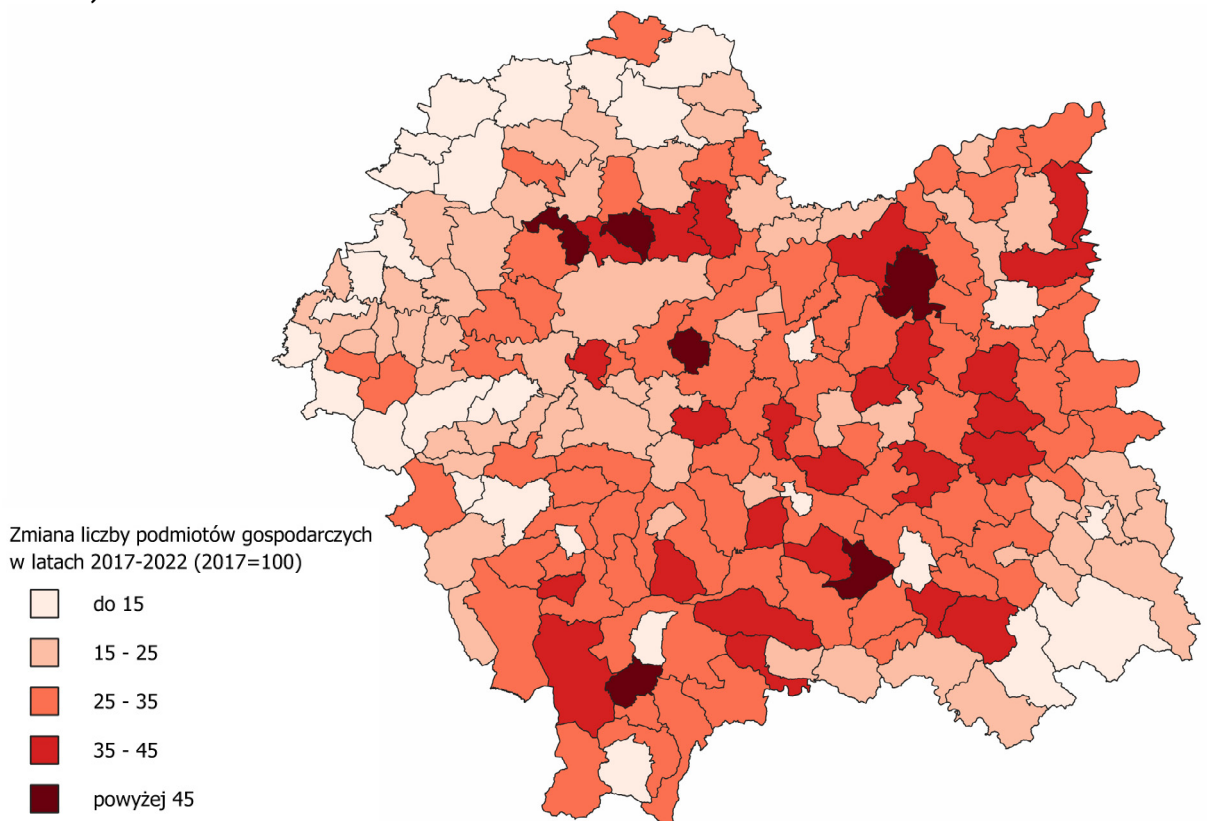
We wszystkich gminach województwa nastąpił wzrost liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON. Najwięcej odnotowano w Krakowie – ponad 160 tys., tj. 36% ogólnej liczby w województwie. W 2017 roku wpisów w Krakowie było 138 tys., również 36% wszystkich podmiotów w województwie. W przeliczeniu na mieszkańca w gminie Zakopane było najwięcej założonych działalności, kolejna gmina to Kraków. Jednak dynamika zmian wskazuje, że to nie w gminach o największej liczbie zarejestrowanych podmiotów zauważalny jest wzrost. W latach 2017–2022 oprócz gmin ościennych Krakowa największe zmiany w liczbie założonych firm dotyczyły gmin położonych na wschód i południe od Krakowa.

Ryc. 99. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w 2017 i 2022 r.

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS

Ryc. 100. Zmiana liczby podmiotów gospodarczych w latach 2017–2022 (w % w stosunku do 2017 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

9.4. RYNEK PRACY

Zatrudnienie

Sytuacja demograficzna silnie wpływa na udział osób aktywnych na rynku pracy. Docho-
dzą do tego inne czynniki wpływające na gospodarkę, m.in. pandemia COVID-19, wojna na
Ukrainie, wysokie ceny paliw. Lata 2017–2022 obfitowały więc w duże zmiany na rynku pra-
cy, ale ostatecznie liczba pracujących nieznacznie wzrosła (uwzględniono dane za grudzień
2022). Spadek odnotowano w sektorze rolnictwo, gdzie zaktualizowano pozyskiwanie danych
o informacje uzyskane z Powszechnego Spisu Rolnego (PSR 2020), a także ta zmiana obrazu-
je ogólną tendencję zmniejszania zatrudnienia w tej sekcji działalności. Spadek zatrudnienia
wystąpił także w sekcjach dotyczących działalności finansowych, ubezpieczeniowych, rynku
nieruchomości.

Tab. 33. Dynamika zmian liczby pracujących w Małopolsce w latach 2017–2022 (w tys. osób)

SEKTORY	2017	2022***	2017–2022	zmiana [w %]
ogółem, w tym:	1 414,10	1 435,44	21,34	1,5
rolnictwo*	272,7	148,734	-123,97	-45,5
przemysł i budownictwo	338,4	350,96	12,56	3,7
handel**	359,2	391,362	32,16	9,0
działalność finansowa, ubezpieczeniowa, rynek nieruchomości	44,6	39,018	-5,58	-12,5
pozostałe usługi	399,2	472,082	72,88	18,3

* oraz leśnictwo, łowiectwo i rybactwo

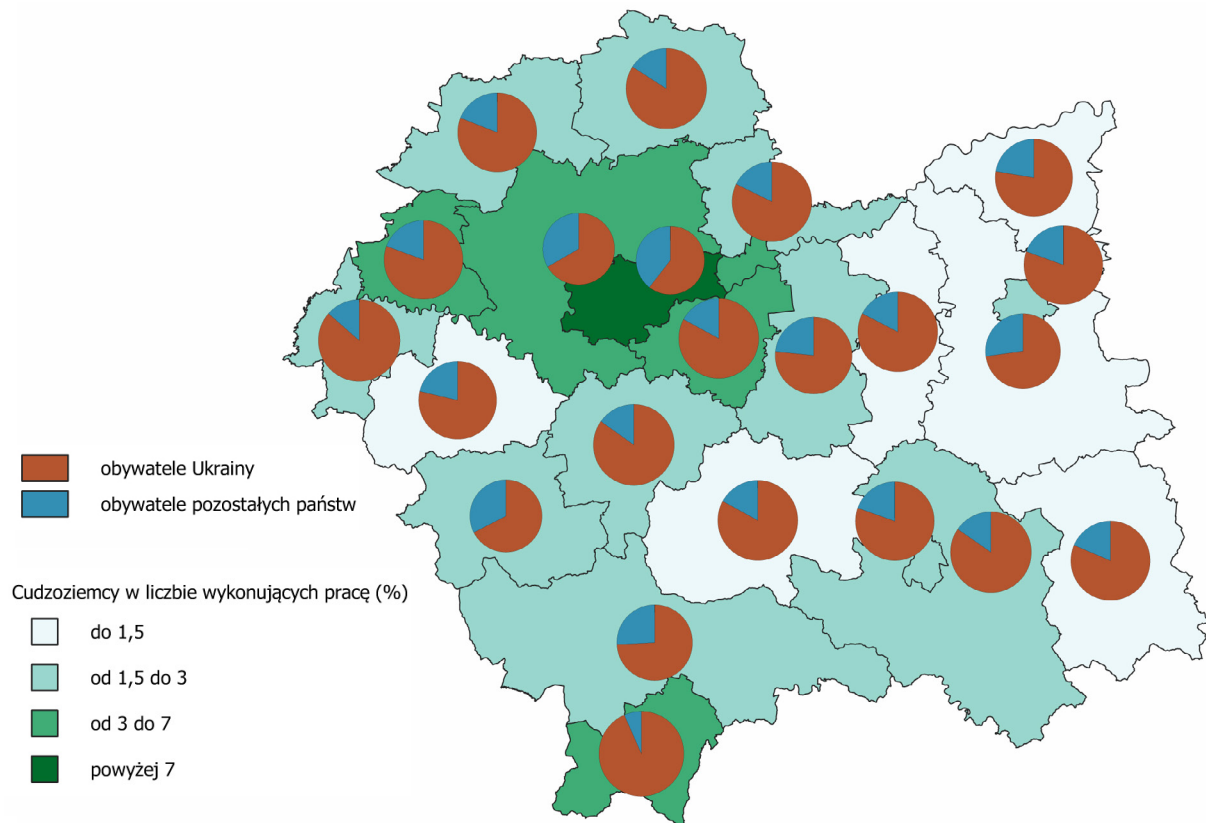
**oraz naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia;
informacja i komunikacja

*** dane za grudzień 2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

Oprócz zmian wynikających z zapotrzebowania na pracowników w poszczególnych sek-
torach gospodarki, zmienia się także znaczenie udziału pracujących cudzoziemców. Na ko-
niec grudnia 2022 roku udział pracujących cudzoziemców w ogólnej liczbie wykonujących
pracę w Polsce wyniósł 6,5%. Pomiedzy styczniem a grudniem 2022 roku liczba cudzoziem-
ców w tej grupie wzrosła o 27,3% (GUS) i na koniec 2022 roku wynosiła 1 004,4 tys. osób.
Również w Małopolsce pracują osoby pochodzące z innych krajów. Najliczniejszą grupę pra-
cujących cudzoziemców stanowią obywatele Ukrainy.

Ryc. 101. Cudzoziemcy pracujący w powiatach Małopolski w 2022 roku

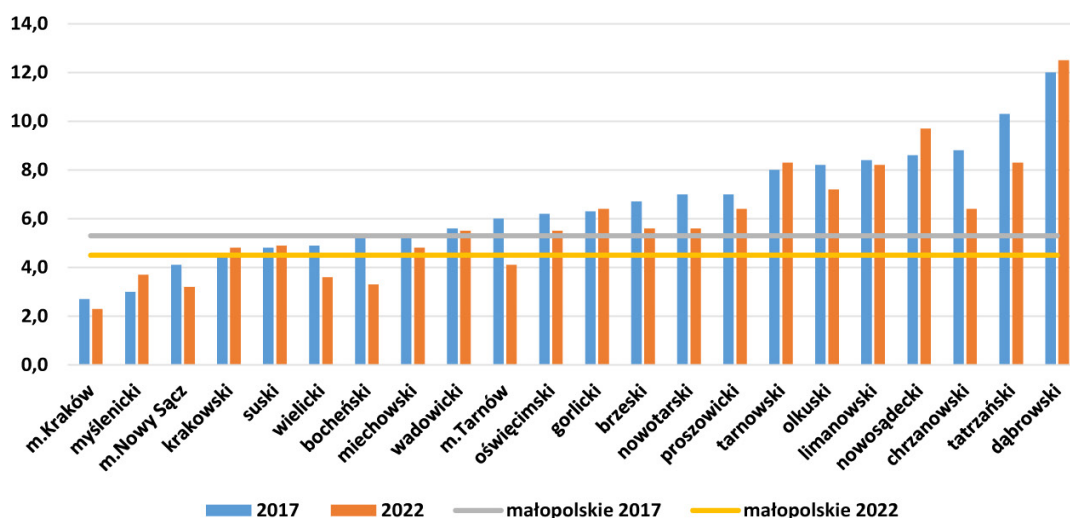

Źródło: opracowanie UMWM na podstawie danych GUS²³

Bezrobocie

W 2022 roku, województwie liczba osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynosiła 3,1% (BDL GUS). To znaczący spadek w stosunku do 2017 roku, kiedy bezrobotni stanowili 3,8 % tej grupy ludności. Wskaźnik w województwie jest niższy niż w kraju, gdzie wynosił 3,7% w 2022 r. i 4,6% w 2017 r. Pomimo, że udział bezrobotnych jest znacząco niski w stosunku do całego kraju, to w układzie regionalnym Małopolski można zaobserwować duże różnice.

Ryc. 102. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce w 2017 i 2022 roku

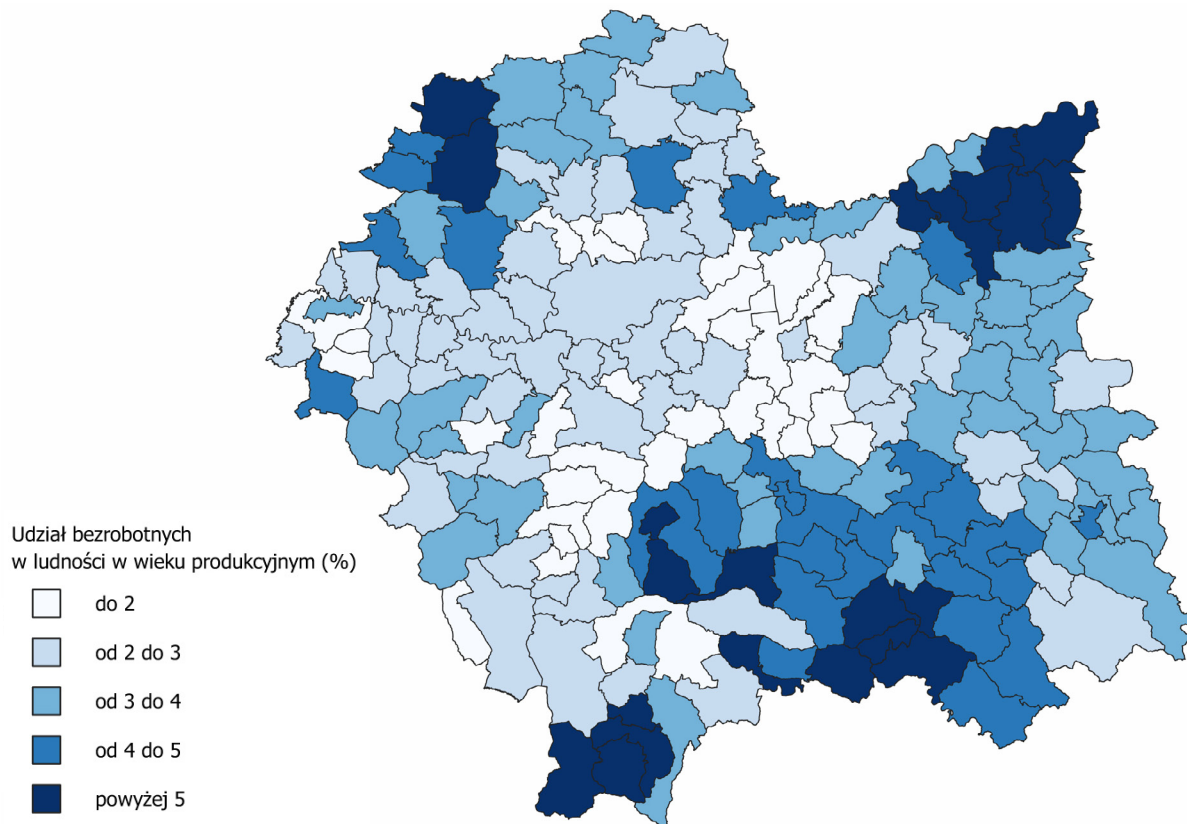

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

²³ Cudzoziemcy wykonujący pracę w Polsce w 2022 r., GUS, 2023.

Wśród osób zamieszkujących centralną część województwa stopień bezrobocia jest niższy, a największy odsetek bezrobotnych zamieszkuje w gminach ościennych, zwłaszcza w rejonie Powiśla Dąbrowskiego.

Ryc. 103. Udział osób bezrobotnych w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym w 2022 r.

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS

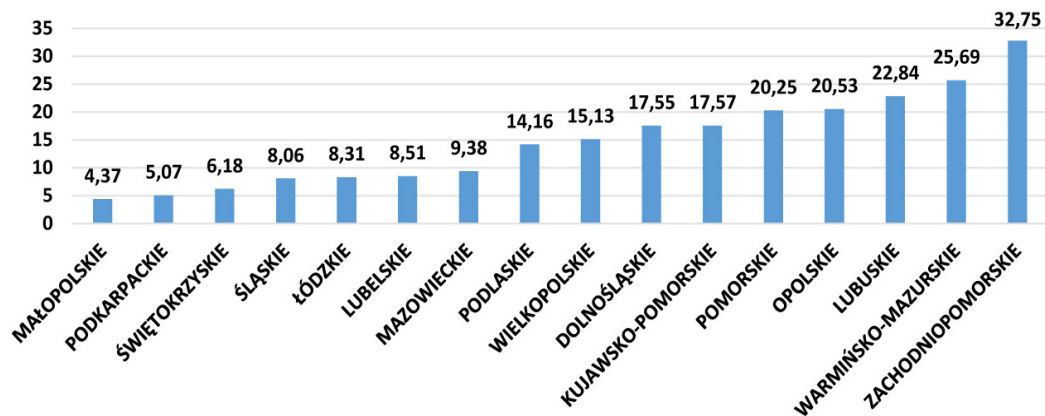
9.5. ROLNICTWO

Wielkość i struktura przestrzeni rolniczej

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego (PSR 2020), gospodarstwa rolne zajmują w Małopolsce 664 277 ha (43,7% powierzchni województwa), z czego użytki rolne 557 373,80 ha (36,7%).

Rolnictwo województwa małopolskiego charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem agrarnym, ale dane z Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 roku wskazują, że utrzymuje się tendencja wzrostu średniej powierzchni użytków rolnych gospodarstw przy jednoczesnym spadku ich liczby. Średnia powierzchnia użytków rolnych w małopolskim gospodarstwie w 2020 roku wynosiła 4,37 ha i była najmniejszą wartością spośród danych dla wszystkich województw.

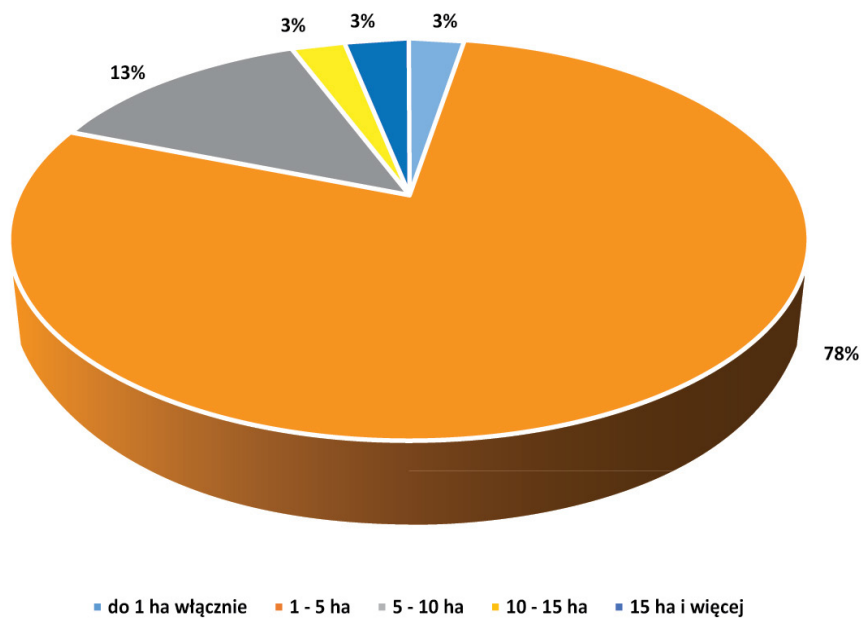
Ryc. 104. Średnia powierzchnia użytków rolnych gospodarstw w województwach – PSR 2020

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

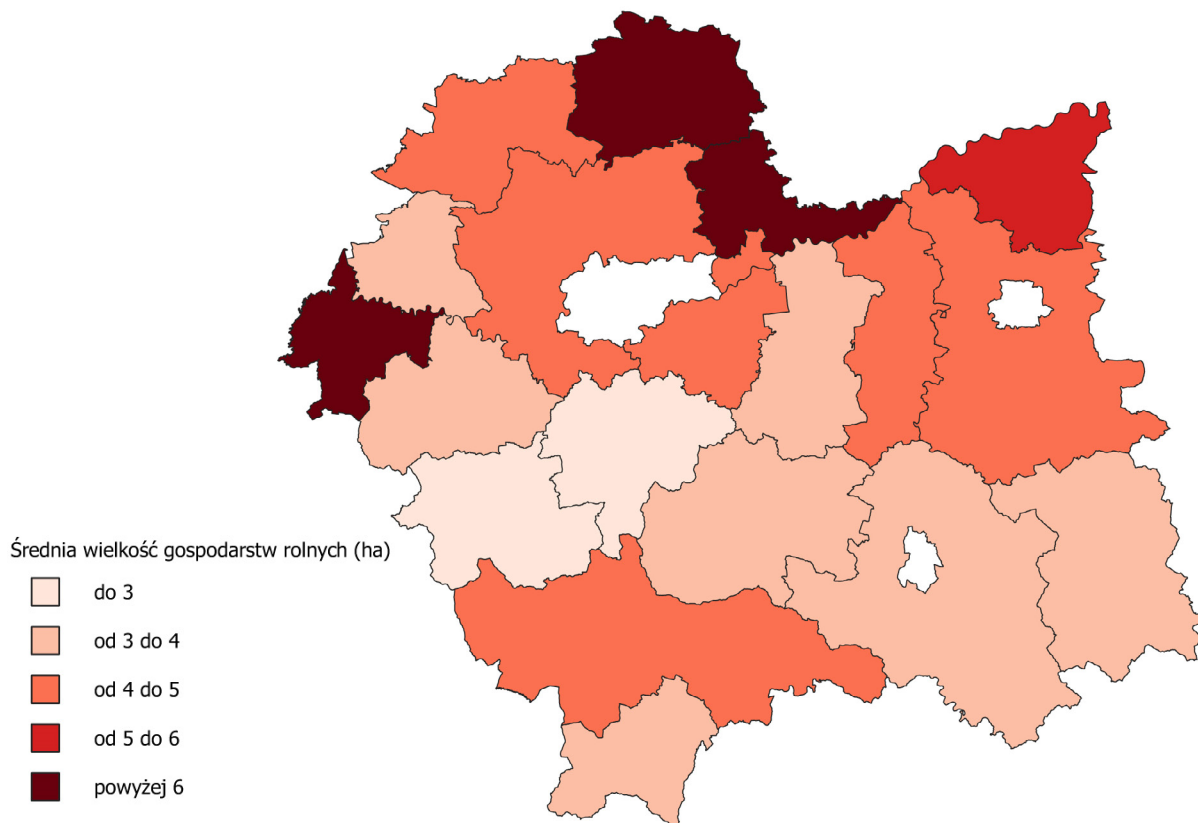
Ponad 4/5 powierzchni użytków rolnych znajdowała się w gospodarstwach, w których powierzchnia nie przekraczała 5 ha.

Ryc. 105. Struktura wielkościowa gospodarstw rolnych Małopolski

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

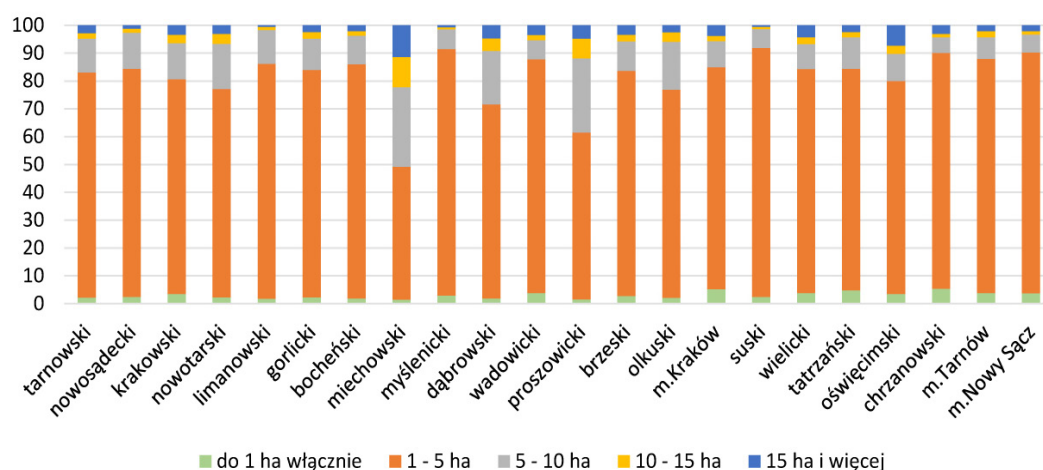
Ryc. 106. Średnia wielkość użytków rolnych w gospodarstwach Małopolski (bez miast na prawach powiatu)

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

Największe gospodarstwa znajdowały się w powiecie miechowskim, połowa z nich posiadała ponad 5 ha, ponad 11% gospodarstw użytkowało 15 i więcej ha. 38% gospodarstw w powiecie proszowickim posiadało powierzchnię większą niż 5 ha, a 12% to gospodarstwa o powierzchni ponad 10 ha. Duże powierzchnie gospodarstw (pow. 10 ha) występowały także w powiecie oświęcimskim.

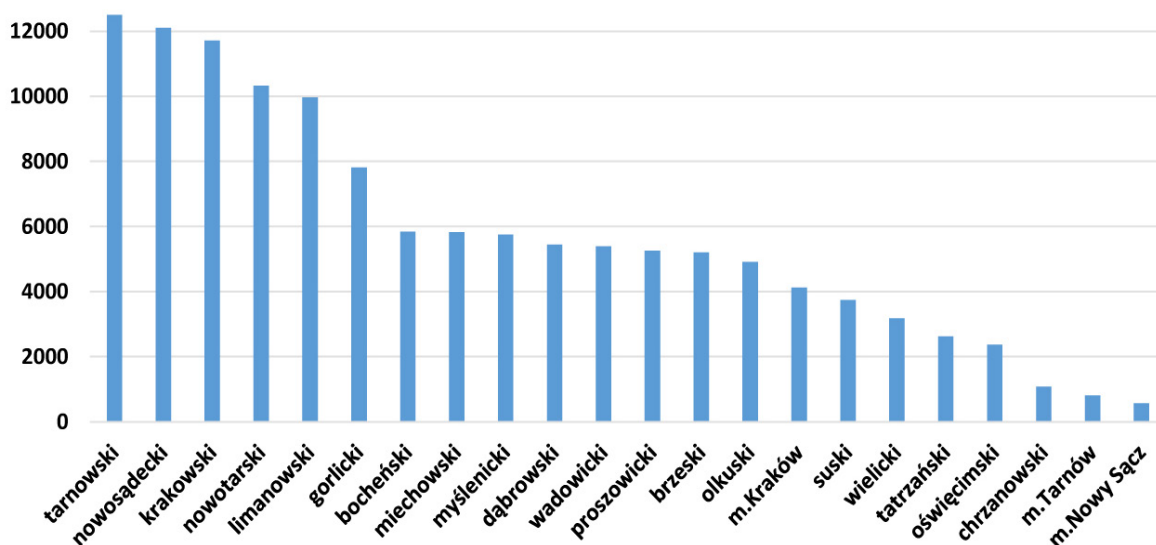
Ryc. 107. Struktura wielkościowa gospodarstw rolnych w powiatach Małopolski – PSR 2020

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

Pod względem liczby gospodarstw dominował powiat tarnowski – 12 616, z czego ponad 10 tys. to gospodarstwa 1-5 ha. Duża liczba gospodarstw występowała także w powiatach: nowosądeckim, krakowskim, nowotarskim. Najmniejszą liczbę gospodarstw odnotowano w miastach: Tarnowie i Nowym Sączu, a także w powiatach: tatrzańskim, oświęcimskim, chrzanowskim.

Ryc. 108. Liczba gospodarstw rolnych w powiatach Małopolski – PSR 2020

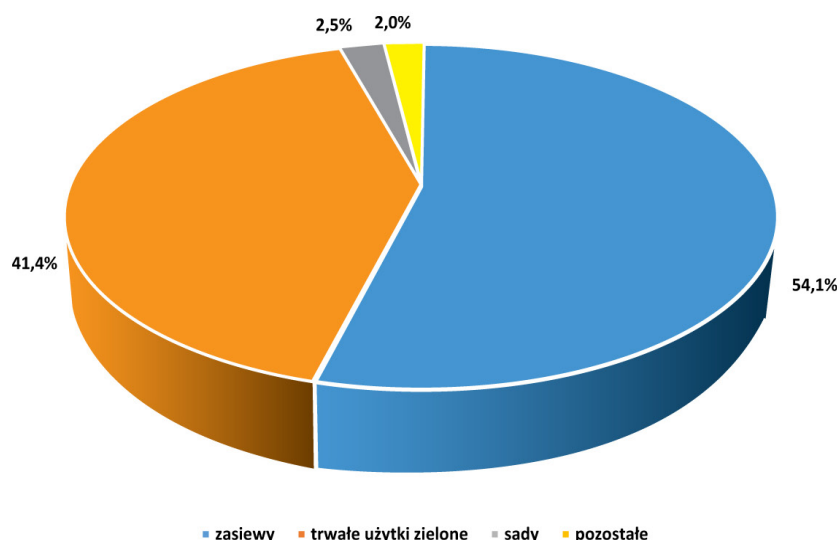

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

Według PSP 2020, w województwie małopolskim zasiewy zbóż stanowiły 2,9% powierzchni tych zasiewów w kraju, rośliny strączkowe jadalne – 2,0%, uprawy ziemniaków – 7,4%, uprawy roślin przemysłowych – 1,4%.

W strukturze użytkowania gruntów rolnych znajdujących się w Małopolsce dominuje areal pod zasiewami zbóż (łącznie z kukurydzą), następnie uprawami ziemniaków, rzepaku i warzyw. Nadal znaczący udział ma użytkowanie gruntów jako trwałych użytków zielonych (łąki i pastwiska). Niewielki udział stanowią grunty przeznaczone pod sady.

Ryc. 109. Struktura użytkowania użytków w dobrej kulturze w gospodarstwach rolnych w 2020 r.

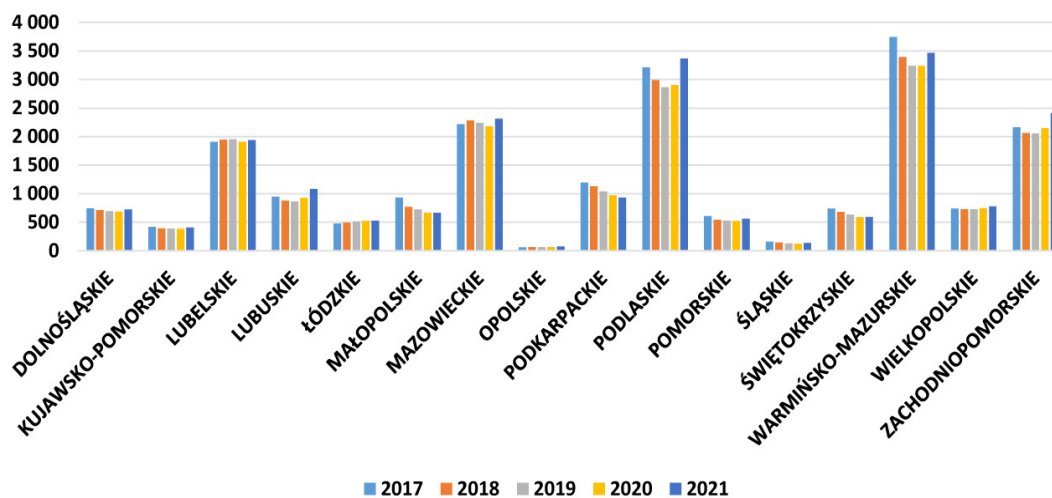
Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych BDL GUS

W strukturze zasiewów w Małopolsce dominują zboża – 73,6% ogólnej powierzchni zasiewów, tj. zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi oraz gryka, proso i inne zbożowe łącznie z kukurydzą na ziarno, następnie rośliny przemysłowe – 6%, ziemniaki – 5,7%, rośliny pastewne łącznie z kukurydzą na zielonkę – 5,1%, rośliny strączkowe na ziarno – 2,3%, oraz pozostałe uprawy – 7,2% (PSR 2020).

Gospodarstwa ekologiczne

Dobrym rozwiązaniem dla gospodarstw drobnotowarowych, jakich jest znacząca liczba w Małopolsce, miała być specjalizacja w wytwarzaniu produktów żywnościowych wysokiej jakości. W wielu regionach utrzymane jest wytwarzanie produktów w sposób tradycyjny i w oparciu o metody przyjazne dla środowiska. Jednak ważnym elementem służącym dystrybucji produktów dobrej jakości jest certyfikacja gospodarstwa. W województwie małopolskim maleje liczba gospodarstw rolnych posiadających certyfikat gospodarstwa ekologicznego (BDL GUS). Biorąc pod uwagę, że w Małopolsce gospodarstwa cechują się dużym zróżnicowaniem upraw, zwłaszcza w małych gospodarstwach, dodatkowo produkujących w sposób ekstensywny, przekształcenie sposobu produkcji w ekologiczne nie wymagałoby wielu nakładów i poprawiłoby dochodowość takich gospodarstw.

Ryc. 110. Liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce w latach 2017–2021

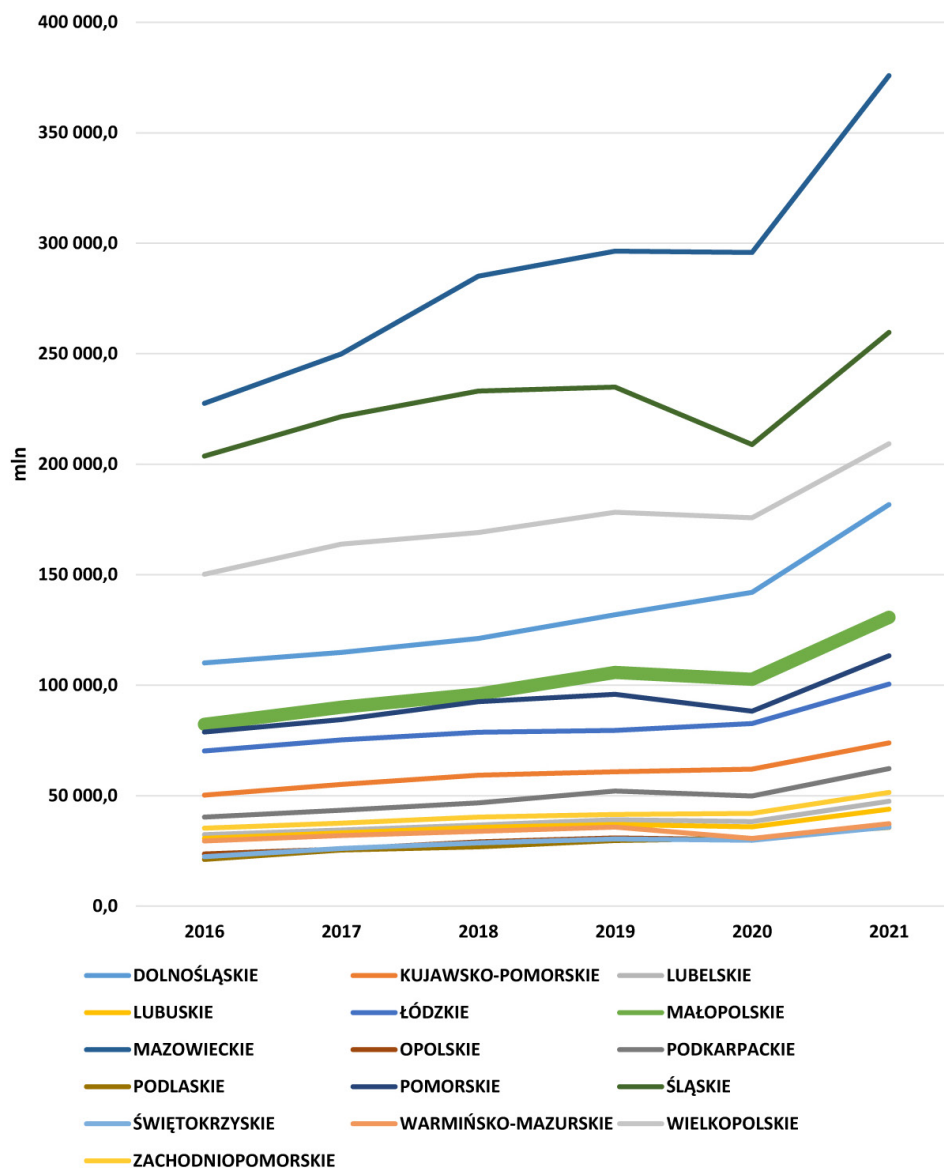

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

9.6. PRZEMYSŁ

W 2021 roku wartość produkcji sprzedanej przemysłu wynosiła prawie 131 mld zł i wzrosła w stosunku do 2017 roku o 41 mld zł. Wartość ta pozwala na utrzymanie się na piątym miejscu wśród gospodarek województw. Zmiana wartości w latach 2017–2021 znacząco odzwierciedla spadek, jaki nastąpił w produkcji w 2020 roku spowodowany pandemią COVID-19.

Ryc. 111. Produkcja sprzedana przemysłu (w mln zł) w latach 2017–2021

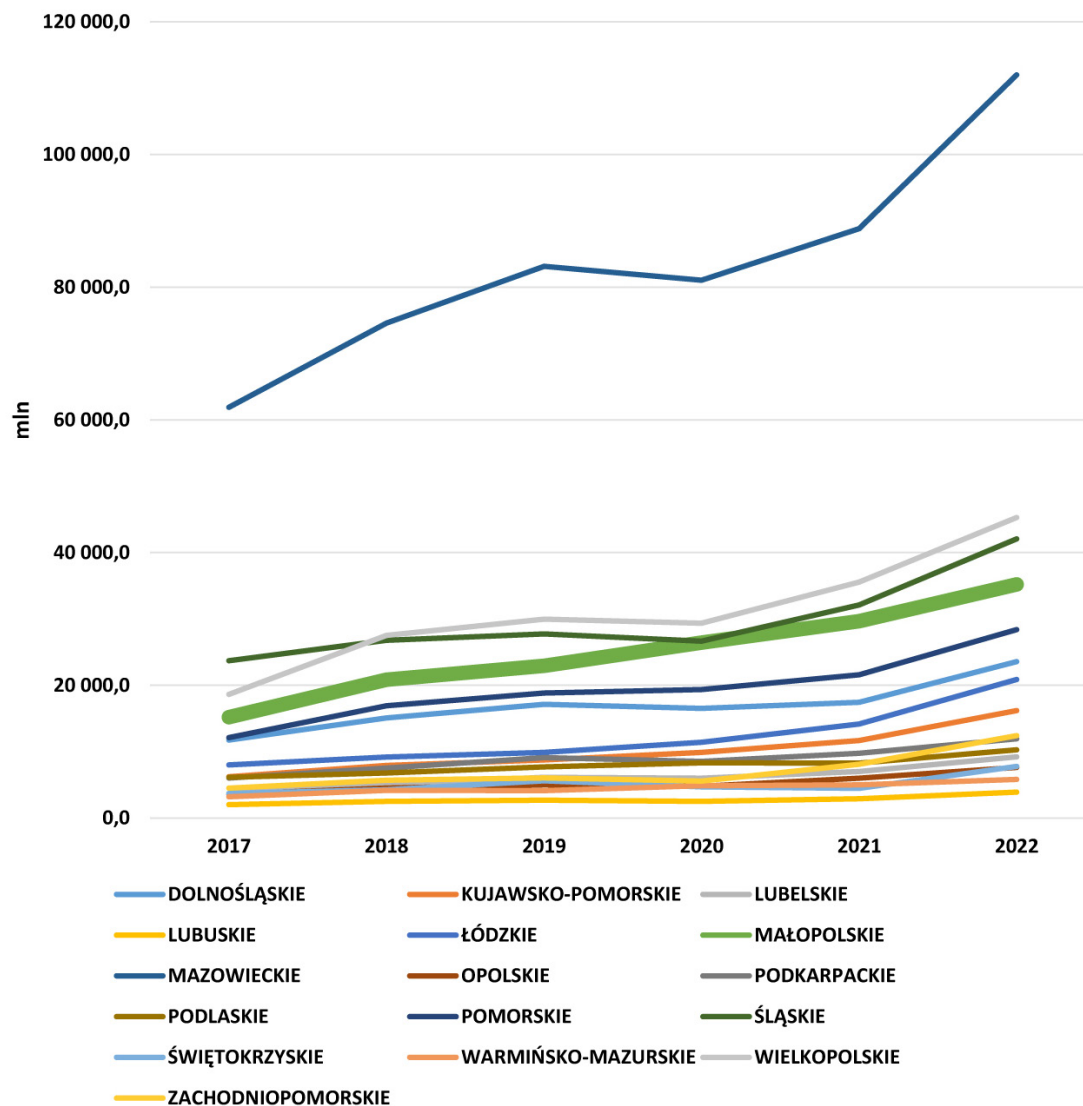

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie danych GUS

9.7. BUDOWNICTWO I GOSPODARKA MIESZKANIOWA

Warto zwrócić uwagę, że sytuacja produkcyjna w budownictwie nie odzwierciedla ogólnego załamania gospodarki w latach pandemii. Zwłaszcza w Małopolsce, w 2020 roku utrzymał się trend wzrostu wartości sprzedanej w budownictwie.

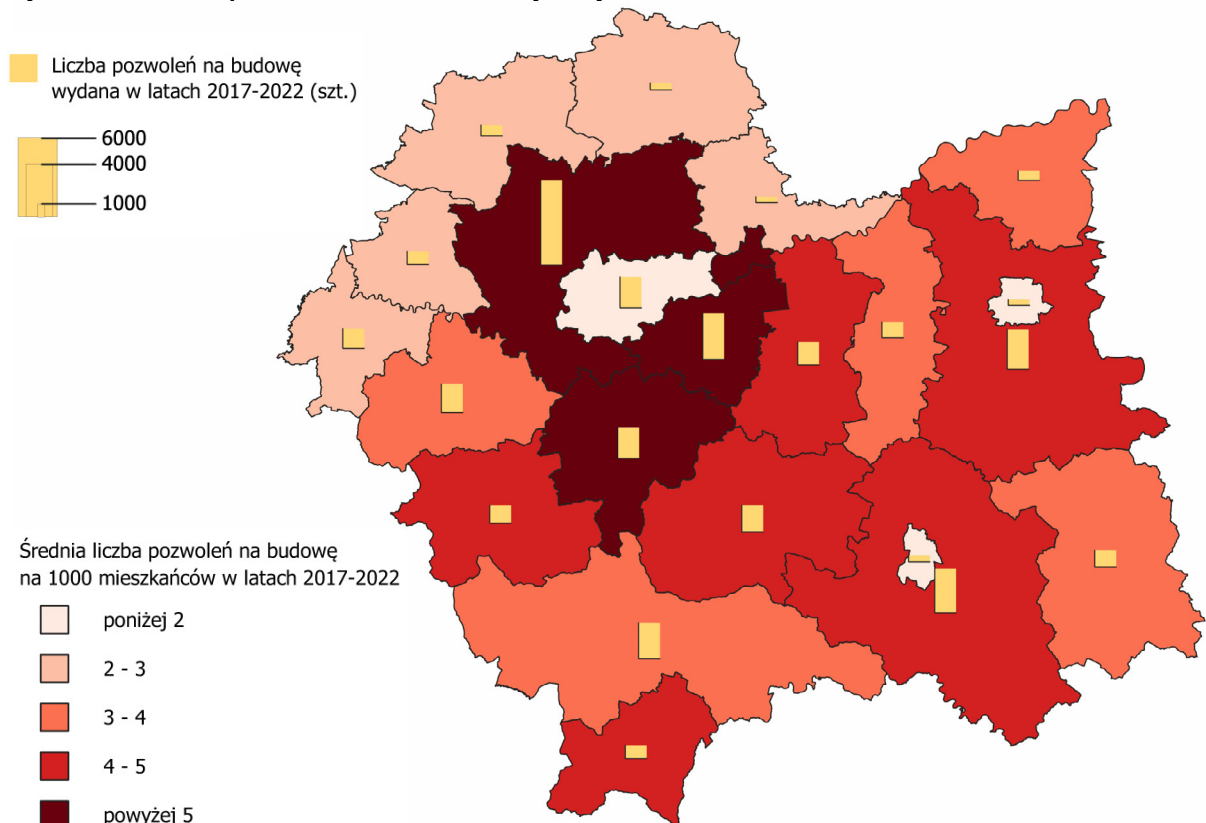
Ryc. 112. Wartość produkcji sprzedanej w budownictwie w latach 2017–2022 r. (w cenach bieżących w mln zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

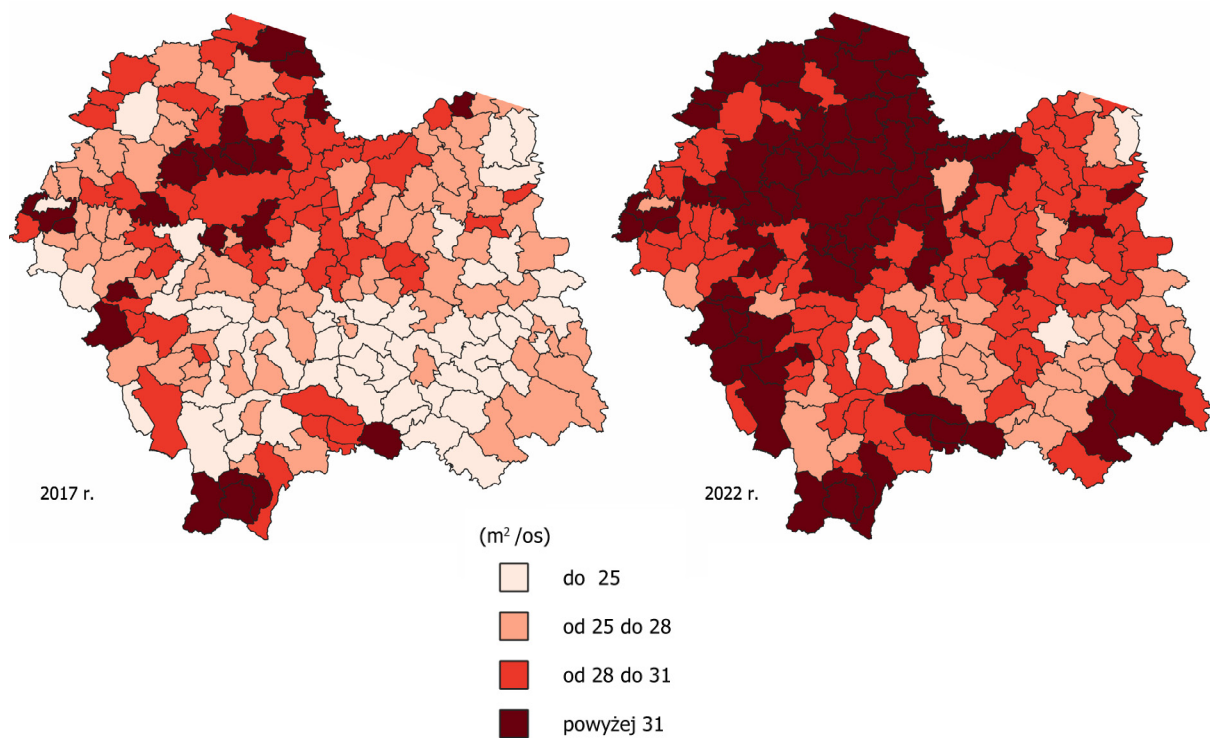
W województwie duży ruch budowlany obserwowany jest na terenach bezpośrednio przylegających do Krakowa. Związane jest to z postępującym na tych obszarach procesem suburbanizacji. Sytuację potwierdza liczba wydanych pozwoleń na budowę, zwłaszcza w przeliczeniu na mieszkańca. Dodatkowo proces budowlany odzwierciedla się w rosnącej powierzchni mieszkania, jaką dysponują mieszkańcy, zwłaszcza należący do gmin ościennych Krakowa.

Ryc. 113. Liczba pozwoleń na budowę wydanych w latach 2017–2022

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych GUS

Ryc. 114. Średnia powierzchnia mieszkania (w m²) na osobę w gminach Małopolski w 2017 i 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych GUS

9.8. TURYSTYKA

Województwo małopolskie jest jednym z najbardziej atrakcyjnych obszarów turystycznych w Polsce. Odwiedzane jest zarówno przez turystów krajowych jak i zagranicznych. Posiada rozbudowaną infrastrukturę turystyczną oraz bazę noclegową. W przeliczeniu na km² powierzchni posiada najwięcej miejsc noclegowych.

Wraz z województwami nadmorskimi, Małopolska dysponuje największą liczbą obiektów noclegowych – jest to ponad 13% krajowej infrastruktury. Skorzystało z niej 5,2 mln turystów (z czego 22,7% to turyści z zagranicy), którym udzielono 13,7 mln noclegów. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w 2022 roku wyniósł prawie 42%, wskazuje to na niewykorzystanie istniejącego zaplecza noclegowego i możliwość rozwoju turystyki w przyszłości. Należy podkreślić, że dobrze prosperującą działalność turystyczną zatrzymały obostrzenia dotyczące podróżowania oraz prowadzenia działalności związanej z funkcjonowaniem hoteli i innych obiektów noclegowych, jakie obowiązywały w latach 2020–2021 w związku z pandemią COVID-19, a także inwazją Rosji na Ukrainę.

Tab. 34. Liczba obiektów noclegowych oraz stopień ich wykorzystania w Polsce w 2022 roku (Polska = 100)

województwo	Obiekty noclegowe		stopień wykorzystania miejsc noclegowych	gęstość bazy noclegowej*)
	liczba	%		
dolnośląskie	914	9,4	38,8	3,63
kujawsko-pomorskie	372	3,8	45,3	1,73
lubelskie	442	4,5	33,8	1,01
lubuskie	257	2,6	31,2	1,21
łódzkie	273	2,8	38,2	1,13
małopolskie	1 313	13,4	41,8	6,44
mazowieckie	548	5,6	45,7	1,79
opolskie	120	1,2	31,5	0,73
podkarpackie	605	6,2	35,2	1,85
podlaskie	250	2,6	32,8	0,68
pomorskie	1 395	14,3	42,7	6,05
śląskie	603	6,2	38,1	3,87
świętokrzyskie	227	2,3	33,2	1,48
warmińsko-mazurskie	469	4,8	31,8	1,63
wielkopolskie	581	5,9	31,7	1,35
zachodniopomorskie	1 397	14,3	47,8	6,26

*) liczba miejsc noclegowych na 1 km² powierzchni – wg wskaźnika gęstości bazy noclegowej Charvata

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych GUS

Tab. 35. Cudzoziemcy korzystający z obiektów noclegowych w Małopolsce – osoby z 5 krajów najczęściej odwiedzających (%)

2017	2018	2019	2020	2021	2022
Wielka Brytania (14,9)	Wielka Brytania (14,7)	Wielka Brytania (16,2)	Wielka Brytania (23,0)	Niemcy (13,2)	Ukraina (15,7)
Niemcy (10,6)	Niemcy (10,3)	Niemcy (9,8)	Niemcy (12,2)	Wielka Brytania (11,0)	Wielka Brytania (14,3)
Włochy (6,0)	Włochy (5,7)	Ukraina (6,0)	Ukraina (7,3)	Francja (6,2)	Niemcy (8,7)
Stany Zjednoczone (5,7)	Stany Zjednoczone (5,6)	Stany Zjednoczone (5,8)	Słowacja (6,0)	Czechy (6,2)	Słowacja (7,2)
Ukraina (4,9)	Ukraina (5,6)	Włochy (5,6)	Włochy (4,7)	Ukraina (5,8)	Stany Zjednoczone (6,4)

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych GUS

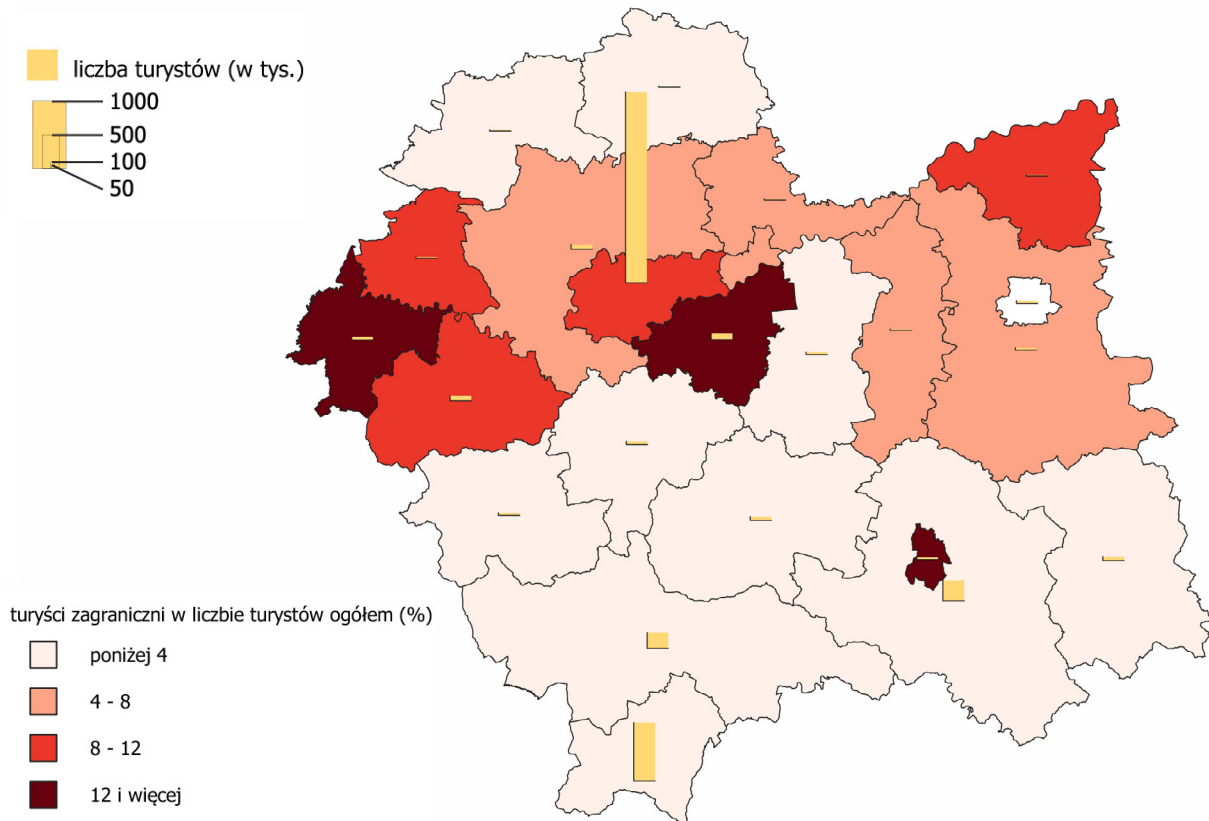
W latach 2017–2021 najwięcej turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych w Małopolsce przybywało z Wielkiej Brytanii i Niemiec. W roku 2022 dominowali obywatele Ukrainy, którzy znajdowali zakwaterowanie w związku z wyjazdem z zajętej wojną Ukrainy.

Tab. 36. Szacunkowa liczba turystów w Małopolsce w latach 2017–2022* (tys.)

Rok	Turyści krajowi	Turyści zagraniczni		Turyści ogółem
		liczba	%	
2017	9 108	3 162	25,8	12 270
2018	9 910	3 280	24,9	13 190
2019	10 380	3 480	25,1	13 860
2020	6 400	1 260	16,4	7 660
2021	8 100	1 100	12,0	9 200
2022	9 850	630	6,0	10 480

*) w 2022 roku bez imigrantów z Ukrainy

Źródło: Ruch turystyczny w Małopolsce w 2022 roku (Numer 6/2022 Badanie ruchu turystycznego w Małopolsce 2022)

Ryc. 115. Turyści krajowi i zagraniczni w powiatach Małopolski w 2022 rokuŹródło: Ruch turystyczny w Małopolsce w 2022 roku²⁴**Tab. 37. Główne cele przyjazdów do Małopolski**

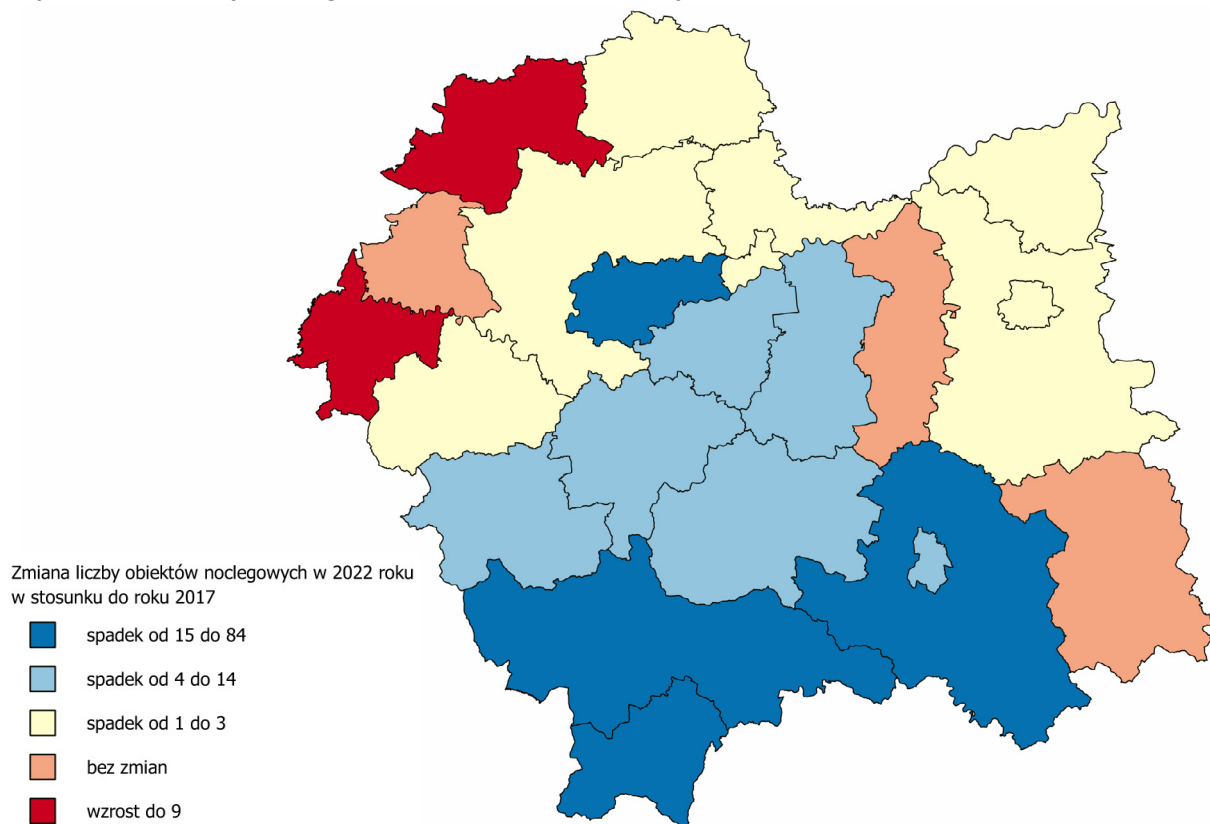
główny cel podróży	2018	2019	2020	2021	2022
wypoczynek	19,0	26,6	30,3	32,3	43,3
turystyka aktywna (kwalifikowana)	17,1	17,8	36,8	3,7	16,6
zwiedzanie zabytków	18,6	18,8	10,0	17,3	12,5
suma trzech głównych celów	54,7	63,2	77,1	53,3	72,4
odwiedziny krewnych, znajomych, miejsc rodzinnych	12,3	10,3	8,4	13,0	8,5
zdrowotny	7,9	6,1	2,3	4,2	8,3
udział w wydarzeniu, imprezie kulturalnej, konferencji, imprezie sportowej, rozrywka	4,6	5,6	3,7	9,2	3,3
edukacja	5,9	2,5	0,6	1,1	0,3
cel religijny/odnowa duchowa	4,6	4,5	1,1	3,5	0,7
sprawy służbowe, wyjazd integracyjny, szkolenie,	4,0	3,0	2,4	2,4	2,2
transyt	1,3	1,6	0,9	1,4	0,8
pozostałe	4,6	2,9	3,5	11,9	3,5

Źródło: Ruch turystyczny w Małopolsce w 2022 roku²⁴

²⁴ Ruch turystyczny w Małopolsce w 2022 roku. Badanie ruchu turystycznego w Małopolsce 2022. Numer 6/2022, Małopolska Organizacja Turystyczna, Kraków, 2023.

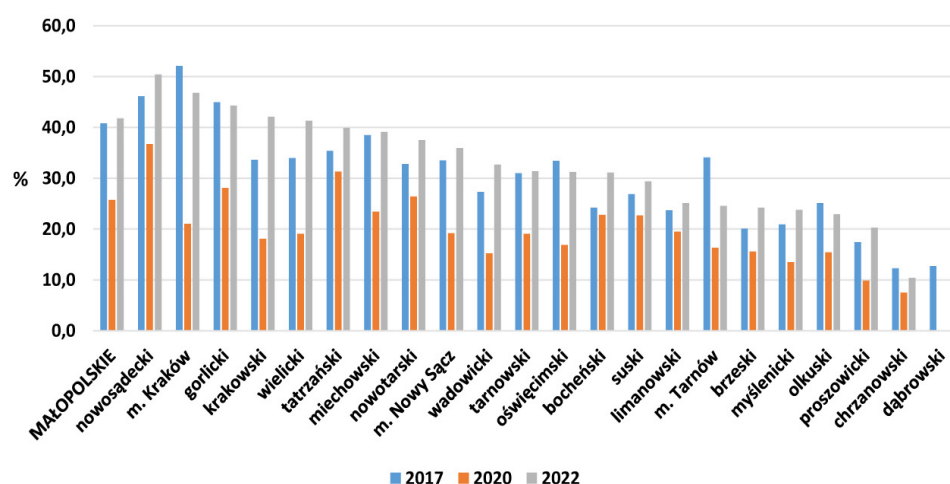
Problemy epidemiologiczne i gospodarcze odcisnęły piętno na liczbie obiektów noclegowych, jakimi dysponuje Małopolska. Od 2017 roku w województwie ubyło 219 takich obiektów. Znaczący spadek widoczny jest na obszarach o największym zainteresowaniu turystycznym, a więc w Krakowie oraz w powiatach południowej Małopolski.

Ryc. 116. Obiekty noclegowe w Małopolsce, zmiany w latach 2017–2022 r.

Źródło: Opracowanie własne UMWM na podstawie danych GUS

Ryc. 117. Wykorzystanie miejsc noclegowych w Małopolsce w wybranych latach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

10. JAKOŚĆ ŻYCIA

10.1. SYNTETYCZNY WSKAŹNIK JAKOŚCI ŻYCIA

Jakość życia jest zwykle próbą syntetycznego sparametryzowania określenia zadowolenia z miejsca zamieszkania, standardu życia. To wielowymiarowe spojrzenie może być przedstawiane w sposób subiektywny (zwykle poprzez wyniki badań ankietowych) lub obiektywny poprzez mierniki i wskaźniki. Tę drugą formę przyjęto w niniejszym Raporcie, wykorzystując wskaźniki przyjęte do wyodrębnienia obszarów zmarginalizowanych (Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”) uznanych jako obszary strategicznej interwencji (OSI).

W celu wyliczenia wskaźnika syntetycznego wykorzystano 15 mierników cząstkowych obrazujących zjawiska społeczne, gospodarcze i środowiskowe.

Tab. 38. Mierniki przyjęte do badania poziomu jakości życia w gminach Małopolski

Lp.	Obszar	Nazwa wskaźnika	Jednostka	Źródło
1.	Społeczne	Udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności	%	GUS
2.		Zameldowania i wymeldowania w gminie na 1000 mieszkańców	‰	GUS
3.		Udział osób korzystających z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego	%	GUS
4.		Średnie wyniki sprawdzianu w szkołach podstawowych	%	OKE
5.		Członkowie kół, klubów, sekcji i grup artystycznych na 1000 mieszkańców	‰	GUS
6.		Frekwencja w wyborach do sejmików województw	%	PKW
7.	Ekonomiczne	Osoby prowadzące działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców	‰	GUS
8.		Liczba bezrobotnych zarejestrowanych na 100 osób w wieku produkcyjnym	%	GUS
9.		Powierzchnia użytkowa mieszkań oddana do użytkowania na 1000 ludności	m ² /os	GUS
10.		Dochody własne gmin na 1 mieszkańca	zł/os	GUS
11.		Liczba podmiotów gospodarczych w sekcji „I” PKD na 1000 mieszkańców	‰	GUS
12.		Wskaźnik syntetyczny dostępności transportowej do gmin woj. Małopolskiego*)	jedn.	MORR
13.	Środowiskowe	Udział korzystających z instalacji wodociągowej w ogólnej liczbie ludności	%	GUS
14.		Udział korzystających z instalacji kanalizacyjnej w ogólnej liczbie ludności	%	GUS
15.		Odsetek powierzchni prawnie chronionej w łącznej powierzchni gminy	%	GUS

*) Metodologia i źródło: Guzik R., Kołós A., Fiedor Ł., Kocaj A., Wiedermann K., „Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem. Komponent 3 Relacje przestrzenne i dostępność komunikacyjna. Województwo Małopolskie”, IGIPZ PAN, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, 2019.

Dla wskaźników przyjęto wartości dla roku 2018, z wyjątkiem wskaźnika dostępności transportowej, gdzie dane pochodzą z 2019 roku. W obrębie każdego z obszarów (społecznego, ekonomicznego i środowiskowego), wskaźniki bazowe (po 6 dla bloku społecznego i ekonomicznego oraz 3 dla bloku środowiskowego) zestandaryzowano poprzez odniesienie ich do średniej i odchylenia standardowego. Zestandaryzowane wartości poszczególnych

wskaźników dodano w obrębie danej grupy (społecznej, ekonomicznej lub środowiskowej), jedynie w przypadku wskaźników będących destymulantami (np. wymeldowania) wartości odjęto. Zsumowane wartości zostały uśrednione i w ten sposób powstały wskaźniki syntetyczne dla trzech obszarów problemowych, a w wyniku ich uśrednienia otrzymano wskaźnik syntetyczny jakości życia w Małopolsce.

Uzyskane niskie wartości indeksu rozwoju wyłoniły obszary problemowe. Wysokie wartości wskaźnika dały obraz regionów o najwyższej a więc najlepszej jakości życia.

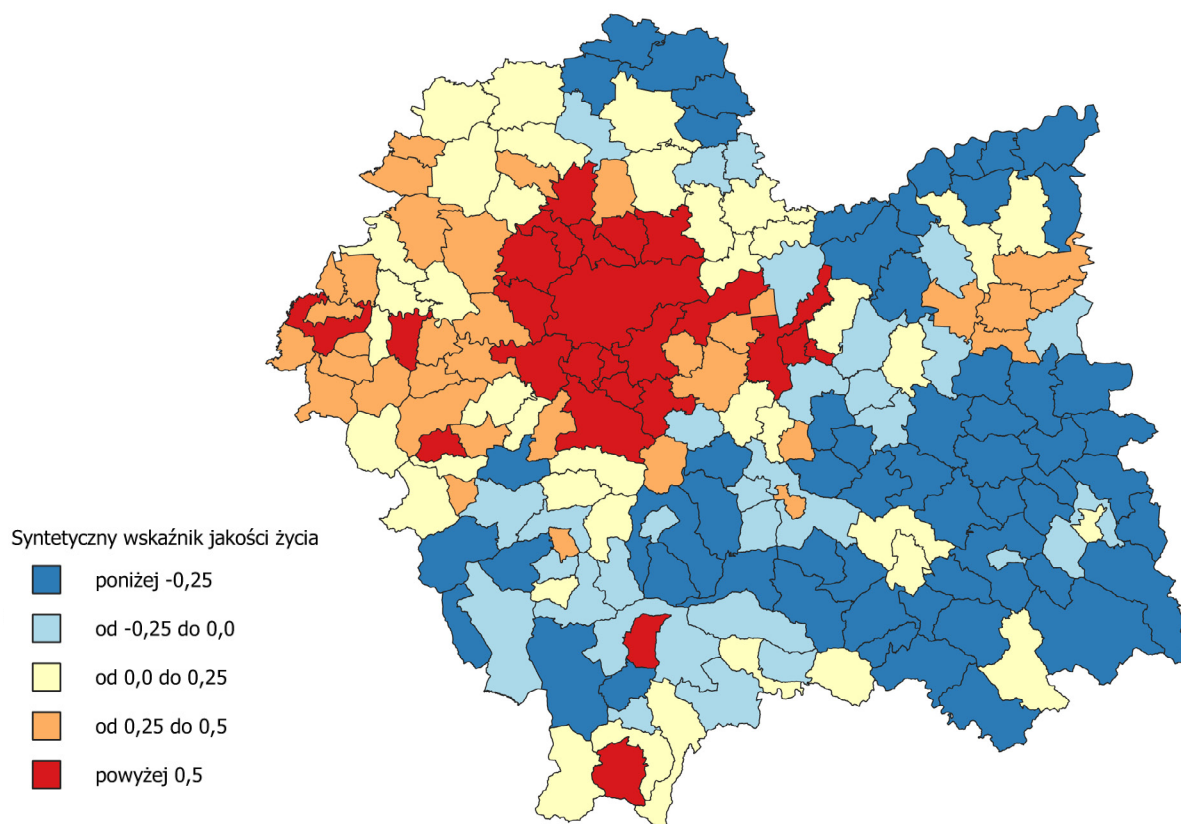
Gminy, które osiągnęły najwyższą wartość wskaźnika jakości życia to: Wielka Wieś, Kraków i Zielonki. Łącznie w obszarze o najwyższej jakości życia znalazły się 23 gminy. Wiodącym obszarem tworzącym zwartą strefę najwyższej jakości życia są gminy przylegające do Krakowa, Myślenic, Bochni. Pozostałe gminy, które uzyskały najwyższą wartość wskaźnika nie tworzą skupisk, a w większości występują pojedynczo, są to: Skąta, Zator, gmina wiejska Oświęcim, Zakopane, miasto Nowy Targ.

Gminy o wskaźniku przedstawiającym dobrą jakość życia znajdują się w części zachodniej i północno-zachodniej województwa, a także w okolicach Tarnowa, w powiecie wielickim i bocheńskim.

Gminy w wartościach wskaźnika odpowiadających przeciętnej jakości życia znajdują się głównie w części zachodniej województwa. W większości tych gmin wszystkie wskaźniki częściowe (społeczne, ekonomiczne, środowiskowe) są o przeciętnych wartościach. Wyjątkiem są gminy rejonu tatrzańskiego, gdzie pomimo osiąganych wyższych wartości wskaźników ekonomicznych, cechy społeczne i środowiskowe są na niskim poziomie.

Najwięcej gmin znajduje się w przedziałach obrazujących jakość życia jako słaby, a tam gdzie wartość wskaźnika syntetycznego spadła poniżej -0,25, obszary wskazano jako problemowe. To przede wszystkim obszar południowej i południowo-wschodniej części województwa, gminy Powiśla i regionu miechowskiego.

Ryc. 118. Jakość życia gmin Małopolski w 2019 roku

Źródło: Opracowanie UMWM na podstawie BDL GUS oraz Guzik R., Kołoś A., Fiedień Ł., Kocaj A., Wiedermann K., „Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem. Komponent 3 Relacje przestrzenne i dostępność komunikacyjna. Województwo Małopolskie”, IGiPZ PAN, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, 2019

10.2. OCHRONA KRAJOBRAZU I LOKALNE FORMY ARCHITEKTONICZNE

Audyt krajobrazowy

Wartości i zasoby przyrodnicze oraz kulturowe są ściśle powiązane z krajobrazem, w którym występują. Małopolska należy do obszarów, gdzie ukształtowanie naturalnego krajobrazu wpływa na urozmaicenie form krajobrazu kulturowego. Dzięki wyjątkowemu zróżnicowaniu obszarów: wysokich, skalistych Tatr, zróżnicowanych pasm Beskidów, malowniczych pogórzy, lesowych wyżyn, torfowisk urozmaiconych mozaiką lasów, pól, wsi i miast wykształciły się różnorodne formy osadnictwa pozostawiające materialne ślady w przestrzeni. W każdym z obszarów województwa znajdują się ślady działalności człowieka z różnych etapów historii. Są to zarówno wsie i miasteczka zakładane w okresie średniowiecza, pozostałości zamków, dawne dwory i pałace z założeniami parkowymi i ogrodowymi, ale także kościoły, cerkwie, bożnice i inne obiekty świadczące o różnorodności kulturowej regionu, czy też cmentarze wojenne, miejsca bitew.

Aby zachować te charakterystyczne powiązania działalności człowieka z naturalnym otoczeniem, ale też aby ochronić najpiękniejsze krajobrazy województwa prowadzone są prace audytowe mające na celu wyłonienie i skatalogowanie obszarów, których cechy są na tyle wyróżniające się i ważne do zachowania, że uznane zostały jako priorytetowe.

Prace dotyczące audytu krajobrazowego prowadzone są w oparciu o przepisy tzw. „ustawy krajobrazowej”, której podstawowym celem było stworzenie podstaw prawnych umożliwiających skuteczniejsze niż dotąd przeciwdziałanie niekorzystnym zmianom krajobrazów oraz zwiększenie możliwości kształtowania tych, które uznane zostaną – w drodze ściśle określonej metody – za wartościowe i ważne.

Przepisy ustawy krajobrazowej zdefiniowały podstawowe pojęcia takie jak: reklama w przestrzeni publicznej, tablica reklamowa, urządzenie reklamowe, szyld, krajobraz czy krajobraz priorytetowy. Dodatkowo ustawa daje samorządom gmin instrumenty prawne pozwalające na bardziej skuteczną ochronę przestrzeni przed chaosem i niską jakością reklam oraz małej architektury. Gminy uzyskały prawo pobierania opłat reklamowych i naliczania kar za nieprzestrzeganie lokalnych przepisów.

Opracowanie i uchwalenie audytów krajobrazowych powierzono samorządom wojewódzkim. W myśl przepisów ustawy marszałek województwa ma obowiązek sporządzać audyt krajobrazowy co najmniej raz na 20 lat. Duże znaczenie kapitału krajobrazowego dla rozwoju społeczno-gospodarczego województwa powoduje, że w tak długim przedziale czasowym zasadnym jest monitorowanie zachodzących zmian krajobrazowych. Raport powinien być sporządzany w ciągu każdej kadencji samorządu wojewódzkiego, czyli raz na 5 lat.

Na dzień przygotowywania Raportu, w województwie małopolskim prace nad projektem audytu krajobrazowego są na ukończeniu. Obejmowały one kolejne etapy wykonane według metodyki określonej w Rozporządzeniu RM z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (uwzględniając nowelizację Rozporządzenia w 2022 r.): w pierwszym etapie dokonano identyfikacji krajobrazów występujących na obszarze Małopolski. Był to proces wydzielania krajobrazów przez wyznaczenie ich granic, sklasyfikowanie pod względem charakteru dominujących w krajobrazie czynników, rzeźby terenu i pokrycia terenu oraz nadania im oznaczeń identyfikacyjnych. Podstawę wydzielenia stanowił podział mezoregionów na obszary o jednolitym tle krajobrazowym. Jednocześnie przy wydzielaniu krajobrazów uwzględniono powtarzalność struktury przestrzennej i fizjonomii w różnych częściach krajobrazu, z wyjątkiem krajobrazów unikatowych.

Kolejnym etapem było sklasyfikowanie wydzielonych krajobrazów w szczególności o takie kryteria jak charakter dominujących w krajobrazie czynników, rzeźba terenu i pokrycie terenu. Rozporządzenia określa dwie równorzędne klasyfikacje krajobrazów, które stanowią uzupełniające się zestawienia:

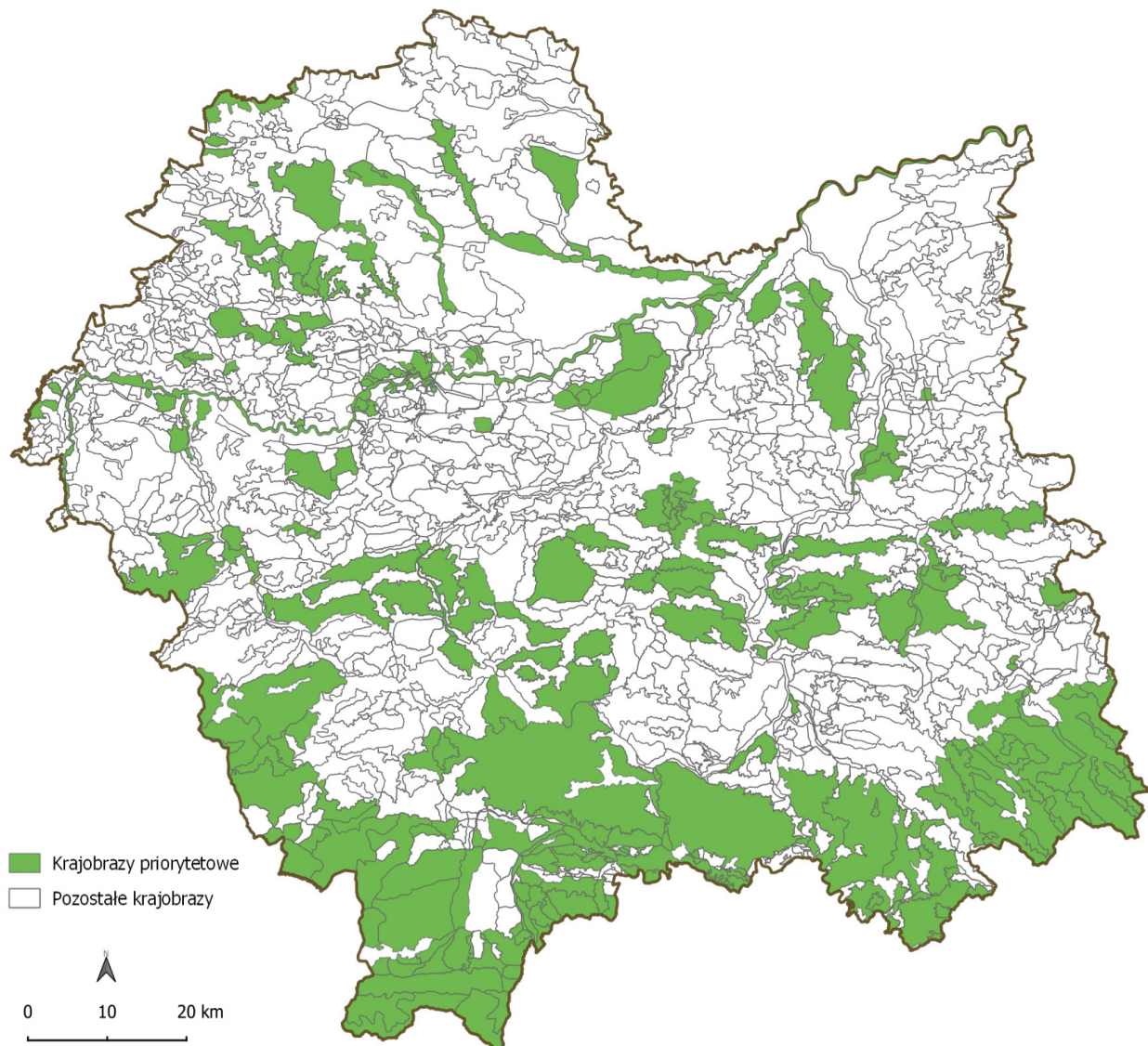
- klasyfikacja krajobrazów według typu rzeźby terenu,
- typologia krajobrazów Polski, która klasyfikuje krajobrazy według antropogenicznego przekształcenia krajobrazu, dominacji określonych form pokrycia terenu i innych czynników występujących w krajobrazie oraz struktury i intensywności zagospodarowania terenu.

W pracach nad audytem krajobrazowym dla Małopolski zidentyfikowano 42 podtypów krajobrazów, przy pomocy których sklasyfikowano 1 712 wydzielonych w regionie jednostek krajobrazowych.

Kolejnym krokiem w audycie krajobrazowym była ocena wartości zidentyfikowanych krajobrazów (ocena cech analitycznych przyrodniczych i kulturowych charakterystycznych typologicznie). Polegała ona na porównaniu ich z cechami innych krajobrazów tego samego podtypu w województwie. Wartości porównawcze wyrażały się w wielokrotnościach odchylenia standardowego od średniej dla całej rozpatrywanej populacji generalnej. Obliczenia wartości odchylenia standardowego (i odpowiednich wielokrotności) przeprowadzono (po wcześniejszym zestawieniu danych dla wszystkich krajobrazów z właściwej grupy) w programie QGIS, w którym również prowadzona było całe przygotowanie projektu audytu krajobrazowego.

Następnym etapem sporządzenia projektu audytu krajobrazowego było wyznaczenie krajobrazów priorytetowych. Krajobraz priorytetowy, zgodnie z definicją zawartą w art. 7 ustawy, to krajobraz szczególnie cenny dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne, czy estetyczno-widokowe i jako taki wymagający zachowania lub określenia zasad i warunków jego kształtowania. Mając to na uwadze, metodyka wyznaczania krajobrazów priorytetowych zakłada, iż powinny do nich należeć krajobrazy, które spełniają jedno z czterech kryteriów opisanych w załączniku nr 5 Rozporządzenia, tj.: unikatowość występowania, reprezentatywność, dotychczasowa ochrona prawna, ważność krajobrazu. W granicach województwa zidentyfikowano i opisano 282 krajobrazów priorytetowych.

Ryc. 119. Krajobrazy priorytetowe w Małopolsce

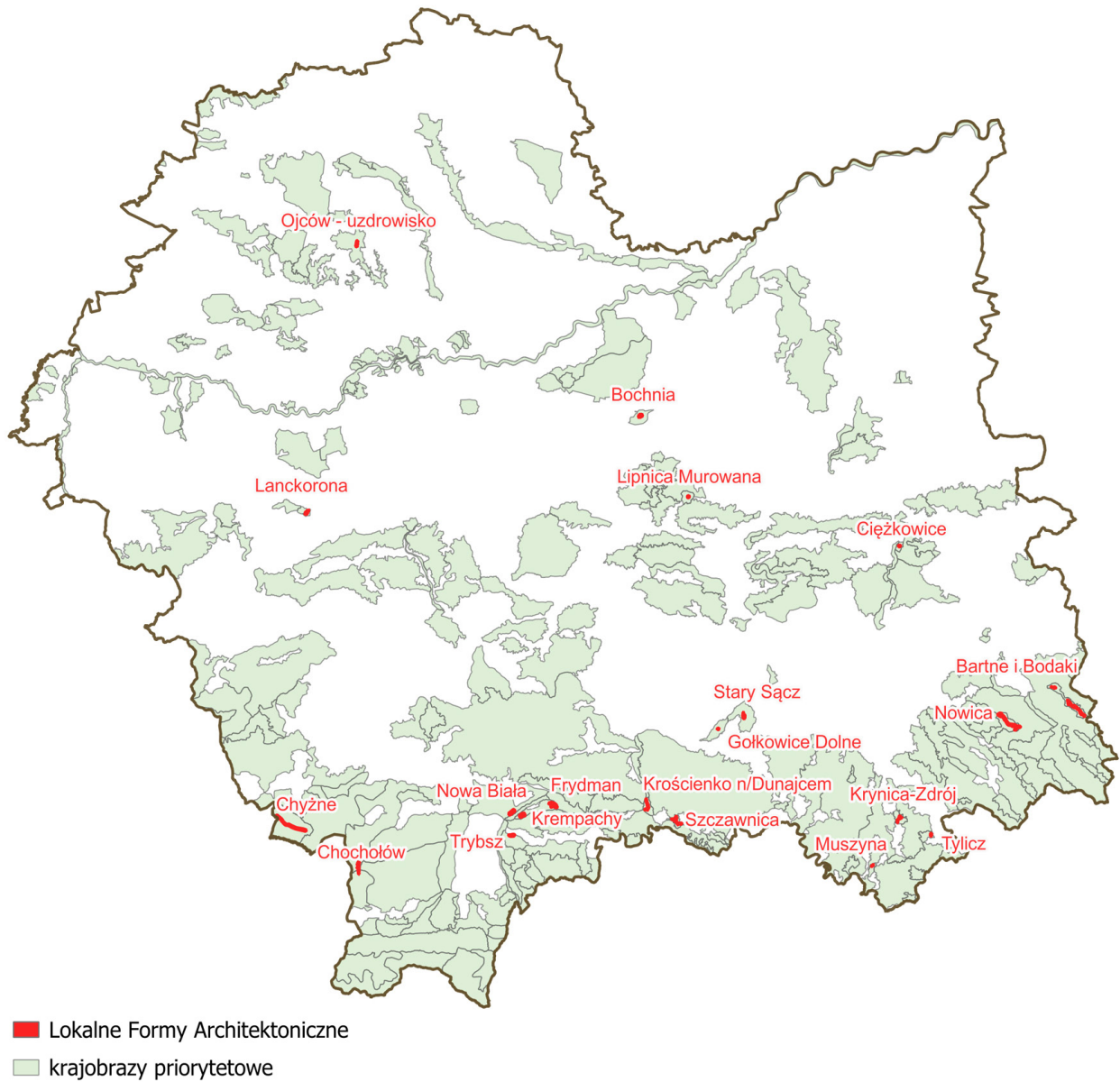
Źródło: Opracowanie UMWM

Kolejnym etapem prac było wskazanie w granicach krajobrazów priorytetowych obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalną formą architektoniczną (LFA). Środowisko naturalne oraz obiekty historyczne i kulturowe chronione są różnymi formami ochrony (parki narodowe, krajobrazowe, rejestry zabytków, itd.). Jednak na ochronę zasługują też obszary wyróżniające się lokalną formą architektoniczną (LFA). Dzięki zapisowi w Ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, który nakłada obowiązek wskazania w granicach krajobrazów priorytetowych takich obszarów, można zachować, utrwalić lub wykorzystać dla kontynuowania tradycji wartościowe formy urbanizacyjne czy ruralistyczne, których nie chroni żadna inna forma ochrony.

Wytyczne dla LFA określone są w Rozporządzeniu w sprawie sporządzenia audytu krajobrazowego i odnoszą się do obszarów szczególnie wyróżniających się typem zabudowy charakterystycznym dla lokalnej tradycji i kręgu kulturowego; obszarów, w których ze względu na zachowane wartości kulturowo-krajobrazowe, rekomendowane może być ustanowienie parku kulturowego lub innej formy ochrony prawnej o ile nie jest taka ustanowiona. Lokalne formy architektoniczne, zgodnie z Rozporządzeniem wyznacza się w ramach krajobrazów priorytetowych.

Ze względu na to, że rozporządzenie nie określa celu i znaczenia lokalnych form architektonicznych, na potrzeby audytu krajobrazowego dla Małopolski przyjęto wskazanie obiektów, które powinny być objęte szczególną ochroną ze względu na swoje wartości kulturowe, historyczne i krajobrazowe oraz wskazanie takich, które mogą stanowić wzorzec i graniczne parametry dla nowej zabudowy i sposobu zagospodarowania obszarów w ich otoczeniu. W drodze eksperckich analiz zidentyfikowano i opisano 35 terenów zabudowanych charakterystycznymi formami zabudowy. Spośród nich 20 terenów zabudowanych wyróżniającymi się Lokalnymi Formami Architektonicznymi zostało uwzględnione w projekcie dokumentu audytu krajobrazowego. Ich położenie w województwie przedstawia rycina 120, a przykład identyfikacji graficznej LFA rycina 121.

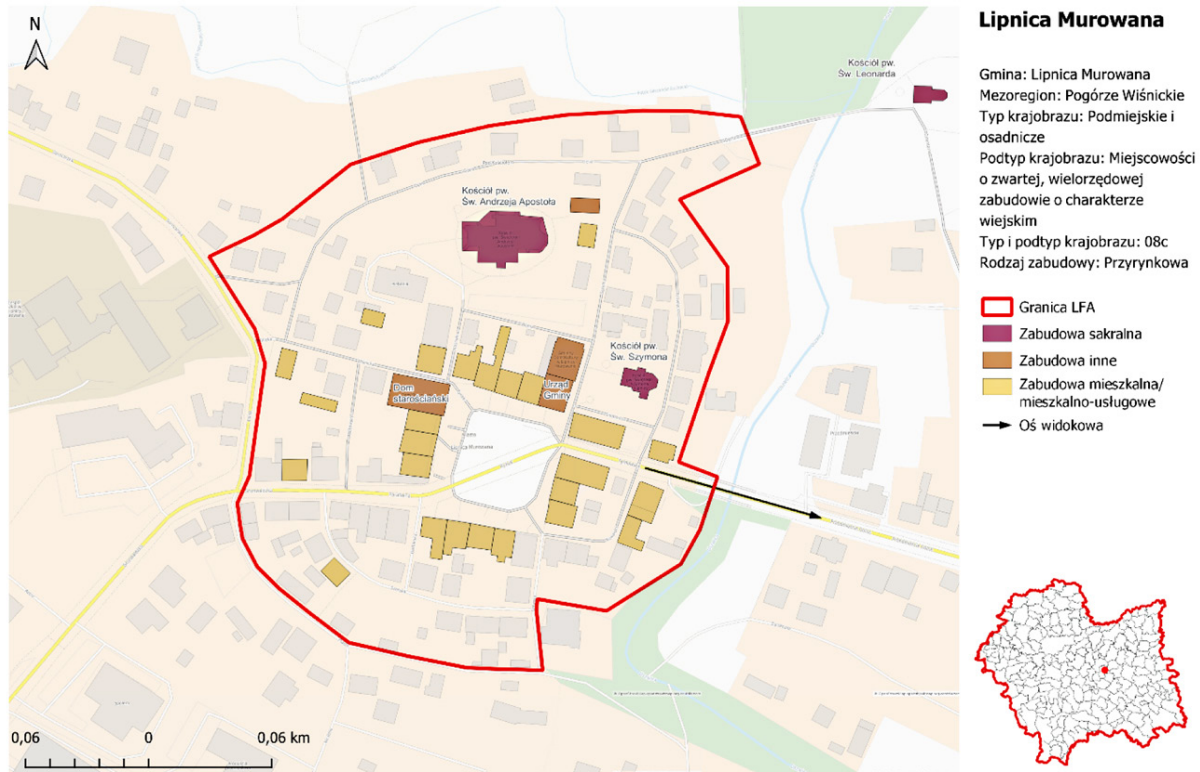
Ryc. 120. Lokalne Formy Architektoniczne w Małopolsce – stan na dzień 30 września 2023

Źródło: Opracowanie UMWM

Ryc. 121. Załącznik graficzny do karty LFA – przykład

Audyt Krajobrazowy
Województwa Małopolskiego

Źródło: Opracowanie UMWM

Ostatnim etapem opracowania projektu audytu było sformułowanie rekomendacji i wniosków dla wszystkich krajobrazów priorytetowych oraz dla tych krajobrazów, które leżą w granicach obszarów parków kulturowych, parków narodowych rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obiektów znajdujących się (lub proponowanych do umieszczenia) na listach Światowego Dziedzictwa UNESCO lub rezerwatów Biosfery UNESCO.

Projekt audytu został przyjęty przez Zarząd Województwa Małopolskiego i jest przygotowany do zaopiniowania przez instytucje i organy do tego upoważnione przepisami UOPIZP. Po uzyskaniu uzgodnień i opinii oraz po ewentualnym dokonaniu zmian, projekt będzie udostępniony do publicznego wglądu a następnie przedstawiony Sejmikowi Województwa Małopolskiego do uchwalenia.

11. OCENA REALIZACJI PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

11.1. NARZĘDZIA WSKAZUJĄCE NA STOPIEŃ ZAAWANSOWANIA REALIZACJI PZPWM

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. 2017 poz. 1073, 1566), art. 45 zobowiązuje Zarząd Województwa, by co najmniej raz w czasie kadencji sejmiku dokonać przeglądu zmian w zagospodarowaniu przestrzennym województwa, opracować raport o stanie zagospodarowania przestrzennego oraz sporządzić ocenę realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym²⁵. Monitoring umożliwia analizowanie danych w zakresie zmian ilościowych i jakościowych obecnego stanu zagospodarowania przestrzennego, w efekcie pozwala korygować dotychczasowe zadania, a także jest narzędziem wspierającym do przygotowywania analiz i diagnoz na przyszłe planowanie.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego wskazano narzędzia jego realizacji, dzieląc je na:

- legislacyjne;
- inwestycyjne;
- promocyjno-edukacyjne;
- organizacyjne.

Działania legislacyjne i inwestycyjne rozróżniono uwzględniając poziom: krajowy, wojewódzki i lokalny. Dla zarządzania województwem najważniejszy był poziom regionalny, ale prace województwa skierowane były również na oddziaływanie zarówno na działania rządu, jak i działania samorządów lokalnych.

Narzędzia realizacji PZPWM usystematyzowano także z punktu widzenia dwóch głównych jego funkcji: odpowiedniego terytorialnego ukierunkowania wydatków budżetu wojewódzkiego i wydatków w ramach regionalnych programów operacyjnych oraz stworzenia ram i wytycznych dla lokalnych aktów planowania przestrzennego (studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, lokalnych przepisów dotyczących reklam i małej architektury, opracowania audytu krajobrazowego oraz planów ochrony parków krajobrazowych i stref chronionego krajobrazu).

Narzędzia o charakterze inwestycyjnym to między innymi budowa i modernizacja dróg, sieci kolei, organizacja transportu zbiorowego, budowa i doposażenie infrastruktury społecznej, wsparcie inwestycji dla rozwoju przedsiębiorczości, finansowanie projektów odnowy wsi i miast, inwestycje służące turystyce.

Narzędzia o charakterze legislacyjnym to ustanawianie przez sejmik parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu oraz uchwalanie planów ich ochrony, uchwalanie wyników audytu krajobrazowego i wytycznych architektonicznych dla zabudowy na ich terenach, uchwalanie całego szeregu strategii branżowych o przestrzennych konsekwencjach, takich jak m.in. plan gospodarki odpadami, ochrony przed hałasem, ochrony środowiska, zabezpieczenia przeciwpowodziowego, uchwalanie standardów środowiska (np. tzw. ustawy antysmogowe), opiniowanie lokalnych programów dotyczących małej architektury i reklam.

Wśród narzędzi o charakterze edukacyjno-promocyjnym wymieniono prowadzenie akcji na rzecz ochrony krajobrazu, w tym wspieranie ośrodków edukacji ekologicznej, wskazywanie dobrych wzorców zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich, prowadzenie działalności edukacyjnej na rzecz lepszego planowania przestrzennego, pobudzanie lokalnej rywalizacji samorządów i środowisk w zakresie ochrony tradycyjnych wartości krajobrazu i architektury.

W tabeli A dokonano zestawienia kluczowych projektów i inicjatyw zawartych w tab. 2.18 dokumentu Planu oraz przedstawiono stan ich realizacji. Ze względu na charakter działań, projekty zostały podzielone na: jednostkowe (J) i systemowe (S), natomiast w zależności od

²⁵ Ocena realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym została przedstawiona w załączniku A do niniejszego raportu.

celu działania, wydzielono dziesięć sfer/sektorów. Objęły one łącznie 94 przedsięwzięcia zawierające wiele inwestycji o charakterze gminnym, powiatowym, wojewódzkim. Część z nich możliwa była do realizacji po wprowadzeniu przez Sejm, Senat (LRs) Rząd (LRz) RP rozwiązań legislacyjnych, część miała charakter inwestycji rządowych (IR_1), inwestycji centralnych, realizowanych przez spółki państwowe (IR_2) część z nich wymagała zmian legislacyjnych na poziomie wojewódzkim (uchwały Sejmiku WM - LWs, uchwały Zarządu WM – LWz), lub samorządów lokalnych (LL). Wówczas inwestycje realizowało województwo (IW_1) i jednostki podległe, (IW_2). Część działań miała charakter promocyjno-edukacyjny (P) lub organizacyjny (O).

Spośród 94 projektów 21 zrealizowano w całości. Większość działań zostało częściowo zrealizowanych. Dotyczy to zwłaszcza projektów o charakterze systemowym. Inwestycje w ramach takich projektów prowadzone są w sposób ciągły, lub dotyczą wielu placówek, lub prowadzone prace mają charakter częściowy, etapowy (np. rewitalizacja miejscowości nie jest przeprowadzana w całości). W niektórych przypadkach funkcjonowanie zakończonego i wdrożonego działania musiało być zawieszone ze względu na prowadzone inne prace budowlane. Tak było w przypadku podhalańskiej kolei aglomeracyjnej Rabka – Nowy Targ – Zakopane, jej organizacja została utrudniona poprzez prowadzone prace remontowe infrastruktury kolejowej).

Prawie połowa przedsięwzięć jest częściowo zrealizowana (34) lub w trakcie realizacji (14). Niektóre działania składały się z wielu inwestycji, np. dotyczy to strefy transportu i komunikacji, stąd większość tych działań określono jako: w trakcie realizacji lub częściowo zrealizowane. W niektórych przypadkach doszło do zmian koncepcyjnych (rezygnacja z inwestycji, zmiana przebiegu sieci) lub nastąpiły nieprzewidziane opóźnienia w realizacji prac.

Liczba przedsięwzięć niezrealizowanych wynosi 24, a największy ich udział przypadł na projekty o charakterze infrastrukturalnym. Są to m.in.: rozbudowa infrastruktury lotniska Kraków-Balice, nowe odcinki dróg krajowych i wojewódzkich, rozbudowa sieci elektrycznych, projekty dotyczące infrastruktury przeciwpowodziowej (budowa polderów, suchych zbiorników, kanałów ulgi), następnie wymagających działań legislacyjnych czy organizacyjnych (m.in. ustanowienie nowych parków krajobrazowych oraz uchwalenie planów ich ochrony, zorganizowanie szpitala wojewódzkiego w ośrodku zachodnim: Oświęcim – Chrzanów).

Pomimo, że część inwestycji nie została zrealizowana, ich ważność i znaczenie pozostają aktualne. Część z nich zaplanowano do realizacji z nowej perspektywy budżetowej funduszy unijnych na lata 2021–2027. Jednocześnie od czasu przyjęcia PZPWM przyjęto kilka nowych dokumentów o charakterze ponadlokalnym wskazujących na dalsze działania związane z inwestycjami celu publicznego. Są to m.in.:

- Wieloletni program pod nazwą Program Budowy 100 Obwodnic na lata 2020–2030, przyjęty Uchwałą Nr 46/2021 Rady Ministrów z dnia 13 kwietnia 2021 r.
- Rządowy program budowy lub modernizacji przystanków kolejowych na lata 2021–2025, przyjęty Uchwałą Nr 63/2021 Rady Ministrów z dnia 19 maja 2021 r.
- Plan Przeciwdziałania Skutkom Suszy, przyjęty Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r.

Załącznik A

Zestawienie kluczowych projektów i inicjatyw służących realizacji planu oraz stan ich realizacji

Sfery / sektory	Nazwa projektu / przedsięwzięcia	typ projektu / podmiot realizujący	charakter	stan realizacji	UWAGI
I. Transport i komunikacja	1. Zakup nowoczesnego technologicznie taboru kolejowego na potrzeby rozwoju kolei małopolskich, w tym kolei aglomeracyjnych.	IW_1	J	zrealizowane	
	2. Budowa nowych linii kolejowych i łącznic - odcinki posiadające decyzję uwarunkowań środowiskowych (DUŚ): łącznica kolejowa w Krakowie (Zabłocie - Krzemionki) - odcinki wymagające uzyskania DUŚ: budowa nowej linii kolejowej na odcinku Podłęże – Szczyrzyc – Tymbark/Mszana Dolna, łącznica kolejowa w Chabówce	IR_1, IR_2	J	częściowo zrealizowane	- zrealizowane - uzyskano DUŚ dla niektórych odcinków, oraz prowadzone są prace projektowe
	3. Modernizacje linii kolejowych odcinki wymagające uzyskania DUŚ: - linia E-30 Kraków Główny Towarowy – Rudzice - Trzebinia – Oświęcim - Oświęcim – Mysłowice - Kozłów – Kielce - Tunel – Bukowno - Chabówka – Nowy Sącz - Kalwaria Zebrzydowska Lanckorona – Bielsko-Biała - Rabka – Nowy Targ – Zakopane	IR_1, IW_1	J	w trakcie realizacji	- zakończona - zakończona - prace projektowe - prace projektowe - w trakcie realizacji - prace projektowe - w trakcie realizacji - w trakcie realizacji

	4. Organizacja: ▪ podhalańskiej kolei aglomeracyjnej Rabka – Nowy Targ – Zakopane ▪ kolei uzdrowskiej Nowy Sącz – Krynica-Zdrój	0	S	zrealizowane	▪ Oferta POLREGIO od 2018 roku, ze względu na remonty na linii kolejowej liczba kursów ograniczona ▪ linia obsługiwana przez POLREGIO i TLK, czasowe wyłączenia i przewóz zastępczą komunikacją autobusową (remonty)
	5. Budowa parkingów parkuj i jedź (P&R) przy stacjach kolejowych, węzłach przesiadkowych ▪ obiekty posiadające DUŚ: Kraków – Kurdwanów, Bieżanów ▪ obiekty wymagające uzyskania DUŚ: 31 obiektów na obszarze KOM ▪ obiekty postulowane: budowa parkingów przy stacjach Szybkiej Kolei Aglomeracyjnej	IW_2	S	częściowo zrealizowane	▪ zrealizowane ▪ częściowo zrealizowane ▪ częściowo realizowane
	6. Droga S-7 ▪ odcinki posiadające DUŚ: Lubień – Rabka oraz granica woj. świętokrzyskiego – Kraków (węzeł Igołomska) ▪ odcinki postulowane: Rabka – Chyżne ▪ Kraków-Myślenice – prace projektowe	IR_1	J	w trakcie realizacji	▪ częściowo zrealizowane ▪ prace projektowe ▪ prace projektowe
	7. S52 (północna obwodnica Krakowa - POK) ▪ odcinki wymagające uzyskania DUŚ: od węzła „Modlniczka” (Radzikowskiego) do węzła Kraków Mistrzejowice („Nowohucki”) ^{(A)®}	IR_1	J	w trakcie realizacji	
	8. Droga DK-75 (S-75, Sądeczanka) ▪ odcinki wymagające uzyskania DUŚ: Brzesko – Nowy Sącz (49,4 km) ^{(A)®}	IR_1	J	w trakcie realizacji	DUŚ w trakcie procedowania
	9. Droga DK-52 (S-52, BDI) ▪ odcinki wymagające uzyskania DUŚ: Beskidzka Droga Integracyjna ^{(A)®}	IR_1	J	w trakcie realizacji	zrealizowane uzyskanie DUŚ

	10. DK-47 ▪ odcinki posiadające DUŚ: węzeł w Poroninie ▪ odcinki wymagające uzyskania DUŚ: Budowa Rdzawka – Nowy Targ^A ▪ modernizacja Nowy Targ – Zakopane^A	IR_1	J	w trakcie realizacji	▪ zakończony ▪ w trakcie realizacji ▪ prace projektowe
	11. Droga S-1 ▪ Odcinki z DUŚ Pyrzowice – Bielsko-Biała (wraz z łącznikiem/obwodnicą Oświęcimia – oczekuje na uzyskanie waloru ostateczności decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach)	IR_1	J	w trakcie realizacji	
	12. Obwodnice na drogach krajowych odcinki posiadające DUŚ: ▪ Dąbrowa Tarnowska ▪ Zabierzów odcinki wymagające uzyskania DUŚ: ▪ Zator^{A,B} ▪ Nowy Sącz/ Chełmiec^{A,B} ▪ Skawina^{A,B} ▪ Limanowa^A ▪ Gorlice^A odcinki postulowane: ▪ Mszana Dolna ▪ Jordanów ▪ Maków Podhalański ▪ Grybów ▪ Piwniczna	IR_1	S	częściowo zrealizowane	▪ zrealizowane ▪ nie rozpoczęta ▪ nie rozpoczęta ▪ w trakcie realizacji ▪ zrealizowane ▪ etap planowania ▪ etap planowania ▪ nie zrealizowane
	13. Autostrada A-4: węzły drogowe ▪ odcinki posiadające DUŚ: Niepołomice/Podłęże ▪ odcinki wymagające uzyskania DUŚ: Bochnia^A ▪ Tarnów Zach. (Wierzchosławice)^A ▪ Tarnów Wsch.^E	IR_1	J	częściowo zrealizowane	▪ zrealizowane ▪ w trakcie realizacji ▪ zrealizowane ▪ nie rozpoczęty

	14. Autostrada A-4: odcinki postulowane: przebudowa autostrady A4 do standardu 3 pasów ruchu w każdym kierunku na odcinkach: Katowice – Kraków, ▪ obwodnica Krakowa ▪ Kraków-Bieżanów – węzeł Brzesko	IR_1	J	częściowo zrealizowane	▪ zrealizowany odcinek Węzeł Kraków Południe a wiadukt na ul. Kąpielowej ▪ nie rozpoczęte
	15. Nowe odcinki dróg krajowych i wojewódzkich ▪ odcinki postulowane: Olkusz – Zator ▪ Gdów – Tymbark ▪ Książ Wielki – Słaboszów ▪ Tuchów – Ryglice ▪ połączenie Skawina-BDI	IR_1, IW_1	J	niezrealizowane	
	16. Obwodnice na drogach wojewódzkich ▪ odcinki posiadające DUŚ: Babice, Gdów, Koszyce, Miechów, Oświęcim, Skała, Skawina, Szczurowa, Tuchów, Waksmund, Wolbrom, Zator (Podolsza) ▪ odcinki wymagające uzyskania DUŚ: Brzeszcze, Chochołów, Gorlice, Muszyna, Proszowice, Zielonki (Trasa Wolbromska) ▪ odcinki postulowane: Chelmek, Grybów, Kęty (wschodnia), Klucze, Krościenko n/Dunajcem, Krynica, Lisia Góra, Liszki, Łącko, Nowy Targ (zachodnia), Słomniki, Trzebinia, Wierzchosławice, Zakopane, Żabno	IW_1	S	częściowo zrealizowane	▪ zrealizowane ▪ większość w trakcie przygotowania (projekty) ▪ część w trakcie przygotowania (projekty)

	17. Pozostałe inwestycje na drogach wojewódzkich odcinki postulowane: ▪ most na rz. Wisła w m. Borusowa/Nowy Korczyn ▪ przełożenie DW 774 w rejonie lotniska Kraków-Balice na wschodnią stronę A4 ▪ połączenie drogowe węzła autostrady A4 Brzesko z DW 768 – etap II ▪ połączenie drogowe węzła autostrady A4 Bochnia z drogą krajową nr 94 ▪ przełożenie drogi wojewódzkiej nr 967 stanowiącej drogowy łącznik pomiędzy miejscowościami Pierzchów – Książnice – Łęzkowice z drogą krajową nr 94 w miejscowości Targowisko ▪ budowa połączenia węzła drogowego Podłęże na autostradzie z dojazdem do Niepołomickiej Strefy Inwestycyjnej ▪ połączenie węzła autostrady A4 w Wierchosławicach ze strefą aktywności gospodarczej w Tarnowie ▪ połączenie węzła autostrady A4 w Wierchosławicach z DW 975 wraz z budową obwodnicy Łętowic ▪ połączenie drogowe Muszyna – Leluchów ▪ budowa nowej drogi od DK 75 w Marcinkowicach do północnej obwodnicy Nowego Sącza (DK 28) ▪ budowa połączenia DK 87 w Nowym Sączu z DW 969 (Obwodnica Podegrodzia) – jest decyzja środowiskowa ▪ budowa mostu na rz. Wisła w m. Nowe Brzesko	IW_1	J	częściowo zrealizowane	▪ zrealizowane ▪ w trakcie przygotowania ▪ w trakcie przygotowania ▪ w trakcie przygotowania ▪ w trakcie przygotowania ▪ zrealizowane ▪ prace na ukończeniu ▪ podpisano umowę na prace ▪ uzyskana DUŚ ▪ nie rozpoczęto ▪ uzyskano DUŚ ▪ nie rozpoczęto
	18. Rozbudowa infrastruktury lotniska Kraków-Balice ▪ obiekty wymagające uzyskania DUŚ: Budowa nowego pasa startowego oraz poprawa układu komunikacyjnego w bezpośrednim otoczeniu lotniska ▪ obiekty postulowane: rozbudowa terminala pasażerskiego lotniska Kraków	IR_2	J	niezrealizowane	
	19. Budowa tras rowerowych Velo Małopolska[®]	IW_1	J	częściowo zrealizowane	do końca 2022 roku oddano do użytku 475 km zaplanowanych tras (wybudowane przez Województwo Małopolskie - ZDW w Krakowie)

II. Infrastruktura	1. Budowa przyłączenia elektrociepłowni Skawina do linii 400 kV – rozbudowa stacji 220/110 kV Skawina o rozdzielnię 400 kV i 110 kV wraz z wprowadzeniem linii 2x400 kV (inwestycja posiadająca DUŚ); modernizacja linii 220 kV Byczyna – Siersza; rozbudowa stacji (400)/220/110kV Skawina w celu przyłączenia bloku nr 3 Elektrowni Skawina; rozbudowa stacji 400/110 kV Tarnów; modernizacja rozdzielni: Klikowa, Lubocza, Siersza	IR_2	J	częściowo zrealizowane	Rozbudowa stacji (400)/220/110 kV Skawina – plan na 2025 r. Rozbudowa stacji 400/110 kV Tarnów – plan na 2026-2028 r.
	2. Realizacja gazociągu - Ø 1000 mm na odcinku Podgórska Wola – Tworzeń (woj. śląskie) przechodzącego przez małopolskie gminy: Skrzyszów, Tarnów, Lisia Góra, Dąbrowa Tarnowska, Żabno, Olesno, Gręboszów, Pałecznica, Radziemice, Słomniki, Iwanowice, Gołcza, Trzyciąż, Olkusz, Klucze, Bolesław (inwestycja posiadająca DUŚ) - Realizacja gazociągu Ø 500 Skoczów – Komorowice – Oświęcim (przechodzącego przez małopolskie gminy: Kęty, Oświęcim)	IR_2	J	częściowo zrealizowane	- zrealizowane - w trakcie realizacji
	3. Uzupełnienie sieci gazowniczej na obszarach gmin bez instalacji gazu sieciowego.	IR_2	S	częściowo zrealizowane	(aktualnie 8 gmin nie ma dostępu; było 15)
	4. Budowa rurociągu paliwowego relacji Boronów – Trzebinia (przechodzącego przez małopolskie gminy: Bolesław, Bukowno, Trzebinia)			zrealizowane	
	5. Budowa oczyszczalni ścieków dla następujących aglomeracji wodnych ^① : - obiekty nieposiadające DUŚ: - agl. Zator (w gminie Wieprz – miejscowość Gierałtowiec) - Jodłownik – w miejscowości Słupia - Iwkowa – w miejscowości Kąty - Drwinia – Niedary – obecnie aglomeracja Drwinia, planowana budowa oczyszczalni ścieków w miejscowości Niedary i Dziewin (dwie oczyszczalnie) - Niepołomice – w miejscowości Podtęże - Wiśniowa – w miejscowości Poznachowice Dolne - Jerzmanowice-Przegonia-Szklary – w miejscowości Szklary - Bukowina Tatrzańska – w miejscowości Białka Tatrzańska - Łanckorona – Izdebnik - Kraków – w miejscowości Bodzanów - Dobra – w miejscowości Przenosza - Łącko – w miejscowości Kadcza - Bochnia – w miejscowości Siedlec - Nowy Targ – w miejscowości Krempachy - Kamienica – w miejscowości Zalesie - Żegiestów – w miejscowości Andrzejówka-Ługi - Grybów – w miejscowości Kąclowa - Lubień – Pcim – w miejscowości Stróża - Maków Podhalański	IW_2	S	częściowo zrealizowane	większość zrealizowana lub odstąpiono od realizacji (zamiana na oczyszczalnie przydomowe)

	6. Wsparcie dla tworzenia klastrów/spółdzielni energetycznych w oparciu o OZE.	IW_2	S	niezrealizowane	
	7. Wsparcie dla budowy spalarni biomasy i biogazowni, zwłaszcza w obszarze funkcjonalnym „Farma”.	IW_2	J	częściowo zrealizowane	częściowo realizowane (kotłownie na biomasę w BUP)
	8. Likwidacja dysproporcji w obszarach o przewadze odsetka korzystających z kanalizacji w stosunku do korzystających z wodociągów (szczególnie w obszarach funkcjonalnych „Farma” i „Klin”).	IW_2	S	w trakcie realizacji	(w województwie: 2018 – 77,98%, 2022 – 77,41%), ale powstają nowe sieci wodociągowe, a w niektórych gminach kanalizacja w oparciu o oczyszczalnie przydomowe (dane statystyczne tylko dla urzędzeń sieciowych)
	9. Stopniowa likwidacja białych plam w zakresie dostępu do sieci szerokopasmowych, jak również białych plam w pokryciu zasięgiem sieci komórkowych.	IR_1, IW_2	S	w trakcie realizacji	
	10. Dostęp do bezpłatnej sieci Wi-Fi w miejscach publicznych.	IW_2	S	częściowo zrealizowane w trakcie realizacji	
III. Infrastruktura przeciw powodziowa	1. Ukończenie budowy zbiornika Świnna-Poręba (Jezioro Mucharskie)	IR_1	J	zrealizowane	
	2. Budowa zbiorników przeciwpowodziowych: ▪ obiekty wymagające uzyskania DUŚ: Malinówka 1, Malinówka 2, Malinówka 3, Serafa 2 ▪ obiekty postulowane: Breńka	IR_1, IW_1	J	w trakcie realizacji	▪ w trakcie realizacji ▪ etap planowania
	3. Budowa polderów ▪ obiekty wymagające uzyskania DUŚ: Wątok; Staniątki, Winnica ▪ obiekty postulowane: Żabnica – Breń 1, Żabnica – Breń 2, Macocha	IR_1	J	niezrealizowane	

	4. Budowa suchych zbiorników ▪ obiekty wymagające uzyskania DUŚ: Trąbki, Niegowić, Grybów, Cedron, Łęzkowice, Tusznicza, Jastrząbka, Piekary, Kamyk, Cicha, Porębianka, Stradomka – Lubomierz, Głogoczów, Stradomka, Joniny, Kowala, Łękawica, Łękawica Dolna, Czernicha, Bednarzówka, Japonia, Szywnałd Dolny, Gościba, Łękawka, Łękawka Górna, Krzczonówka, Okocim, Puszcza, Lipnica Murowana, Gosprzydawa, Chobot, Długa Woda, Niepołomice II, Żwirownia, Białucha, Prądnik, Sudoł Dominikański ▪ obiekty postulowane: Moszczanka, Krzyworzeka, Czernianka, Swoszowianka, Zagrody, Chobot – Olszyny, Białucha Prądnik, Garliczka	IR_1	J	niezrealizowane	
	5. Kanały ulgi ▪ obiekty wymagające uzyskania DUŚ: na Zakrzowiance	IR_1	J	niezrealizowane	
IV. Środowisko	1. Wprowadzenie standardów emisyjnych dla źródeł spalania paliw.	LRz	S	zrealizowane	Rozporządzenie Ministra Klimatu Uchwała antysmogowa Sejmiku Województwa Małopolskiego
	2. Wprowadzenie standardów emisyjnych i wymagań dla kotłów grzewczych.	LRz	S	zrealizowane	Rozporządzenie Ministra Klimatu projekt zintegrowany LIFE <i>Wdrażanie Programu ochrony powietrza dla województwa małopolskiego – Małopolska w zdrowej atmosferze</i>
	3. Stworzenie systemu monitoringu jakości powietrza – prognozowanie stężeń zanieczyszczeń i informowanie społeczeństwa o ryzyku wystąpienia przekroczeń poziomów dopuszczalnych i alarmowych.	P	S	częściowo zrealizowane	w Małopolsce wiele instytucji/samorządów wdrożyło systemy monitoringu powietrza
	4. Uchwalenie planów ochrony istniejących parków krajobrazowych.	LWs	S	częściowo zrealizowane	oprócz Popradzkiego PK i PK Orlich Gniazd
	5. Uruchomienie i utrzymanie publicznego systemu informacji przestrzennej Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego zawierającego w szczególności dane zebrane w ramach opracowania planów ochrony.	P	J	zrealizowane	

6.	Ustanowienie nowych parków krajobrazowych oraz uchwalenie planów ich ochrony (potencjalne obszary): 1. Park Krajobrazowy Beskidu Niskiego 2. Park Krajobrazowy Beskidu Wyspowego 3. Zatorski Park Krajobrazowy 4. Park Krajobrazowy Lasów Radłowskich 5. Łososińsko-Żegociński Park Krajobrazowy 6. Spiski Park Krajobrazowy 7. Park Krajobrazowy Małych Pienin	LWs	S	niezrealizowane											
7.	Ustanowienie i ochrona ekologicznych obszarów węzłowych i korytarzy ekologicznych Obszary węzłowe: <table> <tr> <td>1. Babiogórsko-Orawski</td> <td>6. Beskidu Niskiego</td> </tr> <tr> <td>2. Beskidu Małego</td> <td>7. Popradzki</td> </tr> <tr> <td>3. Tatrzański</td> <td>8. Niepołomicki</td> </tr> <tr> <td>4. Gorczański</td> <td>9. Radłowski</td> </tr> <tr> <td>5. Pieniński</td> <td>10. Jurajski</td> </tr> </table> Korytarze ekologiczne: 1. Graniczny Korytarz Karpacki 2. Korytarz Karpacki Pogórzy 3. Korytarz Doliny Wisły 4. Korytarz Lipnicko-Wiślicki (Pieniny i Dolina Popradu – Gorce – Pogórze Lipnicko-Wiśnickie – Puszcza Niepołomicka) 5. Korytarz Ciężkowicko-Radłowski (Beskid Niski – Pogórze Ciężkowickie – Lasy Radłowskie) 6. Korytarz Beskid Mały – Zator	1. Babiogórsko-Orawski	6. Beskidu Niskiego	2. Beskidu Małego	7. Popradzki	3. Tatrzański	8. Niepołomicki	4. Gorczański	9. Radłowski	5. Pieniński	10. Jurajski	LWs (we współpracy i na wniosek RDOŚ)	S	niezrealizowane	
1. Babiogórsko-Orawski	6. Beskidu Niskiego														
2. Beskidu Małego	7. Popradzki														
3. Tatrzański	8. Niepołomicki														
4. Gorczański	9. Radłowski														
5. Pieniński	10. Jurajski														
8.	Powstanie ośrodków edukacji ekologicznej przy parkach krajobrazowych.	LWs, IW_1, P	J	częściowo zrealizowane	Zrealizowano projekt: <i>Parki krajobrazowe na TAK - edukacja ekologiczna i ochrona bioróżnorodności na terenie Parków Krajobrazowych Małopolski,</i> ośrodek edukacji zrealizowano tylko przy Ciężkowicko-Rożnowskim PK										
9.	Budowa ośrodka rehabilitacji zwierząt chronionych i dzikich.	IW_1	J	niezrealizowane											

V. Kształtowanie krajobrazu	1. Przeprowadzenie audytu krajobrazowego i zidentyfikowanie „krajobrazów priorytetowych”.	LWs	J	w trakcie realizacji	
	2. Utrzymanie tradycyjnego charakteru wsi – stworzenie katalogu typów architektury regionalnej dla Jury, Podhala, Łemkowszczyzny i in.	P	J	częściowo zrealizowane	zrealizowane dla Jury, Wiśnicko Lipnickiego
	3. Ustanowienie nowych parków kulturowych w miejscowościach: Biecz, Chochółów, Ciężkowice, Czerna z Doliną Eliaszkówki, Frydman, Kalwaria Zebrzydowska, Kraków (Kazimierz-Stradom z Bulwarami Wisły, Stara Nowa Huta, Stare Podgórze z Krzemionkami), Krościenko nad Dunajcem, Krynica-Zdrój, Lanckorona, Lipnica Murowana, Niedzica, Nowy Sącz, Nowy Wiśnicz z zamkiem, Ojców - Dolina Prądnika, Sękowa, Stary Sącz, Szczawnica, Szczyrzyc - klasztor i otoczenie, Tuchów z klasztorem, Wieliczka, Zakliczyn	LL	J	częściowo zrealizowane	zrealizowane: Kraków Stare Miasto, Kazimierz ze Stradomiem, Nowa Huta. Zakopane: Kotlina Zakopiańskiej i obszar ulicy Krupówki
	4. Rewitalizacja zespołów krajobrazowych dworskich lub pałacowo-parkowych – finansowanie przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska (i fundusze powiatowe), utworzenie regionalnego funduszu na rzecz dworów i parków opartego na środkach budżetu województwa małopolskiego.	LW, IW_2	S	niezrealizowane	
	5. Utrzymanie różnorodności biologicznej łąk i pastwisk górskich poprzez prowadzenie gospodarki pasterskiej – zrównoważony rozwój i ochrona obszarów górskich w oparciu o gospodarkę pasterską. Program typu „Owca”.	IW_1	S	zrealizowane	Projekt RPO: Utrzymanie różnorodności biologicznej łąk i pastwisk górskich poprzez prowadzenie gospodarki pasterskiej
	6. Stworzenie obserwatorium rozwoju przestrzennego i jakości przestrzeni.	LWz, O	J	niezrealizowane	
VI. Rozwój i rewitalizacja miast	1. Wyposażenie ośrodków miejskich danego poziomu w zbiór instytucji usługowych i obiektów infrastruktury społecznej.	IW_2	S	zrealizowane	realizacja poprzez doposażenie lub uruchomienie: bibliotek, ośrodków dla seniorów, przedszkoli, ośrodków kultury (realizacja z RPO dla dużych i małych miast - Oś 11)
	2. Rewitalizacja centrów miejscowości, zgodnie z planszą Rozwój	IR_1, IW_2	J	częściowo zrealizowane	przeprowadzono inwestycje dotyczące renowacji/rewitalizacji pojedynczych obiektów, parków, podwórz/kompleksów szkolnych, sportowych, czasem ciągu ulic
	3. Utworzenie wielofunkcyjnych terenów sportowo-rekreacyjnych, w ramach których funkcjonować powinny ośrodki sportów wodnych lub zbiorniki wodne o funkcji rekreacyjnej w ośrodkach regionalnych i powiatowych.	IW_2	J	zrealizowane	

	4. Rozwój centrów doradztwa zawodowego i personalnego w głównych ośrodkach rozwoju – regionalnych oraz powiatowych (kształcenie przedsiębiorczości, znajomości prawa i nauka języków obcych, prowadzenie działalności gospodarczej wykorzystującej lokalne uwarunkowania i walory przyrodnicze).	IW_2	S	zrealizowane	
	5. Przekształcenie terenów przemysłowych i pogórnich w Małopolsce Zachodniej i adaptacja ich pod nowe tereny inwestycyjne oraz tereny rekreacyjno-wypoczynkowe.	LRz, LL, IW_2, IR_2	S	niezrealizowane	tylko w gm. Kłaj – przekształcenie wyrobiska po żwirowni na teren rekreacyjny
	6. Rewitalizacja starszych zasobów mieszkaniowych, rozbudowa subsydiowanych mieszkań socjalnych i komunalnych, zapewnienie odpowiedniej podaży niedrogich i uzbrojonych terenów pod budownictwo jednorodzinne oraz budowy mieszkań czynszowych na wynajem (zahamowanie procesu kurczenia się miast średnich i małych).	LL, IW_2	S	niezrealizowane	tylko renowacja wybranych budynków
	7. Modernizacja energetyczna wojewódzkich budynków użyteczności publicznej – obniżenie energochłonności w sektorze budownictwa użyteczności publicznej województwa małopolskiego.	IW_1, IW_2	J	zrealizowane	
	8. Budowa Podhalańskiego Centrum Sportów Lodowych z zapleczem hotelowym w Nowym Targu	IW_2	J	niezrealizowane	
	9. Budowa siedziby Miejskiej Biblioteki Publicznej w Nowym Targu	IW_2	J	niezrealizowane	
	10. Rewitalizacja Miejskiego Ośrodka Kultury w Nowym Targu	IW_2	J	zrealizowane	
VII. Rozwój wsi i obszarów wiejskich	1. Wzmocnienie uwarunkowań prawnych w zakresie ochrony gleb najwyższej jakości przed podziałami i przekształceniami na cele nierolnicze – wprowadzenie zakazu przekształcania gleb I i II klasy na cele nierolnicze i nieleśne w obszarach funkcjonalnych „Farma” i „Ogród”.	LRs	S	niezrealizowane	
	2. Wsparcie dla obszarów trudnych rolniczo, np. koordynacja tworzenia grup producenckich i doradztwo rolnicze.	LRz	S	częściowo zrealizowane	poprzez programy dla małych gospodarstw, usuwanie skutków klęsk żywiołowych, sieć biur ośrodków doradztwa
	3. Rozwój terenów i obszarów gospodarki rybackiej – modernizacja i odbudowa stawów rybackich dla umożliwienia wysokojakościowej produkcji rybackiej.	IW_2	J	częściowo zrealizowane	poprzez Fundusze Europejskie dla Rybactwa

	4. Działania związane z przeciwdziałaniem erozji: 1. Ochrona gleb przed erozją wietrzną – wprowadzanie zadrzewień i zalesień śródpolnych (program „Miedza”), 2. Odtwarzanie lub tworzenie małych zbiorników wodnych dla potrzeb gospodarki rolnej w tym podmokłych terenów retencyjnych (program „Sadzawka”).	LWz, IW_2	S	częściowo zrealizowane	1. nie zrealizowane 2. z funduszy UMWM: „Małopolska deszczówka”, Dotacje dla spółek wodnych/Związków Spółek Wodnych na bieżące utrzymanie wód i urządzeń wodnych oraz na finansowanie lub dofinansowanie inwestycji dofinansowanie do budowy i renowacji zbiorników wodnych służących małej retencji, inne fundusze, np. „Moja woda” WFOŚ
	5. Powstanie ośrodka doradztwa rolniczego na obszarze funkcjonalnym „Farma” (np. w powiecie miechowskim).	IR_1	J	zrealizowane	Biuro Powiatowe ODR (PZDR) w Miechowie jest od początku istnienia powiatu
	6. Powstanie giełdy rolniczej obsługującej duży rynek produkcji warzywniczej (wysokotowarowa produkcja rolna odbywająca się w północnej części Małopolski oraz części województwa świętokrzyskiego).	LWz, LL, IW_2	J	niezrealizowane	
VIII. Infrastruktura społeczna	1. Budowa nowych i modernizacja powiatowych budynków bibliotecznych w kierunku podwyższenia standardów, tworzenia nowoczesnych miejsc spotkań, poprawienia jakości i stanu księgozbiorów, multimediów.	IW_2	S	częściowo zrealizowane	
	2. Rozwój szkolnictwa specjalnego we wszystkich ośrodkach regionalnych.	IW_1	S	częściowo zrealizowane	
	3. Rozwój średniego szkolnictwa zawodowego z zapleczem warsztatowym w każdym z ośrodków powiatowych.	IW_2	S	częściowo zrealizowane	
	4. Modernizacja kształcenia zawodowego w Małopolsce – utworzenie Centrów Kompetencji Zawodowych w branży społeczno-medycznej i turystyczno-gastronomicznej oraz doposażenie placówek w sprzęt i materiały dydaktyczne.	IW_1	S	częściowo zrealizowane	

	5. Rozwój i modernizacja istniejącej szpitalnej, ambulatoryjnej i środowiskowej bazy leczenia psychiatrycznego i oddziałów geriatrycznych w większych ośrodkach miejskich – Krakowie, Tarnowie, Nowym Sączu, Nowym Targu, Chrzanowie, Oświęcimiu i Andrychowie. Powstanie Centrów Zdrowia Psychicznego, leczenia specjalistycznego.	IW_1, IW_2	S	częściowo zrealizowane	
	6. Modernizacja Wojewódzkiego Szpitala Rehabilitacyjnego im. dr S. Jasińskiego w Zakopanem wraz z rozwojem bazy opieki medycznej.	IW_1	J	zrealizowane	
	7. Rozwój Szpitala Specjalistycznego im. J. Śniadeckiego w Nowym Sączu poprzez poprawę standardu i jakości usług medycznych m.in. Zakład Medycyny Nuklearnej, rozbudowa SOR	IW_1	J	zrealizowane	
	8. Zorganizowanie szpitala wojewódzkiego w ośrodku zachodnim: Oświęcim – Chrzanów.	IW_1	J	niezrealizowane	
	9. Budowa nowej siedziby Szpitala Uniwersyteckiego Kraków-Prokocim	IR_1, IW_2	J	zrealizowane	
	10. Lokalizacja nowych i rozbudowa istniejących domów pomocy społecznej, szczególnie w powiatach o wysokim udziale osób starszych i procesie starzenia się ludności – miechowskim, proszowickim, chrzanowskim, olkuskim i tatrzańskim.	IR_2, IW_2 0	J	częściowo zrealizowane	
IX. Gospodarka	1. Tworzenie nowych stref aktywności gospodarczej – obszary położone wzdłuż: ▪ autostrady A4, ▪ przyszłej Beskidzkiej Drogi Integracyjnej, ▪ drogi krajowej 28.	LWs, LL, IW_2 0	S	częściowo zrealizowane	▪ zrealizowane ▪ niezrealizowane ▪ zrealizowane
	2. Powstanie Małopolskich Centrów Transferu Wiedzy wspierających MŚP.	LWz, LL, IW_2	S	zrealizowane	SPIN
	3. Utworzenie regionalnego centrum popularyzowania nauki i innowacji – Małopolskie Centrum Nauki w Krakowie.	IW_1, IW_2	J	zrealizowane	(Cogiteon – otwarcie jesień 2023)
	4. Regionalny System Cyfrowych Rejestrów Geodezyjnych – otwarty dostęp do informacji sektora publicznego w obszarze informacji przestrzennej.	IW_1 0	J	w trakcie realizacji	
X. Przemysł czasu wolnego	1. Nadanie statusu uzdrowisk miejscowościom spełniającym takie wymagania – Szczawa, Krościenko nad Dunajcem, Krzeszowice.	LRz, LL	J	niezrealizowane	

2.	Uzdrowiska – modernizacja istniejących obiektów sanatoryjnych, amfiteatrów, muszli koncertowych, przestrzeni konferencyjnych, ale także stref aktywnego wypoczynku.	IR_2, IW_2	J	częściowo zrealizowane	
3.	Utworzenie wojewódzkiej instytucji kultury z zapleczem w postaci sali widowiskowo-koncertowej (koordynacja z lokalną instytucją kultury) w ośrodku zachodnim (Oświęcim – Chrzanów)	IW_2, IW_1, O	J	niezrealizowane	
4.	Zakopane – budowa sali koncertowo-teatralnej na około. 500 osób	IW_2	J	niezrealizowane	
5.	Rewaloryzacja i modernizacja zabytkowych budynków Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem dla zachowania i prezentacji unikatowego dziedzictwa kulturowego Podhala.	IW_1	J	zrealizowane	
6.	Utworzenie Ośrodka dziedzictwa kultury niematerialnej.	IW_1, O P	J	częściowo zrealizowane	Instytut Dziedzictwa Niematerialnego Ludów Karpackich, przebudowa Domu Podhalańskiego w Ludźmierzu, Małopolska Szkoła Tradycji
7.	Rewaloryzacja zespołu zabytkowych budowli inżynierskich dawnego lotniska Rakowice-Czyżyny wraz z adaptacją na potrzeby Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie.	IW_1	J	zrealizowane	
8.	Ochrona zabytków Małopolski – wspieranie wieloletnich zadań budowlanych i konserwatorskich mających na celu poprawę stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie ich degradacji.	IW_1, IR_1	S	w trakcie realizacji	
9.	Opracowanie studium uwarunkowań i strategii działań kompleksowego zagospodarowania Zbiornika Świnna Poręba (Jeziora Mucharskiego).	LWs, LL,	J	niezrealizowane	
10.	Stworzenie spójnego systemu oznaczeń drogowych prowadzących do atrakcji turystycznych. Dotyczy to wszystkich rodzajów dróg: od krajowych i wojewódzkich po powiatowe i gminne.	P IW_1, IR_2	S	niezrealizowane	
11.	Wprowadzenie krajowego systemu ewidencji i oznaczeń dróg rowerowych.	LRz	S	niezrealizowane	
12.	Budowa tras rowerowych EuroVelo oraz połączeń z nowymi i istniejącymi lokalnymi szlakami rowerowymi, wyposażenie ich w odpowiednią infrastrukturę turystyczną, miejsca odpoczynku z wiatami i małą infrastrukturą czy kładkami pieszo-rowerowymi poprawiającymi dostępność.	IW_1, IW_2	S	w trakcie realizacji	

	13. Szlaki kulturowe Małopolski – realizacja prac łączących ochronę i zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń z kreowaniem wizerunku regionu i zwiększaniem ruchu turystycznego: wyposażenie w wiaty, miejsca odpoczynku i postoju dla pieszych, rowerzystów i turystów zmotoryzowanych, przegląd istniejących tablic informacyjnych pod kątem ich jakości i stanu technicznego.	IW_1, IW_2	S	w trakcie realizacji	
	14. Budowa obiektów sportowych dla uprawiania lekkiej atletyki, narciarstwa na wzór programu „Orlik”, wsparcie dla istniejących i nowych ośrodków narciarstwa biegowego i biathlonu.	IW_2, IR_1	S	częściowo zrealizowane	
	15. Budowa wież i punktów widokowych, wyposażenie w wiaty i miejsca odpoczynku, wzmocnienie działań promocyjnych i inwestycyjnych w obszarach niewykorzystanych potencjałów turystycznych, szczególnie OF <i>Ogród</i> i <i>Oaza</i> , na Pustyni Błędowskiej, Polu Bitwy pod Racławicami.	IW_2	J	częściowo zrealizowane	

1. **LRs** – realizowane przez Sejm, Senat RP (ustawy), **LRz** – Rząd RP (rozporządzenia),
LWs – uchwały Sejmiku WM, **LWz** – uchwały Zarządu WM, **LL** – legislacyjne samorządów lokalnych
2. **IR_1** – inwestycyjne rządowe, **IR_2** – rządowe, realizowane przez spółki państwowe, instytucje centralne,
IW_1 – inwestycyjne wojewódzkie i jednostek podległych, **IW_2** – inwestycyjne wspierane przez województwo
(np. we współpracy z samorządami lokalnymi)
3. **P** – promocyjno-edukacyjne
4. **O** – organizacyjne
5. Podział wniosków ze względu na charakter:
S – systemowe
J – jednostkowe

DUŚ - decyzja uwarunkowań środowiskowych

Indeksy dokumentów w tabeli:

- (A) – Kontrakt Terytorialny dla Województwa Małopolskiego – Uchwała nr 224 Rady Ministrów z dnia 4 listopada 2014 r. w sprawie zatwierdzenia Kontraktu Terytorialnego dla Województwa Małopolskiego (M.P. z dnia 14 listopada 2014 r. poz. 1066)
- (B) – Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014–2023 (z perspektywą do 2025 r.) – Uchwała Rady Ministrów nr 156/2015 z dnia 8 września 2015 r.
- (C) – Krajowy Program Kolejowy – Uchwała Rady Ministrów nr 144/2016 z dnia 23 listopada 2016 r. zmieniająca uchwałę w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Kolejowego do 2023 r.
- (D) – Plan zarządzania ryzykiem powodziowym w dorzeczu Wisły (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 października 2016 r.)
- (E) – Strategia rozwoju transportu w województwie małopolskim na lata 2010–2030
- (F) – Plan rzeczowo-finansowy Zarządu Dróg Wojewódzkich w Krakowie na rok 2017 – Uchwała nr 1135/17 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 18.07.2017 r.
- (G) – Wykaz Przedsięwzięć Wieloletnich Zarządu Dróg Wojewódzkich w Krakowie – Uchwała Sejmiku Województwa Małopolskiego nr XXXVIII/566/17 z dnia 3 lipca 2017r.
- (H) – Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa – Uchwała nr XII/87/03 z dnia 16 kwietnia 2003 r. zmieniona uchwałą nr XCIII/1256/10 z dnia 3 marca 2010 r. zmieniona uchwałą nr CXII/1700/14 z dnia 9 lipca 2014 r.
- (I) – Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Krakowskiego Obszaru Funkcjonalnego – Uchwała nr 4/I/2017 NWZC Stowarzyszenia Metropolia Krakowska z dnia 12 stycznia 2017r. w sprawie zmiany treści uchwały nr 1/IV/2015 Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia Metropolia Krakowska z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie przyjęcia Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Krakowskiego Obszaru Funkcjonalnego, ze zmianami.
- (J) – Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych – V aktualizacja – Program przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 16 grudnia 2003 r. (ze zmianami).

11.2. MONITORING PLANU

Ustawa narzuca kadencyjny tryb sporządzania ocen stanu zagospodarowania przestrzennego województwa. W PZPWM wskazano dziedziny i obszary wobec których dokonywany ma być okresowy monitoring. Materiały zbierane w tym procesie mają służyć sporządzaniu okresowych analiz i sprawozdań podlegających na ocenie trafności przyjętych rozwiązań i poziomu ich realizacji, a więc rekomendowaniu korekt czy zmian. Zaproponowany w Planie sposób sparametryzowania zachodzących procesów zawiera wskaźniki odnoszące się do obszaru całego województwa oraz wskaźniki charakterystyczne dla siedmiu obszarów funkcjonalnych. Dodatkowo oprócz ujęcia przestrzennego przyjęto podział czasowy, a więc na wskaźniki obserwacji stałej (corocznej) i wskaźniki okresowe (tzn. analizowane w skali czteroletniej).

Nie wszystkie proponowane wartości do wskaźników udało się sparametryzować, część danych nie jest porównywalna ze względu na zmianę sposobu przedstawiania danych. Mimo to w znaczącej części możliwe było wskazanie danych liczbowych i na ich podstawie krótkiej analizy odnoszącej się do badanej dziedziny czy też obszaru funkcjonalnego.

Załącznik B

Wskaźniki monitoringu Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa

WSKAŹNIKI								
DZIEDZINA	coroczne	wartość			4-letnie	wartość		
		bazowa 2015	pośrednia 2020	monitorowana 2022		bazowa 2015	pośrednia 2020	monitorowana 2022
ŚRODOWISKO	• długość cieków, które podniosły klasę czystości (%)	0%	bd	bd	• liczba parków krajobrazowych (w tym z uchwalonym planem ochrony)	11 (1)	11 (9)	11 (9)
	• % odpadów składowanych na składowiskach	46,90%	34,4%	45,7%	• liczba gmin objętych wojewódzkim programem antysmogowym	2	182	182
	Przy konstruowaniu PZPWM założono, że celowe będzie obserwowanie jakości rzek. Okazało się jednak, że tak skonstruowany wskaźnik jest niejednoznaczny do wyliczania, gdyż dane pochodzą z punktów pomiarowych, a nie w sposób ciągły, wliczenie ich kilometraż na tej podstawie jest nieuprawnionym uogólnieniem. Trudno też porównywać dane między sobą. Odsetek odpadów komunalnych wywożonych na składowiska od 2015 pozostaje na podobnym poziomie (43-46%), ale przy wyraźnie rosnącej ogólnej ilości odpadów komunalnych wytworzonych w latach 2015 – 2021 z niemalże 800 tys. ton do prawie 1,2 mln ton rocznie. Świadczy to o coraz wyższej świadomości społecznej i lepiej działającym systemie odbioru, sortowania odpadów. Jednocześnie wciąż konieczne jest podejmowanie kroków w kierunku gospodarki obiegu zamkniętego – gdyż z roku na rok suma odpadów jest wyższa.				W analizowanym okresie nie zmieniła się liczba parków krajobrazowych w Małopolsce, za to przyjęto plany ochrony w większości z nich (9 z 11 parków). PZPWM wskazuje na konieczność powstania kilku nowych parków krajobrazowych, a póki co założenia te nie zostały zrealizowane. Ze względu na trudną sytuację światową na rynkach nośników energetycznych (w szczególności rosnące ceny gazu) związaną z wojną na Ukrainie, Sejmik Województwa Małopolskiego przesunął rozpoczęcie obowiązywania wojewódzkiej uchwały antysmogowej na rok 2024. Niektóre (pojedyncze w skali województwa) gminy przyjęły własne uchwały antysmogowe. Jednocześnie większość gmin prowadzi działania w kierunku poprawy jakości powietrza. W 2022 roku na terenie województwa działało łącznie 249 ekodoradców w 177 gminach, a 181 gmin prowadziło punkty obsługi rządowego programu „Czyste powietrze”. W 2022 r. 92 małopolskie gminy przeznaczyły na ochronę powietrza na swoim terenie ponad 1% środków własnych, a kolejne 30 gmin powyżej 0,5%.			
	Działania na rzecz poprawy stanu środowiska były szeroko realizowane, ale trzeba mieć na względzie, że konieczne jest dalsze ich rozszerzenie – szczególnie ustanowienie postulowanych parków krajobrazowych i kontynuowanie wojewódzkiego programu antysmogowego.							
STRUKTURA PRZESTRZENNA ZRÓŻNICOWANIE MIĘDZYREGIONALNE	▪ wskaźnik urbanizacji ¹⁾	56%	56%	56,4%	• liczba miast „kurczących się”	26	39	50
	▪ zróżnicowanie stopy bezrobocia (odchylenie standardowe)	σ=2,59	σ=1,91	σ=2,41	• liczba mieszkańców z dostępem do metropolii w ciągu 1 h (mln)	2,14	2,28	
	• liczba nowych mieszkań na 1000 mieszkańców (średniorocznie)	4,33	5,8	7,0				
	Wskaźnik urbanizacji w analizowanych latach w skali całego województwa posiada trend lekkiego spadku. Założenia PZPWM zakładały wzrost ludności miast, ale wygląda na to, że nie będzie możliwe osiągnięcie założonych poziomów urbanizacji. (¹⁾ W wyliczeniach do powyższego wskaźnika uwzględniono ludność miast małopolski oraz gmin (również wiejskich) KOM.				Zjawisko depopulacji ośrodków miejskich jest bardzo niekorzystne i występuje w całej Polsce. Mniejsza liczba mieszkańców to m.in. mniejsze zapotrzebowanie na produkty i usługi, zmniejszanie się popytu i podaży miejsc pracy, następuje emigracja mieszkańców w wieku produkcyjnym i jednocześnie starzenie się społeczności (oraz szereg innych negatywnych zjawisk). W konsekwencji może powodować obniżanie rangi, a nawet degradację ośrodka miejskiego. Z kolei rozproszona zabudowa generuje rosnące koszty jej obsługi: dostęp do ochrony zdrowia, konieczność budowy i utrzymania dróg, wywóz odpadów itd.			

STRUKTURA PRZESTRZENNA ZRÓŻNICOWANIE MIĘDZYREGIONALNE	Zróżnicowanie stopy bezrobocia do roku 2020 zmniejszało się dążąc do pożądanego stanu, jednak zawirowania gospodarcze związane z pandemią COVID-19, doprowadziły do ponownego rozwarstwienia poziomów bezrobocia w województwie. Od lat na dwóch przeciwnych biegunach tego zjawiska jest Kraków z najniższym bezrobociem i powiat dąbrowski – z najwyższym. W 2022 było to odpowiednio 2,3 i 12,5%. Wskaźnik mieszkaniowy mimo niekorzystnej sytuacji makroekonomicznej i światowych wstrząsów gospodarczych osiągnął założone cele, już w 2022 roku przekraczając oczekiwany wskaźnik na 2030 rok – z 4,3 na 7 nowych mieszkań na 1000 mieszkańców. Jednak wciąż na rynku brakuje mieszkań, a dodatkowo panuje duże zróżnicowanie w województwie – gdzie znaczącą rolę pełni tylko Kraków (12 mieszkań / 1000 mieszkańców).				Niestety w Małopolsce zjawisko to dotyczy 50 miast, przy czym znacząco (ponad 9% ubytku w latach 2015–2022) dotknęło: Krynicy-Zdrój, Muszynę (po ok 11%), Andrychów, Szczawnicę, Olkusz, Wadowice, Chrzanów, Piwniczną Zdrój, Oświęcim i Gorlice. W większości przypadków ubytek mieszkańców jest absorbowany przez obszary suburbanizacji, co nie zmienia faktu, że takie spontaniczne i żywiołowe zjawiska mogą pogorszyć jakość usług i przestrzeni zarówno w samym ośrodku, jak i w jego strefie podmiejskiej.			
	Niestety na obszarze województwa postępuje niekorzystny spadek liczby ludności miast, szczególnie małych i średnich. Jednocześnie po turbulencjach gospodarczych zaznaczył się proces rozwarstwienia obszarów w województwie – pod względem zróżnicowania stopy bezrobocia i nierównościach w powstających nowych mieszkaniach. Działania powinny być nakierowane na wsparcie miast i przeciwdziałanie ich wyludnianiu.							
JAKOŚĆ PRZESTRZENI	• liczba gmin wdrażających ustawę krajobrazową (%)	0	9	10	• liczba utworzonych parków kulturowych	3	4	6
	Niestety, mimo obiecujących pierwszych lat obowiązywania tzw. ustawy krajobrazowej nie przełożyło się to powszechność uchwał reklamowych w gminach – jedynie 10 gmin podjęło zdecydowane kroki w kierunku poprawy jakości i estetyki przestrzeni.				Ważnym czynnikiem kształtowania ładu i jakości przestrzeni jest zaplanowana obszarowa ochrona i zabezpieczenie jej przed niekorzystnymi zmianami wynikającymi z potrzeb szybkiego, niekontrolowanego rozwoju czy dużej presji ekonomicznej. Taką rolę spełniają m.in. parki kulturowe ustanawiane przez gminy na swoich najcenniejszych terytoriach. Niestety założona w PZPWM i stosunkowo niewielka liczba dziesięciu sztuk do roku 2020 nie została osiągnięta. W 2022 roku powołane było 6 parków kulturowych, w tym 3 w Krakowie. Zważywszy na bogactwo krajobrazowo-kulturowe jest to stanowczo poniżej oczekiwań i aspiracji regionu.			
	Zbyt mało gmin zaangażowało się w pracę nad jakością przestrzeni i jej ochrony, prowadzone działania wydają się niewystarczające. Sytuację tę stosunkowo łatwo naprawić poprzez przyjęcie i wdrażanie odpowiednich regulacji – wprowadzenie tzw. uchwał reklamowych w gminach i ustanawianie parków kulturowych.							
PRZESTRZEŃ ROLNICZA TERENY WIEJSKIE	• liczba projektów odnowy wsi (narastająco)	0		381 (PROW i RiM) 124 (RPO WM)	• ubytek przestrzeni rolniczej (stosunek użytków rolnych do gruntów w dobrostanie)	98,4%	99,3%	97,4%
	Ponieważ działania te prowadzone są z różnych programów, osi i źródeł finansowania wskazano najbardziej miarodajne / mierzalne (środki PROW i RPO WM z odpowiednich osi) – wskaźnik ten osiągnął zamierzone poziomy (sumarycznie za cały okres przekroczył 500) i warto kontynuować te projekty z uwagi na pozytywny wpływ obszary wiejskie i poprawę jakości ich przestrzeni. Wpisuje się to też w ogólnospołeczne oczekiwanie transferu środków w ramach zrównoważonego i sprawiedliwego rozwoju, przy okazji wspierając lokalne inicjatywy, inwestycje czy działania ratujące obiekty kulturowe tak cenne w Małopolsce.				W latach 2015–2020 poziom użytków rolnych utrzymał się na podobnym poziomie, z niewielką tendencją spadkową.			
Obszary wiejskie rozwijają się dość stabilnie. Warto kontynuować (zwiększać) nakłady na projekty odnowy wsi zwiększające dostępność do usług, infrastruktury i wprowadzających ład przestrzenny, a w konsekwencji poprawiające jakość życia mieszkańców.								

INFRASTRUKTURA	• liczba mieszkańców korzystających z kanalizacji (mln)	2,01	2,20	2,22	• stosunek sieci kanalizacyjnej do sieci wodociągowej	0,76	0,76	0,77
	• moc energetyki OZE (%)	9,5	14,6	20,6	• liczba gmin bez gazu ziemnego	15	10	8
	W będących przedmiotem monitoringu Planu latach liczba ludności korzystająca z kanalizacji stale wzrastała (zarazem jako odsetek mieszkańców województwa), ale wzrost ten był wolniejszy od oczekiwań i w 2020 roku nie osiągnął poziomu 2,7 mln – w 2021 było to 2,22 mln mieszkańców. W ostatnich latach udział energii odnawialnej w produkcji energii znacząco wzrastał i w 2020 roku przekroczył wyznaczony próg szybko zbliżając się do wartości przewidzianych na 2030 rok – osiągając poziom prawie 15%. Stało się to głównie za sprawą rosnącej popularności urządzeń produkujących energię solarną, zarówno w ramach indywidualnych gospodarstw czy przedsiębiorstw, jak i powstających farm fotowoltaicznych. Pewnym problemami stają się w ostatnim czasie zajmowanie przestrzeni pod farmy (np. przekształcanie terenów rolniczych) oraz zmagazynowanie wyprodukowanej zielonej energii, zwłaszcza słonecznej, gdyż generuje się ona w określonych porach dnia i pogody, co utrudnia elastyczne jej wykorzystywanie.				Relacja sieci kanalizacyjnej do wodociągowej wciąż pozostaje poniżej oczekiwanej wartości – w 2022 roku wyniosła 0,77 – przy założonej na rok 2020 – 0,84. Liczba gmin bez sieciowego gazu ziemnego zmniejszyła się do oczekiwanego poziomu - poniżej 10 gmin. W przyszłości kontynuowane dogęszczanie sieci będzie realizowane także w oparciu o lokalne stacje regazyfikacji LNG i doprowadzone do nich sieci dystrybucji.			
	W okresie obowiązywania PZPWM nastąpił znaczący wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Natomiast w dostępie do infrastruktury wodociągowo-kanalizacyjnej i gazowej nastąpiła umiarkowana poprawa.							
TRANSPORT	• liczba par pociągów regionalnych	211	239	250	• liczba mieszkańców w ramach „wysp niedostępności” drogowej (tys.)	270		
					• liczba parkingów P&R przy pętlach tramwajowych / przy stacjach kolei aglomeracyjnej	1/4	5/17	6/31
	Liczba pociągów regionalnych od 2015 roku wzrastała, jednak z uwagi na ograniczenia związane z pandemią COVID-19 w latach 2020/21 i częściowo 2022, nie osiągnęła spodziewanych wartości – w ostatnim roku było to 250 par pociągów. Rosnące oczekiwania społeczne razem z prowadzonymi inwestycjami, w tym rozpoczęciem prac nad linią Chabówka – Nowy Targ, nowymi łącznicami w Kalwarii Zebrzydowskiej czy Chabówce oraz planowana budowa nowej trasy kolejowej Podłęże – Piekietko z pewnością poprawią ten wynik.				W ostatnich latach nastąpiło wyraźne przyspieszenie budowy miejsc umożliwiających pozostawienie środka transportu prywatnego i udanie się w dalszą podróż komunikacją publiczną. Przekroczono oczekiwane na rok 2020 wartości, szczególnie pod względem wyposażonych parkingów P&R przy stacjach i przystankach kolejowych. Ich liczba będzie nadal znacząco zwiększać się wraz przywróceniem remontowanych / oddaniem do ruchu nowych odcinków linii kolejowych i rosnącą popularnością takiej formy dojazdu do pracy.			
	Mimo trudności związanych z czasem pandemii wzrosła liczba kolejowych połączeń regionalnych. Równolegle powstało szereg nowych miejsc dodatkowej infrastruktury zwiększającej atrakcyjność korzystania z komunikacji publicznej. W kolejnych latach spodziewany dalszy wzrost połączeń regionalnych nastąpi po oddaniu do użytku remontowanych oraz planowanych nowych linii kolejowych i zakupach nowego taboru.							

TURYSTYKA	• liczba turystów w Małopolsce (korzystających z noclegu – w tys. osób)	4 075	2 389	5 196	• długość głównych tras rowerowych, w tym EuroVelo (km)	190 (do końca 2016r.)	797	900 (luty 2022 r.) 948 (marzec 2023 r.)
					• odsetek turystów (korzystających z noclegu) w gminach obszarów funkcjonalnych „Ogród” i „Oaza”	1,4% (2014 r.)	bd	bd
	Liczba turystów w Małopolsce została gwałtownie zahamowana pandemią COVID-19, jednak w kolejnych latach dość szybko odbudowuje swoje poziomy. W 2018 roku, osiągając 5,2 mln osób korzystających z noclegu, zbliżyła się do wartości oczekiwanej w 2020 roku. W 2022 roku powróciła podobnego poziomu, przy czym liczba turystów zagranicznych nie odzyskała jeszcze wcześniejszej dynamiki. Należy także zaznaczyć, że wskaźniki te nie dotyczą całego ruchu turystycznego, w szczególności licznej grupy turystów jednodniowych, jednak obrazują ogólny trend turystyki w Małopolsce.				Od lat władze Województwa Małopolskiego prowadzą inwestycje w nowe szlaki rowerowe wraz z ich promocją. Szlaki te mają charakter sieciowy i docelowo tworzyć będą spójny system oplatający województwo i łączący je z sąsiednimi regionami. Od 2015 do 2023 roku przybyło ponad 700 km wyznaczonych tras, osiągając 948 km, a ten trend jest utrzymywany. Należy nadmienić, że część tras (ok. 300 km) wytyczona jest na istniejących drogach publicznych, ale o niskim natężeniu roku samochodowego. Od roku 2015 dane są niedostępne dla poziomu gmin (w związku z koniecznością zapewnienia tajemnicy statystycznej, począwszy od danych za rok 2015 uległ zmianie zakres dostępnych informacji dotyczących wykorzystania obiektów turystycznych: turyści, udzielone noclegi i wynajęte pokoje).			
	Czas pandemii, co zrozumiale, mocno uderzył sektor turystyki, jednak po ustąpieniu jej skutków sytuacja stosunkowo szybko wraca do poprzednich poziomów. Nieco wolniej rosną wskaźniki dotyczące turystów zagranicznych, ale w kolejnych latach trend ten powinien się poprawić. Jednocześnie przez cały okres były kontynuowane prace nad rozbudowywaniem sieci tras rowerowych VeloMałopolska i doposażeniem ich w odpowiednią infrastrukturę (np. miejsca odpoczynku, schrony przeciwdeszczowe, kosze, turystyczne tablice informacyjne).							

WSKAŹNIKI								
OBSZAR FUNKCJONALNY	coroczne	wartość			4-letnie	wartość		
		bazowa	pośrednia	monitorowana		bazowa	pośrednia	monitorowana
FARMA	• powierzchnia gruntów w dobrostanie (tys. ha)	528,8	543	bd	• liczba utworzonych zbiorników mikroretencji	1	18	29
	Najnowsze miarodajne dane dotyczące gruntów w dobrostanie pochodzą z Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2020 r. i dotyczą całego województwa (brak danych w podziale na gminy – nie ma możliwości bezpośredniego przeliczenia dla OF „Farma”). Widoczny jest jednak ogólny trend w województwie – powierzchnia gruntów w dobrostanie pozostaje na podobnym poziomie w porównaniu do roku bazowego – w 2020 było to 543 tys. ha.				W latach obowiązywania Planu powstało 29 takich obiektów – nowe zbiorniki wodne służące małej retencji przy gruntach rolnych zostały wybudowane z udziałem środków budżetu województwa.			
	Na obszarze funkcjonalnym Farma obserwowano utrzymanie się funkcji rolniczej, przy niewielkim spadku liczba ludności utrzymała się na podobnym poziomie. Działania powinny być nakierowane na utrzymanie funkcji rolniczej, wsparcie rozwoju przetwórstwa produkcji rolniczej oraz poprawę dostępu i jakości usług w ośrodkach miejskich i wiejskich.							
KOM	▪ ruch lotniczy w Balicach (mln)	4,5	2,6	7,4	• powierzchnia magazynowa (tys. m²)	270	533	763
	▪ zatrudnienie w sektorze B&R	11 tys.	38,6 tys.	41,5 tys.	• powierzchnia terenów zieleni urządzonej w Krakowie	21 m²/os.	26 m²/os.	23,0 m²/os.
					• liczba dni z przekroczonymi dopuszczalnymi stężeniami pyłów i gazów w Krakowie	200	17	16
	Podobnie jak turystyka i wiele innych branż, dynamiczny wzrost liczby pasażerów odprawionych na krakowskim lotnisku został gwałtownie zahamowany przez pandemię COVID-19. Gdyby nie to, liczba pasażerów w 2020 roku z pewnością przekroczyłaby oczekiwane 8,8 mln pasażerów (w 2019 roku ostatnim przed pandemią było to 8,4 mln). Obecnie ruch lotniczy wraca do wzrostów – w 2022 roku z krakowskiego lotniska odprawiono 7,4 mln pasażerów, czyli na poziomie nieco wyższym niż w 2018 roku. Od lat krakowskie lotnisko generuje drugi wynik w kraju, po warszawskim Okęcie. Nie ma statystyk w podziale na gminy, ale większość znaczących przedsiębiorstw z branży wysokich technologii jest ulokowana w obszarze funkcjonalnym KOM. W ostatnich latach notowany jest wyraźny wzrost liczby personelu B+R, wg dostępnych danych w roku 2021 osiągnął ponad 41 tys. osób co świadczy o dobrej, korzystnej dynamice zmian w KOM.				Mimo nienajlepszego makroekonomicznego otoczenia gospodarczego, powierzchnia magazynowa szybko powiększała się, znacząco przekraczając zakładane poziomy nawet na rok 2030. Pod koniec 2021 roku osiągnęła ponad 760 tys. m². Wskaźnik ten świadczy z jednej strony o zwiększającym się potencjale gospodarczym obszaru, i jednocześnie rosnącym zapotrzebowaniu na przestrzeń inwestycyjną. Wskaźnik ten pozostał na podobnym poziomie jak w latach poprzednich, jednak z uwagi na prowadzone w ostatnim czasie duże inwestycje w tym zakresie (np. Zakrzówek, Park im. Wisławy Szymborskiej) w następnych latach sytuacja powinna się poprawić. W raporcie o stanie powietrza w Małopolsce za rok 2022 wskazano wyraźną poprawę jego stanu i zmniejszenie liczby dni z przekroczonymi stężeniami do 16.			
	Na obszarze funkcjonalnym KOM nastąpił wyraźny wzrost liczby ludności, i był to jedyny z obszarów funkcjonalnych w Małopolsce, gdzie był tak znaczny. Jednocześnie wskaźniki PZPWM wskazywały na dynamiczny wzrost gospodarczy i poprawę jakości życia mieszkańców. Działania powinny być nakierowane zwiększanie powierzchni zieleni urządzonej i dalsze działania nad poprawą jakości powietrza. Jednocześnie obszar KOM jako lokomotywa gospodarcza województwa powinien mieć znaczącą rolę w transferze rozwoju gospodarczego i społecznego na resztę województwa, szczególnie na obszar Klin.							

KLIN	• wskaźnik urbanizacji	50%	47,5%	46,4%	• liczba pasażerów w ruchu kolejną aglomeracyjną (mln)	10	12,1 (2019 r.) 8 (2020 r.)	16,1
	Podobnie jak w przypadku całego województwa wskaźnik urbanizacji dla obszaru funkcjonalnego Klin spada, i zamiast oczekiwanych 55% spadł w 2022 roku do 46,4%. Nie wydaje się, aby trend spadkowy miał się odwrócić.				W obszarze funkcjonalnym Klin koncentruje się większość połączeń kolejowych w Małopolsce. Popularność kolei aglomeracyjnych i regionalnych wśród mieszkańców regionu w ostatnich latach dynamicznie rośnie osiągawszy w 2022 roku poziom ponad 16 mln pasażerów. Wraz z zakupami nowego taboru, remontami i nowymi odcinkami linii oraz z dodatkową infrastrukturą (np. parkingi P&R) wskaźnik ten z pewnością będzie poprawiał swoje wyniki.			
	Obszar Klin to drugi pod względem liczby ludności obszar Małopolski z szeregiem miast wzdłuż osi autostrady A4, dróg krajowych DK44 i 52 i ważnej magistrali kolejowej Wrocław – Katowice – Kraków – Rzeszów – Przemyśl. W okresie tym spadła liczba ludności, także wraz ze wskaźnikiem urbanizacji, czemu nie zapobiegła bliskość i sprzężenie z obszarem funkcjonalnym KOM. Wyraźnie rosła natomiast liczba pasażerów kolei aglomeracyjnych i regionalnych, a to na tym obszarze (wraz z KOM) jest najwięcej takich połączeń. Z racji bardzo dobrej, komplementarnej dostępności transportowej i licznych ośrodków miejskich, działania powinny być skierowane na rozwijanie potencjału gospodarczego, w sprzężeniu z obszarem KOM.							
OAZA	• powierzchnia akwenów wodnych (użytki rolne – grunty pod stawami oraz grunty pod wodami powierzchniowymi stojącymi) – w ha i udział w pow. obszaru Oaza	2 217 5,1%	2 224 5,1 %	bd	• liczba miejsc noclegowych ogółem	316	816	1 524
	Z racji charakterystyki krajobrazowej tego obszaru wzięto pod uwagę wielkość powierzchni wód, określając za pożądane zwiększanie ich powierzchni. Niestety powszechne dane nie obejmują corocznych wskazań. W ramach danych geodezyjnych w 2020 roku ich powierzchnia była niemalże identyczna jak w 2014 roku, nie zbliżając się do założonych na rok 2020 – 2,5 tys. ha.				W przeciwieństwie do obszaru funkcjonalnego Ogród, obszar Oaza może pochwalić się dynamicznym rozwojem w tym zakresie – już w 2020 roku przekroczono zakładany poziom 500 miejsc noclegowych, który w 2022 roku przekroczył wartość 1500.			
	Najmniejszy OF Oaza charakteryzował się stabilną liczbą ludności. Wyraźnie zwiększyła się liczba miejsc noclegowych, na co wpływ miało powstanie obiektów w okolicach Zatora. Jednocześnie wyjątkowa krajobrazowo struktura stawów pozostała na podobnym poziomie. Działania powinny być skupione na harmonijnym powiązaniu rozwijającego się obszaru Zatora z utrzymaniem kompleksów stawów. Jednym z działań byłoby ustanowienie parku krajobrazowego postulowanego w PZPWM.							
OGRÓD	• liczba obiektów noclegowych (wg BDL GUS)	35	31	31	• powierzchnia sadów	4% 6 983 ha	3,7% 6 505 ha	bd
	• liczba gospodarstw agroturystycznych (na podstawie MIIP, MSIT Małopolska)	53	bd	bd	• liczba winnic	7	15	21
	Liczba obiektów w wyznaczonych Planem ramach czasowych spadła do 31, daleko nie osiągając założonej wartości na poziomie 100. Obszar ten nadal pozostaje dość nieznaną szerszej grupie potencjalnych odwiedzających, szczególnie z perspektywy krajowej. Jednocześnie jest atrakcyjny dla turystyki jednodniowej i weekendowej, z niewielkimi miasteczkami i coraz popularniejszymi miejscami na szlaku winnic. Ze względu na niejednoznaczność terminologiczną oraz brak miarodajnych statystyk, a także fakt że często obiekt nazywający się gospodarstwem agroturystycznym jest po prostu pensjonatem nie mierzono tego wskaźnika.				Powierzchnia sadów niestety nieco zmalała nie osiągając oczekiwanych wartości. W ostatnich latach rośnie popularność uprawy winorośli – odnotowano wzrost ich liczby do 21, co jest czynnikiem rozwojowym dla tego obszaru, jako uzupełniającym go gospodarczo, turystycznie i krajobrazowo.			
	Liczba ludności utrzymuje się na ustabilizowanym poziomie. Na obszarze pojawiło się kilka nowych winnic, jednak nie zmieniło to poziomu nasycenia infrastrukturą noclegową. Potencjał tego obszaru wciąż pozostaje do wykorzystania i rozwinięcia. Działania powinny być nakierowane na rewitalizację i ochronę zabytkowych centrów niewielkich miasteczek, licznych na obszarze Ogród. Wskazane jest także utrzymanie funkcji rolniczej, przy rozwijaniu sadownictwa i winiarstwa, a także poprawa dostępności bazy noclegowej, gastronomicznej i innych usług turystycznych.							

DOLINA	• wskaźnik urbanizacji	41,9	40,9%	40%	• liczba obiektów hotelowych (miejsc noclegowych)	18 (683)	21 (923)	17 (866)
	Jak w przypadku innych obszarów województwa wskaźnik urbanizacji notuje wieloletni trend niewielkiego spadku, nie zbliżając się to oczekiwanych wartości – zamiast 50% osiągnął 40. Wskazuje to na wciąż silny trend depopulacji miast i atrakcyjności osiedlania się poza nimi. Konsekwencje są jednak niekorzystne – duże rozproszenie wiąże się z kosztami stałymi obsługi mieszkańców, jednocześnie w niektórych przypadkach prowadząc do stopniowego obniżania rangi miast.				Pod tym względem można zaobserwować stagnację i brak zapotrzebowania na nowe obiekty hotelowe – ich liczba nie zmieniła się, za to nieco wzrosła liczba miejsc noclegowych w hotelach - z 683 do 866.			
	Liczba ludności pozostała na podobnym poziomie. Jak w całym województwie spadał wskaźnik urbanizacji. Niezbyt też wzrosła liczba miejsc noclegowych. Obszar ten ma istotny, wciąż nieco niewykorzystany, potencjał regionalnej osi gospodarczej: Limanowa – Nowy Sącz – Grybów – Gorlice – Biecz (i dalej w kierunku Jasła i Krosna). Działania powinny być skoncentrowane na wzmacnianiu potencjału gospodarczego grupującego się wzdłuż drogi krajowej DK28 – jako regionalnej osi rozwoju.							
PARK	▪ liczba miejsc w obiektach hotelowych	13 554	18 590	20 778	▪ liczba parków krajobrazowych	1	1	1
					▪ liczba miejsc w zakładach uzdrowiskowych*)	5 015	4 861	5 047
					▪ liczba stacji narciarskich	44	45	46
	Mimo niekorzystnego czasu dla turystyki w latach 2020-21, liczba miejsc hotelowych w obszarze funkcjonalnym Park stopniowo rosła i w 2022 roku sięgnęła prawie 21 tys. Stanowiło to 36% takich miejsc w województwie, co świadczy jak ważnym punktem na mapie turystycznej województwa i kraju jest ten obszar.				W przypadku całej Małopolski, więc i w tym przypadku, nie zmieniła się liczba parków krajobrazowych, mimo, że były wskazane PZPWM. Liczba miejsc w zakładach uzdrowiskowych pozostała na niemalże tym samym poziomie. *) zgodnie z danymi GUS wskazującymi wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych. Przybyły dwie stacje narciarskie.			
Liczba ludności zanotowała niewielki spadek. Nie powstały nowe postulowane parki krajobrazowe i nie zwiększyła się liczba miejsc w uzdrowiskach. Jednak obszar jest bardzo popularny na mapie turystycznej i symbolicznej Polski, corocznie notując rekordy liczby turystów. Jest to widoczne we wzrastającej liczbie miejsc w obiektach hotelowych, co ciekawe wzrostowi temu nie przeszkodziła pandemia. Działania warto skupić na rozwijaniu i wsparciu funkcji uzdrowiskowej obszaru Park, jako przynoszącej efekty nie tylko ekonomiczne, ale służące społeczeństwu. Jednocześnie ze względu na cenne elementy krajobrazowo-kulturowe oraz wysoką od lat presję turystyczną i inwestycyjną, celowe jest ustanowienie postulowanych parków krajobrazowych, w tym Spiskiego i Beskidu Niskiego.								

12. PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza wielu aspektów i procesów społeczno-ekonomicznych, jakie zachodziły w Małopolsce w latach 2017–2022 wskazuje duże zróżnicowanie w natężeniu przemian, jakie zachodzą w województwie. Zróżnicowanie przemian dotyczy zarówno środowiska naturalnego, jak i gospodarki czy struktury społecznej, na których wpływ miał zarówno stopień realizacji planowanych założeń jak i procesy i czynniki zewnętrzne, które nie były możliwe do przewidzenia. W województwie można wskazać obszary o większej stagnacji rozwoju gospodarczego, ale o dużych zasobach walorów naturalnych, o przeplatających się procesach rozwoju i stagnacji, czy miejsca, gdzie koncentruje się najwięcej przemian społecznych, gospodarczych.

Na przestrzeni lat analizowanych w Raporcie (2017–2022) liczba ludności w Małopolsce nieznacznie wzrosła. Jednak w ostatnim okresie zaznaczyła się delikatna tendencja malejąca. Sytuacja ta, w porównaniu z innymi województwami i tak stawia Małopolskę wśród regionów o lepszej sytuacji demograficznej, a to głównie za sprawą dodatniego przyrostu naturalnego w południowej części województwa oraz z uwagi na dodatnie saldo migracji, co łącznie rekompensuje ujemny przyrost naturalny w pozostałych obszarach naszego regionu. W zakresie migracji wyraźnie zaznaczył się wzrost liczby osób narodowości ukraińskiej również w proporcji do innych narodowości, co jest oczywistym wynikiem wojny na obszarze Ukrainy.

Osadnictwo w Małopolsce przenosi się na tereny wiejskie obszarów podmiejskich, tam utrzymuje się wzrost liczby ludności, duża dynamika powstawania nowej zabudowy oraz napływ ludzi młodych. Charakter gmin (zwłaszcza w KOM), coraz bardziej przechodzi w podmiejski i miejski, realizując funkcję mieszkaniową dla osób pracujących w Krakowie. Zainteresowanie terenami budowlanymi na obszarach wiejskich widoczne jest także wokół innych miast województwa, co skutkuje spadkiem liczby ludności miast, również tych dużych jak Tarnów, Nowy Sącz. W przypadku małych i średnich miast tylko te położone blisko Krakowa (Niepołomice, Wieliczka) odnotowują znaczący wzrost liczby ludności. Nie ma więc zakładanego wzrostu poziomu urbanizacji a wskaźnik ten liczony dla miast i gmin KOM utrzymuje się na stałym poziomie. Dodatkowo niekorzystnym trendem miast Małopolski jest postępujący udział mieszkańców w wieku poprodukcyjnym przy braku zastępowalności przez osoby w wieku przedprodukcyjnym. Proces najbardziej widoczny jest w miastach północno zachodniej części województwa.

Środowisko naturalne, jego zróżnicowanie to jeden ze znaczących walorów województwa. Jednak pomimo założeń w Planie nie udało się powołać kilku nowych parków krajobrazowych, służących ochronie ważnych ze względów przyrodniczych i kulturowych obszarów. Natomiast przyjęto plany ochrony w większości istniejących parków krajobrazowych (dla 9 z 11 funkcjonujących). W województwie podejmowane były różnego rodzaju działania mające na celu poprawę stanu środowiska, takie jak poprawa jakości powietrza (wymiana kotłów węglowych, monitoring stanu powietrza), zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii. W przypadku ochrony krajobrazu podjęto prace nad audytem krajobrazowym, którego celem jest wyodrębnienie cennych krajobrazowo obszarów a także przedstawienie zagrożeń i rekomendacji na potrzeby ochrony tych krajobrazów. Działania zmierzające do zakończenia prac i uchwalenia dokumentu są na ukończeniu. Jedną z form ochrony krajobrazu zaproponowaną do wdrażania przez gminy jest uchwalenie tzw. „uchwał krajobrazowych”. Niestety dotychczas tylko 10 gmin podjęło takie uchwały.

Ważnym działaniem środowiskowym jest prowadzenie prac zmierzających do zmniejszania zagrożeń związanych z nadmierną ilością wody lub jej utratą w wyniku występujących susz. O ile problem suszy nie jest w województwie na razie aż tak dotkliwy jak w innych regionach Polski to kwestia zagrożenia powodziowego jest duża. Województwo podjęło działania wdrażając programy o charakterze lokalnym, takie jak dofinansowanie do zbiorników o małej retencji, czy zbiorników na deszczówkę. Duże znaczenie dla ochrony przeciwpowodziowej miało oddanie do użytkowania zbiornika Świnna Poręba.

Małopolska to obszar o dużych walorach kulturowych, których posiadanie ma znaczący wpływ na rozwój turystyczny regionu. Okres rozwoju sfery kultury (powstawanie nowych placówek, imprez, miejsc wystawienniczych, itp.) został mocno zatrzymany przez obostrzenia

wprowadzone podczas pandemii covid-19. Część instytucji przestała istnieć, część znacząco ograniczyła swoją działalność, niektóre działalności przeniesiono do strefy wirtualnej utrzymując w tej formie kontakt z odbiorcami kultury. Dopiero w roku 2022 nastąpiła nieznaczna poprawa, ale nie wszystkie placówki mogły w pełni wrócić do dobrze prosperującej przed pandemią działalności.

Lata 2017–2022 to okres wielu inwestycji w infrastrukturę techniczną prowadzonych w regionie. Zwiększył się udział infrastruktury wodociągowej i kanalizacyjnej, gazowej, montaż urządzeń służących pozyskiwaniu odnawialnych źródeł energii. Utrzymujący się poziom wskaźnika Planu – korzystający z kanalizacji do korzystających z wodociągów wskazuje na zwiększający się odsetek korzystających z wodociągów przy jednoczesnym wzroście inwestycji w sieć kanalizacyjną, a biorąc pod uwagę dużą skalę nie zakończonych inwestycji, w kolejnych latach mieszkańców korzystających z kanalizacji będzie przybywać.

W Małopolsce przeprowadzono szereg inwestycji dotyczących infrastruktury drogowej i kolejowej. Przeprowadzenie większości prac dotyczących drogi ekspresowej S7 (w tym oddanie do użytku tunelu pod górą Luboń Mały), budowa mostu na Wiśle w Borusowej, budowa mostu kolejowego w Krakowie i zakończenie prac związanych z pracami na linii kolejowej E 30 na wraz z dobudową torów linii aglomeracyjnej, to przykłady inwestycji o charakterze ponadlokalnym znacząco wpływających na poprawę transportu w Małopolsce. Dzięki tym inwestycjom zmniejszy się dystans w dostępności do Krakowa, oraz możliwy będzie rozwój kolejnych połączeń kolejowych o charakterze lokalnym. Prowadzone inwestycje zakładały realizację prac mających wpływ na poprawę dostępności do przystanków kolejowych i tramwajowych dla mieszkańców dojeżdżających do Krakowa, inwestowano więc w budowę parkingów P&R. Duży nacisk kładziono na budowę kolejnych odcinków Zintegrowanej Sieci Tras Rowerowych – VeloMałopolska. Sieć tych dróg wraz z innymi szlakami rowerowymi budowanymi przez różne podmioty (gminy, stowarzyszenia) powiększyła się w znaczącym stopniu.

Tereny zamknięte są istotnymi obszarami dla bezpieczeństwa i obronności kraju. W Małopolsce są to m.in. lotniska wojskowe, czy niektóre obiekty komunikacyjne w tym tereny kolejowe. Wykaz terenów, które uznaje się za tereny zamknięte określa Minister Obrony Narodowej w drodze rozporządzenia, dlatego jest to strategiczna decyzja polityczna związana z bezpieczeństwem i uwarunkowania te nie mają związku z planowaniem na poziomie regionalnym.

Infrastruktura społeczna w Małopolsce jest silnie związana z ośrodkami miejskimi dlatego rozkład przestrzenny wskaźników w tym zakresie bardziej odzwierciedla poziom urbanizacji i siłę głównych ośrodków. Duże zróżnicowanie jest widoczne w zakresie pomocy społecznej i zaznacza się mocno obszar powiatów limanowskiego i nowosądeckiego gdzie zmniejszyła się liczba korzystających osób, co pośrednio może świadczyć o wzroście poziomu życia na tym obszarze.

Ogólna sytuacja gospodarcza Małopolski na przestrzeni lat 2017–2022 jest odzwierciedleniem sytuacji gospodarczej w Polsce w tym okresie. Jednak rozkład przestrzenny potencjału gospodarczego wykazuje znaczące zróżnicowanie przy równoczesnym trendzie do kumulowania się głównym ośrodkiem regionu – Krakowie. Z oczywistych względów rolnictwo jest tą dziedziną gospodarki, która stawia pozostałe części Małopolski w dominującej roli, jednak jego potencjał do rozwoju rynku wyspecjalizowanego i produkcji wysokiej jakości towarów nie został dotychczas wykorzystany.

Sparametryzowany poziom jakości życia wykazuje duże zróżnicowanie przestrzenne. Korzystnie w tym zakresie wartości można zaobserwować w miastach takich jak Kraków, Myślenice i Bochni oraz w gminach przylegających do nich. W ramach Raportu został też oceniony krajobraz Małopolski na podstawie projektu audytu krajobrazowego. O ile dziedzictwo naszego regionu jest w tym zakresie ogromne, należy też podkreślić występowanie szeregu zagrożeń, które w większym lub mniejszym zakresie powodują utratę lub stanowią o potencjalnej utracie jego wartości.

Mając na uwadze perspektywę czasową PZPWM do 2030 roku, stopień realizacji działań wskazanych w planie należy uznać za satysfakcjonującą. Co prawda w całości zakończonych zadań było 21 spośród wszystkich 94, to charakter systemowy pozostałych, częściowo zrealizowanych działań, jest procesem ciągłym i należy to pozytywnie rozpatrywać. Takich elementów częściowo zrealizowanych było 34 pozycje a w trakcie realizacji jest 14 kolejnych. Przestrzenny rozkład wszystkich działań nie wykazuje prawidłowości ani różnic w podregionach.

Skuteczność monitorowania wskaźników i mierników świadczących o małopolskiej przestrzeni, na przestrzeni ostatnich lat, została znacząco ograniczona przez dużą zmienność metodologiczną oficjalnych danych statystycznych. Dlatego też należałoby podjąć znaczącą modyfikację sposobów monitorowania przestrzeni np. większy udział w monitorowaniu przenieść na metodę „próbkowania” przestrzeni (jaka została zaprezentowana w niniejszym Raporcie). Innym rozwiązaniem mogłaby być w przyszłości większy stopień sparametryzowania przyszłych wniosków i wyników nowych PZPWM.

SPISY

SPIS RYCIN

Ryc. 1. Dynamika zmian liczby ludności województw w latach 2017–2022 (2017=100%)	7
Ryc. 2. Gęstość zaludnienia w 2022 r. (osoby/km ²)	8
Ryc. 3. Przyrost naturalny ludności w gminach województwa małopolskiego na 1000 osób w 2022 r.	9
Ryc. 4. Saldo migracji ogółem na 1000 ludności w województwach, w roku 2017 i 2022	10
Ryc. 5. Migracje ludności gmin województwa małopolskiego w 2022 r.	11
Ryc. 6. Przyrost naturalny w powiatach Małopolski na 1000 osób w roku 2017 i 2022	11
Ryc. 7. Dynamika zmian liczby ludności w latach 2017–2022 (2017=100)	12
Ryc. 8. Migracje zagraniczne na pobyt stały w latach 2017–2022	13
Ryc. 9. Ludność w wieku przedprodukcyjnym w 2022 r.	14
Ryc. 10. Ludność w wieku produkcyjnym w 2022 r.	15
Ryc. 11. Ludność w wieku poprodukcyjnym w 2022 r.	15
Ryc. 12. Struktura osadnicza Małopolski	16
Ryc. 13. Dynamika zmian liczby ludności miast w latach 2011-2016 i 2017-2022 (%)	18
Ryc. 14. Dynamika zmian liczby ludności miast na tle ogólnej tendencji zmian w gminach Małopolski – lata 2017–2022	19
Ryc. 15. Dynamika zmian ludności w wieku przedprodukcyjnym w miastach Małopolski w latach 2017–2022	20
Ryc. 16. Dynamika zmian ludności w wieku poprodukcyjnym w miastach Małopolski w latach 2017–2022	20
Ryc. 17. Ludność w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym miast Małopolski	21
Ryc. 18. Zmiana liczby ludności w Małopolsce z podziałem na miasto i wieś w latach 2017–2022 (2017=100)	22
Ryc. 19. Dynamika zmian ludności obszarów wiejskich województwa Małopolskiego w latach 2017–2022	22
Ryc. 20. Zasięg Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego – delimitacja w dokumentach strategicznych	25
Ryc. 21. Dynamika zmian liczby ludności w gminach KOM w latach 2017–2022	26
Ryc. 22. Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w gminach KOM w latach 2017–2022	27
Ryc. 23. Wskaźnik liczby mieszkań oddanych do użytku w latach 2017-2022 r. (na 10 tys. mieszkańców)	29
Ryc. 24. Liczba pozwoleń na budowę wydanych w powiatach Małopolski w latach 2017– 2022	30
Ryc. 25. Obszary przyjęte do badań na tle terytoriów – obszarów funkcjonalnych	33
Ryc. 26. Przykład obszaru badawczego z terytorium Farma o niewielkim stopniu wystąpienia zmian w funkcjonalności przestrzeni (obszar z gminy Szczucin)	34
Ryc. 27. Przykład zmian w przestrzeni na terytorium Klin rozwojowy (teren dawnej KWK Siersza) ...	35
Ryc. 28. Zmiana powierzchni wydobywczej kruszyw oraz zbiorników wodnych w rejonie Brzeszcz	36
Ryc. 29. Przekształcenia terenów rolnych w obszary zalesione i lasy – przykłady z terenu Klina rozwojowego (obszar z gminy Kalwaria Zebrzydowska)	37
Ryc. 30. Obszar badawczy z terytorium Oaza – zmiana funkcji wybranych obiektów budowlanych (teren z pogranicza powiatu oświęcimskiego i wadowickiego)	38
Ryc. 31. Zmiana powierzchni terenów zabudowanych w obszarze badawczym nr 8 (miasto Kraków) i 9 (miasto Niepołomice)	40

Ryc. 32. Wzrost powierzchni pod uprawami trwałymi w obszarze badawczym nr 6 (tereny podmiejskie na północ od Krakowa).....	42
Ryc. 33. Zmiany funkcjonalno-przestrzenne na terytorium Ogród (gmina Ryglice) – rozszerzanie się obszarów lasów i zadrzewień.	43
Ryc. 34. Wzrost powierzchni upraw trwałych na terytorium Ogród (gmina Raciechowice)	44
Ryc. 35. Wzrost liczby budynków użytkowanych rolniczo na obszarze Dolina przedsiębiorczości (gmina Stary Sącz)	45
Ryc. 36. Wzrost terenów leśnych i zadrzewionych na obszarze Park górski (gmina Zembrzyce)	47
Ryc. 37. Złoża województwa małopolskiego	49
Ryc. 38. Główne zbiorniki wód podziemnych w województwie małopolskim	52
Ryc. 39. Roczne zużycie wody w Małopolsce (lata 2017–2022).....	53
Ryc. 40. Odwierty wód mineralnych, leczniczych i termalnych w Małopolsce	54
Ryc. 41. Udział gleb zdegradowanych do ogółu powierzchni województw w 2022 r. (%).....	55
Ryc. 42. Grunty rolne i leśne Małopolski wyłączone z produkcji rolniczej i leśnej wg kierunków wyłączenia w latach 2017-2022 (ha).....	55
Ryc. 43. Lesistość w gminach województwa małopolskiego w 2022 r.	57
Ryc. 44. Rozmieszczenie różnych form ochrony przyrody w województwie małopolskim	59
Ryc. 45. Udział powierzchni objętej ochroną w powierzchni ogółem w powiatach województwa małopolskiego w 2022 r.....	59
Ryc. 46. Źródło zanieczyszczeń powietrza w województwie małopolskim	62
Ryc. 47. Emisja zanieczyszczeń gazowych (bez CO ₂) z zakładów szczególnie uciążliwych w latach 2017–2022 w województwie małopolskim	63
Ryc. 48. Miesięczny rozkład parametrów klimatycznych mogących sprzyjać powstawaniu epizodów wysokich stężeń zanieczyszczeń w Krakowie w 2021 roku.....	64
Ryc. 49. Lokalizacja stacji pomiarowych GIOŚ w województwie małopolskim	64
Ryc. 50. Liczba dni z przekroczeniem dopuszczalnego poziomu dobowego pyłu PM 10 w latach 2011–2022.....	65
Ryc. 51. Średnie stężenie pyłu PM10 w sezonie grzewczym 2014/15 i 2022/23.....	66
Ryc. 52. Średnioroczne stężenie pyłu PM2,5 w roku 2020, 2021 i 2022.....	66
Ryc. 53. Średnioroczne stężenie benzo(a)pirenu w roku 2020, 2021 i 2022	67
Ryc. 54. Liczba inwestycji wspierających ograniczenie niskiej emisji zrealizowana w Małopolsce w latach 2017–2022	68
Ryc. 55. Liczba zlikwidowanych kotłów węglowych w gminach Małopolski w latach 2017–2022	68
Ryc. 56. Lokalizacja punktów pomiarowych monitoringu hałasu komunikacyjnego prowadzonego w województwie małopolskim w 2020 roku przez RWMŚ w Krakowie	70
Ryc. 57. Rozmieszczenie stacji bazowych telefonii komórkowej na terenie województwa małopolskiego – stan na grudzień 2021r.	72
Ryc. 58. Przykład mapy zagrożenia powodziowego	73
Ryc. 59. Mapa zagrożenia suszą rolniczą na terenach rolnych i leśnych w Polsce i województwie małopolskim.....	75
Ryc. 60. Rozkład średniej sumy opadów w Polsce w 2020 roku.....	77
Ryc. 61. Gminy biorące udział w programie „Małopolska deszczówka” w latach 2020–2022.....	78
Ryc. 62. Osuwiska i tereny zagrożone ruchami masowymi w Małopolsce.	79
Ryc. 63. Liczebność księgozbiorów bibliotek w 2017 i 2022 r. na 1000 mieszkańców gmin Małopolski.....	81
Ryc. 64. Liczba czytelników na 1000 mieszkańców gmin Małopolski (średnia dla lat 2017–2022).....	82
Ryc. 65. Zmiana liczby miejsc na widowniach w instytucjach kultury w latach 2017–2022	83
Ryc. 66. Liczba obiektów zabytkowych w powiatach Małopolski (stan na lipiec 2023 r., bez miasta Krakowa)	84

Ryc. 67. Gminy z uchwalonymi uchwałami krajobrazowymi oraz z występującymi parkami kulturowymi (2022 r.)	85
Ryc. 68. Liczba oraz moc instalacji fotowoltaicznych przyłączonych do sieci w gminach Małopolski w latach 2018–2022	88
Ryc. 69. Odsetek ludności korzystającej gazu sieciowego w 2017 i 2022 r.	89
Ryc. 70. Korzystający z wodociągów do ogółu ludności w gminach Małopolski w 2022 roku	91
Ryc. 71. Korzystający z kanalizacji do ogółu ludności w gminach Małopolski w 2022 roku.....	91
Ryc. 72. Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej w 2022 r.....	92
Ryc. 73. Stan budowy dróg objętych zarządem GDDKiA w Małopolsce	94
Ryc. 74. Średni dobowy ruch roczny na drogach krajowych w województwie małopolskim w latach 2005–2020	95
Ryc. 75. Dostępność czasowa Krakowa w komunikacji samochodowej w roku 2019	96
Ryc. 76. Dostępność drogowa do miasta powiatowego w województwie małopolskim.....	97
Ryc. 77. Dostępność drogowa do węzła autostrady lub drogi ekspresowej.....	98
Ryc. 78. Schemat Autobusowych Linii Dowozowych w Małopolsce – sierpień 2023	101
Ryc. 79. Liczba obsługiwanych pasażerów na polskich lotniskach w latach: 2017, 2019, 2022	102
Ryc. 80. Rejsy regularne prowadzone z portu lotniczego Kraków Balice – lato 2022	103
Ryc. 81. Czas dojazdu (min) z gmin Małopolski do portu lotniczego w Balicach w 2019 roku	104
Ryc. 82. Trasy rowerowe VELOMALOPOLSKA zrealizowane i planowane w województwie małopolskim.....	105
Ryc. 83. Gminy, na których obszarze znajdują się obszary terenów zamkniętych	106
Ryc. 84. Liczba placówek opieki nad dziećmi do lat 3 w powiatach Małopolski w 2022 roku	107
Ryc. 85. Zmiana liczby miejsc w żłobkach (łącznie z oddziałami i klubami dziecięcymi) w gminach Małopolski w latach 2017-2022	108
Ryc. 86. Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (ogółem dzieci w wieku 3-5 lat) w latach 2017 i 2022.....	109
Ryc. 87. Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2017 i 2022 roku	109
Ryc. 88. Średnia liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w szkołach podstawowych w 2021 roku	110
Ryc. 89. Liczba przychodni oraz liczba ludności na jeden podmiot w powiatach Małopolski	112
Ryc. 90. Zmiana korzystających z pomocy społecznej na 10 tys. ludności w latach 2017–2022....	113
Ryc. 91. Kluby sportowe działające na terenie województwa w 2022 roku	114
Ryc. 92. Obiekty sportowe w Małopolsce w 2018 i 2022 roku	115
Ryc. 93. Produkt Krajowy Brutto w latach 2017 i 2021 (zł)	116
Ryc. 94. Gminy Małopolski o najwyższych i najniższych dochodach – średnia za okres 2017–2022	118
Ryc. 95. Średni udział wydatków inwestycyjnych do ogółu wydatków gminy w latach 2017–2022 ..	118
Ryc. 96. Wydatki inwestycyjne na mieszkańca gminy (średnia dla lat 2017–2022)	119
Ryc. 97. Podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych w 2022 r.	120
Ryc. 98. Strefy Aktywności Gospodarczej w gminach Małopolski	121
Ryc. 99. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w 2017 i 2022 r.....	122
Ryc. 100. Zmiana liczby podmiotów gospodarczych w latach 2017–2022 (w % w stosunku do 2017 r.).....	122
Ryc. 101. Cudzoziemcy pracujący w powiatach Małopolski w 2022 roku.	124
Ryc. 102. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce w 2017 i 2022 roku	124
Ryc. 103. Udział osób bezrobotnych w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym w 2022 r.	125
Ryc. 104. Średnia powierzchnia użytków rolnych gospodarstw w województwach – PSR 2020.....	126

Ryc. 105. Struktura wielkościowa gospodarstw rolnych Małopolski	126
Ryc. 106. Średnia wielkość użytków rolnych w gospodarstwach Małopolski (bez miast na prawach powiatu).....	127
Ryc. 107. Struktura wielkościowa gospodarstw rolnych w powiatach Małopolski – PSR 2020.....	127
Ryc. 108. Liczba gospodarstw rolnych w powiatach Małopolski – PSR 2020	128
Ryc. 109. Struktura użytkowania użytków w dobrej kulturze w gospodarstwach rolnych w 2020 r.....	128
Ryc. 110. Liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce w latach 2017–2021.....	129
Ryc. 111. Produkcja sprzedana przemysłu (w mln zł) w latach 2017–2021	130
Ryc. 112. Wartość produkcji sprzedanej w budownictwie w latach 2017–2022 r. (w cenach bieżących w mln zł)	131
Ryc. 113. Liczba pozwoleń na budowę wydanych w latach 2017–2022	132
Ryc. 114. Średnia powierzchnia mieszkania (w m ²) na osobę w gminach Małopolski w 2017 i 2022 r.	132
Ryc. 115. Turyści krajowi i zagraniczni w powiatach Małopolski w 2022 roku	135
Ryc. 116. Obiekty noclegowe w Małopolsce, zmiany w latach 2017–2022 r.....	136
Ryc. 117. Wykorzystanie miejsc noclegowych w Małopolsce w wybranych latach	136
Ryc. 118. Jakość życia gmin Małopolski w 2019 roku	138
Ryc. 119. Krajobrazy priorytetowe w Małopolsce	140
Ryc. 120. Lokalne Formy Architektoniczne w Małopolsce – stan na dzień 30 września 2023	142
Ryc. 121. Załącznik graficzny do karty LFA – przykład	143

SPIS TABEL

Tab. 1. Dynamika liczby mieszkańców województw w latach 2017–2022 (%)	7
Tab. 2. Struktura ludności w województwie małopolskim w 2017 i 2022 r.	9
Tab. 3. Imigranci wg kraju pochodzenia i statusu przebywania (rok 2017 i 2022)	13
Tab. 4. Wybrane inwestycje zrealizowane w trybie ZIT	24
Tab. 5. Powierzchnia biurowa w większych miastach regionalnych (na I kw 2023 r.)	27
Tab. 6. Ogólna charakterystyka Obszarów Funkcjonalnych w Małopolsce	31
Tab. 7. Zagregowane kategorie BDOT dotyczące budynków przyjęte do analizy obszarów funkcjonalnych	32
Tab. 8. Kody użytkowania terenu wg BDOT	32
Tab. 9. Koncesje na wydobywanie kopalin, będące w kompetencjach Marszałka Województwa Małopolskiego w latach 2019-2022 (stan na koniec danego roku)	50
Tab. 10. Ilość wydobytych kopalin ze złóż pozostających w kompetencjach Marszałka Województwa Małopolskiego w latach 2019-2022	51
Tab. 11. Powierzchnia lasów w Małopolsce w latach 2017-2021	56
Tab. 12. Powierzchnia obszarów chronionych w Województwie Małopolskim w latach 2017–2022	58
Tab. 13. Powierzchnia parków narodowych w Małopolsce	60
Tab. 14. Parki krajobrazowe w Małopolsce	61
Tab. 15. Obszary Chronionego Krajobrazu w województwie małopolskim	61
Tab. 16. Gminy o największym udziale energii pochodzącej z OZE w budynkach użyteczności publicznej będących własnością gminy (dane za 2022 r.)	69
Tab. 17. Wybrane podmioty działające w obszarze kultury w Małopolsce w latach 2017–2022	80
Tab. 18. Produkcja energii elektrycznej w Małopolsce w latach 2017–2021	87
Tab. 19. Zużycie energii elektrycznej w Małopolsce w latach 2017–2021	87
Tab. 20. Sieć gazowa w Małopolsce oraz odbiorcy i zużycie gazu z sieci w gospodarstwach	89
Tab. 21. Sieć wodociągowa i kanalizacyjna w Małopolsce (lata 2017–2022)	90
Tab. 22. Drogi publiczne w Małopolsce	93
Tab. 23. Sieć kolejowa w Małopolsce w 2022 roku	99
Tab. 24. Udział torów linii kolejowych wg dopuszczalnych prędkości w 2022 r w województwie małopolskim (%)	99
Tab. 25. Parametry przewozów pasażerskich w Małopolsce w latach 2019–2022	99
Tab. 26. Pasażerowie obsłużeni w Małopolsce z podziałem na przewoźników kolejowych w 2015, 2018, 2021, 2022 roku.	100
Tab. 27. Liczba par pociągów na poszczególnych liniach w Małopolsce z podziałem na przewoźników kolejowych – roczny rozkład jazdy 2022.	100
Tab. 28. Wskaźnik liczby studentów na 10 tys. mieszkańców (2021 r.)	111
Tab. 29. Kluby sportowe w województwie małopolskim	114
Tab. 30. Produkt Krajowy Brutto na mieszkańca (Polska = 100)	116
Tab. 31. Produkt Krajowy Brutto w cenach bieżących w latach 2017–2020 (mln zł)	117
Tab. 32. Zmiany udziału procentowego PKB w subregionach Małopolski w stosunku do PKB województwa	117
Tab. 33. Dynamika zmian liczby pracujących w Małopolsce w latach 2017-2022(w tys. osób)	123
Tab. 34. Liczba obiektów noclegowych oraz stopień ich wykorzystania w Polsce w 2022 roku (Polska = 100)	133
Tab. 35. Cudzoziemcy korzystający z obiektów noclegowych w Małopolsce – osoby z 5 krajów najczęściej odwiedzających (%)	134

Tab. 36. Szacunkowa liczba turystów w Małopolsce w latach 2017–2022* (tys.)	134
Tab. 37. Główne cele przyjazdów do Małopolski	135
Tab. 38. Mierniki przyjęte do badania poziomu jakości życia w gminach Małopolski	137

URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO
DEPARTAMENT ROZWOJU REGIONU
ul. Basztowa 22, 31-156 Kraków
Adres do korespondencji: ul. Wielicka 72a, 30-552 Kraków

www.malopolskie.pl

ISBN 978-83-67243-50-6